

ÚRSKURÐUR ÓBYGGÐANEFNDAR

Mál nr. 1/2001
Öræfi
í sveitarfélaginu Hornafirði

14. nóvember 2003

EFNISYFIRLIT

1. ÚRLAUSNAREFNI, SKIPAN OG AÐILD	17
2. MÁLSMEÐFERÐ	17
2.1. Sveitarfélagið Hornafjörður tekið til meðferðar	18
2.2. Lýstar kröfur og kynning	18
2.3. Afmörkun máls nr. 1/2001	18
2.4. Fyrirtökur og aðalmeðferð	19
3. KRÖFUGERÐ	20
3.1. Kröfur íslenska ríkisins	20
3.1.1. Þjóðlenda	20
3.1.2. Skaftafell I og III	21
3.1.3. Sandfell	23
3.2. Kröfur eiganda jarðarinnar Núpsstaðar	23
3.3. Kröfur eigenda jarðarinnar Skaftafells II	24
3.4. Kröfur eigenda jarðarinnar Svínafells	24
3.5. Kröfur eigenda jarðarinnar Hofs	25
3.6. Kröfur eigenda jarðarinnar Fagurhólsmýrar	25
3.7. Kröfur eigenda jarðarinnar Hnappavalla	26
3.8. Kröfur eigenda jarðarinnar Kvískerja	26
3.9. Kröfur eigenda jarðarinnar Hofs vegna Fjalls	27
3.10. Kröfur eigenda jarðanna Kvískerja og Fells vegna Breiðármerkur	27
3.11. Kröfur Landsvirkjunar	28
4. GÖGN OG GAGNAÖFLUN	28
4.1. Almennit	28
4.2. Rannsóknarskylda óbyggðanefndar	28
4.3. Yfirlit yfir frumgögn sem könnuð voru	29
4.4. Vettvangsferð	32
4.5. Skýrslutökur	33
5. STAÐHÆTTIR OG NÁTTÚRUFAR	34
5.1. Staðhættir í Öræfum	34
5.2. Gróðurfar um landnám og síðari breytingar	34
5.3. Gróðurfar síðustu áratugi	36
5.3.1. Undirlendi	36
5.3.2. Fjalllendi	37
5.3.3. Ástand jarðvegs	37
5.4. Jöklar og jöklabreytingar	37
5.4.1. Jöklar upp af Öræfum	37
5.4.2. Jöklabreytingar á sögulegum tíma	38
5.4.3. Vitneskja um jökuljaðra á liðnum öldum	39
5.5. Vatnabreytingar á Skeiðarársandi	40
5.6. Náttúruminjar, friðland og þjóðgarður	40

6. SAGA JARÐA OG AFRÉTTARNOTA	41
6.1. Landnám	41
6.2. Skaftafell	43
6.3. Svínafell	48
6.4. Sandfell	50
6.5. Hof	54
6.6. Fagurhólmýri	60
6.7. Hnappavellir	61
6.8. Kvísker	63
6.9. Fjall	65
6.10. Breiðármörk	66
6.11. Afréttarnot	73
7. SJÓNARMÍÐ ÍSLENSKA RÍKISINS	76
7.1. Málavextir	76
7.2. Málsástæður og lagarök	76
7.3. Núpsstaður	79
7.4. Skaftafell	80
7.5. Svínafell	82
7.6. Sandfell	82
7.7. Hof	83
7.8. Fagurhólmýri	83
7.9. Hnappavellir	83
7.10. Kvísker	83
7.11. Fjall	84
7.12. Breiðármörk	85
8. SJÓNARMÍÐ GAGNADILA	88
8.1. Núpsstaður	88
8.2. Skaftafell II	91
8.3. Almenn atriði er varða jarðir í kafla 8.4.	97
8.3.1. Rökstuðningur og lagarök	97
8.3.2. Sönnunarreglur	98
8.3.3. Land innan landamerkja sé eignarland	98
8.3.4. Hefðarreglur leiði til þeirrar niðurstöðu að allt land í Örafum sé eignarland	99
8.3.5. Landnámsmörk í Örafum	99
8.3.6. Staðhættir og gróðurfar	100
8.3.7. Notkun lands	100
8.3.8. Haustmölun í Örafum	100
8.3.9. Umsvif og framkvæmdir á jörðunum sem ekki lúta að beit	101
8.3.10. Skotveiðidómar	101
8.4. Nánar um kröfugerð vegna einstakra jarða	101
8.4.1. Almenn	101
8.4.2. Svínafellstorfa	102
8.4.3. Hofstorfa	103
8.4.4. Fagurhólmýrartorfa	103
8.4.5. Hnappavallatorfa	103
8.4.6. Kvísker	103

8.4.7. Fjall	103
8.4.8. Breiðármörk	104
8.5. Landsvirkjun	104
9. VIÐAUKI VIÐ ALMENNAR NIÐURSTÖÐUR ÓBYGGÐANEFNDAR	105
9.1. Inngangur	105
9.2. Jarðir og afréttir	106
9.3. Jöklar	106
9.4. Ítök	111
9.5. Fjörur og rekaeign	113
9.6. Niðurstöður	116
10. NIÐURSTÖÐUR ÓBYGGÐANEFNDAR Í MÁLI ÞESSU	120
10.1. Inngangur	120
10.2. Landnám	120
10.3. Skaftafell	121
10.4. Svínafell	127
10.5. Sandfell	131
10.6. Hof	134
10.7. Fagurhólsmýri	138
10.8. Hnappavellir	140
10.9. Kvísker	143
10.10. Fjall	146
10.11. Breiðármörk	150
10.12. Vatnajökull og önnur landsvæði í Öræfum	155
10.13. Landsvirkjun	157
10.14. Um málskostnað	157
10.15. Um tæknileg atriði	157
11. ÚRSKURÐARORÐ	157
VIÐAUKI	159
FYLGISKJÖL	183
I. Kort	
II. Almennar niðurstöður óbyggðanefndar	
III. Skjalaskrá	
IV. Aðilaskrá	
V. Tækniskýrsla unnin fyrir óbyggðanefnd	

1. ÚRLAUSNAREFNI, SKIPAN OG AÐILD

Ár 2003, föstudaginn 14. nóvember, er í óbyggðanefnd, sem starfar samkvæmt lögum um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta, nr. 58/1998, sbr. lög nr. 65/2000, tekið fyrir málið

**nr. 1/2001, Öræfi í sveitarfélaginu Hornafirði,
hvort og þá hvaða land teljist til þjóðlendna,
hver séu mörk þjóðlendu við eignarland,
hvaða hluti þjóðlendu sé nýttur sem afréttur
og hver séu eignarréttindi innan þjóðlendu,**

og í því kveðinn upp svohljóðandi

ÚRSKURÐUR

Úrskurð þennan kveða upp Karl Axelsson, formaður óbyggðanefndar, og nefndarmennirnir Allan V. Magnússon og Ragnheiður Bragadóttir.

Aðilar málsins eru:¹

Fjármálaráðherra f.h. íslenska ríkisins vegna þjóðlendna og jarðanna Skaftafells I og III og Sandfells, samkvæmt 11. gr. laga nr. 58/1998.

(Ólafur Sigurgeirsson hrl.).

Eigendur jarðanna Svínafells, Hofs, Fagurhólsmýrar, Hnappavalla, Kvískerja og eyðijarðanna Fjalls og Breiðármerkur.

(Ólafur Björnsson hrl.)

Eigendur jarðarinnar Skaftafells II.

(Páll Arnór Pálsson hrl.)

Eigandi jarðarinnar Núpsstaðar.

(Bragi Björnsson hdl. og Einar Jónsson lögfræðingur)

Landsvirkjun.

(Þórður Bogason hdl.).

2. MÁLSMEÐFERÐ

Þann 1. júlí 1998 tóku gildi lög um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta, nr. 58/1998. Löggin kveða á um að starfa skuli óbyggðanefnd sem hafi með höndum eftirfarandi hlutverk, skv. 7. gr.:

- Að kanna og skera úr um hvaða land telst til þjóðlendna og hver séu mörk þeirra og eignarlanda.
- Að skera úr um mörk þess hluta þjóðlendu sem nýttur er sem afréttur.
- Að úrskurða um eignarréttindi innan þjóðlendna.

¹ Sjá nánar í fylgiskjali nr. IV (aðilaskrá).

Af ákvæði 7. gr. leiðir að gildistaka þjóðlendulaga, nr. 58/1998, og úrskurðir óbyggðanefndar fela ekki í sér afstöðu til réttinda einstakra aðila yfir eignarlandi eða hver séu mörk milli eignarlanda og leiða ekki til neinna breytinga þar á.

Þann 2. september 1998 skipaði forsætisráðherra Kristján Torfason dómstjóra, formann óbyggðanefndar, og aðra nefndarmenn Karl Axelsson hæstaréttarlögmann, varaformann, og Allan V. Magnússon héraðsdómara. Varamenn voru skipuð Halldór Jónsson héraðsdómslögmaður, Ragnheiður Bragadóttir héraðsdómari og Þorgeir Örlygsson prófessor. Þorgeiri Örlygssyni var veitt lausn að eigin ósk frá og með 1. janúar 2003 og Benedikt Bogason héraðsdómari þá skipaður varamaður í hans stað.

2.1. Sveitarfélagið Hornafjörður tekið til meðferðar

Með bréfi, dagsettu 13. júlí 2000, tilkynnti óbyggðanefnd fjármálaráðherra þá ákvörðun sína að taka til meðferðar sveitarfélagið Hornafjörð, sbr. 8. gr. og 1. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998. Svæðið var nánar tiltekið afmarkað með vesturmörkum jarðarinnar Skaftafells í Örfasveit og austurmörkum jarðanna Hvalsness, Víkur, Svínhóla, Reyðarár, Bæjar, Hlíðar og Stafafells. Til suðurs afmarkast svæðið með hafinu og til norðurs, á Vatnajökli, með línu þeirri sem samvinnunefnd um svæðisskipulag miðhálandis Íslands hefur notað við vinnu sína og sýnd var á meðfylgjandi uppdrætti. Fjármálaráðherra var veittur frestur til 15. nóvember til að lýsa hugsanlegum kröfum um þjóðlendir á þessu svæði, sbr. 1. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998. Fyrirsvarsmönnum sveitarfélagsins Hornafjarðar og Bændasamtaka Íslands var tilkynnt um ákvörðun óbyggðanefndar. Frestur fjármálaráðherra var síðar framlengdur um einn mánuð, þ.e. til 15. desember 2000, samkvæmt rökstuddri beiðni ráðuneytisins.

2.2. Lýstar kröfur og kynning

Kröfulýsingar fjármálaráðherra vegna íslenska ríkisins um þjóðlendir í Lóni, Nesjum, Mýrum, Suðursveit og Örfum í sveitarfélaginu Hornafirði bárust 13. desember 2000. Óbyggðanefnd birti tilkynningu um meðferð á framangreindu svæði og útdrátt úr kröfum ríkisins, ásamt uppdrætti, í Lögbirtingablaðinu 3. janúar 2001, Morgunblaðinu 7. janúar og fleiri blöðum síðar í sama mánuði, sbr. 2. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998. Skorað var á þá sem teldu til eignarréttinda á því landsvæði, sem félli innan kröfusvæðis ríkisins, að lýsa kröfum sínum fyrir óbyggðanefnd innan fjögurra mánaða, þ.e. til og með 3. maí 2001. Þá var tekið fram að málsmeðferð óbyggðanefndar einskorðaðist ekki við kröfur aðila heldur bæri nefndin einnig sjálfstæða rannsóknarskyldu. Til þess gæti því komið að tekin yrðu til athugunar svæði utan við kröfulýsingu fjármálaráðherra.

Óbyggðanefnd lét þinglýsa yfirlýsingu um málsmeðferð nefndarinnar og kröfugerð fjármálaráðherra á þær fasteignir sem kröfugerðin snertir og sem skráðar eru í þinglýsingabók sýslumannsins á Höfn, sbr. 2. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998.

Kröfur fjármálaráðherra voru gerðar aðgengilegar almenningi á skrifstofum sýslumannsins á Höfn og sveitarfélagsins Hornafjarðar, auk heimasíðu óbyggðanefndar. Þá var málið kynnt fyrirsvarsmönnum aðliggjandi sveitarfélaga og sýslumönnum í þeim umdæmum, auk fjölmiðla.

Frestur annarra til að lýsa kröfum á kröfusvæði ríkisins var framlengdur í þeim tilvikum að leitað var eftir slíku með rökstuddum hætti, fyrst til 15. júní og síðar til 2. júlí.

Alls bárust 36 kröfulýsingar sem tóku til 108 tilgreindra jarða, jarðaparta eða annarra landsvæða, auk línustæða Landsvirkjunar. Þá lögðu ábúendur ríkisjarða í nokkrum tilfellum fram kröfur, auk fjármálaráðherra. Síðasta kröfulýsing barst 13. júlí 2001.

Gefið var út yfirlit yfir allar lýstar kröfur og þær færðar inn á uppdrátt. Lögboðin kynning fór fram með því að yfirlit og uppdráttur lágu frammi á skrifstofu sýslumannsins á Höfn, dagana 16. júlí - 31. ágúst 2001, sbr. 12. gr. laga nr. 58/1998. Athugasemdafrestur var til 7. september 2001. Vakinn var athygli á kynningunni með auglýsingum í fjölmiðlum. Jafnframt fékk hlutaðeigandi sveitarstjórn yfirlit og uppdrátt óbyggðanefndar til upplýsingar.

Engar athugasemdir bárust fyrir lok athugasemdafrests en eftir þann tíma hafa aðilar gert nokkrar breytingar á kröfum sínum. Jafnframt barst ein kröfulýsing í ágúst 2002. Þá hefur óbyggðanefnd vakið athygli málsaðila á augljósu misræmi eða villum í málatilbúnaði og gefið færi á lagfæringum.

2.3. Afmörkun máls nr. 1/2001

Í júlí 2001 var aðilum tilkynnt að ákveðið hefði verið að fjalla um svæðið í eftirfarandi fimm málum, og var hreppamörkum þar fylgt í meginatriðum:

Mál nr. 1/2001, Öräfi.

Mál nr. 2/2001, Suðursveit.

Mál nr. 3/2001, Mýrar.

Mál nr. 4/2001, Nes.

Mál nr. 5/2001, Lón.

Jafnframt var gerð grein fyrir því hvaða nefndarmenn færu með hvert mál. Óskað var eftir athugasemdum við fyrirhugaða skiptingu svæðisins í mál og hæfi einstakra nefndarmanna innan tiltekins frests. Engar athugasemdir bárust.

Það svæði sem til meðferðar er í máli nr. 1/2001, Öräfi í sveitarfélaginu Hornafirði, Austur-Skaftafellssýslu, afmarkast til vesturs af mörkum Skaftafells í Örafum og Núpsstaðar í Fljótshverfi, Vestur-Skaftafellssýslu. Um merki Skaftafells og Núpsstaðar, og afmörkun svæðisins að því leyti, er nánar fjallað í kafla 10.3. Sú viðmiðun endar í Súlutindum og þaðan er dregin lína með fram jökuljaðrinum, í Grænafjall austanvert og áfram í Svíahnúk eystri. Til austurs afmarkast svæðið af Suðursveit þar sem áður voru hreppamörk. Sú viðmiðun endar í Mávabyggðum og þaðan er dregin lína í norður, hornrétt á markalínu þá á Vatnajökli sem samvinnunefnd um svæðisskipulag miðhálandis Íslands hefur notað við vinnu sína. Sú lína liggur á milli Svíahnúks eystri og miðrar Breiðubungu og afmarkar svæðið til norðurs. Til suðurs afmarkast svæðið með hafinu.

Á því svæði, sem hér hefur verið lýst, hafa í meginatriðum annars vegar komið fram kröfur fjármálaráðherra vegna íslenska ríkisins um þjóðlendu innan tilgreindra marka og hins vegar kröfur tiltekinna aðila um eignarland innan tilgreindra hluta þess landsvæðis sem íslenska ríkið gerir kröfu um að teljist þjóðlenda. Kröfum aðila er nánar lýst í kafla 3. Málsmeðferð óbyggðanefndar ein-skorðast þó ekki við kröfur aðila heldur ber nefndin sjálfstæða rannsóknarskyldu, sbr. 5. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998.

2.4. Fyrirtökur og aðalmeðferð

Mál nr. 1/2001 var fyrst tekið fyrir á fundi óbyggðanefndar og forsvarsmanna málsaðila 7. ágúst 2001. Lögð voru fram skjöl málsins ásamt skjalaskrá. Upplýst var að aðilum málsins yrðu gefnir ríflegir frestir til að skila greinargerð þar sem meðferð óbyggðanefndar á svæði nr. 1 væri ekki lokið. Þá var íslenska ríkinu veittur tveggja mánaða frestur til að skila greinargerð.

Við fyrirtöku málsins 9. október var lögð fram greinargerð af hálfu íslenska ríkisins og fleiri gögn. Öðrum málsaðilum var veittur ríflega tveggja mánaða frestur til að skila greinargerðum. Sá frestur var síðar framlengdur í þeim tilgangi að veita lögmönnum færi á að kynna sér fyrstu úrskurði óbyggðanefndar sem kveðnir voru upp 21. mars 2002. Við fyrirtöku málsins 15. apríl 2002 voru lagðar fram greinargerðir eigenda flestra jarða í Örafum ásamt fleiri gögnum. Þeim aðilum, sem ekki skiluðu greinargerð, var veittur frestur til 22. apríl 2002. Við þá fyrirtöku var síðan lögð fram greinargerð vegna Skaftafells II en því lýst yfir að ekki yrði skilað sérstakri greinargerð af hálfu Núpsstaðar.

Lögmaður Landsvirkjunar ritaði óbyggðanefnd bréf, dags. 15. apríl 2002, þar sem fram kemur að í ljósi aðstæðna í máli þessu væri ekki rétt að hann sækti fundi óbyggðanefndar í máli þessu eða tæki þátt í vettvangsferðum eða málflutningi, m.a. með vísan 1. mgr. 17. gr. laga nr. 58/1998, nema óbyggðanefnd gerði athugasemd við þá afstöðu eða óskaði sérstaklega eftir þátttöku Landsvirkj-

unar. Hins vegar væri áfram óskað eftir upplýsingum og gögnum um málin og að lögmaðurinn væri reiðubúinn að svara öllum fyrirspurnum óbyggðanefndar er sneru að réttindum Landsvirkjunar og hagsmunagæslu fyrirtækisins gagnvart óbyggðanefnd.

Af þessu tilefni var gerð svohljóðandi bókun við fyrirtöku málsins 14. maí 2002: „Óbyggðanefnd lítur svo á að lögmenn aðila hljóti að meta með hvaða hætti þeir gæti hagsmuna umbjóðenda sinna við málsmeðferð fyrir óbyggðanefnd. Fjarvera aðila við fyrirtökur og aðalmeðferð, er á ábyrgð þeirra sjálfra. Tekið skal fram að þess er vænst að aðilar aðstoði óbyggðanefnd við að upplýsa öll þau atriði er kunna að skipta máli við úrlausn málsins. Óbyggðanefnd mun sem fyrr senda þeim aðilum, sem ekki mæta á fundi, gögn sem þar hafa verið lögð fram.“

Á sama fundi, 14. maí, voru einnig lögð fram ýmiss gögn. Þá var málið tekið fyrir á fundi 10. júní. Lögð voru fram gögn og leitast við að upplýsa málið að öðru leyti.

Aðalmeðferð stóð dagana 26.-28. júní 2002 og skiptist í forflutning, vettvangsferð, skýrslutökur og málflyting. Að því loknu var málið tekið til úrskurðar. Fundað var í sal að Hótel Skaftafelli. Um vettvangsferð og skýrslutökur er fjallað nánar í köflum 4.4.-4.5. og vísast þangað.

Þann 14. nóvember 2003 var málið endurupptekið og lögð fram ný gögn. Gögn þessi höfðu áður verið kynnt lögmönnum málsaðila og tækifæri gefið til athugasemda. Engar athugasemdir komu fram. Var málið síðan tekið til úrskurðar að nýju.

3. KRÖFUGERÐ¹

3.1. Kröfur íslenska ríkisins

Í máli þessu gerir íslenska ríkið annars vegar kröfu um þjóðlendu og hins vegar kröfur vegna ríkisjarðanna Skaftafells I og III og Sandfells.

3.1.1. Þjóðlenda

Af hálfu fjármálaráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins er gerð sú krafa að eftirfarandi lína verði viðurkennd sem þjóðlendumörk í Örafasveit:

Fyrsti punktur í Örafum er þar sem Kvískerjaland byrjar við ströndina og er það punktur A. Þessi punktur er á línu, sem liggur eins og segir í landamerkjabréfi Kvískerja: „að hæsta nef á Miðaftanstindi á Breiðamerkurfjalli beri í mitt skarðið efst á Eiðnaskarðstindi í sama fjalli.“ Frá punkti A er farið í punkt B, sem er þar sem sama lína sker jökulrönd Fjallsjökuls. Punktur B verður hornpunktur.

Frá punkti B er dregin lína meðfram jökulrönd Fjallsjökuls og Hrutárjökuls og frá jaðri Hrutárjökuls (þar sem bein lína milli punkta B og C sker jökulröndina) í punkt C, sem er í Múla fyrir norðan Múlagljúfur. Frá punkti C er dregin bein lína í punkt D, sem er framarlega í Vatnafjöllum við Kvíárjökul. Frá punkti D er dregin lína meðfram jökulrönd Kvíárjökuls og umhverfis og allt að punkti E. Þaðan yfir Staðarfjallið í punkt F, sem er neðst í Hólárjökli. Þaðan er dregin bein lína í Stórhöfða (784 m) fyrir ofan Fagurhólsmýri og verður það punktur G. Úr punkti G er farið beina línu yfir Hofsfjall og í punkt í Godafjalli (651m) og verður það punktur H og jafnframt hornpunktur.

Frá punkti H er dregin lína í punkt I, sem er neðst í Kotárjökli. Þaðan farið yfir Sandfellsheiði í punkt J, sem er neðst í Falljökli. Þaðan er dregin bein lína í Öskuhnútu (917 m), sem verður punktur K og næsti punktur verður í jökulrönd Svínafellsjökuls þar sem lína beint úr Öskuhnútu og í punkt efst í Hafrafelli í 1174 m hæð sker jökulröndina. Verður það punktur L. Síðan er farið úr punkti L niður með

¹ Sjá einnig fylgiskjöl nr. IV (aðilaskrá) og I (kort).

jökulrönd Svínafellsjökuls og niður fyrir og síðan frá neðri hluta Svínafellsjökuls nyrst, og í jökulrönd Skaftafellsjökuls þar sem bein lína, sem er framhald af línu sem dregin er frá Vesturhnútu (919 m) í syðri Kristínatind (979 m) sker Skaftafellsjökul. Verður þetta punktur M. Síðan er jökulröndinni fylgt vestur fyrir tunguna og á punkt í jökulröndinni, þar sem fyrrnefnd lína sker jökulinn og verður það punktur N. Frá punkti N er farið í punkt O, sem er syðri Kristínartindur (979 m). Þarna verður hornmark.

Frá Syðri Kristínartindi er dregin bein lína yfir Morsárdal og Jökulfellið og í Krossgilstind (698 m) og verður það punktur P. Frá punkti P er dregin bein lína að upptökum Skeiðarár (punktur R). Frá punkti R er dregin bein lína til sjávar og þar verður punktur S. Verður sú lína dregin þannig að hún sé framhald línu, sem dregin er beint á milli punktar N og Blátinds (1177 m) og verður þannig framhald þeirrar línu til sjávar. Frá þessari línu og að sýslumörkum í vestri verður með þessu þjóðlenda, en hún afmarkast í vestri af línu, sem lýst er svo í landamerkjalytingu Skaftafells: „að Súlutinda beri hvorn í annan“, en þar er jafnframt komið að mörkum þessa kröfusvæðis, sem fjallað verður um í þessu máli fyrir óbyggðanefnd.

3.1.2. Skaftafell I og III

Þær kröfur eru gerðar til óbyggðanefndar að viðurkenndur verði beinn eignarréttur íslenska ríkisins til þess lands jarðarinnar Skaftafells I og III sem er utan þjóðlendulínunnar. Þá er gerð krafa um yfirráðarétt til þess hluta landsins samkvæmt landamerkjabréfi, sem er innan þjóðlendulínu og meðal annars allt land þjóðgarðsins í Skaftafelli í samræmi við reglugerð nr. 319/1984, III. kafla, samanber og meðfylgjandi upprátt.

Landamerkjabréf jarðarinnar er svohljóðandi:

Milli Skaftafells og Svínafells eru landamerki í Freysnesi úr stórum steini framan undir jöklinum og í stein ofan við veginn og þaðan í vörðu fram í nesinu.

Móti jörðinni Núpsstað á Skaftafell land svo langt vestur að Súlutindar beri hver í annan.

Fjörumörk að austan: Svarthamranef vestan í Hafrafelli beri í lækjarfarveg í kletti, sem skagar lengst ofan í skriðu neðan af Skarðstindi.

Fjörumörk að vestan: Básarákanef beri í hæsta sker á Austurskorabrún.

Jörðin á allt land milli fjalls og fjöru.

Þjóðlendukröfulínan fyrir landi Skaftafells og næsta nágreennis er frá punkti H og að mörkum þess kröfusvæðis sem fjallað verður um í þessu máli fyrir óbyggðanefnd, sjá nánari lýsingu í kafla 3.1.1.

Sá hluti Skaftafellsjarðarinnar samkvæmt upphaflega landamerkjabréfinu, sem lendir utan þjóðlendu miðað við kröfur fjármálaráðherra er ekki allur í eigu ríkissjóðs og eru því einungis gerðar kröfur til beins eignarréttar af hálfu íslenska ríkisins til þess lands, sem landeigendur héldu ekki eftir við sölu eða seldu ekki síðar.

Við sölu Skaftafells til Náttúruverndarráðs vegna ríkissjóðs var jörðin í þremur hlutum I, II og III. Með afsali 13.7.1966 seldi Ingigerður Þorsteinsdóttir Skaftafell I (Bölta) með húsum og öllum gögnum og gæðum og var salan á þeirri forsendu gerð, að jarðeignin yrði gerð að þjóðgarði. Með afsali 13.5.1966 seldu þeir Ragnar Stefánsson og Jón Stefánsson Náttúruverndarráði vegna ríkissjóðs jarðirnar Skaftafell II og III. Jarðirnar voru seldar með húsum og öllum gögnum og gæðum að undanskildum Skeiðarársandi og þeim hlunnindum, sem honum og fjörunni fylgja fyrir

framan línu, sem hugsast dregin frá Lómagnúpi á Nyrðri-Menn á Hafrafelli og þaðan í sömu stefnu á mörk Skaftafells og Svínafells, eins og nánar var sýnt á viðfestri loftljósmynd af landinu.

Með bréfi dagsettu 15.7.1969 óskaði Menntamálaráðuneytið þess, að framkvæmd yrðu landskipti á óskiptu sameignarlandi ríkisins og bræðranna Ragnars og Jóns Stefánssonar.

Tvennt átti að gera:

1. Að draga landamerkjalinu samkvæmt afsali til ríkissjóðs fyrir jörðinni Skaftafelli, dagsettu 13.5.1966.
2. Að framkvæma landskipti milli samningsaðila á öllu óskiptu landi jarðarinnar Skaftafells.

Ástæða þess að umrædd landskipti urðu að fara fram var sú, að jarðirnar Skaftafell I, II og III áttu alla Skaftafellsjörðina í óskiptri sameign. Náttúruverndarráð keypti alla jörðina nr. I, en einungis hluta af jörðunum nr. II og III. Það land, sem ekki var selt Náttúruverndarráði, þ.e. Skeiðarársandur var þannig í óskiptri sameign ríkis og bræðranna Jóns og Ragnars.

Gerðardómur gekk frá landskiptunum 25.11.1969 og var matsorð eftirfarandi:

Landamerki lands Ragnars Þ. Stefánssonar og Jóns Stefánssonar á Skeiðarársandi ákvarðast af tveimur línunum frá föstum punkti, sem settur skal ofan þjóðveggar, 15 metrum norður frá miðlínu vegarins og í 225 metra fjarlægð mælt austur eftir veginum frá þeim stað, þar sem hann mætir heimreið neðan túngirðingar Skaftafells.

Frá þessum fasta punkti eru norðurmörk fyrir landi Ragnars og Jóns Stefánssonar bein sjónhending að Hliðarrótum Hafrafells á mótum fjalls og sandsins og sama sjónhending, þar til lína sker landamerki Skaftafells og Svínafells.

Frá hinum fasta punkti B á uppdrættinum, sem áður er nefndur ofan þjóðveggarins, liggja mörkin beina sjónhending til suð-vesturs að punkti C, þar sem hin beina lína sker landamerki Skaftafells og Núpsstaðar milli Sigurðarfitjarála og Sandgígjukvíslar. Að öðru leyti takmarkast land þetta að vestan af þinglýstum landamerkjum Núpsstaðar og Skaftafells, sunnan hins síðastnefnda skurðpunktar. Að sunnan af sjó, að austan af þinglýstum mörkum Svínafells og Skaftafells að fyrrnefndum skurðpunkti A austur af suðurenda Hafrafells. Merkin eru innfærð á meðfylgjandi uppdrátt með brotnum línunum í rauðum lit.

Þann 10. maí 1978 var gerður samningur um kaup á landi og girðingum í Skaftafelli. Jón og Ragnar Stefánssynir seldu Náttúruverndarráði landspildu úr eignarlandi sínu í Skaftafelli í grennd við þjónustumiðstöð. Markast svæðið að norðan af landamerkjalinu samkvæmt gerðardómnum 25.11.1969, að sunnan af miðju núverandi akveggar að Skaftafellsbæjum 380 metra austan við heimreið að þjónustumiðstöð Náttúruverndarráðs og sem nær landamerkjalinu samkvæmt nefndum gerðardómi 600 metra austar að punkti B.

Reglugerð var sett um þjóðgarð í Skaftafelli nr. 319/1984. Samkvæmt henni eru mörk þjóðgarðsins þessi:

Að vestan ráða landamörk Núpsstaðar og Skaftafells, sem jafnframt eru sýslumörk Vestur- og Austur-Skaftafellssýslu, frá Súlutindum og suður að „sýslusteini“. Frá sýslusteini liggja mörkin í beina línu í merki við Gömlutún, en þaðan til austurs í fremstu nöf Hafrafells og áfram í beina línu í landamörk Svínafells á Svínafellsjökli. Mörkin fylgja síðan síðastnefndum landamörkum til norðurs. Á jökli að austan og norðan ráða vatnaskil.

Við kröfugerð þessa verður að taka tillit til þess sem fram kemur í málatilbúnaði ríkisins varðandi ágreiningsmál um merki milli Núpsstaðar og Skaftafells og sáttatillögu sýslumanns.

3.1.3. Sandfell

Þær kröfur eru gerðar til óbyggðanefndar að viðurkenndur verði beinn eignarréttur íslenska ríkisins til þess lands jarðarinnar Sandfells, sem er utan þjóðlendulinnar. Þá er gerð krafa um aftréttarrétt til þess hluta landsins samkvæmt landamerkjabréfi, sem er innan þjóðlendulínu samanber og meðfylgjandi uppdrátt.

Landamerkjabréf jarðarinnar er svohljóðandi:

1. Heimaland allt með öllum gögnum og gæðum milli þessara marka:
 - a. Að innan: Úr miðjum Rauðakambi, sem er í skriðjöklinum milli Sandfells og Svínafells, í lægð í svonefndum Markhól, sem er ofan við veginn en austan Virkisár innri, þaðan í lægðina milli Hrakdalshóla; sama stefna ræður mörkum til enda.
 - b. Að austan: Úr miðju Rótarfjalli, sem er í skriðjöklinum milli Sandfells og Hofs, í innri enda Litlafjalls, sem er háls áfastur Goðafjalli, þaðan í hæstu þúfu í svonefndum Miðjökli, sama stefna ræður mörkum til enda.
2. Ingólfshöfða á jörðin allan að fráteknum tveim fimmtu hlutum grasnytar, sem Hofi tilheyrir. Skógarítak á jörðin í Skaftafellsheiði milli Kembugils og Klappargils, sem öðru nafni nefnist Hlaupgil. Annað skógarítak á jörðin í Innfjöllum í Skaftafelli milli Stóruskriðu og Rauðhellu.

Fjörur á jörðin þessar:

- a. Staðarfjörü milli þessara marka: Að austan: Austurendann á vestustu melabótinni, sem er upp undan fjörunni skal bera í eystra gilið sem er framan í Dalaskeri upp af Mýrarvökinu. Úr þessum mörkum eru mæld frá flæði 3550 stikur í beina stefnu í drang þann sem er vestan við Ingólfshöfða framan undir Kóngsvíkuröldu. Að austan: Markmel á að bera í vikuröldu, sem er upp af Kúadalöldu. Úr þessum mörkum eru 1450 stikur mælt í áðurnefndan drang vestan við Ingólfshöfða.
- b. Höfðavík frá Ingólfshöfða austur til þessara marka: Máfasker sem er austanvert við Borgarklett á að bera í tindinn sem er milli dýpstu skarðanna á Súlnatindum á Eystrafjalli.
- c. Bakkafjörü milli þessara marka: Að vestan: Haus austan til í Kvíarmýri á að bera í stein framan í Kvíarmýrarkambi, þaðan í klett sem er milli Vatnafjalla og Staðarfjalls. Að austan: Varða sem er á öldunum ofan við þjóðveginn, en vestan við veginn heim að Kvískerjum á að bera í ljósan blett í Nónhamri.

Þjóðlendukröfulínan fyrir landi Sandfells og næsta nágrennis er frá punkti H og í punkt L, sjá nánari lýsingu í kafla 3.1.1.

3.2. Kröfur eiganda jarðarinnar Núpsstaðar

„Krafa eiganda Núpsstaðar er sú að hafnað sé kröfu, þeirri sem í raun er fram komin, um þjóðlendu í landi Núpsstaðar á Skeiðarársandi og að viðurkenndur verði fullkominn eignarréttur hans að nefndu landi til þeirra merkja sem sjá má á meðfylgjandi kröfukorti, en þau eru að vestan: bein lína úr Krossárfossi um Krossarmynni um punkt 5 í stórstraumsfjörumál í punkti 6, en að austan: bein lína úr miði austast í Súlnatindum, frá sjó séð úr punkti 1, en hann er þar sem Súlnatinda ber hvern í annan, fyrst til viðmiðunar, uns komið er að punkti 2 í 112 metra hæð yfir sjávarmáli, en síðan landamerkjalinna beina stefnu í fyrrnefndan punkt 1 sem er í stórstraumfjörumáli. Til norðurs úr punkti 2 ákvarðast merkin þannig að dregin er lína beint í punkt 3 við jökulbrún og áfram til viðmiðunar bein lína úr punkti 2 um 3 í punkt 8 inn á jöklinum. Punktur 8 er þar sem skerast línur beint úr norðri úr Eystri-Svíahnjúk og beint úr vestri úr punkti í 694 metra hæð yfir sjávarmáli fremst á Súlnatindum. Punktur 4 er við jökulbrún, þar sem línan að vestan sker hana. Að norðan eru merki þau sem krafist er að verði virt, við jökulbrúnina á milli punkta 3 og 4. Enn er þess krafist

að land það sem hugsanlega kann að koma undan jökli vestan línu milli punkta 3 og 8 og sunnan línu milli punkta 4 og 8 falli til Núpsstaðar með fullkomnum eignarrétti. Áskilinn er réttur til þess að gera slíka kröfu um land sem kemur undan jökli norðan línu milli p. 4 - p. 8, síðar.“

Þá kom fram sú varakrafa í málflytningi „að draga verði austurlandmerki Núpsstaðar við jökul þar sem bein sjónlína frá punkti 1 við sjó í mið í Súlutindum, skeri jökulbrún. Jafnframt er gerð krafa um að þegar land komi undan jökli verði það að eignarlandi, enda þótt svo sé ekki nú. Kröfugerðin miðar við að þjóðlendulínan skuli fylgja jöklinum eins og hann er á hverjum tíma.“

Jafnframt er krafist málskostnaðar úr hendi gagnaðila, ríkisins, samkvæmt málskostnaðarreikningi.

3.3. Kröfur eigenda jarðarinnar Skaftafells II

Af hálfu eigenda jarðarinnar Skaftafells II er þess krafist „að hafnað verði öllum kröfum fjármálaráðuneytis, sem fela í sér að land Skaftafellsjarða verði gert að þjóðlendu, og viðurkennt verði sem eignarland Skaftafells II allt land á svæði sem ræðst af eftirtöldum merkjum: Að vestan ræður merkjalína Núpsstaðar og Skaftafells, þ.e. lína sem dregin er frá sjó (punktur 1) á þeim stað er Súlutindar bera hver í annan, þá ráða að norðan mörk Skaftafells II og Þjóðgarðsins í Skaftafelli með línu dreginni úr Sýslusteini (punktur 2) á upphaflegum stað á Skeiðarársandi austnorðaustur í merki við Gömlutún, þar sem hún sker heimreið að Skaftafellsbæjum (punktur 3), þá eftir miðju heimreiðar í punkt sem er 380 metra austan við upphaflegan akveg að Þjónustumiðstöðinni (punktur 4) og þaðan eftir línu norður í mörk þjóðgarðs sem eru 600 metra austur af merkinu við Gömlutún (punktur 5), þaðan til austsuðausturs eftir línu sem dregin er úr merkinu við Gömlutún í fremstu nöf Hafrafells og áfram í beina línu í landamerkjalinu Svínafells og Skaftafells á Svínafellsjökli (punktur 6), þaðan suðvestur í stein undir Svínafellsjökli (punktur 7), þaðan í stein ofan við þjóðveg (punktur 8) þaðan í vörðu fram í nesinu (punktur 9) og áfram í beinni línu í suðvestur til sjávar (punktur 10) en að sunnan ræður sjór merkjum.“

Einnig er gerð krafa til málskostnaðar úr ríkissjóði.

3.4. Kröfur eigenda jarðarinnar Svínafells

Þess er krafist að viðurkennt verði að þinglýstir eigendur Svínafellstorfu, þ.e. Svínafells I, II, III og IV, „hafi beinan eignarrétt að öllu landi jarðarinnar, og að viðurkennt verði að heildarlandamerki jarðarinnar séu þessi:

Jörð þessari tilheyrir allt Svínafellsfjall og Hvannadalurinn. Landamerki milli Sandfells og Svínafells eru lækjarfarvegur í miðjum Markhól (p. 8) (Réttarfalljökull) þaðan sjónhending í vörðu milli Hrakdæluhóla, (p. 7) svo er stefnan vestan við Eyrartagl (p. 6).

Milli Svínafells og Skaftafells eru landamerki í Freysnesi úr stórum steini (p. 1) framan undir jöklinum og í stein ofan við veginn, (p. 2), og þaðan í vörðu fram á Nesinu (p. 3).

Fjörumörk jarðarinnar milli Tangafjöru og Svínafellsfjöru eru að Fremrimenn í Hafrafelli beri í klettinn sem er næstur við Skarðið að norðan, nefnilega austanundir Skaftafellsskörðunum (p. 5).

Fjörumörk milli Svínafells og Skaftafellsfjöru eru, að Svarthamranef vestan í Hafrafelli beri í lækjarfarveg í kletti, sem skagar lengst ofan á skriðu niður af Skarðatindi (p. 4).“

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkissjóðs samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar, skv. framlögðum málskostnaðarreikningi að skaðlausu.

„Landeigendur líta svo á að í kröfugerðinni felist jafnframt krafa um afnotarétt þeirra í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, komi til þess að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.“

Við aðalmeðferð var kröfugerð fyrir Svínafell breytt á þann veg að texti kröfu er færður til samræmis við kröfulínukort. Kröfugerð að vestan nái þannig til Hrútsfjalls en þó sé Svínafellsjökull ekki undir í kröfugerð. Jafnframt sé miðað við Rauðakamb að austan til samræmis við Sandfell. Þá kemur fram að punktar 4 og 5 í texta kröfugerðar fyrir Svínafell séu einungis mið en ekki fengnir úr lýsingu landamerkjabréfs á fjörumörkum svo sem texti kröfulýsingar gerir ráð fyrir.

Þá kom fram við aðalmeðferð að varðandi mörk við jökul er miðað við jökulbrún á hverjum tíma þó þannig að innan landnáms sé.

3.5. Kröfur eigenda jarðarinnar Hofs

Þess er krafist að viðurkennt verði að þinglýstir eigendur Hofstorfu, þ.e. Hof I, II, IV og Litla-Hofs, „hafi beinan eignarrétt að öllu landi jarðarinnar, og að viðurkennt verði að heildarlandamerki jarðarinnar séu þessi:

Að innan lína sem dregin er úr miðju Rótarfjalli, (p. 9) sem er uppí jökli og þaðan í innri enda Litlafjalls, (p. 10) þaðan og í hæstu þúfu á svonefndum Miðjökli, (p. 11) svo þaðan beina sjónhending út. (p. 12)

Að austan í línu sem dregin er úr fremri brún á Háskeri (p. 17) þar sem hún er hæst á klett sem er innan við Kúaöldu (p. 16) í vörðu sem hlaðin er á Markhólma (p. 15) þaðan í melabót (p. 14) þá sem er syðst af melum þeim sem eru upp undan Staðarfjöru, síðan ráða fjörumörk sem eru milli Staðarfjöru og Tangafjöru. (p. 13). Við málflutning var kröfugerð fyrir Hof breytt þannig að til austurs er gerð krafa frá upptökum Gljúfursár niður að fremri brún á Háskeri (p. 17) og svo áfram. Kröfulínukort er teiknað í samræmi við þetta.

Ennfremur á jörðin Breiðamerkurfjall allt og land á Breiðamerkursandi, að vestan eru mörkin sem hér segir: Toppurinn á Miðaftanstindi (p. 25) á Breiðamerkurfjalli sem beri í skarðið á Eiðnatindi (p. 26) á sama fjalli. Hof á tvöfimmtu hluta af grasnit í Ingólfshöfða.

Fjörur á jörðin þessar:

1. Tangafjara fyrir vestan Ingólfshöfða milli þessara marka: að vestan: Fremrimenn í Hafrafjalli eiga að bera í klettinn fyrir norðan dýpsta skarðið á svonefndum Skörðum í Stafafellsfjöllum. Að austan: Eystri endinn á vestustu melabótinni í Hofsmelum skal bera í eystra gilið framan í Dalaskeri sem er upp af Mýravíkinu þaðan eru (mælt frá flæði) 3.550 metrar í beina stefnu á haug þann sem er vestan undir Ingólfshöfða fyrir framan Kóngsóldu.
2. Hofsfjara fyrir austan Ingólfshöfða milli þessara marka: Að vestan: Máfasker sem er fyrir austan Borgarklett á að bera í tindinn milli Skarðanna á Súlnatindum á Eystrafjalli. Að austan: Mýramelur á að bera í nefið á Blesakletti.
3. Fjallsfjara milli þessara marka: Að vestan: Toppurinn á Miðaftanstindi (p.25) á Breiðamerkurfjalli sem beri í skarðið á Eiðnatindi (p. 26) á sama fjalli. Að austan: Hærri þúfan á Máfabbyggðum skal bera austan í Múlahöfuðið sem er fremst austan í Breiðamerkurfjalli (p. 27) og landamörk þau sömu (p. 27).“

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkissjóðs samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar, skv. framlögðum málskostnaðarreikningi að skaðlausu.

„Landeigendur líta svo á að í kröfugerðinni felist jafnframt krafa um afnotarétt þeirra í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, komi til þess að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.“

Við aðalmeðferð var kröfugerð varðandi Hof breytt á þann veg að gerð er krafa frá upptökum Gljúfursár í punkti 17a og í fremri brún á Háskeri þar sem er punktur 17.

Þá kom fram við aðalmeðferð að varðandi mörk við jökul er miðað við jökulbrún á hverjum tíma þó þannig að innan landnáms sé.

3.6. Kröfur eigenda jarðarinnar Fagurhólmýrar

Þess er krafist að viðurkennt verði að þinglýstir eigendur Fagurhólmýrar I, II og III „hafi beinan eignarrétt að öllu landi jarðarinnar, og að viðurkennt verði að heildarlandamerki jarðarinnar séu þessi: Landamörk Fagurhólmýrar og Hofsnæs eru: Frá upptökum Gljúfurár vestan Miðfellstanga (p. 17 a) svo eftir gljúfrinu og fremst í gljúfurkjaf, þaðan í grjótvörðuna á Hamraenda, þaðan beina línu í lítinn hólma, eða smáfít, næst vestan við Nýja-landið.

Fjörumörkin eru: Mýrarmelur beri í hæstu þúfunu á Fátækramannahól.

Landmörk milli Fagurhólsmýrar og Hnappavalla eru: Frá upptökum Yrpugils (p. 20) og eftir gilinu, svo fram af miðjum Salthöfða, (p. 19) þó á Fagurhólsmýri allan grashöfðann. Fagurhólsmýri á Mýrarfíflhólma, sem eru skiptar engjar austan Salthöfða og ítak í Kvíarmýri fyrir 50 fjár og 3 hross.

Aðalengjamörk milli nefndra jarða eru; Frá Salthöfða eftir ál er rennur austur framan undir höfðanum (p.18) og í vörðu í hólma ofan og austan við Mýrarlandið og svo fram leirur. “

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkissjóðs samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar, skv. framlögðum málskostnaðarreikningi að skaðlausu.

„Landeigendur líta svo á að í kröfugerðinni felist jafnframt krafa um afnotarétt þeirra í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, komi til þess að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.“

Þá kom fram við aðalmeðferð að varðandi mörk við jökul er miðað við jökulbrún á hverjum tíma þó þannig að innan landnáms sé.

3.7. Kröfur eigenda jarðarinnar Hnappavalla

Þess er krafist að viðurkennt verði að þinglýstir eigendur Hnappavallatorfu, þ.e. Hnappavalla I, II, III, IV, V, VI, VII og VIII, „hafi beinan eignarétt að öllu landi jarðarinnar, og að viðurkennt verði að heildarlandamerki jarðarinnar séu þessi:

Landamörk milli Kvískerja og Hnappavalla er í mittundi milli Kambsmýrar og Kvíarmýrar (p. 21) og beint til sjávar (p. 22).

En á milli Fagurhólsmýrar og Hnappavalla eru landamörk: Frá upptökum Yrpugils að ofan (p. 20) og eftir gilinu, svo fram af miðjum Salthöfða, (p. 19) þó á Fagurhólsmýri allan grashöfðann. Aðalengjamörk milli nefndra jarða eru; Frá Salthöfðanefi eftir ál er rennur austur framan undir höfðanum (p. 18) og í vörðu í hólma ofan og austan við Mýrarlandið og svo fram leirur. Fagurhólsmýri á Mýrarfíflhólma, sem eru skiptar engjar austan Salthöfða, og ítak í Kvíarmýri fyrir 50 fjár og 3 hross.

Fjörumörkin eru að austan milli Hnappavallafjöru og Bakkafjöru: Staur austan til í Kvíarmýri á að bera í stein framan í Kvíarmýrarkambi, þaðan í klett sem er milli Vatnafjalla og Staðarfjalls.- Að vestan eru fjörumörk: Hvalbein sem er sett niður fyrir ofan álinn á að bera í Giltu og beina sjónhending í standberg sem er vestan til í Hrafnakambi.“

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkissjóðs samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar, skv. framlögðum málskostnaðarreikningi að skaðlausu.

„Landeigendur líta svo á að í kröfugerðinni felist jafnframt krafa um afnotarétt þeirra í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, komi til þess að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.“

Þá kom fram við aðalmeðferð að varðandi mörk við jökul er miðað við jökulbrún á hverjum tíma þó þannig að innan landnáms sé.

3.8. Kröfur eigenda jarðarinnar Kvískerja

Þess er krafist að viðurkennt verði að þinglýstir eigendur jarðarinnar Kvískerja hafi beinan eignarétt að öllu landi jarðarinnar, og að viðurkennt verði að heildarlandamerki jarðarinnar séu þessi:

Að austan milli Fjallslands á Breiðumörk og Fjallsfjöru og Kvískerjalands og Kvískerjafjöru eru í sömu línu landamerki og fjörumörk, (p. 23) nefnilega, að hæsta nef í Miðaftanstindi (p. 25) í Breiðamerkurfjalli beri í mitt skarðið efst á Eiðnaskarðstindi (p. 26) í sama fjalli (p. 24).

Að vestan milli Hnappavalla og Kvískerjalands (p. 21) eru landamerki í miðju sundinu milli Kambsmýrar og Kvíarmýrar beint til sjávar (p. 22).

Fjörumörk milli Kvískerjafjöru að vestan og Bakkafjöru eru að lítil varða neðst í öldunni fyrir austan Eystri-Kvíá á að bera í aðra vörðu fyrir sunnan stóra læk og svo í hvítan klett á Nónhamrahólsklettinum.

Jörðin á alla fjöru og allan reka fyrir sínu landi nema af Bakkafjöru. Aðrar jarðir eiga ekki ítök í landinu.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkissjóðs samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar, skv. framlögðum málskostnaðarreikningi að skaðlausu.

Landeigendur líta svo á að í kröfugerðinni felist jafnframt krafa um afnotarétt þeirra í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, komi til þess að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Þá kom fram við aðalmeðferð að varðandi mörk við jökul er miðað við jökulbrún á hverjum tíma, þó þannig að innan landnáms sé.

3.9. Kröfur eigenda jarðarinnar Hofsvagna Fjalls

Þess er krafist að viðurkennt verði að þinglýstir eigendur jarðarinnar Hofsvagna hafi beinan eignarrétt að öllu landi Fjalls og að viðurkennt verði að heildarlandamerki jarðarinnar séu þessi, sbr. landamerkjabréf Hofsvagna:

Ennfremur á jörðin Breiðamerkurfjall allt og land á Breiðamerkursandi, að vestan eru mörkin sem hér segir: Toppurinn á Miðaftanstindi (p. 25) á Breiðamerkurfjalli sem beri í skarðið á Eiðnatindi (p. 26) á sama fjalli.

Fjallsfjara milli þessara marka: Að vestan: Toppurinn á Miðaftanstindi (p. 25) á Breiðamerkurfjalli sem beri í skarðið á Eiðnatindi (p. 26) á sama fjalli. Að austan: Hærri þúfan á Mávabyggðum skal bera austan í Múlahöfuðið sem er fremst austan í Breiðamerkurfjalli (p. 27) og landamörk þau sömu (p. 28.)

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkissjóðs samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar, skv. framlögðum málskostnaðarreikningi að skaðlausu.

Landeigendur líta svo á að í kröfugerðinni felist jafnframt krafa um afnotarétt þeirra í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, komi til þess að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Þá kom fram við aðalmeðferð að varðandi mörk við jökul er miðað við jökulbrún á hverjum tíma þó þannig að innan landnáms sé.

3.10. Kröfur eigenda jarðanna Kvískerja og Fells vegna Breiðármerkur

Þess er krafist að viðurkennt verði að „þinglýstir eigendur“ Breiðármerkur „hafi beinan eignarrétt að öllu landi jarðarinnar, og að viðurkennt verði að heildarlandamerki jarðarinnar séu þessi: Varða hlaðin á graskoll á fjörunni vestanhalt við hornið á Nýgræðunum (p. 29) á að bera austast í Hálf-dánaröldu uppi undir jökli (30) og í Kaplaklif í Mávabyggðum og er það allt bein lína á milli Fells og Breiðumerkur og fjörumörk. Að vestan eru mörkin sem hér segir: „Hærri þúfan á Mávabyggðum skal bera austan í Múlahöfuðið sem er fremst austan á Breiðamerkurfjalli og landamörk þau sömu.“

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkissjóðs samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar skv. framlögðum málskostnaðarreikningi að skaðlausu.

„Landeigendur líta svo á að í kröfugerðinni felist jafnframt krafa um afnotarétt þeirra í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, komi til þess að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.“

Þá kom fram við aðalmeðferð að varðandi mörk við jökul er miðað við jökulbrún á hverjum tíma þó þannig að innan landnáms sé.

3.11. Kröfur Landsvirkjunar

Af hálfu Landsvirkjunar er gerð eftirfarandi krafa um bein og óbein eignarréttindi á því svæði sem til meðferðar er:

Um er að ræða bein og óbein eignarréttindi sem tengjast 132 kV háspennulínu, svonefndri suðurlínu. Á því svæði sem hér um ræðir nefnist línan Prestbakkalína I og liggur á milli Prestbakka í Vestur-Skaftafellssýslu og Hóla í Austur-Skaftafellssýslu, eins og nánar er tilgreint á meðfylgjandi kortum. Jafnframt er leið línunnar frá Hólum að Teigarhorni í Berufirði sýnd á meðfylgjandi kortum.

Auk beins eignarréttar að línunum, staurum, undirstöðu mannvirkjum og tengivirkjum háspennulínunnar á umbjóðandi minn óheftan rétt til að komast að línunni til viðhalds og viðgerða hvenær sem er. Er þess óskað að háttvirt óbyggðanefnd gæti framangreindra réttinda umbjóðanda míns við uppkvaðningu úrskurðar um mörk þjóðlendu í Austur-Skaftafellssýslu, að svo miklu leyti sem línan kann að liggja innan þessara marka.

Með bréfi, dags. 15. apríl 2002, kom fram sú viðbót við framangreint að einungis væri óskað eftir því að óbyggðanefnd gætti að umræddum réttindum Landsvirkjunar að því leyti sem háspennulínan lægi innan þjóðlendu, sbr. ákvæði laga nr. 58/1998, um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta, sérstaklega 5. mgr. 10. gr. og ákvæði stjórnsýslulaga, nr. 37/1993, sérstaklega 10. gr.

Málskostnaðar var ekki krafist.

4. GÖGN OG GAGNAÖFLUN

4.1. Almenn

Í málinu hafa verið lögð fram skjöl nr. 1-25 ásamt undirskjölum eða samtals 458 skjöl, sjá nánar í fylgiskjali nr. III.

Gagna var ýmist aflað af málsaðilum eða óbyggðanefnd, á grundvelli rannsóknarskyldu nefndarinnar. Gerð var leit að frumgögnum sem varpað gætu ljósi á eignar- og afnotaréttindi á svæðinu, farið á vettvang og jafnframt teknar skýrslur af málsaðilum. Verður nú gerð nánari grein fyrir hverju þessara atriða.

4.2. Rannsóknarskylda óbyggðanefndar

Óbyggðanefnd ber að hafa frumkvæði að því að afla heimilda og gagna um eignar- og afnotaréttindi yfir því landsvæði sem til meðferðar er og framkvæma rannsóknir og athuganir um staðreyndir og lagaatriði sem þýðingu hafa fyrir niðurstöðu í einstökum málum, sbr. 5. mgr. 10. gr. þjóðll., nr. 58/1998. Úrlausn óbyggðanefndar einskorðast þannig ekki við þær kröfur og gögn sem aðilar leggja fram heldur ber nefndin einnig sjálfstæða rannsóknarskyldu. Markmiðið er að tryggja sem best að rétt niðurstaða fái um einstök álitæfni.

Á vegum óbyggðanefndar fór fram kerfisbundin leit að frumgögnum, prentuðum sem óprentuðum, sem líkur voru taldar á að varpað gætu ljósi á eignar- og afnotaréttindi yfir því landsvæði sem hér er til meðferðar. Verkið var unnið á hlutlausan og fræðilegan hátt.

Könnun einstakra skjalaflokka skiptist á milli Þjóðskjalasafns Íslands og óbyggðanefndar samkvæmt samkomulagi þessara aðila og nánari tilgreiningu í kafla 4.3. Jafnframt var haft samstarf við Héraðsskjalasafn Austur-Skaftafellssýslu, handritadeild Landsbókasafns Íslands – Háskólabókasafns og fleiri aðila. Gagnaöflun óbyggðanefndar grundvallast á „Yfirliti um frumgögn sem könnuð eru vegna rannsóknarskyldu óbyggðanefndar“. Við samningu þess hefur óbyggðanefnd notið ráðgjafar Gunnars Friðriks Guðmundssonar sagnfræðings og starfsmanna Þjóðskjalasafns Íslands, Bjarkar Ingimundardóttur og Jóns Torfasonar. Yfirlit þetta hefur verið kynnt lögmonnum og engar athugasemdir komið fram.

Leitað var eftir gömlum og nýjum nöfnum þeirra jarða sem kröfufylsing ríkisins tekur til, auk afrétta og almenninga. Jafnframt var að því hugað hvort utan kröfuvæðis ríkisins væru landsvæði sem þörfuðust sérstakrar rannsóknar enda nær rannsóknarskylda óbyggðanefndar til alls þess svæðis sem tekið hefur verið til meðferðar, sbr. 5. mgr. 10. gr.

Fyrirsvarsmönnum aðila í máli þessu var gerð grein fyrir því að þeir hefðu óskoraðan rétt til að fá upplýsingar um tilhögun gagnaöflunar á vegum óbyggðanefndar og afrit allra gagna. Jafnframt hafði óbyggðanefnd frumkvæði að því að upplýsa lögmennt um þessi atriði. Þeir gátu jafnframt bent starfsmönnum Þjóðskjalasafns eða óbyggðanefndar á gögn sem ástæða væri til að kanna. Rannsóknarskylda óbyggðanefndar dregur hins vegar ekki úr skyldu málsaðila til að afla og leggja fram þær heimildir og gögn sem þeir byggja rétt sinn á, sbr. 4. mgr. 10. gr. Þjóðll. Lögmonnum/málsaðilum ber þannig að leggja sjálfstætt mat á gögn og gagnaöflun.

Þau frumgögn, sem í leitirnar komu og talið var að þýðingu hefðu, voru lögð fram jafnóðum við fyrirtökur í málinu. Um nánari framkvæmd gagnaöflunar vísast til yfirlits í kafla 4.3., sjá nánar í greinargerðum Þjóðskjalasafns Íslands, handritadeildar Landsbókasafns Íslands – Háskólabókasafns og óbyggðanefndar um þetta efni, skjöl nr. 2, 3 og 4. Um afraksturinn vísast til skjalaskrár, sjá fylgiskjal nr. I, þar sem skjöl Þjóðskjalasafns og óbyggðanefndar (þ.e. undir yfirnúmerum 2 og 4) eru flokkuð eftir efni og uppruna.

4.3. Yfirlit yfir frumgögn sem könnuð voru

A. Óprentuð frumgögn:

1. Landamerkjabréf

Landamerkjabók Skaftafellssýslu er á Þjóðskjalasafni og var yfirfarin af sérfræðingum safnsins, sjá nánar lið A í greinargerð safnsins um gagnaöflun, skjali nr. 2.

2. Jarðabréf (á Þjóðskjalasafni)

Sérfræðingar á Þjóðskjalasafni athuguðu jarðabréf í vörslu safnsins, sjá nánar lið J í greinargerð safnsins um gagnaöflun, skjali nr. 2. Sjá að öðru leyti lið D-1 (prentuð jarðabréf).

3. Afsals- og veðmálabækur

Sérfræðingar á Þjóðskjalasafni leituðu heimilda í afsals- og veðmálabókum í safninu (1801-1929), sjá nánar lið B í greinargerð safnsins um gagnaöflun, skjal nr. 2. Af hálfu óbyggðanefndar var aflað upplýsinga um efni síðari afsals- og veðmálabóka, í vörslu embætta sýslumanna í Vík og á Höfn, sjá nánar lið A-1 í greinargerð óbyggðanefndar um gagnaöflun, skjal nr. 4.

4. Landskiptabækur

Af hálfu óbyggðanefndar var aflað upplýsinga um efni landskiptabóka, í vörslu embætta sýslumanna í Vík og á Höfn, sjá nánar lið A-1 í greinargerð óbyggðanefndar um gagnaöflun, skjal nr. 4.

5. Fasteigna- og jarðamöt

Lögð voru fram ljósrit af jarðamati 1804, 1849-1850 og 1916-1918, í vörslu Þjóðskjalasafns, sjá nánar lið L í greinargerð safnsins um gagnaöflun, skjal nr. 2. Um prentuð fasteigna- og jarðamöt er vísað í lið D-2.

6. Bréfabækur, bréfasöfn og gerðabækur sýslumanna, hreppa og sáttanefnda

Sérfræðingar Þjóðskjalasafns athuguðu gerðabækur sýslumanna og sáttanefnda, þ.e. dóma- og þingabækur (dómsmálabækur, aukadómsbækur o.fl.) og sáttabækur, sjá nánar liði H og I, auk lokaorða, í greinargerð safnsins um gagnaöflun, skjali nr. 2. Ekki var hins vegar talin ástæða til að leita í bréfasöfnum sýslumanna (eða dómsskjölum) eða bréfabókum sýslumanna nema þegar sérstakt tilefni gafst. Sama máli gegnir um hreppsabækur og bréfabækur hreppstjóra og sveitarstjórna. Um prentaða dóma er vísað í lið D-3.

7. Kirknaskjöl

Sérfræðingar Þjóðskjalasafns athuguðu kirknaskjöl, vísitasíubækur prófafa í Austur-Skaftafellssprófastdæmi, brauðamöt og skýrslur presta um tekjur, útgjöld og ástand prestssetra 1839, sjá nánar liði C, M og P í greinargerð safnsins um gagnaöflun, skjali nr. 2.

8. Vísitasíubækur biskupa

Sérfræðingar Þjóðskjalasafns athuguðu fyrstu vísitasíubækur sex Skálholtsbiskupa og aðrar vísitasíur þegar tilefni var til, sjá nánar lið D í greinargerð safnsins um gagnaöflun, skjali nr. 2.

9. Skjalasöfn presta og prófafa

Sérfræðingar Þjóðskjalasafns athuguðu kirkjustóla og skjalabækur kirkna þegar sérstök ástæða var til, sjá nánar lið E í greinargerð safnsins um gagnaöflun, skjali nr. 2.

10. Skjalasöfn stiftamtmanns, amtmanns og landshöfðingja

Sérfræðingar Þjóðskjalasafns athuguðu skjöl í þessum flokki þegar sérstök ástæða var til. Þannig voru athuguð skjöl varðandi kirkjujarðasölu í skjalasafni Stjórnarráðs Íslands, skjöl í skjalasafni landshöfðingja sem varða kirkjujarðasölu, bréf varðandi byggingu þjóðjarða í skjalasafni landshöfðingja og skjöl í skjalasafni landfógeta. Ekki var hins vegar talin ástæða til að leita í bréfabókum stiftamtmanns og amtmanns, bréfum til stiftamtmanns, amtmanns og stiftsyfirvalda eða bréfasafni landshöfðingja nema þegar sérstakt tilefni gafst. Sjá nánar liði F, G, Q og S, auk lokaorða, í greinargerð safnsins um gagnaöflun, skjali nr. 2. Um prentað efni úr skjalasöfnum stiftamtmanns, amtmanns og landshöfðingja er vísað í lið D-6.

11. Bréfasöfn og bréfabækur biskupa

Sérfræðingar Þjóðskjalasafns litu lauslega á bréf til biskups úr Austur-Skaftafellssprófastdæmi og bréfabækur biskups, sjá nánar lið O og lokaorð í greinargerð safnsins um gagnaöflun, skjali nr. 2. Forstöðumaður handritadeildar Landsbókasafns – Háskólabókasafns athugaði bréfabók Brynjólfs biskups Sveinssonar, sem þar er varðveitt í uppskrift, sbr. skjal nr. 3. Um prentaðar bréfabækur biskupa er vísað í lið D-8.

12. Klausturumboð

Nær engin slík skjöl tengjast Austur-Skaftafellssýslu, sbr. lokaorð í greinargerð Þjóðskjalasafns um gagnaöflun, skjal nr. 2. Það litla sem er var lauslega athugað.

13. Fornleifaskráning (yfirlit)

Af hálfu óbyggðanefndar var aflað yfirlita um fornleifar á svæðinu, sjá nánar lið A-2 í greinargerð óbyggðanefndar um gagnaöflun, skjal nr. 4.

14. Örnefnaskráning

Óbyggðanefnd lagði fram nokkrar örnefnaskrár frá Örnefnastofnun Íslands þegar sérstök ástæða var talin til, sjá nánar lið A-3 í greinargerð óbyggðanefndar um gagnaöflun, skjal nr. 4.

15. Önnur óprentuð frumgögn

Sérfræðingar Þjóðskjalasafns athuguðu af sérstöku tilefni málsskjöl Landsyfirréttar 1893, skjöl frá jarðeignadeild landbúnaðarráðuneytisins um sölu kirkjujarða í Austur-Skaftafellssýslu og skjöl í II. skrifstofu Stjórnarráðs Íslands (atvinnu- og samgöngumál) varðandi þjóðjarðir í Austur-Skaftafellssýslu, sjá nánar liði K, N og R í greinargerð safnsins um gagnaöflun, skjal nr. 2.

Af hálfu óbyggðanefndar var aflað nokkurra annarra óprentaðra frumgagna frá héraðsskjalasafni og víðar, sjá nánar lið A-4 í greinargerð óbyggðanefndar um gagnaöflun, skjal nr. 4.

B. Prentuð frumgögn:

1. Jarðabréf

Af hálfu óbyggðanefndar var farið yfir Íslenskt fornbréfasafn (sbr. „Heimildaskráningu jarða“), Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns (13. bindi) og Jarðabréf frá 16. og 17. öld (G.F.G.), sjá nánar lið B-1 í greinargerð óbyggðanefndar um gagnaöflun, skjal nr. 4. Um óprentuð jarðabréf er vísað í lið C-2.

2. Fasteigna- og jarðamöt

Af hálfu óbyggðanefndar var aflað ljósrita úr eftirtöldum fasteigna- og jarðamötum: Jarðatali á Íslandi, J. Johnsen (1847), Nýrri jarðabók (1861), Fasteignabók 1921, Fasteignabók 1932, Fasteignabók 1942-1943, Fasteignabók 1956-1957. Sjá nánar lið B-2 í greinargerð óbyggðanefndar um gagnaöflun, skjal nr. 4. Um óprentuð fasteigna- og jarðamöt er vísað í lið C-5.

3. Dómar

Af hálfu óbyggðanefndar var farið yfir útgefna dóma Hæstaréttar og Landsyfirréttar og leitað að tilteknum efnisorðum, sjá nánar lið B-3 í greinargerð óbyggðanefndar um gagnaöflun, skjal nr. 4. Um óprentaða dóma- og þingabækur er vísað í lið C-6.

4. Fjallskilareglugerðir

Óbyggðanefnd aflaði og lagði fram ljósrít af þeim fjallskilareglugerðum sem í gildi hafa verið á viðkomandi landsvæði (birtar í Stjórnartíðindum), sjá nánar lið B-4 í greinargerð óbyggðanefndar um gagnaöflun, skjal nr. 4.

5. Máldagar

Af hálfu óbyggðanefndar var farið yfir Íslenskt fornbréfasafn (sbr. „Heimildaskráningu jarða“), sjá nánar lið B-5 í greinargerð óbyggðanefndar um gagnaöflun, skjal nr. 4.

6. Skjalasöfn stiftamtmanns, amtmanns og landshöfðingja

Af hálfu óbyggðanefndar var farið yfir tiltekna efnisflokka í Lovsamling for Island, sjá nánar lið B-6 í greinargerð óbyggðanefndar um gagnaöflun, skjal nr. 4. Um óprentað efni úr skjalasöfnum stiftamtmanns, amtmanns og landshöfðingja er vísað í lið C-10.

7. Landnáma

Óbyggðanefnd lagði fram ljósrít úr Landnámabók, í útgáfu Hins íslenska fornritafélags, um landnám á viðkomandi svæði, sbr. lið B-7 í greinargerð óbyggðanefndar um gagnaöflun, skjal nr. 4.

8. Bréfabækur biskupa

Af hálfu óbyggðanefndar var farið yfir bréfabók Guðbrands Þorlákssonar, skv. nafnaskrá. Ekki hefur verið talin ástæða til að yfirfara aðrar útgefnar bréfabækur enda allar frá Hólabiskupum og varða ekki málefni Skálholtsbiskupsdæmis sérstaklega, sjá nánar lið B-8 í greinargerð óbyggðanefndar um gagnaöflun, skjal nr. 4. Um óprentaðar bréfabækur biskupa er vísað í lið C-11.

9. Alþingisbækur Íslands

Af hálfu óbyggðanefndar var farið yfir Alþingisbækur Íslands, skv. nafnaskrá Alþingisbóka, sjá nánar lið B-9 í greinargerð óbyggðanefndar um gagnaöflun, skjal nr. 4.

10. Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns (1.-12. bindi)

Lögð var fram umfjöllun um Lónkalk í 13. bindi Jarðabókar Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, þar sem birt er Jarðabók Ísleifs Einarssonar (útdráttur úr glataðri umfjöllun Árna og Páls), sjá nánar lið B-10 í greinargerð óbyggðanefndar um gagnaöflun, skjal nr. 4. Um 13. bindi Jarðabókar er vísað í lið D-1.

11. Önnur prentuð frumgögn

Af hálfu óbyggðanefndar voru m.a. lögð fram gögn frá héraðsskjalasafni Austur-Skaftafellssýslu og upp úr manntali á Íslandi, sjá nánar lið B-11 í greinargerð óbyggðanefndar um gagnaöflun, skjal nr. 4.

Loks ber þess að geta að óbyggðanefnd aflaði greinargerða Ingva Þorsteinssonar náttúrufræðings, Odds Sigurðssonar jarðfræðings og dr. Páls Imslands jarðfræðings um gróðurfar og staðhætti, jökla og strandbreytingar á svæðinu. Einnig var lagður fram nokkur fjöldi annarra skjala um sama eða tengt efni. Loks var að auki litið til almennra uppsláttarrita og ítarefnis um svæðið, svo sem byggðar- og héraðslýsinga, árbóka o.s.frv. Nokkuð var lagt fram í málinu af ljósritum úr slíkum ritum. Gerð er grein fyrir einstökum heimildaflokkum og mati óbyggðanefndar í því sambandi í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar, sjá fylgiskjal I.

4.4. Vettvangsferð

Vettvangsferð fór fram fimmtudaginn 27. júní í mjög góðu skyggni og hófst snemma morguns við Hótel Skaftafell.

Auk óbyggðanefndar, starfsmanna óbyggðanefndar og lögmannna málsaðila tóku þátt í vettvangsferð þau Sigurður Bjarnason, Hofsnesi, Filippus Hannesson, Núpsstað, Anna María Ragnarsdóttir og Jón Benediktsson, Skaftafelli II, og Guðjón Þorsteinsson, Svínafelli. Leiðsögn veitti Sigurður Bjarnason, Hofsnesi.

Fyrst var haldið í vestur eftir þjóðvegi 1, fram hjá Skaftafelli og með fram Skeiðarárjökli. Á móts við Súlutinda var staðnæmst að fyrirsögn Einars Jónssonar, lögfræðings Núpsstaðarmanna, og horft að Súlutindum. Haldið var til norðurs af þjóðveginum og staðnæmst þar sem sæluhúsin stóðu, rétt vestan við Sæluhúsakvísl. Enn var horft að Súlutindum. Að svo búnu var haldið aftur niður á þjóðveginn og áfram að sýslumörkum Austur- og Vestur-Skaftafellssýslna, og litið eitt vestur fyrir þau. Snúið var við og staðnæmst við svokallaðan sýslustein þaðan sem horft var til Súlutinda, að fyrirsögn Páls Arnórs Pálssonar, lögmanns Skaftafells II. Horft var til Súlutinda allan tímann. Einnig var staðnæmst nokkru austar, við kröfulínu Núpsstaðarmanna, samkvæmt ábendingu lögfræðings þeirra. Lítið eitt austar, rétt vestan við vegarslóða að björgunarskýli (sæluhúsi), var einnig staðnæmst.

Næst var haldið suður vegarslóða að björgunarskýli á Skeiðarársandi, norðaustan við ós Gígjukvíslar, og alla leið að skýlinu. Frá skýlinu var haldið niður í fjöruna í sérútbúnum farartækjum. Lögfræðingur Núpsstaðarmanna sagði til um fjörumörk Núpsstaðar og þar var staðnæmst og að-

staður skoðaðar. Á sama hátt var staðnæmst á landamerkjum Núpsstaðar, samkvæmt fyrirsögn sama og nærri meintum landamerkjum Skaftafells samkvæmt ábendingu Páls A. Pálssonar, lögmanns eigenda þeirrar jarðar. Að þessu loknu var haldið til baka að Freysnesi og á leiðinni flutti Ingvi Þorsteinsson náttúrufræðingur tölu um gróðurfar og landgæði svæðisins.

Í Freysnesi stigu úr bifreiðinni Einar Jónsson lögfræðingur, Bragi Björnsson hdl., Filippus Hannesson, Núpsstað, Anna María Ragnarsdóttir og Jón Benediktsson, Skaftafelli II. Í bifreiðina komu Ragnar Aðalsteinsson hrl. og Reynir Karlsson hrl., sem fóru með hagsmunagæslu tiltekinna jarða í Suðursveit.

Haldið var austur þjóðveg 1 og staðnæmst á merkjum Skaftafells og Svínafells. Fram kom hjá Ólafi Björnssyni hrl. að Svínafellsmenn telji sig eiga „Krókin“, þ.e. svæði innan við Svínafellsjökul, þ.m.t. Hrútsfjall, og að lögmaðurinn vilji breyta kröfugerð í samræmi við þetta. Áður en lengra var haldið sté Páll Arnór Pálsson, lögmaður Skaftafells II, úr bifreiðinni.

Haldið var eftir gamla veginum að mörkum Svínafells og Sandfells, fram hjá Smjörsteini og staðnæmst við Markhól, á móts við Rauðakamb. Af hálfu óbyggðanefndar voru heimamenn spurðir út í nokkur örnefni. Fram kom hjá heimamönnum (Guðjóni Þorsteinssyni í Svínafelli og Erni Bergssyni á Hofi) að Tjörn ofan Hrakdæluhóla sé horfin og sama máli gegni um Eyrartagl. Jafnframt kom fram að örnefnið Réttarfalljökull sé annað heiti á Markhól. Merki hafi verið færð úr Smjörsteini til að þau væru skýrari (Guðjón Þorsteinsson). Langanes og Bakka kannast menn ekki við en telja að þar gæti verið um að ræða forn bæjarheiti. Horft var til Hrakdæluhóla í suðri en þar höfðu heimamenn komið fyrir rauðum belg til glöggvunar. Samkvæmt því eru Hrakdæluhólar nokkuð sunnarlega á sandinum, neðan við bæi. Þá kom fram hjá Guðjóni Þorsteinssyni að Hrakdæla sé heitið á lægð milli Hrakdæluhólanna. Umrædda Tjörn hafi verið að finna við Rasshóla. Einnig telja heimamenn að hluti af landi Sandfells hafi yfirferst til Svínafells í þeim tilgangi að Svínafellið allt fylgdi síðarnefndu jörðinni. Þessu næst var ekið til baka fram hjá Smjörsteini og út á þjóðveg 1. Guðjón Þorsteinsson í Svínafelli fór úr bifreiðinni eftir að merki Svínafells höfðu verið skoðuð. Í bifreiðina komu Sigurður Björnsson í Kvískerjum og Örn Bergsson á Hofi en sá síðarnefndi var áður viðstaddur vettvangsskoðun á merkjum Svínafells og Sandfells.

Næst var haldið að mörkum Sandfells og Hofs. Örn Bergsson lýsti því aðspurður að Lágey væri horfin en hefði verið til suðurs, niðri á sandinum. Sama máli gegndi um Steinhillingar (Steiney). Kotá hefði tekið þessi kennileiti. Miðjökull væri há þúfa á sandinum. Horft var að miðju Rótarfjalli og suður í hólana.

Þessu næst var ekið að mörkum Hofs og Hofsness. Sigurður Bjarnason í Hofsnesi lýsti því hvernig jörð hans eigi einungis land upp í Háasker. Skoðuð var Fúaalda, Hólsgil og merkjavörður. Sigurður telur að í landamerkjabréfum Hofsness sé merkjum lýst of langt til norður, sú lýsing eigi við um jörðina Hof og hefði með réttu átt að vera í landamerkjabréfi hennar. Hluti hópsins fór upp að Háaskeri í sérútbúnum bíl. Þar var um að ræða eftirtalda: nefndarmennina Karl Axelsson, Allan V. Magnússon, Ragnheiði Bragadóttur, lögmenntina Ólaf Sigurgeirsson og Ólaf Björnsson, Sigurð Bjarnason í Hofsnesi, Örn Bergsson á Hofi, Sif Guðjónsdóttur lögfræðingur, Huldu Árnadóttur lögfræðingur, Hallgerði Gunnarsdóttur laganema, og Ingva Þorsteinsson náttúrufræðing. Á Háaskeri sér víða yfir til suðurs og til norðurs í átt að Yrpugili og Gljúfursárgili. Upptök giljanna sáust þó ekki. Hjá Sigurði Bjarnasyni kom fram að lækurinn í Yrpugili komi úr jökli. Að svo búnu var haldið aftur niður á þjóðveg 1 sömu leið. Við þjóðveginn kom Gísli Jónsson á Hnappavöllum í bifreiðina.

Ekið var yfir Hofsnæs, Fagurhólsmýri, Hnappavelli og Kvísker og kennileiti skoðuð. Staðnæmst var á mörkum Kvískerja og Fjalls þar sem Miðaftanstind ber í skarðið á Eyðnatindi. Þá var einnig staðnæmst á mörkum Fjalls og Breiðarmerkur og skyggst yfir að Mávabyggðum og Breiðarmerkurfjalli.

Vettvangsferð í Örafum lauk síðdegis þegar haldið var yfir í Suðursveit.

4.5. Skýrslutökur

Við aðalmeðferð málsins voru teknar skýrslur af Sigurði Björnssyni, Kvískerjum, Filippusi Hann-

essyni, Núpsstað, Laufeyju Lárusdóttur, Skaftafelli II, Önnu Maríu Ragnarsdóttur, Skaftafelli II, Guðjóni Þorsteinessyni, Svínafelli I, (Þorláki) Erni Bergssyni, Hofi (Austurbæ) og Sigurði Bjarnasyni, Hofsnesi. Að einstökum efnisatriðum í skýrslum aðila er vikið í köflum um sögu viðkomandi jarða og niðurstöðum eftir því sem tilefni er til en skýrslur þessar eru meðal skjala málsins.

5. STAÐHÆTTIR OG NÁTTÚRUFAR

5.1. Staðhættir í Örafum¹

Í Örafum, eins og víðast hvar í Austur-Skaftafellssýslu, eru skörp landfræðileg og gróðurfarsleg skil milli fjallendis og undirlendis. Undirlendi sveitarinnar er að langmestu leyti grónir og ógrónir sandar sem myndaðir eru af framburði hinna mörgu fljóta sem eiga sér upptök í Vatnajökli. Sandarnir eru gjarna grófir og grýttir ofanvert og næst farvegum jökulanna en fingerðari, sendnir og leirbornir er nær dregur sjó.

Upp frá undirlendi sýslunnar, milli Skeiðarárjökuls og Breiðamerkurjökuls, rísa snarbrött, misvel gróin fjöll, sum yfir 1000 m há, og skriðjökklar en að baki rísa undirhlíðar Örafajökuls, hæsta fjalls Íslands (2119 m). Tungur skriðjökklanna ná víða niður á láglandi og jafnvel niður fyrir sjávarmál í jökullönum. Frá láglandinu inn í fjallendið skerast fjölmargir dalir, stórir og smáir, og er Morsárdalur austan Skaftafellsfjalla þeirra stærstur.

Strandlengja Örafa einkennist af miklum söndum og hafnleysum og víða eru miklir vatnaflákar – lón – upp af sandfjörnum.

Loftslag Austur-Skaftafellssýslu er tiltölulega milt og er meðalsumarhiti á láglandi nær alls staðar hærri en 9,0°C og júlíhiti hærri en 11°C. Vetur eru tiltölulega mildir og er meðalhiti janúar hærri en -1,0°C. Ársúrkoma er 2000-3000 mm í Örafum en á sunnanverðum Vatnajökli er hún um og yfir 4000 mm (meðaltal 1971-1980).² Fullyrða má að frá sjónarmiði hitafars og úrkomu séu gróðurskilyrði á láglandi í hreppnum víða með því besta sem gerist í landinu.

5.2. Gróðurfar um landnám og síðari breytingar

Um gróðurfar í Örafum við upphaf landnáms verður aðeins ráðið af líkum sem sagnir, staða- og landfræðiheiti, þekking á veðurfar, jarðfræði og öðrum náttúrfarslegum þáttum, svo og núverandi gróðurfar, renna stöðum undir.

Auk Skeiðarársands eru um $\frac{2}{3}$ hlutar Örafasveitar nú taldir vera auðnir og fjöll sem mörg hver eru lítið gróin.³ Víða blasa við naktar eða lítt grónar fjallshlíðar og sandar. Hægt er að ganga að því sem vísu að sumt af þessu landi hafi ekki verið gróið við upphaf landnáms, svo sem brattar, lausar skriður, þverhniptar hlíðar móbergsfjalla og fjöll ofan 600-800 m hæðar. Sandarnir, sem margir hafa verið í stöðugri mótun og breytingum háðir vegna ágangs jökulfljóta og sjávar, hafa að einhverju leyti verið ógrónir. Vegna hlýrra loftslags voru jökklar hins vegar talsvert rýrari að vöxtum um landnám en nú og afrennsli jökulanna var minna og raskaði ekki gróðurþróun, gróðurlendi og jarðvegi í þeim mæli sem síðar varð þegar loftslag kólnaði og jöklarnir tóku að stækka.

Enginn vafi leikur á því að við upphaf landnáms hefur gróðurþekja í Örafum, sem og á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er enda hafði gróður til þess tíma verið að þróast í landinu í nærfellt 10 000 ár frá lokum síðustu ísaldar. Hlíðar fjalla og fella hafa verið vaxnar birki- og víðiskógi og kjarri upp undir hamra og skriður. Skógarleifar víða upp af byggðinni og sögulegar heimildir eru til vitnis um það og í jökulhlaupum hafa móleifar frá ýmsum tímasteiðum borist

1 Kaflar 5.1.-5.3. eru byggðir á skýrslu Ingva Þorsteinsonar, ráðgjafa óbyggðanefndar á sviði náttúrufræði, sbr. skjal nr. 18.

2 Skógræktarboðin, 1990. Ritstj. Haukur Ragnarsson. Skógræktarfélag Íslands.

3 Ólafur Arnalds o.fl., 1997. Jarðvegsrof á Íslandi. Landgræðsla ríkisins og Rannsóknastofnun landbúnaðarins.

undan jöklinum fram á sand. Á korti Náttúrufræðistofnunar¹, sem er hugmynd að gróðurþekju Íslands um landnám, er áætlað að nær allt undirlendi Örafæ hafi verið gróið; birkiskóglendi á miklum hluta þess og í dölum allt inn undir jökul en votlendisgróður á neðri hluta undirlendis í hreppnum. Fjalllendi hafi víða verið gróið inn undir jökul. Kortið sýnir hins vegar nánast engan gróður á Skeiðarársandi um landnám. Ekki er þó óvarlegt að draga þá ályktun að hann og ýmsir aðrir sandar hafi verið grónari um landnám en nú, sbr. greinargerð Freysteins Sigurðssonar jarðfræðings, „Vatnabreytingar á Skeiðarársandi“.²

Í Örafum hefur orðið mikil rýrnun gróðurs og jarðvegs og þar með landgæða eins og í öðrum byggðum landsins. Orsakirnar eru samverkandi áhrif versnandi veðurfars, náttúruhamfara og búsetu. Mikil áhrif hafði eyðing skóg- og kjarrlendis en í kjölfar hennar eyddist annar gróður og jarðvegur hans. Í Örafum hefur Vatnajökull, með hinum tveimur stóru eldfjöllum, Örafajökli og Grímsvötnum, verið hinn mikli örlagavaldur með eldvirkni, framhlaupi skriðjökla og jökulhlaupum.

Örafasveit hét upphaflega Ingólfshöfðahverfi en nefndist síðar Hérað eða Litlahérað til aðgreiningar frá Fljótsdalshéraði. Hérað var blómleg sveit fram á 14. öld. Þar munu hafa verið eigi færri en 24 bæir samkvæmt máldögum frá miðri öldinni og fjórar alkirkjur: Maríukirkjur á Breiðá, Hnappavöllum og Rauðalæk og Klemenskirkja á Hofi. Að auki voru hálfkirkjur í Sandfelli og Jökulfelli og samtals 11 bænhús í héraðinu.³ Árið 1362 varð mikið eldgos í Knappafellsjökli.⁴ Þeim atburðum er lýst með svofelldum orðum í annálsbrotum frá Skálholti:

Eldr uppi í iij stodum fyrir sunnan ok hellz þat fra fardogum til hauz med sua myklum bysnum at eyddi allt Litla herad ok mikid af Hornafirdi ok Lons huerfi sua at eyddi .v. þingmanna leidir her med hliop Knappafellz iokull fram i sio þar sem uar xxxt diup med griotfalli aur ok saur at þar urdu sidan slettir sanndar. tok ok af ij. kirkiu soknir med ollu at Hof ok Rauda læk. Sanndrin tok i midian legg a slettu en rak saman i skafla sua at uarla sa husin. oskufall bar norðr um land sua at sporrækt uar þat fylgdi ok þersu at uikrinn saz reka hronnum fyrir Uestfiordum at uarla mattu skip ganga fyrir.⁵

Heiti héraðsins breyttist eftir þetta í Örafæ og Knappafellsjökull hlaut nafnið Örafajökull. Talið er að þetta hafi verið mannskædasta eldgos hér á landi þótt heimildum beri ekki saman um fjölda þeirra sem týndu lífi.⁶ Örafasveit hefur síðar orðið fyrir búsiðjum af völdum náttúruhamfara. Árið 1727 gaus Örafajökull öðru sinni eftir landnám og einnig má nefna að árið 1698 fór jörðin Breiðá í eyði vegna ágangs vatna og jökla.⁷

Litlar upplýsingar eru fyrir hendi um útbreiðslu, ástand og nýtingu skóglenda á jörðum í Örafum, og í Austur-Skaft. í heild, frá fyrri tíð. Þær er þó að finna í Ágripi af Jarðabók Ísleifs Einarssonar, sýslumanns á Felli, sem hann tók saman á árunum 1708-1709 að beiðni Árna Magnússonar og Páls Vídalíns.⁸ Þar eru upplýsingar um skóglendi hverrar jarðar miklu knappari en yfirleitt gerist í Jarðabókinni. Þar er lítið getið um ástand skóglenda nema helst ef þau höfðu spillst eða eyðst af framgangi jökla.

1 Eyþór Einarsson og Einar Gíslason, 2000: Handrit að korti Náttúrufræðistofnunar Íslands (1:500 000). Hugmynd um gróðurfar á Íslandi við landnám.

2 Skjal nr. 24.

3 Sigurður Þórarinnsson, 1957: „Hérað milli sanda og eyðing þess.“ *Andvari. Tímarit Hins íslenska þjóðvinafélags*. 82. ár. Reykjavík. S. 39. Hjörleifur Guttormsson, 1993: „Við rætur Vatnajökuls. Byggðir, fjöll og skriðjökla.“ *Árbók Ferðafélags Íslands*. S. 54. *Íslenskt fornbréfasafn* 15, s. 713.

4 Nafnið Knappafellsjökull mun dregið af þrem hnöppum sem rísa upp af suðurbarmi gígsins (sbr. Sigurður Þórarinnsson 1957, s. 36).

5 *Íslandske Annaler indtil 1578*. Útg. Gustav Storm. Kristiania 1888. S. 226.

6 Hjörleifur Guttormsson 1993, s. 55.

7 Hjörleifur Guttormsson 1993, s. 55-56, 81-91. *Byggðasaga Austur-Skaftafellssýslu*. 3. b. (Sigurður Björnsson: Örafæ. Bjarni Bjarnason og Gísli Björnsson: Hafnarhreppur). Reykjavík 1976. S. 53. Sbr. *Ferðabók Sveins Pálssonar. Dagbækur og ritgerðir 1791-1797*. 2. b. Reykjavík 1983. S. 531-538.

8 *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns*. 13. b. *Fylgiskjöl*. Reykjavík 1990. S. 417-438.

Mikið var um skógarítök í sýslunni á þessum tíma. Í nokkrum tilvikum voru ítök jarða ekki innan viðkomandi sveitar heldur sótt um lengri veg. Af þessu má ráða að í byrjun 18. aldar hafi skóglendi víða verið orðin lítilfjörleg eða eydd sakir versnandi veðurfars og mikillar ániðslu af völdum skógarhöggs og beitar.

Ítarleg skógarkönnun, sem gerð var í Austur-Skaftafellssýslu á árunum 1988 og 1991, leiddi í ljós að í Örfæfum eru nú skóglendi á um 860 hekturum lands.¹ Víðast eru þessi skóglendi í framför, birkið í góðu ástandi og er víða að breiðast út af eigin rammleik.

Á 6. og 7. áratug síðustu aldar hófst í Austur-Skaftafellssýslu mikil bylting í ræktun sanda sem síðan hefur verið fram haldið.

Vegna hagstæðra veðurskilyrða og víða frjósams jarðvegs hefur sjálfgræðsla lands hefur stóru- aukist, m.a. á Skeiðarársandi.

Á Nýgræðum á Breiðamerkursandi var snemma á 20. öldinni áningastaður og þar var eini umtalsverði gróðurbletturinn á leiðinni yfir sandinn. Sandurinn hefur óðum verið að gróa upp og þar sem kvíslar jökulanna flæmdust um fyrir nokkrum áratugum er nú víða gróið land.

Mikill vöxtur og nýliðun trjágróðurs og annars gróðurs hefur verið í þjóðgarðinum í Skaftafelli. Loks má nefna uppgræðslu- og skógræktaraðgerðir heimamanna í samvinnu við Landgræðslu ríkisins, t.d. á skerjunum ofan Fagurhólsmýrar.

Í heild hefur því ferli rýrnunar gróðurs og jarðvegs í hreppnum, sem staðið hafði yfir öldum saman, verið snúið við á undanförunum áratugum. Gróður hefur verið að aukast og batna, fyrst og fremst vegna hlýnandi veðurfars, beislunar vatnsfalla og stórfelldra ræktunarframkvæmda sem leitt hafa til breyttra og betri búskaparháttanna og í kjölfarið til aukinnar sjálfgræðslu gróðurs. Þannig hafa landgæði í Örfæfum verið að aukast á ný, bæði fyrir tilstilli manns og náttúru.

5.3. Gróðurfar síðustu áratugi

5.3.1. Undirlendi

Gróðurfar í Örfæfum, og í öðrum hreppum Austur-Skaftafellssýslu, var kortlagt af starfsmönnum Rannsóknastofnunar landbúnaðarins árið 1971 og eru eftirfarandi upplýsingar um gróðurfar á síðustu áratugum að mestu byggðar á niðurstöðum þeirra rannsókna.²

Mikill hluti Skeiðarársands er ógróið eða lítt gróið land, einkum vestur- og austurhluti sandsins þar sem jökulhlaup hafa komið í veg fyrir uppgræðslu. Á miðjum sandinum neðanverðum, innan kröfufsvæðis ríkisins, er hins vegar allvíðáttumikið, raklent gróðursvæði, með fjölskrúðugu gróðurfari. Melgresi hefur verið að breiðast út á sandfokssvæðum norður eftir sandinum miðjum og mosa- nýgræðingur er einnig ofar á sandinum, allt norður undir jökulgarða Skeiðarárjökuls.

Ógrónir eða lítt grónir sandar og aurar víðs vegar á undirlendi í Örfæfum, austan Skeiðarár, þekja í heild um 60 km².³ Hins vegar teygir nær óslitið gróðurlendi sig frá Svínanesi í vestri austur að Vestari-Kvíá. Syðst á þessu gróðurbelti, næst sjó, eru stakir hólmar vaxnir melgresi og öðrum grastegundum. Ofar verður gróðurlendið samfelldara og þar sem er nægur jarðraki hefur myndast vatnagróður, flóar, mýrar og hálfdeigjur. Á þurrlendi, þar sem jarðvegur hefur myndast ofan á ár- framburðinum, er oftast graslendi, t.d. á Nýgræðum á Breiðamerkursandi, en ofar á söndunum, þar sem yfirborðið er gróft og þurrt og jarðvegur lítill, er landið ógróið eða þakið mosagróðri.

Birkiskógur og kjarr í hreppnum er aðeins lítill hluti þess sem áður var en þar eru nú skóglendi á samtals um 860 ha lands á 15 svæðum. Þau eru helst í hlíðum og á mörkum fjallendis og undirlendis. Stærstu skógarsvæðin eru í Morsárdal og er Bæjarstaðaskógur þeirra kunnastur vegna fegurðar og hárra, beinvaxinna trjáa. Skógur er í suður- og vesturhlíðum Skaftafellsheiðar, við Svínafell, í vesturhlíð Sandfellsheiðar og í Kvískerjum. Víða, einkum á áreyrum, er skógur að breiðast út eftir að beit létti.

1 Snorri Sigurðsson og Ingvi Þorsteinsson, 2001. Birkikönnun á Íslandi. (Óbirt handrit).

2 Rannsóknastofnun landbúnaðarins, 1971. Gróðurkort af Austur-Skaftafellssýslu í mælikvarða 1:40 000. Óútg. handrit.

3 Ólafur Arnalds, o.fl., 1997. Jarðvegsrof á Íslandi. Landgræðsla ríkisins og Rannsóknastofnun landbúnaðarins.

Nánast öll skóglendisvæðin eru sunnan kröfulínu ríkisins, nema 30 hektara skóglendi í Kjós inni undir Miðfelli í 200-400 m hæð yfir sjó.

5.3.2. Fjalllendi

Mikill hluti fjallendisins í Örafum er innan kröfufusvæðis ríkisins. Sums staðar er það vel til sæmilega vel gróið en annars staðar nánast gróðurlaust. Ræðst gróðurfarið fyrst og fremst af berggrunni, halla landsins, hæð yfir sjó, veðurskilyrðum og fyrri nýtingu landsins. Í þessu sambandi má nefna að í um 700 m hæð í Esjufjöllum, langt inni á jökli, vaxa nú um 100 háplöntutegundir en í Austur-Skaftafellssýslu allri hafa fundist um 320 tegundir blómplantna og byrkninga.

Í heild er núverandi gróðurfari í fjallendi Örafanna afar fábreytilegt og sem beitiland er það heldur rýrt. Þar sem virðist vera sæmileg gróðurþekja er oftar en ekki um að ræða gisnar, tegunda-fáar mosapembur, sums staðar með dreifðum lynggróðri. Mosagróðurinn teygir sig oft upp í 500-600 m hæð þar sem ekki er of mikill halli eða lausar skriður. Við bestu gróðurskilyrði í fjallendinu, s.s. í daldrögum og í snjódældum, er gróður fjölbreyttari og gróskumeiri. Heildarflatarmál slíkra svæða er hins vegar lítið.

Gróður Skaftafellsheiðar teygir sig norður undir Kristínartinda en breytist á þeirri leið úr gróskumiklum gróðurlendum heiðarinnar, skóglendi og mýrum, yfir í mosagróður.

Í suður- og vesturhlíðum Hafrafells er talsverður mosa- og lynggróður.

Í Svínafellsheiði, ofan skógarhlíðanna í Svínafelli, er dreifður mosa- og snjódældagróður inn undir Skarðatinda og miðjan Hvannadal. Þar fyrir ofan er land ógróið.

Sandfell er ógróið en neðanverð Sandfellsheiðin er sæmilega gróin.

Fjallendið ofan við Hof er nær alveg ógróið niður að undirhlíðum þess. Sama gildir raunar um efri hluta fjallendisins allt austur að Kvíárjökli. Í undirhlíðunum er strjáll mosagróður.

Milli Kvíárjökuls og Hrutárjökuls er fjallendi allvel gróið nema efsti hluti þess uppi undir jökli. Gróðurþekjan þéttist er nær dregur láglendi. Um er að ræða lynggróður og mosapembu með ýmsum fylgitegundum.

Ærfjall er nálægt því að vera hálfgróið af mosa og lyngi.

Breiðamerkurfjall er einnig allvel gróið og þar er gróður fjölbreyttari en í öðru fjallendi Örafanna; mosapembu-, snjódælda- og sefgróður, graslendi og stinnastararmóar, og blómlendi hefur verið lýst þar.

5.3.3. Ástand jarðvegs

Vegna þess hve rof, sem tengist ógrónu landi á söndum og í fjallendi í Örafum, er mikill hluti af hreppnum í heild er ástand jarðvegs slæmt. Alvarlegt jarðvegsrof sem tengist samfelldu gróðurlendi í Örafum er á um 10% landsins.¹

5.4. Jöklar og jöklabreytingar²

5.4.1. Jöklar upp af Örafum

Vestast í Örafum er Skeiðarárjökull. Telja má upp aðra jökla sem eru innan Örafasveitar frá vestri til austurs sem hér segir.

1 Ólafur Arnalds, o.fl., 1997. Jarðvegsrof á Íslandi. Landgræðsla ríkisins og Rannsóknastofnun landbúnaðarins.

2 Kafli 5.4. er byggður á greinargerð Odds Sigurðssonar, ráðgjafa óbyggðanefndar á sviði jöklafræði, skjal nr. 19 (5), sbr. einnig skjöl nr. 19, 19 (1), 19 (2) og 19 (4). Heimildir: Guðmundur G. Bárðarson, 1934. Islands Gletscher. Beiträge zur Kenntnis der Gletscherbewegungen und Schwankungen auf Grund alter Quellenschriften und neuester Forschung. Reykjavík, *Visindafélag Íslendinga*, XVI. Oddur Sigurðsson, 1998. Glacier variations in Iceland 1930-1995 – From the database of the Iceland Glaciological Society. *Jökull*, 45, 3-25. Oddur Sigurðsson. Variations of termini of glaciers in Iceland in recent centuries and their connection with climate (í prentun). Sigurdur Thorarinsson, 1943. Vatnajökull. The scientific results of the Swedish-Icelandic investigations 1936-37-38. Chapter XI. Oscillations of the Icelandic glaciers in the last 250 years. *Geografiska Annaler*, 25 (1-2), 1-56. Sigurdur Thorarinsson, 1956. On the variation of Svínafellsjökull, Skaftafellsjökull and Kvíárjökull in Örafi. *Jökull*, 6, 1-15. Flosi Björnsson, 1998. Samtíningur um jökla milli Fells og Staðarfjalls. *Jökull*, 46, 49-61.

Í Skaftafellsfjöllum eru fáeinir nafnlausir smájökla en innst í Morsárdal fellur Morsárjökull í fossi ofan hamra og rennur fram dalbotninn. Næsti skriðjökull, sem nær niður á láglandi, er Skaftafellsjökull milli Skaftafellsheiðar og Hafrafells og er hann að mestu leyti afsprengi Vatnajökuls. Allir aðrir jökla í Örafum ganga niður frá Örafajökli nema Breiðamerkurjökull að hluta sem síðar segir. Handan Hafrafells stendur Svínafellsjökull fram úr fjallaskarði. Náði hann á þriggja alda tímabili saman við Skaftafellsjökul og var þá Hafrafellið girt jöklum. Árið 1936 slitnaði aftur sundur jökullinn fyrir framan fellid.

Í næsta fjallaskarði renna niður jöklarnir Virkisjökull og Falljökull. Þeir ná saman fyrir framan Rauðakamb undir aurkáu en líkur eru á að jöklarnir slitni sundur á næstu áratugum. Sunnan við Sandfell eru Kotárjökull og Rótarfjallsjökull aðskildir af Rótarfjalli. Kotárjökull hefur á fyrri tímum einnig verið kallaðir Sandfellsjökull og Slögujökull hefur verið nefndur Flögujökull í prentuðum lýsingum en líklega er það mislestur. Undan þessum jöklum hafa komið mestu hlaupin í eldgosu Örafajökuls á sögulegum tíma. Kotárjökull og Rótarfjallsjökull ná ekki saman fyrir framan Rótarfjall nú en kunna að hafa gert það á fyrri tíð.

Suður úr Örafajökli ganga litlir skriðjökla svo sem Gljúfursárjökull, Stigárjökull og Hólárjökull og gekk sá síðasttaldi alveg niður á jafnsléttu á átjándu og nítjándu öld. Þegar Gljúfursárjökull var hvað stærstur fyrir rúmlega einni öld lukti hann um Miðfell og gekk hann niður í efsta part Gljúfursárgils en ekki náði hann þá alveg niður í Irpugil. Miðfell slapp ekki úr greipum jökulsins fyrr en um 1930.

Kvíárjökull stendur í miklu „hringleikahúsi“ Kvíarmýrar- og Kambsmýrarkambs og gengur hann nær sjó en nokkur annar jökull á Íslandi eftir drjúgt hop Breiðamerkurjökuls á tuttugustu öld. Norðaustan Kvískerja umlykja Hrutárjökull og Fjallsjökull Ærfjall og mynnir þann síðarnefnda með jakafari út í Fjallsárlón sem myndaðist á tuttugustu öld. Fjallsjökulsnafnið er nýnefni Flosa Björnssonar og Jóns Eypórssonar en Þorvaldur Thoroddsen kallaði hann Hrutárjökul eystri. Á 17. öld náðu Fjallsjökull og Breiðamerkurjökull saman framan við Breiðamerkurfjall. Þessir jökla skildust aftur að árið 1946.

Á austurmörkum Örafá er Breiðamerkursandur fyrir Breiðamerkurjökli. Þar sem Breiðamerkurjökull stendur nær sjó en aðrir jökla á Íslandi (að Kvíárjökli undanskildum) er Breiðamerkursandur aðeins mjó landræma sem fer sífellt breikkandi. Langt uppi í jökli eru veglegustu jökulsker á Íslandi en það eru Esjufjöll. Frá Esjufjöllum og öðrum jökulskerjum (Máfabyggðum og Fjölsvinnsfjöllum) liggja miklar aurrendur svo sem Esjufjallarönd, Máfabyggðarönd og Breiðárönd sem skipta jöklinum í fjóra ísstrauma.

Sá vestasti af ísstraumum Breiðamerkurjökuls er afsprengi Örafajökuls og kelfir út í Breiðárlón sem myndaðist á 20. öld eins og önnur lón við jökluröndina. Breiðárlón nær austur undir Máfabyggðarönd. Sá hluti jökulsins sem er upp af austurhluta lónsins er kominn að mestu frá ísbreiðum Vatnajökuls vestan Esjufjalla en að litlu leyti af Örafajökli. Milli Máfabyggðarandar og Esjufjallarandar fellur ekkert meginvatnsfall frá jöklinum nú um stundir.

5.4.2. Jöklabreytingar á sögulegum tíma

Um alla jökla á Íslandi gildir að þeir voru miklu minni um landnám en þeir eru á okkar dögum nema ef til vill Sólheimajökull. Skeiðarárjökull og Breiðamerkurjökull kunna að hafa verið 10 km styttri eða meira. Talið er að jökla upp af Örafum hafi náð hámarki á sögulegum tíma um 1890 eins og víðast annars staðar á landinu. Nú er umfang jöklanna svipað og það var um eða eftir 1600. Allir jökla landsins hoga nú sem óðast og er því spáð að því haldi fram alla nýbyrjaða öld. Þó má búast við að Breiðamerkurjökull hofi hraðast því að hann mynnir í djúpt, sjávarheitt lón og mun verða svo í fyrirsjáanlegri framtíð. Á síðari hluta 20. aldar hefur lónið tekið aldar birgðir eða meira af ís frá jöklinum. Svipað kann að eiga við um Skeiðarárjökull áður en langt um líður en það er ekki jafnvíst þar sem jökulhlaup kunna að fylla í lónið nokkurn veginn jafnóðum og það myndast. Lón

eru einnig fyrir Fjallsjökli, sem kann að flýta fyrir hopi hans um tíma. Líkur eru á að þar verði stöðuvötn eða lón til frambúðar.

Lengi hafa gengið sagnir um að Vatnajökull hafi áður fyrir verið slitinn sundur um miðju. Eru það helst heimildir um að Norðlendingar hafi sótt í ver í Suðursveit án þess að þurfa að fara með ströndum fram. Sömuileiðis er sagt að Skaftafellsbændur hafi átt samskipti við Möðrudalsbændur sem vart voru hugsanleg ef ekki væri greiður gangur skemmstu leið milli byggðanna. Skjalfestar heimildir fyrir þessu eru úr Möðrudalsmáldaga Gísla biskups Jónssonar frá 1575 sem segir að Möðrudalskirkja eigi „12 trogsöðla högg í Skaftafellsskógi“ og í Jarðabók Ísleifs Einarssonar frá 1709 segir svo: „Beit 14 hrossum á Möðrudalsöræfum er jörðunni [Skaftafelli] eignuð um sumar-tíma, krossmessna á milli. Verður aldrei brúkað fyrir jöklum.“ Er svo að skilja að þessi ítök hafi átt að mætast. Oddur Sigurðsson jarðfræðingur telur að ekki verði að svo komnu máli sannað að nokkurn tíma hafi verið gengt norður um úr Örafum án þess að stíga þyrfti á jökul en af ofangreindum gögnum og fleiri munnmælum verður það alls ekki forttekið heldur. Þá megi benda á gömul munnmæli um Grímsvötn sem ekki verði með nokkru móti skilin öðruvísi en að þangað hafi menn komið fyrir á öldum.

Atþyglisvert er að Eggert Ólafsson segir í Ferðabók sinni að Skeiðarárjökull hafi myndast á 14. öld sem bendir til að á þeim tíma hafi jöklar farið mjög stækkandi. Ekki er heldur úr vegi að túlka ummæli Eggerts þannig að jökullinn hafi komið í sjónmál við byggð um það leyti. Þá hefur hann vart verið framar en við Færnes á fyrstu öldum Íslandsbyggðar. Sigurður Þórarinnsson hefur bent á að Breiðamörk, sem Brennu-Floasi gaf Kára Sölmundarsyni, hafi ekki getað verið kotbýli er Njálssaga var skrifuð eins og síðar varð áður en jökull gekk yfir staðinn (um aldamótin 1700). Hafi vart verið minna en 10 km að jökulsporðinum til að gefa slíku býli nægilegt svigrúm.

Þá hefur Helgi Björnsson ritað um framskið Breiðamerkurjökuls.¹ Þar kemur m.a. fram sú kenning að Breiðamörk gæti hafa legið beint austur af Breiðamerkurfjalli um 5 km norður fyrir núverandi Breiðarlón en teygst austan við Kárahygg allt að 10 km frá jökuljaðri og loks 15 km, jafnvel enn norðar undir svokölluðum Austurstraumi Breiðamerkurjökuls sem liggur austan Esjufjalla frá Breiðubungu.

5.4.3. Vitneskja um jökuljaðra á liðnum öldum

Mjög örðugt er að segja til með vissu um legu jökuljaðars í Skaftafellssýslum á landnámsöld. Óvissan er allt frá fáeinum kílómetrum á jöklunum sem ganga niður úr Örafajökli upp í marga kílómetra (jafnvel meira en 10 km) á stóru jöklunum Skeiðarárjökli og Breiðamerkurjökli.

Árin 1903-1904 lét herforingjaráð Dana mæla fyrir kortum í Austur-Skaftafellssýslu og má treysta þeim mælingum á jökuljörðum svo víða skakkar ekki meiru en 100 m.

Jón Eypórsson veðurfræðingur hélt úti árlegum mælingum á jökulsporðum víða um land frá 1930 og er þessum mælingum nú haldið áfram í umsjá Jöklarannsóknafélags Íslands og er hægt að afla upplýsinga úr gögnum félagsins um breytingar á sporðum á Skeiðarárjökli, Morsárjökli, Skaftafellsjökli, Svínafellsjökli, Virkisjökli, Falljökli, Kvíárjökli, Hrútárjökli, Fjallsjökli og Breiðamerkurjökli. Af þessum mælingum má í mörgum tilvikum sjá breytingar á jökulsporðunum upp á fáeinu metra.

Árið 1945 og aftur 1946 voru teknar loftmyndir af öllu landinu á vegum hers Bandaríkja Norður-Ameríku (AMS) og síðar gerð eftir þeim kort allnákvæm þótt mistök komi fram í þeim í nokkrum landshlutum. Á þeim ætti lega jökuljaðars í Örafum ekki að skakka meiru en um 100 m að jafnaði. Á Orkustofnun var gert kort af útlínunum Vatnajökuls eftir gervihnattamyndum frá 1991 og 1992. Á þeim kortum ætti stöðu jökuljaðars í Örafum ekki að skakka miklu meira en 50 m að jafnaði. Slík kort má gera eftir eldri og nýrri gervihnattamyndum og fá þannig stöðu og breytingar jökla eftir hentugleikum.

¹ Helgi Björnsson, Frá Breiðumörk til jökulsands: mótun lands í þúsund ár. *Kviskerjabók*. Höfn í Hornafirði 1998. Skjöl nr. 19 (8)-19 (12).

Í máli þessu hefur verið lagt fram kort sem sýnir útlínur jökla í Örafum skv. kortum 1903-1904 (herföngjaráðskort), loftljósmyndum 1945-1946 (AMS), og Landsat gervihnattamynd 1991.¹

5.5. Vatnabreytingar á Skeiðarársandi

Að tilhlutan óbyggðanefndar hefur Freysteinn Sigurðsson jarðfræðingur tekið saman greinargerð um vatnabreytingar á Skeiðarársandi.² Athugun hans bendir til þess að Jökulsá á sandi hafi legið vestarlega á núverandi Skeiðarársandi eða um hann miðjan, framan af öldum. Þar hafi hún sennilega legið við landnám og gæti þess vegna hafa legið á svipuðum slóðum og sjónhending fjöru-marka Skaftafells upp í Súlutinda. Jökulvötn hafi farið vaxandi og sennilega orðið illfærari eftir því sem Skeiðarárjökull gekk lengra fram í aldanna rás. Jafnframt hafi þungi þeirra færst austar á sandinn, Jökulsá lagst í byggðavatnið Skeiðará og meginvatnið síðan legið að jafnaði í Skeiðará á svipuðum slóðum og nú er, a.m.k. frá því á 18. öld en þó líklega þegar á 16.-17. öld. Bendir flest til þess að allvæn vötn hafi legið frá örófi alda á svipuðum slóðum og Skeiðará og Núpsvötn nú á dögum þó að þau hafi ekki endilega verið mikil jökulvötn á landnámstíð. „Jökulsá á Sandi“, sem um getur í fornum ritum og bréfum gæti því hafa átt við vatnsfall nærri landamerkjum og e.t.v. landnámsmerkjum milli Skaftafells og Núpsstaðar en Skeiðará verið þá þegar til sem jökulskotið byggðavatn undan Örafunum. Þáverandi Skeiðarársandur hét Lómagnúpsandur og þarf ekki að hafa verið auðn ein, svo að eftir eignargildi gæti hafið verið að slægjast á honum. Skeiðarárhlaup færðust í aukana eftir því sem jökull þykknaði í Grímsvötnum og Skeiðarárjökull gekk lengra fram á sandinn. Gæti því í tímans rás hafa tekið af gróðurfljesjur, sem gætu hafa verið á sandinum, einkum austanverðum (samanber Lómagnúpsand), og gefið hafi á landnámsöld efni til að slá á eign sinni eða umráðum í landnámi.

Framangreindar líkur benda því frekar til þess, að Skeiðará og Jökulsá hafi á landnámsöld verið tvö vötn og Jökulsá þá legið vestur á sandi. Hins vegar hefur frásögn Landnámu af landnámi Þorgerðar verið talin benda til þess að Jökulsá hafi fallið undir Kiðjakletti og hún þá verið sama vatn og Skeiðará síðar þar eð landnámshelgunin sjálf er ekki rakín lengra. Þar á móti kemur að þá hefði ekki þurft að taka fram um landnám Þorgerðar vestur að Jökulsá því að það hefði verið sjálfgefið eins og vatnsföll deila. Því bendir þessi frásögn Landnámu jafnvel frekar en hitt til þess að Jökulsá hafi ekki legið undir Jökulfelli heldur einhvers staðar vestur á sandi. Vatnabreytingar hafa verið verulegar á sandinum síðustu aldirnar eins og heimildir frá þeim tíma greina. Gildir það ekki síst um meginvötnin ofan sandinn. Gæti svo og hafa verið um aldaskið þar áður og víst er það að nú fellur engin „Jökulsá“ ofan sand þó að ár með því heiti sé getið þar í Landnámu. Hefur nafn hennar vikið fyrir nafni Skeiðarár en verulegar líkur eru á að svo hafi því eina getað gerst að fyrir hafi verið vatn með því heiti. Heiti Skeiðarár og máldagalýsingar frá því fyrir 1362 benda raunar til þess að hún gæti hafa verið byggðavatn fram á 14.- 15. öld.

Heimildir eru mjög rýrar um þessi efni þó að vera megi að ítarleg könnun og leit gæti dregið eitthvað fram til viðbótar því sem hér er sagt. Því er ekki hægt að fullyrða með neinum yfirgnæfandi líkum hvernig vötn hafi legið á Skeiðarársandi til forna en það sem hér hefur verið tínt til bendir þó snöggum heldur til þess að Jökulsá sú, sem um getur í Landnámu sem landnámsmarka, hafi legið vestur á sandi en ekki verið sama á og nú heitir Skeiðará sem hafi verið byggðavatn í Örafum og haft sitt nafn frá upphafi landnáms.

5.6. Náttúruminjar, friðland og þjóðgarður

Eftirtaldir hlutar þess svæðis, sem hér er til umfjöllunar, eru á náttúruminjaskrá, sbr. nánari skilgreiningu þar: „Skaftafell“, sbr. reglugerð nr. 319/1984 um þjóðgarð í Skaftafelli, „Breiðamerkursandur, Jökulsárlón, jökulöldur við Kvíárjökul og Eystrihvammur“. Þá voru „Salthöfði og Salt-

1 Sbr. skjal nr. 19 (7).

2 Sjá skjal nr. 24.

höfðamýrar“, friðlýst skv. auglýsingu nr. 249/1977 og „Ingólfshöfði“, skv. auglýsingu nr. 388/1978. Þessi landsvæði eru háð sérstökum eignarréttarlegum takmörkunum samkvæmt lögum um náttúruvernd, nr. 44/1999.

6. SAGA JARÐA OG AFRÉTTARNOTA

Hér verður í fyrstu greint frá elstu ritheimildum um landnám á því svæði sem til meðferðar er og síðan rakin í stórum dráttum saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar á þeim jörðum sem tilgreindar eru í málinu. Að lokum verður á sama hátt gerð grein fyrir sögu afréttarnota frá öndverðu til þessa dags.

6.1. Landnám

Í Landnámabók er getið nokkurra manna sem námu land og settust að á því svæði sem síðar var nefnt Öräfí. Hrollaugur, sonur Rögnvaldar jarls á Mæri í Noregi, fór til Íslands með ráði Haralds konungs hárfagra Hálfðanarsonar og hafði með sér konu sína og syni:

Hann kom austr at Horni ok skaut þar fyrir borð ǫndvegissúlum sínum, ok bar þær á land í Hornafirði, en hann rak undan ok vestr fyrir land; fekk hann þá útivist harða ok vatnfátt. Þeir tóku land vestr í Leiruvági á Nesjum; var hann þar enn fyrsta vetr. Þá frá hann til ǫndugissúlna sinna ok fór austr þannveg; var hann annan vetr undir Ingólfsfelli. Síðan fór hann austr í Hornafjörð ok nam land austan frá Horni til Kvíar ok bjó fyrst undir Skarðsbrekku¹ í Hornafirði, en síðan á Breiðabólstað í Fellshverfi. Þá hafði «hann» lógat þeim lǫndum, er norðr vǫru frá Borgarhöfn, en hann átti til dauðadags þau lǫnd, er suðr vǫru frá Hegggerðismúla.²

Haraldur Matthíasson segir um landnám Hrollaugis að það hafi verið afar stórt, einkum feiknalangt, um 80 km austan frá Vestra-Horni og út að Kvía, austarlega í Öräfum.³ Hrollaugur seldi síðan hluta af landnámi sínu en Þórði illuga Eyvindarsyni gaf hann „land milli Jökulsár ok Kvíar“.⁴ Þórður illugi bjó „undir Felli við Breiða“ og hefur löngum verið talið að þar sé átt við bæinn Fjall framan undir Breiðamerkurfjalli en hann var kominn í eyði töluvert áður en bæjarrústirnar fóru undir jökul um 1700.⁵ Sigurður Björnsson getur sér til um að landnámsbærinn hafi eins vel getað verið Breiða sem síðar var nefnd Breiðármörk. Þar var snemma stórbýli og mun svo hafa haldist fram yfir 1600.⁶

Í Sturlubók og Hauksbók Landnámu er maður nefndur Ásbjörn Heyjangurs-Bjarnason. Hann andaðist í hafi á leið til Íslands en Þorgerður, kona hans, og synir námu hér land. Síðan segir í Hauksbók:

En þat var mælt, at kona skyldi eigi víðara nema land en leiða mætti kvígu tvævetra várlangan dag sólsetra «í» millim, hálfstali⁷ naut ok haft vel. Því leiddi Þorgerðr kvígu sína undan Tóptafelli skammt

1 Einar Ól. Sveinsson (1948) taldi að átt væri við brekkurnar undir Almannaskarði (*Landnám í Skaftafellshöfði*. (Skaftafell- inga rit. 2. b.) Reykjavík. S. 71-73).

2 *Landnámabók*. Íslensk fornrit. 1. b. Jakob Benediktsson gaf út. Reykjavík 1986. S. 317 (Sturlubók og Hauksbók).

3 Haraldur Matthíasson, 1982: *Landið og Landnáma*. 2. b. Reykjavík. S. 375.

4 *Landnámabók* 1986, s. 319-320.

5 Jón Þorkelsson, 1918-1920: „Skrá Ísleifs sýslumanns Einarssonar frá 1712 um eyddar jarðir í Öräfum, ásamt skrá Jóns sýslum. Helgasonar um eyðjarðir 1783 í Lóni, Nesjum og Fellshverfi.“ *Blanda. Fróðleikur gamall og nýr*. 1. b. Reykjavík. S. 49. Einar Ól. Sveinsson 1948, s. 81-82.

6 *Byggðasaga Austur-Skaftafellssýslu*. 3. b. (Sigurður Björnsson Kvískerjum: Öräfí.) Reykjavík 1976. S. 52-53.

7 Þetta orð er talið merkja annaðhvort „hálf-fóðrað á stalli“ eða „ekki fullvaxið“ (sbr. stálpaður) (*Landnámabók* 1986, s. 321 (7. nmgr.)).

frá Kvía suðr ok í Kiðjaklett hjá Jökulfelli fyrir vestan. Þorgerðr nam því land um allt Ingólfshöfða-
hverfi á millim Kvíar ok Jökulsár ok bjó at Sandfelli.¹

Sum þessara örnefna eru nú fallin í gleymsku. Einar Ólafur Sveinsson gat sér þess til að Tóftafell væri komið í Kvíarjökul en Haraldur Matthíasson taldi það vera sama fjall og nefnt er Staðarfjall fyrir vestan Kvíarjökul.² Örnefnið Kiðjaklettur er nú niður fallið en þar mun vísað til kennileitis framan við Krossgil, og með Jökulsá taldi Haraldur Matthíasson fullvíst að átt væri við Skeiðará. Hann gerði því ráð fyrir að Þorgerður hefði leitt kvíguna frá Kvígusteini vestan undir Kvíarjökli og lokið göngu sinni við sólsetur hjá Jökulfelli.³ Einar Ólafur Sveinsson var hins vegar þeirrar skoðunar að ekki hefði verið miðað „bókstaflega við fót mál kvígunnar“ heldur hefði endanleg mörk ráðist af aðstæðum.⁴

Annar sonur Heyjangurs-Bjarnar, Helgi að nafni, fór einnig til Íslands „ok bjó at Rauðalæk.“⁵ Hans son var Hildir, er Rauðlækningar eru frá komnir.⁶ Rauðalækur stóð milli Svínafells og Sandfells en hefur farið í eyði í Örfajökulsgosinu 1362.⁷

Vestan við landnám Þorgerðar tók við landnám Bárðar sem var þriðji sonur fyrrnefnds Heyjangurs-Bjarnar. Um Bárð er þessi frásögn í Sturlubók:

Bárðr var enn þriði son Heyjangrs-Bjarnar, er fyrr er getit; hann nam fyrst Bárðardal norðr, en síðan fór hann suðr um Vánarskarð Bárðargötu ok nam Fljótshverfi allt ok bjó at Gnúpum; þá var hann kallaðr Gnúpa-Bárðr.⁸

Að sögn Haralds Matthíassonar er Fljótshverfi, landnám Bárðar, byggðin milli Núpsvatna og Hverfisfljóts. Hann var þó sannfærður um að landnám Bárðar hefði náð lengra austur:

Fljótlega hefur þurft vegna veiði, beitar og reka að setja landamörk á Skeiðarársandi en þar hefur verið sandflæmi frá landnámstíð, Lómagnúpsandur, allt austan úr Örfum og vestur að Núpsvötnum.⁹

Svipuð skoðun kemur fram hjá Einari Ólafi Sveinssyni. Hann taldi reyndar að landnám Gnúpa-Bárðar hefði ekki náð lengra en að Núpsvötnum. Svæðinu þar fyrir austan, Skeiðarársandi (Lómagnúpsandi) hefði hann og Þorgerður síðan skipt á milli sín „bæði vegna beitar og fjöru“.¹⁰

Óvíst er hversu langt inn til landsins mörk landnámana náðu. Í Hauksbók, og reyndar fleiri gerðum Landnámu, standa þessi orð:

Austfirðir byggðusk fyrst á Íslandi, en á millim Hornafjarðar ok Reykjanes varð seinst albyggt; þar réð veðr ok brim landtöku manna fyrir hafnleysis sakir ok øræfis. Sumir þeir, er fyrstir kómu út, byggðu næstir fjöllum ok merkðu at því landskostina, at kvikféit fýstisk frá sjónum til fjallanna.¹¹

1 *Landnámabók* 1986, s. 321.

2 Einar Ólafur Sveinsson 1948, s. 83-84. Haraldur Matthíasson 2 (1982), s. 380. Hafa ber í huga að landshættir hafa breyst nokkuð eftir að Einar Ól. Sveinsson samdi rit sitt nokkru fyrir miðja 20. öld.

3 Haraldur Matthíasson 2 (1982), s. 379-380.

4 Einar Ól. Sveinsson 1948, s. 84-85.

5 „at ráði Þorgerðar frá Sandfelli“, viðb. í Hauksbók.

6 *Landnámabók* 1986, s. 320, 322 (Sturlubók).

7 *Landnámabók* 1986, s. 322 (1. nmgr.).

8 *Landnámabók* 1986, s. 322.

9 Haraldur Matthíasson 2 (1982), s. 382. Ísleifur Einarsson vísar í fornar sagnir um að á Skeiðarársandi hafi verið 18 bæir, sumir segi 16, aðrir 15. Þar sjáist þó engin merki til (Jón Þorkelsson 1918-1920, s. 51).

10 Einar Ól. Sveinsson 1948, s. 84-85.

11 *Landnámabók* 1986, s. 337.

Talið er vafalaust að við landnám hafi gróðurþekja í Örafum verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er og jöklar minni. Um gróðurfar við landnám og þær breytingar sem á því hafa orðið síðan er fjallað í kafla 5.2. og um jöklabreytingar á sögulegum tíma er fjallað í kafla 5.4.

6.2. Skaftafell

Elsta heimild um byggð í Skaftafelli er Njálssaga, rituð á seinni hluta 13. aldar, en hún greinir frá atburðum í lok 10. aldar.

Skaftafell hálf var eign kirkjunnar á Hofi í Héraði (Örafum) eftir því sem stendur í máldaga hennar frá fyrri hluta 14. aldar.¹ Árið 1482 voru eignir kirkjunnar á Eyrarhorni lagðar til Hofskirkju.² Um sama leyti var hálf Skaftafell selt undan kirkjunni og fékk hún í staðinn hálfja jörðina Svínafjall (Svínafell).³ Aðrar heimildir greina frá því að kirkjan á Hofi hafi fengið stærri hlut í heimalandi í stað þess sem selt var í Skaftafelli.⁴ Ári síðar (1483) seldi Magnús biskup Eyjólffsson Kirkjubæjarklaustri jarðirnar Skaftafell og Haukafell í Hornafirði í makaskiptum fyrir jarðirnar Eyjar og Þverhamar í Breiðdal og Guðmundarnes í Stöðvarfirði.⁵ Skaftafell komst eins og aðrar klausturjarðir síðar í eigu konungs eftir siðaskiptin.⁶ Skaftafell var metið á 30 hundruð árið 1686 en 12 hundruð árið 1697.⁷

Skaftafell var 12 hundruð að dýrleika samkvæmt Jarðabók Ísleifs Einarssonar 1709. Þar er einnig greint frá því að eyðijarðirnar Jökulfell og Freysnes hafi verið lagðar til Skaftafells og landskuld hækkað við það í tvö hundruð (úr 1½ hundraði).⁸ Dýrleiki Skaftafells virðist þó hafa haldist óbreyttur og bendir það til þess að jarðirnar tvær hafi ekki verið „innlimaðar“ („inkorporeraðar“) í Skaftafell. Í skrá Ísleifs frá 1712 um eyddar jarðir í Örafum er komist svo að orði að Jökulfell og Freysnes, hvor jörð um sig, séu leigðar „frá Skaptafelli fyrir 30 álnir“.⁹ Hér mun átt við að Skaftafell hafi fengið jarðirnar til leigu (ekki leigt þær öðrum) og leigugjaldið þá lagst við landskuldina af heima-jörðinni. Af því má álykta að einn og sami eigandinn hafi verið að jörðunum þremur, þ. e. konungur.

Jökulfells er getið í máldaga Rauðalækjarkirkju sem talinn er frá 1179 en þar mun trúlega átt við fjallið sjálft fremur en bæinn.¹⁰ Í máldaga kirkjunnar að Hofi frá um 1343 fer hins vegar varla á milli mála að átt sé við bæinn Jökulfell: „hofsmenn eigu helming allra þeirra fiarna sem liggja til jökulfells“.¹¹ Í öðrum máldaga frá sama tíma kemur fram að hálfkirkja var að Jökulfelli.¹² Jörðin mun hafa lagst í eyði á síðari hluta 14. aldar því að í máldaga frá 1397 segir að Gyrðir biskup Ívarsson (1350-1360) hafi lagt til Lómagnúps (Núpsstaðar) 12 ær og kú frá Jökulfelli og hefur það trúlega verið eign hálfkirkjunnar.¹³ Bærinn Jökulfell stóð í Morsárdal þar sem síðar var kallað í Bæjar-

1 *Íslenskt fornbréfasafn*. 2. b. Kaupmannahöfn 1893. S. 774. Sbr. einnig *Íslenskt fornbréfasafn*. 3. b. Kaupmannahöfn 1896. S. 401 (máldagi frá 1387).

2 „Eyrarhorn segist heitið hafi að fornu kirkjustaður úti í leirunum fyrir utan Hof“ (*Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns*. 13. b. Reykjavík 1990. S. 436). Ekki er minnst á Eyrarhorn í kirknaskrá Páls biskups frá um 1200.

3 *Íslenskt fornbréfasafn*. 6. b. Reykjavík 1900-1904. S. 443.

4 *Íslenskt fornbréfasafn*. 7. b. Reykjavík 1903-1907. S. 37.

5 *Íslenskt fornbréfasafn* 6, s. 482-483.

6 Sbr. Björn Lárússon, 1967: *The Old Icelandic Land Registers*. Lundi. S. 333 og 335.

7 Björn Lárússon 1967, s. 333.

8 *Jarðabók Árna og Páls* 13, s. 437.

9 Jón Þorkelsson, 1918-1920: „Skrá Ísleifs sýslumanns Einarssonar frá 1712 um eyddar jarðir í Örafum, ásamt skrá Jóns sýslum. Helgasonar um eyðijarðir 1783 í Lóni, Nesjum og Fellshverfi.“ *Blanda. Fróðleikur gamall og nýr*. 1. b. Reykjavík. S. 43.

10 *Íslenskt fornbréfasafn*. 1. b. Kaupmannahöfn 1857-76. S. 248.

11 *Íslenskt fornbréfasafn* 2, s. 774.

12 *Íslenskt fornbréfasafn* 2, s. 777.

13 *Íslenskt fornbréfasafn*. 4. b. Kaupmannahöfn 1897. S. 199. Sbr. *Íslenskt fornbréfasafn* 2, s. 777. *Íslenskt fornbréfasafn* 3, s. 199.

stað.¹ Auk Skaftfellinga höfðu Suðursveitungar einnig nýttar af Jökulfelli eins og Ísleifur Einarsson greinir frá í jarðabók sinni: „Skattbændur allir frá Kolgrímu til Fells segjast eiga skóg í Jökulfelli í Örafum, þar sem kallaður er Bændaskógur.“² Enn fremur var Sandfelli eignað skógarítak í Jökulfelli og annað í Skaftafellsheiði.³ Ekki er minnst á Jökulfell í úttekt jarðamatsnefndar (fasteignamatsnefndar) á Skaftafelli 1849 og 1916.⁴

Ekki er kunnugt um hvenær búskapur hófst í Freysnesi né heldur hvenær hann lagðist af enda er jarðarinnar ekki getið í fornum skjölum.⁵ Freysnes mun hafa staðið á láglandinu vestan núverandi farvegjar Skaftafellsár, ekki langt frá núverandi vegamótum Þjóðvegjar og afleggjara að Þjóðgarði.⁶ Jarðabók Ísleifs Einarssonar greinir frá því 1709 að Skaftafell eigi upprekstur í Freysneslandi þar sem heiti Hafrafell en hann sé ekki notaður því að allt liggir undir jökli.⁷ Nálægt miðri öldinni, árið 1747, skýrir Sigurður Stefánsson sýslumaður svo frá í sýslulýsingu sinni:

Þar enn austar [þ.e. fyrir austan Kristínartinda] er Hafrafell, iökle ummgirdt hátt, mioott ad ofann med hamra eggjum, miked blásed, med litlumm skooqe og nockru linge; er mest brúkad til lamba afriett-ar bigdarmanna.⁸

Samkvæmt sóknalýsingu séra Páls M. Thorarensens 1839 ráku Svínfellingar einir á Hafrafell en í gerðabók jarðamatsnefndar 1849 er „afréttur“ Svínafells sagður „í Núpstaðaskógum“.⁹ Í úttekt Skaftafells frá sama tíma er hvorki Freysnes né Hafrafell tilgreint sérstaklega en tekið fram um „afréttinn“ að hann „mætti vera hér á sumrum fyrir 80 fjár“.¹⁰ Í gerðabók fasteignamatsnefndar 1916 virðist ekki lengur gert ráð fyrir því að Svínafell eigi upprekstur í Hafrafell („Jörðinni fylgir ekkert sérstakt upprekstrarland...“) en um Skaftafell (Bölta) segir hins vegar: „Jörðinni fylgir sérstakt upprekstrarland Hafrafell sem er umgirt jökli, og auk þess víðlendi mikið í Skaftafellsfjöllum.“¹¹ Svínfellingar munu þó áfram hafa rekið sauðfé sitt í Hafrafell, jafnvel þótt umlukid væri jökli fram til um 1940 en upprekstrarland Skaftfellinga var í Skaftafellsfjöllum og Morsárdal.¹² Hafrafell mun ekki hafa hentað Skaftfellingum sem upprekstrarland en þeir virðast engu að síður hafa litið svo á að Hafrafell heyrði þeim til.¹³ Austan Hafrafells er Hrútsfjall en þangað (þ.e. í „Hrvtafelle“) átti Mariukirkjan á Hnappavöllum tólf unguneyta rekstur og „skogartopt“ í hlíðum fjallsins samkvæmt máldaga sem talinn er frá 1343.¹⁴ Þessi ítök virðast hafa fallið í fyrnsku því að ekki er minnst á þau í gerðabók matsnefnda 1849 og 1916.¹⁵

Auk annarra eigna og ítaka Skaftafells má nefna að jörðin átti beit 14 hrossum á Möðrudalsöræf-

1 Hjörleifur Guttormsson 1993, s. 57.

2 *Jarðabók Árna og Páls* 13, s. 433.

3 *Jarðabók Árna og Páls* 13, s. 436.

4 Skjal nr. 2 (35, 37).

5 Kenningar eru um að Freysnes hafi farið í eyði í Örafajökulsgosinu 1362 (sbr. Snævarr Guðmundsson, 1999: *Þar sem landið ris hæst. Örafajökull og Örafasveit*. Reykjavík. S. 78).

6 Hjörleifur Guttormsson 1993, s. 57. Sbr. Ragnar Stefánsson, 1997: *Freysnes í Örafum: Saga og náttúruleg lýsing*. Akureyri. S. 5-6.

7 *Jarðabók Árna og Páls* 13, s. 437. Sbr. einnig Árni Magnússon, 1955: „Chorographica Islandica.“ *Safn til sögu Íslands og íslenskra bókmenna*. Annar flokkur. I. 2. Reykjavík. S. 17.

8 Sigurður Stefánsson, 1957: „Austur-Skaftafellssýsla.“ *Sýslulýsingar 1744-1749*. (Sögurit XXVIII.) Reykjavík. S. 16.

9 Skjal nr. 2 (35).

10 Skjal nr. 2 (35).

11 Skjal nr. 2 (37).

12 Sigurður Björnsson á Kvískerjum við skýrslutöku 28.6. 2002. Sbr. einnig Hjörleifur Guttormsson 1993, s. 78-79. Snævarr Guðmundsson 1999, s. 76-77.

13 Laufey Lárusdóttir í Skaftafelli við skýrslutöku 28.6. 2002. Sbr. einnig skjal nr. 15 (22).

14 *Íslenskt fornbréfasafn* 2, s. 773-774.

15 Skjal nr. 2 (35, 36 og 37).

um um sumartíma, á milli krossmessna. Síðan er bætt við: „Verður aldrei brúkað fyrir jöklum.“¹ Þetta ítak var sennilega ævagamalt, frá þeim tíma þegar jöklar voru minni að vexti, og hefur átt að jafnast á við „tolf trogsöðla högg“ í Skaftafellsskógi sem kirkjan í Möðrudal á Fjalli átti.² Þetta ítak kirkjunnar virðist hafa verið enn í fullu gildi þegar máldagi Gísla biskups Jónssonar var gerður um 1570.³

Skaftafell komst í einkaeigu árið 1836 þegar jörðin var seld Guðnýju Þorsteinsdóttur.⁴ Í Jarðatali Johnsens 1847 er jörðin sögð 12 hundruð að dýrleika en 12,2 hundruð samkvæmt Nýrri jarðabók 1861. Þrjár fjörur voru þá metnar sérstaklega: Breiðumerkurfjara 0,7 hundruð, Salthöfðafjara 1,9 hundruð og Kóngsvíkurfjara 1,5 hundruð.⁵

Landamerkjabréf Skaftafells í Hofshreppi er ódagsett en það var lesið á manntalsþingi að Hofi 5. maí 1890. Undir það rita eigendur og umráðamenn Skaftafells, umráðamaður Núpsstaðar og eigendur Svínafells:

Milli⁶ Skaptafells og Svínafells eru landamerki á Freysnesi úr stórum steini framan undir jöklinum og í stein ofan við veginn og þaðan í vörðu fram í Nesinu. Móti jörðunni Núpstað á Skaptafell land svo langt vestur að Súlnatindar beri hver í annan.

Fjörumörk að austan: Svarthamranef vestan í Hafrafelli beri í lækjarfarveg í kletti, sem skagar lengst ofan í skriðu niður af Skarðatindi.

Fjörumörk að vestan: Básarakanef beri í hæsta sker á Austurskorabrún.

Jörðin á land allt milli fjalls og fjöru.⁷

Í landamerkjabréfinu er tekið fram að jörðin Skaftafell eigi land milli fjalls og fjöru og þá væntanlega drjúgan hluta Skeiðarársands. Talið er víst að á fyrstu öldum Íslandsbyggðar hafi víða verið gróið land þar sem nú er sandauðn og Lómagnúpsandur, sem svo var nefndur, til muna minni en það svæði sem frá 16. öld hefur verið kallað Skeiðarársandur.⁸ Jafnvel voru sagnir um að einhvern tíma í fyrmdinni hefðu verið 15 og allt upp í 18 bæir á Skeiðarársandi (eða á því svæði þar sem síðar varð sandauðn).⁹ Hér kann að vera að munnmælum slái saman við sagnir um byggðina í Litla-Héraði fyrir gos Örafajökuls 1362.¹⁰ Þegar landamerkjabréfið var gert í lok 19. aldar var lítið um annan gróður á sandinum en melgresi sem þá hafði lengi verið slegið og nýtt til manneldis.¹¹ Aðrar

1 *Jarðabók Árna og Páls* 13, s. 438.

2 *Íslenskt fornbréfasafn*. 12. b. Reykjavík 1923-1932. S. 38 (úr máldaga frá 1408).

3 *Íslenskt fornbréfasafn* 15, s. 674. Sbr. *Ferðabók Sveins Pálssonar. Dagbækur og ritgerðir 1791-1797*. 1. b. Reykjavík 1983. S. 300. Þetta minnr á að Vatnajökull var lengst af kallaður Klfajökull (Sbr. Hjörleifur Guttormsson 1993, s. 109).

4 *Byggðasaga Austur-Skaftafellssýslu* 3, s. 84. Sbr. *Jarðatal á Íslandi, með braudalýsingum, fólkstölu í hreppum og prestaköllum, ágripi úr búnaðartöflum 1835-1845, og skýrslum um sölu þjóðjarða á landinu*. Gefið út af J. Johnsen. Kaupmannahöfn 1847. S. 435.

5 *Ný jarðabók fyrir Ísland, samin eptir tilskipun 27. maímánaðar 1848 og allramildilegast staðfest með tilskipun 1. aprilmánaðar 1861*. Kaupmannahöfn. S. 6. Kóngsvík hafði áður verið hluti af svonefndu Hengigóssi (sbr. Sigurður Björnsson, 1979: „Örafasveit.“ *Árbók Ferðafélags Íslands*. S. 102).

6 Fremst á milli lína er ritað: Að austan.

7 Skjal nr. 2 (2).

8 Hjörleifur Guttormsson 1993, s. 39. Sbr. einnig skjal nr. 24.

9 Jón Þorkelsson 1918-1920, s. 51.

10 Hjörleifur Guttormsson og Oddur Sigurðsson, 1997: *Leyndardómar Vatnajökuls. Viðerni, fjöll og byggðir. Stórbrotin náttúra, eldgos og jökulhlaup*. Reykjavík. S. 150. Þórður Tómasson, 1980: *Skaftafell. Þættir úr sögu ættarseturs og atvinnuhátta*. Reykjavík. S. 26.

11 Sbr. *Ferðabók Eggerts Ólafssonar og Bjarna Pálssonar um ferðir þeirra á Íslandi árin 1752-1757*. 2. b. Reykjavík 1943. S. 154-155.

nytjar af sandinum voru helstar rekaviður og selveiði. Þegar Skeiðarárjökull tók að hopa og jökulvötn að færast í fastan farveg, breyttist gróðurfar á sandinum og eftir 1920 fóru Skaftafellingar að reka fé á hverju sumri vestur á sandinn.¹ Árið 1957 seldu eigendur Skaftafells bændum í Svínafelli á leigu sumarreit á Skeiðarársandi vestan Skeiðarár og hefur hann verið endurnýjaður síðan.² Einnig liggja fyrir heimildir um að Vegagerð ríkisins hafi greitt eiganda Freysness fyrir efnistöku á Skeiðarársandi.³ Þá skal þess getið að fyrir nokkrum árum fór fram leit á sandinum að „gullskipinu“ Het Wapen van Amsterdam samkvæmt samningi sem gerður var við eigendur Svínafellsfjöru og Skaftafellsfjöru árið 1983.⁴

Í Skaftafelli var einbýli til ársins 1832 en þá mun Jón Bjarnason hafa byggt í svonefndu Seli og búið þar til dauðadags. Það býli hefur síðan verið nefnt Skaftafell II. Ári síðar hófst búskapur í Skaftafelli III þar sem heita Hæðir. Nokkru síðar, sennilega 1849, var gamli bærinn (Skaftafell I) færður upp í Bólta og er þar enn bæjarstæði. Í Skaftafelli II var búið til ársins 1946 og tveimur árum síðar var það selt Ragnari Stefánssyni í Skaftafelli III.⁵

Árið 1966 voru jarðirnar Skaftafell I, II og III seldar Náttúruverndarráði vegna ríkissjóðs. Við sölu á Skaftafelli II og III var undanskilinn Skeiðarársandur og þau hlunnindi sem honum og fjörunni fylgdu „fyrir framan línu, sem hugsast dregin frá Lómagnúpi á Nyrðri-Menn á Hafrafelli og þaðan í sömu stefnu á mörk Skaftafells og Svínafells“.⁶

Þjóðgarðurinn í Skaftafelli var stofnaður 15. september 1967 og eru mörk hans þessi samkvæmt 4. gr. reglugerðar nr. 319/1984:

Að vestan ráða landamörk Núpsstaðar og Skaftafells, sem jafnframt eru sýslumörk V.- og A.- Skaftafellssýslu, frá Súlutindum og suður að „sýslusteini“. Frá „sýslusteini“ liggja mörkin í beina línu í merki við Gömlutún, en þaðan til austurs í fremstu nöf Hafrafells og áfram í beina línu í landamörk Svínafells og Skaftafells á Svínafellsjökli. Mörkin fylgja síðan síðastnefndum landamörkum til norðurs. Á jökli að austan og norðan ráða vatnaskil.⁷

Árið 1968 óskaði Ragnar Stefánsson í Skaftafelli eftir því við menntamálaráðuneytið að fram færu landskipti á óskiptu sameignarlandi ríkisins og þeirra bræðra Ragnars og Jóns Stefánssona.⁸ Þá var ágreiningslaust að eignahlutföll Skaftafells II og III á móti Skaftafelli I var 2:1. Samkvæmt úrskurði matsnefndar 25. nóvember 1969 urðu skiptin þessi:

Landamerki lands Ragnars Þ. Stefánssonar og Jóns Stefánssonar á Skeiðarársandi ákveðast af tveimur línunum frá föstum punkti, sem settur skal ofan þjóðveggar, 15 metrum norður frá miðlínu vegarins og í 225 metra fjarlægð, mælt austur eftir veginum frá þeim stað, þar sem hann mætir heimreið neðan tún-girðingar Skaftafells.

Frá þessum fasta punkti eru norðurmörk fyrir landi Ragnars og Jóns Stefánssona bein sjónhending að hliðarrótum Hafrafells á mótum fjalls og sandsins og sama sjónhending, þar til línan sker landamerki Skaftafells og Svínafells.

1 Hjörleifur Guttormsson og Oddur Sigurðsson 1997, s. 151. Þórður Tómasson 1980, s. 13-22, 26.

2 Skjal nr. 15 (3). Um er að ræða samning, dags. 10. maí 1980, og er þar vísað í samninginn 1957.

3 Skjöl nr. 15 (14, 15).

4 Sbr. skjöl nr. 15 (1) og 4 (114).

5 *Byggðasaga Austur-Skaftafellssýslu* 3, s. 84.

6 Skjal nr. 6 (9). Sbr. skjöl nr. 6 (8, 10).

7 Skjal nr. 15 (4).

8 Sbr. Helga K. Einarsdóttir, 1995: *Ragnar í Skaftafelli. Endurminningar og frásagnir*. S. 177-179 (hliðsjónargagn).

Frá hinum fasta punkti B á uppdrættinum, sem áður er nefndur ofan þjóðvegarins, liggja mörkin beina sjónhending til suð-vesturs að punkti C, þar sem hin beina lína sker landamerki Skaftafells og Núpsstaðar milli Sigurðarfitjarála og Sandgígjukvíslar. Að öðru leyti takmarkast land þeirra að vestan af þinglýstum landamerkjum Núpsstaðar og Skaftafells, sunnan hins síðastnefnda skurðpunktar. Að sunnan af sjó, að austan af þinglýstum mörkum Svínafells og Skaftafells að fyrrnefndum skurðpunkti A austur af suðurenda Hafrafells.¹

Árið 1978 seldu þeir bræður, Jón og Ragnar Stefánssynir, Náttúruverndarráði landspildu úr eignarlandi sínu í Skaftafelli í grennd við þjónustumiðstöð Náttúruverndarráðs.²

Heimildir benda ekki til annars en að búseta hafi verið nokkuð samfelld í Skaftafelli frá því að jarðarinnar er fyrst getið í heimildum. Í afsals- og veðmálabókum kemur fram að eftir gerð landamerkjabréfsins og þar til hluti jarðarinnar var seldur Náttúruverndarráði ríkisins var hún framseld með hefðbundnum hætti og veðsett.³

Nú skal vikið að ágreiningi sem verið hefur um landamerki milli Núpsstaðar og Skaftafells. Í júní 1978 fóru landeigandi Núpsstaðar, ábúandi Skaftafells, sýslumaður Austur-Skaftafellssýslu og verkstjóri Vegagerðar ríkisins í Örfum í vettvangsferð til að kanna mörk Austur- og Vestur-Skaftafellssýslu. Austur-Skaftafellingar töldu að markalínan skyldi dregin „þar sem tveir hinir stóru Súlutindar bera saman“ enda styddist það við gömul ummæli Skaftafellsbænda að mörkin lægju við vesturenda á austustu Gígju, sandöldu skammt norðan af þjóðvegi. Ábúandi Núpsstaðar andmælti þessu ekki beint en taldi að skoða bæri mörkin úr fjöru auk þess sem fleiri kennileiti kæmu til greina en Súlutindarnir þrír. Var sýslusteinn síðan settur niður á mörkuðum stað með samþykki allra aðila en með þeim fyrirvara að hann yrði fluttur ef fram kæmu rök sem leiddu til endurmats eða breytinga á hinni mörkuðu línu.⁴ Með bréfi dómsmálaráðherra 15. nóvember 1995 var sýslumanninum í Vík falið að leita sátta með aðilum og hélt hann fund um málið 20. desember sama ár. Þar vísaði Eyjólfur Hannesson á Núpsstað til þess sem hann hefði heyrt sagt að landamerki Núpsstaðar ætti að miða, horft frá sjó, við fjallgarðinn sjálfan en ekki tindana þrjá í fjallgarðinum. Einnig kvað hann fjöru Núpsstaðar og fleiri jarða ná töluvert inn í austursýsluna.⁵ Ragnar Stefánsson í Skaftafelli hafði áður, í bréfi til Landmælinga Íslands 28. janúar 1993, rakið upphaf þessa ágreinings til mælinga danskra kortagerðarmanna 1904 en þeir hefðu dregið landamerki Skaftafells og Núpsstaðar fremst úr Súlutindum í fjörumörk Skaftafells og Núpsstaðar og þannig ruglað saman landamörkum og fjörumörkum.⁶ Í vettvangsferð deilenda 5. júní 1996 með sýslumanninum í Vík mun hafa orðið ljóst að ágreiningurinn snerist í raun um það hvort miða ætti við neðsta Súlutind og þann næsta, þ.e. miðtindinn (Núpsstaðarmenn) eða neðsta og efsta tindinn (Skaftafellingar). Munur þessara lína niður við sjó var um 7,5 km.⁷ Þá er að nefna þriðju línuna, sem mörkuð var með gerðardómi 25. nóvember 1969 um landamerki milli jarðarhluta Jóns og Ragnars Stefánssona í Skaftafelli, og virðist dregin eftir austurveggjum Súlutinda og kemur milli hinna tveggja, þó nær línu Skaftafellsbænda.⁸ Sýslumaðurinn í Vík setti fram svohljóðandi sáttatillögu um merki milli Núpsstaðar og Skaftafells, dags. 22. október 1996, sbr. 3. mgr. 6. gr. laga um landamerki, nr. 41/1919:

Landamerki Skaftafells í Austur Skaftafellssýslu og Núpstaðar í Vestur Skaftafellssýslu séu þannig á

1 Skjal nr. 6 (11).

2 Skjal nr. 6 (13).

3 Skjöl nr. 4 (33-35). *Byggðasaga Austur-Skaftafellssýslu* 3, s. 45-49.

4 Skjöl nr. 16 (4) og 15 (18).

5 Skjal nr. 16 (14), sbr. 16 (4, 10, 12, 13).

6 Skjal nr. 15 (19), sbr. 15 (10, 11).

7 Skjal nr. 16 (14).

8 Skjöl nr. 15 (11) og 16 (7).

Skeiðarársandi, að dregin sé lína úr neðsta Súlutindi í punkt undan núverandi Rauðabergsósi er afmarkist af breiddargráðu 63°46' og lengdargráðu 17°23'. Verði landauki á sandinum vegna jökulhlaupa eða annars, skal línan framlengd sem því nemur.

Fjörumörk skulu óbreytt standa svo sem þau hafa verið.¹

Sáttatillaga sýslumanns var send málsaðilum, þ. á m. eiganda Núpsstaðar, og frestur gefinn til athugasemda. Að þeim fresti loknum ritaði sýslumaður aðilum bréf, dags. 10. desember 1996, þar sem m.a. kemur fram að ekki hafi borist athugasemdir frá eiganda Núpsstaðar og „verður að skilja þögn hans þannig að hann setji sig ekki á móti tillögunni“. Jafnframt kemur fram að niðurstaða málsins sé sú að tillaga sýslumanns skuli „gilda sem landamerki, þar til dómur fellur um annað, eða aðilar ákveða sjálfir önnur mörk sín á milli.“²

Ekki varð sátt um þessa niðurstöðu, og lýstu m.a. eigendur og ábúendur jarðanna Rauðabergs, Kálfafells I og II, Kálfafellskots og Mariubakka, allar í Fljótshverfi í Skaftárhreppi, sig andvíga henni í bréfi, dags. 4. desember 1996.³

6.3. Svínafell

Svínafell í Örefum er sögufrægur staður. Talið er að Þórður Freysgoði hafi fyrstur manna búið þar á staðnum. Sonur hans var Flosi, ein helsta sögupersóna Njálu. Í Svínafelli ólst einnig upp Árni Þorláksson, síðar biskup, sem mun kunnastur fyrir hlutdeild sína í svonefndum staðamálum á 13. öld.

Í Oddaverja þætti er greint frá því að Þorlákur biskup Þórhallsson hafi vígt kirkju í Svínafelli 1179 og varð hún þá þegar *staður*, þ.e. sjálfstæð kirkjueign undir forræði biskups.⁴ Í kirknaskrá Páls biskups Jónssonar frá um 1200 kemur einnig fram að kirkja var á þeim tíma í Svínafelli.⁵ Hún hefur trúlega verið af lögð eigi síðar en í byrjun 14. aldar því að samkvæmt máldaga sem talinn er frá 1343 átti kirkjan að Hofi þá hálf Svínafell.⁶ Ekki er heldur að finna neinn máldaga um kirkju á Svínafelli í máldagasafni Vilkins biskups frá 1397. Hinn helming Svínafells eignaðist kirkjan að Hofi 1482 í makaskiptum fyrir hálf Skaptafell.⁷ Svínafell komst síðar í einkaeigu og árið 1546 greina heimildir frá því að Þorleifur Pálsson lögmaður hafi selt Birni Þorleifssyni Svínafell ásamt fleiri jörðum.⁸

Svínafell var talið 23 hundruð og 80 álnir í jarðabók 1686 en 12 hundruð árið 1697.⁹ Í Jarðabók Ísleifs Einarssonar frá 1709 er dýrleiki jarðarinnar kominn niður í 8 hundruð.¹⁰ Í Jarðatali Johnsens 1847 er dýrleikinn óbreyttur, 8 hundruð, en í Nýrri jarðabók 1861 er Svínafell metið á 16,2 hundruð.¹¹

Í lýsingu Sandfells- og Hofssókna kemst séra Páll M. Thorarensen, prestur í Sandfelli, svo að orði árið 1839 að afréttir séu þar engir „nema Hofsmenn reka geldfé, mest 50 fjár, í Breiðamerkur-

1 Skjal nr. 15 (11).

2 Skjal nr. 4 (79).

3 Skjal nr. 16 (12).

4 Magnús Stefánsson, 2000: *Staðir og staðamál. Studier i islandske egenkirkelige og beneficalrettslige forhold i middelalderen* I. Bergen. S. 64-65.

5 *Íslenskt fornbréfasafn* 12, s. 5.

6 *Íslenskt fornbréfasafn* 2, s. 774.

7 *Íslenskt fornbréfasafn* 6, s. 443. Sbr. *Íslenskt fornbréfasafn* 7, s. 36 (máldagi 1491-1518).

8 *Íslenskt fornbréfasafn*. 11. b. Reykjavík 1915-1925. S. 482-483. Sbr. *Jarðabréf frá 16. og 17. öld. Útdráttir*. Reykjavík 1993. S. 1.

9 Björn Lárusson 1967, s. 333.

10 *Jarðabók Árna og Páls* 13, s. 437.

11 *Jarðatal* 1847, s. 6. *Ný jarðabók* 1861, s. 6. Sbr. skjal nr. 2 (35); Gerðabók yfirjarðamatsnefndar 1849. Þar er lagt til að dýrleiki jarðarinnar sé hækkaður í 20 hundruð m.a. vegna veðursældar.

fjall og Svínafellsmenn í Hafrafjall fáar kindur“.¹ Elsta heimildin um „afrétt“ Svínfellinga mun vera máldagi kirkjunnar að Kálfafelli sem talinn er vera frá 1343. Þar segir að kirkjan eigi „afréit j skorvm at helmingi vid svijnfellingna. kolskog j vestrum skorum. suo sem til bus þarf“.² Þetta er síðan staðfest í máldaga Vilkins biskups frá 1397.³ Í skrá um ítök klaustursins í Kirkjubæ á Síðu frá 1528 er grein gerð fyrir skógarítaki sem Eiríkur Þorsteinsson, lögréttumaður og bóndi á Keldum á Rangárvöllum, gaf klaustrinu og má þar sjá að Svínafell átti skógarítak á Skaftafellsheiði:

Item gaf Eirekur þorsteinsson kirkiubæiar klaustri allan þann skog sem hann hafði fremst eigande ad ordit j skaptafellz heide til æfinligrar eignar oc frials forrædis j suo mäta ad þeir j svinafelli byggi oc aa knappaullvm skylldde hafa þar elldivid epter því sem því þarfnazt.⁴

Í Jarðabók Ísleifs Einarssonar segir svo um hlunnindi jarðarinnar:

Afréttur er jörðunni eignaður í Eystrafrjalli [*Syðrafrjalli* stendur í öðru handriti] fyrir sunnan Skeiðarársand, óbrúkandi vegna vegalengdar.

Skógarítak til brennivíðar er jörðunni eignað í Skaftafellsskógi.⁵

Í gerðabók jarðamatsnefndar 1849 er komist svo að orði um „afrétt“ Svínafells: „Afréttur er eignaður jörðinni í Núpstaðaskógum.“⁶ Að lokum skal vitnað í það sem stendur í gerðabók fasteignamatsnefndar 1916: „Jörðinni fylgir ekkert sérstakt upprekstrarland, en fjallhagi nokkur er upp frá bæ, Svínafellsfjall.“⁷

Í Byggðasögu Hofshrepps segir Sigurður Björnsson að „afréttarins“ á Eystrafrjalli muni fyrst getið í áður nefndum máldaga Kálfafellskirkju frá 1343 („afréit j skorvm“). Hann lætur þess getið að afrétturinn, sem hann nefnir „ítak“, hafi verið notaður um 1920 fá ár „en ekki vitað til, að það hafi verið gert áður“.⁸

Landamerkjabréf Svínafells er undirritað 2. maí 1890 og samþykkt af ábúendum Sandfells og Skaftafells:

Jörð þessari tilheyrir allt Svínafellsfjall og Hvannadalurinn.

Landamerki milli Sandfells og Svínafells eru lækjarfarvegur í miðjum Markhól (Rjettarfalljökul), þaðan sjónhending í vörðu milli Hrakdeildahóla; svo er stefnan vestan við Eyrartagl.

Milli Svínafells og Skaptafells eru landamerki í Freysnesi úr stórum steini framan undir jöklinum og í stein ofan við veginn, og þaðan í vörðu fram í Nesinu.

Fjörumörk jarðarinnar milli Tangafjöru og Svínafellsfjöru eru, að Fremrimenn í Hafrafelli beri í klettinn, sem er næstur við Skarðið að norðan, nefnil. austanundir Skaptafellsskörðunum.

1 *Skaftafellssýsla. Sýslu- og sóknalýsingar Hins íslenska bókmenntafélags 1839-1873*. Jón Aðalsteinn Jónsson og Svavar Sigmundsson sáu um útgáfuna. Reykjavík 1997. S. 151.

2 *Íslenskt fornbréfasafn* 2, s. 778.

3 *Íslenskt fornbréfasafn* 4, s. 235.

4 *Íslenskt fornbréfasafn*. 9. b. Reykjavík 1909-1913. S. 471.

5 *Jarðabók Árna og Páls* 13, s. 437.

6 Skjal nr. 2 (35).

7 Skjal nr. 2 (37).

8 *Byggðasaga Austur-Skaftafellssýslu* 3, s. 77.

Fjörumörk milli Svínafells- og Skaptafellsfjöru eru, að Svarthamranef vestan í Hafrafelli beri í lækjarfarveg í kletti, sem skagar lengst ofan í skriðu niður af Skarðatindi.¹

Í Svínafelli virðast hafa verið a.m.k. tvö býli í byrjun 18. aldar en aðeins eitt þegar jarðamat var gert í sýslunni 1804-1805 og var jörðin þá í sjálfsábúð.² Eftir það hafa ábúendur jarðarinnar aldrei verið færri en tveir. Jörðinni var þó ekki formlega skipt í Austurbæ og Vesturbæ fyrr en um 1830. Árið 1863 var Böltanum skipt úr Austurbænum og Breiðutorfu 1858 úr Vesturbænum.³ Nú er jörðinni skipt í Svínafell I-IV.

Heimildir benda ekki til annars en að búseta hafi verið nokkuð samfelld í Svínafelli frá því að jarðarinnar er fyrst getið í heimildum. Í afsals- og veðmálabókum kemur fram að eftir gerð landamerkjabréfsins hefur jörðin framselst með hefðbundnum hætti og verið veðsett.⁴

6.4. Sandfell

Í Sturlubók Landnámu er sagt frá því að Þorgerður, kona Ásbjarnar Heyjangurs-Bjarnarsonar, hafi búið að Sandfelli og Guðlaugur sonur þeirra eftir hana og voru Sandfellingar frá þeim komnir.⁵ Næst kemur Sandfell við sögu í máldaga kirkjunnar að Rauðalæk 1179 en þar er greint frá því að til kirkjunnar liggja tíundir frá bæjum á svæðinu milli Grafbrekku og Jökulsár nema frá Sandfelli.⁶ Í máldaga kirkjunnar, sem talinn er frá árinu 1343, segir um fjörueign hennar:

fioru aa hun mille kviaar oc hamra enda halfa vid sandfellinga.⁷

adra aa hun ein fyrir sunnan kviaa til einangra.

hina þridiu fiour aa hun fyrer eyrar horne. tvo hlute allz reka uid sandfellinga. Oc at auk aattung i matreka.⁸

Samkvæmt máldaga kirkjunnar að Hofi 1387 átti hún hálf heimaland „upp j midt Rotafiall ä mots vid sandfellsmenn“.⁹

Elsti varðveitti máldagi kirkjunnar í Sandfelli er frá árunum 1491-1518. Kirkjan átti þá heimaland allt með gögnum og gæðum.¹⁰ Þar var því staður undir forræði biskups. Í máldaga Gísla biskups Jónssonar frá um 1570 kemur fram að Sandfellskirkja var látin koma í stað kirkjunnar að Rauðalæk og mun það hafa gerst eftir Örefahlaupið 1362.¹¹ Í máldaganum er greint nákvæmlega frá eignum kirkjunnar í föstu:

Eyiar allar þær er Holum hafa fylgt. iij hluti i Jngolfshöfda. en Eyiarhorn (!) ij hluti. Kirkian ä fuglberg alltt i höfðanum. Hun ä eingeteig i Giegnesholmum. annar er Lägey. fyrer austan götu. fiorda Kell-

1 Skjal nr. 2 (3).

2 Skjöl nr. 4 (57) og 2 (44).

3 *Byggðasaga Austur-Skaftafellssýslu* 3, s. 78.

4 Skjöl nr. 4 (59-62). *Byggðasaga Austur-Skaftafellssýslu* 3, s. 41-45.

5 *Landnámabók* 1986, s. 320.

6 *Íslenskt fornbréfasafn*. 1. b. Kaupmannahöfn 1857-76. S. 248.

7 Árið 1504 var þessi fjara milli Kviár og Hamraenda seld Narfa prior á Skriðuklaustri (sbr. *Íslenskt fornbréfasafn* 7, s. 714-715).

8 *Íslenskt fornbréfasafn* 2, s. 776.

9 *Íslenskt fornbréfasafn* 3, s. 401.

10 *Íslenskt fornbréfasafn* 7, s. 37.

11 *Íslenskt fornbréfasafn* 15, s. 701-702. *Byggðasaga Austur-Skaftafellssýslu* 3, s. 72-73.

ingarey austan til motz vid Nesmenn og Steinshylltinga. fimte Krossholmur. siötte Kolluhalsey og aller Starkadarholmar.

Kirkian ä skoga alla. sem eru vt frá Saudabolsskogie til Mødruhola og allar tungur yfir Saudabolskogie til þeirrar er Skamsstöðum fylger. enn skogarteigur er jnn ä Dals ä Hestvelle frá skridu hinni miklu. Fiöru ä hun milli Quijär og Hamrenda. adra ä hun enn fyrer sunnan Quijä til Einangra. hina þridiu fiöru ä hun fyrer Eyarhorne (!) .xv. uxa höfn gamalla i Holaland. xL geldinga höfn annars hundrads i fiallsland.¹

Eftir bréfabók Guðbrands Þorlákssonar Hólabiskups að dæma hefur Sandfell verið „innlimað“ („inkorporerað“) í jarðagóss Skálholtsstóls, og þá sennilega þegar á biskupsárum Gísla Jónssonar.² Það merkti að ábúandinn í Sandfelli hverju sinni hefur haft jörðina á leigu frá Skálholtsbiskupi en ekki notið að öðru leyti góðs af eignum kirkjunnar eins og venja var um staðarhaldara (beneficiarii). Sandfell er þó skráð sem kirkjulén, beneficium, í jarðabók frá 1697 og 12 hundruð að dýrleika.³

Í Jarðabók Ísleifs Einarssonar 1709 er Sandfelli lýst sem kirkjustað og beneficium og eign konungs. Það mun hafa verið sjaldgæft að sjálfstæð kirkjustofnun eins og beneficium væri talin eign nokkurs annars en hennar sjálfrar. Um eignir jarðarinnar er þetta sagt:

Upprekstur er jörðunni eignaður í Fjallslandi.

Skógarítak er eignað jörðunni í Skaftafellsheiði.

Annað í Jökulfelli.

Rekafjöru á jörðin millum Hamarenda⁴ og Kvíár, þar hún rann að fornu, og er sú kölluð Bakkafjara.

Aftur frá⁵ Kvíaá og vestur að Einangrum, kölluð Einangrafjara.

Þriðju fyrir nokkrum parti Hofslands.

Fjóru í Höfðavík austan undir Ingólfshöfða.

Jörðunni eru eignaðir þrír hlutir Ingólfshöfða. Item allt Fuglberg eftir máldaganum. Hér um ágreinir Sandfells- og Hofsbúendur, en hafa þó hvöru tveggju brúkað.⁶

Tvær hjáleigur eru nefndar með jörðinni: Miðhús og Stærri-Sandfellshjáleiga. Þriðja hjáleigan, Berjahólar, var þá orðin tóftir einar.⁷ Sandfell er 12 hundruð að dýrleika í Jarðabók Johnsens 1847 en 19,9 hundruð samkvæmt nýju jarðamati 1861.⁸ Um þetta leyti virðast hlunnindi jarðarinnar mjög hafa verið farin að ganga úr sér. Í brauðamati Sandfells, viðbótarskýrslu frá 20. júní 1840, er þessi lýsing:

1 *Íslenskt fornbréfasafn* 15, s. 702.

2 Magnús Stefánsson 2000, s. 160. Sbr. *Íslenskt fornbréfasafn* 10, s. 656.

3 Björn Lárusson 1967, s. 333.

4 *Hamraenda* í einu handriti.

5 *Austur frá* í einu handriti.

6 *Jarðabók Árna og Páls* 13, s. 436-437.

7 Ísleifur Einarsson sýslumaður ritaði árið 1712 að Berjahólar hefðu verið í byggð fyrir 80 árum (Jón Þorkelsson 1918-1920, s. 45).

8 *Jarðatal* 1847, s. 6. *Ný jarðabók* 1861, s. 6.

Hagar eru allir á Sléttlendi, og verður Fénaður því allur að ganga í Eíngiunum, því Fíall-Lendi er eí nema svokallad Grænafíall og Kambar, ecki stærri Pláts enn svo, að Lömb eru rekinn þángad eptir fráferur, enn tekinn aptur þadan á Tunaslétti.¹

Í brauðamatsskýrslu 1854 er Sandfelli eignað skógarhögg undir Rauðhellum en það var þá talið lítils virði vegna rýrnunar og árlegur arður því ekki metinn meira en á 1 ríkisdal og 48 skildinga. Í sömu skýrslu er arður af „afrétti“ í Breiðamerkurfjalli, „sem árlega geíngur miög mikid af sér vegna jökuls“, metinn á 1 ríkisdal.² Árið 1867 segir um „afréttinn“ í brauðamatsskýrslu að hann hafi ekki lengi verið brúkaður „sökum mótmæla Hofsbúenda“.³

Elsta landamerkjalyóing jarðarinnar Sandfells er í vísitasíubók Brynjólfs biskups Sveinssonar 1641:

Kyrkian á Sandfelle á Heímaland allt með ollum Giædum, Langanes og Backa með öllum Giædum til Vmmerkia sem halddinn eru og tilseiger Sra Þolleifur Magnússon. Að jnnannverdu j Smior stein og heim j Landavotnn og Sionhending j Fíallid og eptir Máldaga B[re]fum að austann j Lágeij og Steinhillinga.⁴

Því næst er lýst eignum kirkjunnar og virðist þar að mestu farið eftir fyrnefndum máldaga Gísla biskups Jónssonar. Í vísitasíubók Brynjólfs biskups er því þó haldið fram að kirkjan á Sandfelli eigi allan Ingólfshöfða, og á eftir Lágey fyrir austan Götu er bætt við Litlu-Ey („annar er Lágeij fyrir austan Götu, þridie hin litla Eij, fiorde Kellingar eij...“). Einnig er í vísitasíubókinni dregið fram vitnisburðarbréf um að ábúandinn á Sandfelli hafi slegið og beitt án allrar ákæru land það sem kallað var á Kotum, milli Hofsbús og Sandfells, austur að Steiney. Í öðru vitnisburðarbréfi var greint frá því að Sandfellshólmi væri kallaður

vpp vndann Steina eij þ[ei]rre er j Almenningz vege, enn vt vndan Stein eij ligge Lágeij þar sem þær fornu Seltoffter standa, sem Hofzm[enn] hafa sitt Sel nockur Ár haft huar þeir alldrej vissu fyrir Selsátur frá Hofe og þessi iij Aurnefne bere saman við Maldagann j Sandfelle og alldrej hafe þeir annat heyr, og alldrej þar Tuijmæle á leika.⁵

Loks var vitnað í nafngreinda menn um að ekkert land hefði í manna minnum legið nær Eyrarhorni en Lambhagi, upp undan Lambey sem Skeiðará aftók. Þessi lýsing í vísitasíubók Brynjólfs biskups er skrifuð upp nær samhljóða í vísitasíubók Ólafs Gíslasonar 1748.⁶

Í vísitasíubók Brynjólfs biskups frá 1654 eru settir fram nokkrir fyrirvarar um áðurnefnd landamerki:

Er Agreining vm Stadarins Landamerke að innann millum Suynafells og hans huad langt Sandfell eige inn yfer Hrakdælu og Tiörn þar fyrir ofann þuj ecke urdu fyrir Bijuysingar af Sra Þorleifi vm Smiorstein að riett Landamerke være. Tilsagt Sra Þorleife að hallda þuj vnder K[yr]kiuna að Sandfelle

1 Skjal nr. 2 (41).

2 Skjal nr. 2 (42).

3 Skjal nr. 2 (43).

4 Skjal nr. 2 (18). Úti á blaðjaðri er bætt við: „NB Adrer hallda að hallded hafe uered agreiningarlaust fra Stadnum inn j Hrakdæl og Fiöru þar fyrir ofann og suo hafde Sra Eyrikur Sueinson hallded og Sra Jon Olaffsson effter hann fyrir utann allann Agreining millum Sandfells og Suynafells og ei heirdu Menn Þrætu fyrir enn Sra Þorleifur kom til, og er þetta athugande.“

5 Skjal nr. 2 (18).

6 Skjal nr. 2 (21).

j Löndunum sem hans Formenn hafa atölulaust halled fyrir hann. Enn bera hitt sáttsamlega vnder Lög og Dóm sem ecke hefur ad Hefd Sandfelle fylgt enn hann þikist þo Lagaskiöl fyrir hafa. Enn uarast Hrifs og Gripdeilder Adtekter og Jllinde bæde j þessu og öllu odrü. Jtem ber Jon Sigmundsson a Skafftafelle ad Sandfellsmenn hafe brukad atölulaust medann Sra Eyrikur Sueinsson og Sra Jon Olafsson hielldu Sandfell Skog i Skafftafells Jördu framm ad Gile þuj sem næst er Eijaheller og nordur ad Klappargile sem fellur j Snidabrecku framannuerdre og það med kinner hann ad Hefd og Halde Sandfelle fylgt hafa suo langt sem hann minde til og hefur nu siö Ár vm siötugt. Þuj skal Sra Þorleifur og hallda.¹

Í vísitásiubók Þórðar biskups Þorlákssonar 1677 er þessi lýsing á landamerkjum Sandfells:

Hún [kirkjan] á Heimaland allt med Gögnum og Giædum til þeirra Vmmerkia sem enn nu eru atölu-
laus effter Prestsenz Sr. Gisla Finnbogasonar Medkenningu fra Stadnum jnn j Hrakdæl og Tiörn þar
fyrir ofann, item ä hun Ingólfs höfda ad þrimur hlutum effter visitatiu bok Herra Gysla Jonssonar, en
allan Ingolffs höfda effter regesturs bladi Kyrkiunnar videatur visitatio anni 1641. ...Item heildur
Kirkiann skög j Skaptafells Jördu framm ad Gilj þuj sem nærst er Eya Heller og nordur ad Klappar
Gile sem fellur j snida brecku framannverdrj. Þetta atöluust j 21 ár sem Sr. Gislj hefur stadenn halld-
ed og hann af veit.²

Í vísitásiubók Jóns Vídalíns biskups 1706 er að mestu farið eftir máldaga Gísla Jónssonar og jafnframt vikið að óvissu um staðsetningu örnefna og þeim ágreiningi sem var á milli Hofsmanna og Sandfellsmanna um fuglveiði í Fuglbergi.³ Lýsingin í vísitásiubók Ólafs Gíslasonar 1748 er hins vegar nær orðrétt uppskrift úr vísitásiubók Brynjólfs biskups 1641.⁴ Síðasta vísitásián sem hér er vitnað í er frá um 1800. Þar stendur m.a.:

Landamerki milli Sandfells og Svínafells er[u] halden þessi: eptir framburdi Beneficiarii og bónda á Svínafelli: Sjónhending úr Hrakdæluhólum í midjan Réttarfalljökul og so þaðan austan verdt vid Svínafellsfjall.⁵

Landamerkjabréf Sandfells var undirritað 15. júlí 1922 og þinglesið 9. júlí 1923:

Jörðin Sandfell í Hofshreppi á lönd og landeignir sem hjer segir:

1. Heimaland alt með öllum gögnum og gæðum milli þessara marka:
 - a. Að innan: Úr miðjum Rauðakambi, sem er í skriðjöklinum milli Sandfells og Svínafells, í lægð í svonefndum Markhól, sem er ofan við veginn en austan við Virkisá innri, þaðan í lægðina milli Hrakdæluhóla; sama stefna ræður mörkum til enda.
 - b. Að austan: Úr miðju Rótarfjalli, sem er í skriðjöklinum milli Sandfells og Hofs, í innri enda Litlafjalls, sem er háls áfastur Goðafjalli, þaðan í hæstu þúfu í svonefndum Miðjökli; sama stefna ræður mörkum til enda.
2. Ingólfshöfða á jörðin allan að fráteknum tveim fimtu hlutum grasnytar, sem Hofi tilheyrir.
3. Skógarítak á jörðin í Skaftafellsheiði milli Kambulgils og Klappargils, sem öðru nafni nefnist Hlaupgil.

1 Skjal nr. 2 (19).

2 Skjal nr. 2 (22).

3 Skjal nr. 2 (24).

4 Skjal nr. 2 (21).

5 Skjal nr. 2 (15).

4. Annað skógarítak á jörðin í Innfjöllum í Skaftafelli milli Stóruskriðu og Rauðhelli.
5. Fjörur á jörðin þessar:
 - a. Staðarfjörü milli þessara marka: *Að vestan*: Austurendann á vestustu melabótinni sem er upp undan fjörunni skal bera í eystra gilið sem er framan í Dalaskeri upp af Mýrarvökinu. Úr þessum mörkum eru mælt frá flæði 3550 stikur í beina stefnu í drang þann sem er vestan við Ingólfshöfða framan undir Kongsvíkuröldu. *Að austan*: Markmel á að bera í vikuröldu, sem er upp af Kúadalsöldu. Úr þessum mörkum eru 1450 stikur mælt í áðurnefndan drang vestan við Ingólfshöfða.
 - b. Höfðavík frá Ingólfshöfða austur til þessara marka: Máfasker sem er austanvert við Borgarklett á að bera í tindinn sem er milli dýpstu skarðanna á Súlratindum á Eystra fjalli.
 - c. Bakkafjörü milli þessara marka: *Að vestan*: Haus austantil í Kviármýri á að bera í stein framan í Kviármýrarkambi, þaðan í klett sem er milli Vatnafjalla og Staðarfjalls. *Að austan*: Varða, sem er á öldunum ofan við Þjóðveginn en vestan við veginn heim að Kvískerjum, á að bera í ljósan blett í Nónhamri.¹

Lýsing þessi var samþykkt að því er snerti landamerki milli Sandfells og Svínafells, Sandfells og Hofs, eignarrétt á Ingólfshöfða, vestri fjörumörk Staðarfjörü og eystri fjörumörk Höfðavíkur. Hún var einnig samþykkt að því er snerti skógarítök Sandfells í Skaftafellssýslu, eystri fjörumörk Staðarfjörü, vestri fjörumörk Bakkafjörü og eystri fjörumörk Bakkafjörü.

Sandfell var kirkjustaður til ársins 1914 en þá var síðasta kirkjan þar rifin. Jörðin fór í eyði 1947.² Heimildir benda ekki til annars en að nokkuð samfelld búseta hafi verið á Sandfelli frá því að jarðarinnar er fyrst getið. Í afsals- og veðmálabókum kemur fram að eftir gerð landamerkjabréfsins og þar til jörðin fór í eyði var hún framseld með hefðbundnum hætti og veðsett. Ríkissjóður Íslands er nú þinglýstur eigandi Sandfells.³

6.5. Hof

Að Hofi var kirkja að fornu helguð dýrilingnum Klemensi. Hún átti heimaland hálf. Í elsta varðveitta máldaga kirkjunnar, sem talinn er frá 1343, segir orðrétt.

hofsmenn eigu oll orknadrap j lambeyaros oc til þess er graus ber næst j sulufell.

fylogja þessi oll somun giædi einn veg eignarhluta sem kirkiuhluta ad hofi.

hofsmenn eigu helming allra þeirra fiarna sem liggja til jökulfells.⁴

Í máldaga kirkjunnar frá 1387 er nokkuð nákvæm landamerkjalyking auk þess sem greint er frá hlunnindum jarðarinnar:

Clemens kirkia ad Hofi j Hieradi ä heimaland hälf med öllum gögnum og giædum inn ad Kotä sem fellur fyrer innan Kuabacka og sionhending upp j það gliufur vid nedanverdt fiallid. sem su sama ä fellur ur. og upp j midt Rotafiall ä mots vid sandfellsmenn.

Hof ä land austur ad gliufri því. sem gliufursä fellur ur og j Hamraenda og sidan oslitid land ut ad Ingolfshöfða.

1 Skjal nr. 2 (4).

2 *Byggðasaga Austur-Skaftafellssýslu* 3, s. 73, 75.

3 Skjal nr. 5 (2), sbr. skjal nr. 4 (53). *Byggðasaga Austur-Skaftafellssýslu* 3, s. 39-41.

4 *Íslenskt fornbréfasafn* 2, s. 774.

Item Jngolfshöfda allan ad fräteknum tveim hlutum fuglbergs sem eignadar eru annar kirkiunni ad Eyrarhorni. þridie kirkiunne ad Raudalæk.

Hof ä reka allann fra sallthöfda fiöru. og ut ad Jngolfshöfda.

Item örknadráp öll j [mille] Lambeya og til þess gras ber næst j sulufell. xv hrossa beit ä Kviärmyri um sumar firir utan löghelgar. fra Krossholhti liggur kyrfodur til Hofs. og abyrgist ad öllu.

Item elldividartak og kolagiörd j Skaptafellsheidi.

Fylgia þessi öll saman giædi einn veg kirkiuhluta sem eignarluta ad Hofi.

Þessar ä kirkian jarder.

Fiall med ix^e. fiöru.

halft Skaptafell.

Suinanes halft. og helming allra þeirra fiarna sem liggia til Jokulfells.¹

Árið 1482 voru eignir kirkjunnar að Eyrarhorni lagðar til Hofskirkju. Kaupahluti Hofs komst í eigu Skálholtsbiskupa á 15. öld og árið 1525 seldi Ögmundur Pálsson biskup Ásgrimi nokkrum Ásgrímssyni þennan hluta jarðarinnar fyrir hlut í Stórahvoli og Miðhúsum ásamt því að kenna syni Ásgríms til prests.²

Í máldaga Gísla biskups Jónssonar frá um 1570 er einungis tæpt á eignum kirkjunnar. Hún átti heimaland hálf og síðan er bætt við: „Reka og jtök og önnur jtök ad fornu fare.“³ Í vísitásiubók Brynjólfs biskups Sveinssonar frá 15. september 1641 er þessum eignum kirkjunnar lýst nokkrum nánar: „Reka og Jtök og önnur Jtök ad fornu Fari, er haldid fra Breiðármerkr fiuru austur ad Kui skeria fiuru köllud 9^e [hundruð] fyrer Fialls fit – med greindri Fialls fit og Fiallinu upp.“⁴ Jón biskup Vídalín vitnar árið 1706 athugasemdalaust í þessa vísitásiubók Brynjólfs.⁵

Hof var metið á 46 hundruð og 160 álnir árið 1686 en 14 hundruð árið 1697. Þessi mikli munur stafaði trúlega af því að árið 1686 var dýrleikinn reiknaður sem tvítugföld landskuld en hvergi í hreppnum greiddu ábúendur eins háa landskuld á þessum tíma og að Hofi. Konungur átti þá fjórðung í kaupahlutanum en $\frac{3}{4}$ voru í einkaeigu.⁶ Í Jarðabók Ísleifs Einarssonar frá 1709 kemur fram að öll jörðin sé 28 hundruð að dýrleika. Af helmingi jarðarinnar (þeim sem tíundaður var) var $10 \frac{1}{2}$ hundrað í bændaeign en $3 \frac{1}{2}$ hundrað í eigu konungs. Þar segir enn fremur:

Skógarítak til eldingar og kolgjörðar á jörðin í Skaftafellsheidi. Jörðunni er eignað Fjall og Fjallsfit í Breiðármerkurlandi. Rekafjörü á jörðin fyrir Breiðármerkurlandi, kölluð Fjallsfjara, níu hundruð. Rekafjöra á jörðin einnig fyrir sínu, Hofsnæs- og Hnappavallalöndum. Item Tangafjöra fyrir Sandfellslandi. Ingólfshöfði, sem liggur fyrir jarðarinnar landi, er allur jörðunni eignaður eftir gömlum máldög-

1 *Íslenskt fornbréfasafn* 3, s. 401. Þessar eignir kirkjunnar voru áréttaðar skömmu fyrir miðja 17. öld í bréfi Jóns Jónssonar í Oddgeirshólum til Vigfúsar Jónssonar á Hofi (sbr. skjal nr. 2 (40)). Bréf þetta er aðeins til í ungum afskriftum.

2 *Íslenskt fornbréfasafn* 9, s. 274-275. Sbr. *Íslenskt fornbréfasafn* 6, s. 638-639.

3 *Íslenskt fornbréfasafn* 15, s. 701.

4 Skjal nr. 2 (17).

5 Skjal nr. 2 (23).

6 Björn Lárusson 1967, s. 333.

um, fráteknum tveim hlutum Fuglbergs, sem eignaðir eru annar kirkjunni að Rauðalæk, þriðji kirkjunni að Eyrarhorni, eftir bréfsins hljóðan. Síðan hefur Eyrarhornseign lögð verið til Hofs, en Rauðalækjar til Sandfells, og hafa hvöru tveggju, bæði Hof- og Sandfellsmenn, brúkað Fuglbergið, þó ágreiningur hafi um verið. Rekafjara er vestan undir höfðanum, sögð níu hundruð faðmar að lengd, kölluð Kóngsvík. Þessi fjara hefur fylgt Skaftafellssýslu, síðan fyrst menn til vita.¹

Hjáleiga, nefnd Litlahof, var á þeim tíma byggð úr heimalandi Hofs og var dýrleikinn sagður óviss.

Í vísitásiubók prófasts 1801 er greint frá því að upp hafi komið ágreiningur milli sóknarprestisins (í Sandfelli) og ábúenda Hofs um hagbeit „i so kallada Fialls-Lande er Prestur hefur effter Sandfellskirkiu Maldaga viliad hagnyta ser fyrer einhver[ar] faar Geld Kyndur a Sumardag“.² Þessi ágreiningur kann að hafa stafað af því að presturinn í Sandfelli hafði þá fengið kóngspartinn í Hofi til afnota. Einnig minnst prófasturinn á óvissu um það hvort Fjallsfjara haldi sínum fyrri takmörkunum „vegna nyuppsettra Fioru Marka er Ábuandenn a Svinafial[le] Thorsteirn Sigurdsson hefur lated þar uppreysa“.³ Að öðru leyti var kirkjan sögð halda eignum sínum og ítökum óátöldum. Í gerðabók jarðamatsnefndar 1849 er jörðinni eignaður upprekstur í Breiðamerkurfjalli og er það óbreytt í gerðabók fasteignamatsnefndar 1916.⁴

Heimildir um landamerki Hofsjarðar eru til frá ýmsum tímum. Áður hefur verið vitnað í maldaga kirkjunnar frá 1387 og má ætla að hann hafi verið stofninn að þeirri landamerkjalyýsingu sem er í vísitásiubók Jóns biskups Árnasonar 1727:

Landamerke mille Hofs og Sandfells seigia nálæger Menn ad nu sieu halldenn þesse. Jnn ad Kotá, sem fellur fyrer jnnann Kuabacka, og Siónehending upp i það Gliufur vid nedann verdt Fialled, sem su sama Á fellur úr, og upp i midt Rótafiáll, á mótz vid Sandfellsmenn. Ad austann verdu skal Hof eiga Land ad Holsgile. Þetta er mestannpart samhlióða þeirra copie af Transscriptar Brefe Hofs K[ir]kiu Maldaga, med eins Mans underskrifudu Nafne, enn Datum Transscriptar Brefsens er j greindre Copiu 1585.⁵

Í vísitásiu Ólafs Gíslasonar 1748 er lýsingin tekin nær orðrétt upp en í lok hennar út á jaðar hefur verið ritað: „NB Hóls Gile, Syslum[adur] Sigurdur Stephansson seiger það ege ad vera Gliufursá eda Gliufursárgil, annars verdu(r) Hofsnese ecke i Hofslande, e[f] Holsgil á ad [vera] Landamerke.“⁶

Á manntalsþingi 1745 var því lýst yfir að sá hluti Hofsjarðar sem konungur átti og presturinn hélt „i tillag og launaforbetrun“ hafi orðið fyrir skemmdum af fjallskriðu og hlaupi. Á þessu sama þingi óskaði sýslumaðurinn eftir því að nærverandi menn vitnuðu um það „hvört ad þeir vissu nockur Landamerki á austur Sijdu Hofs, millumm þeirrar Jardar og Hnappavalla, utann Gliufurs Aar Gliufur, Siónehending i Hamrarena edur hvort Hofsnese stæde ej jnnann Hofs Takmarka. Huar til Syslumadurenn fieck Suar, ad sannra umm Landamerke greindra Iarda i millumm vissu þeir ej. So og ad Hofsnese være innann Hofstakmarka ad vjjsu“.⁷

Í skjali þessu og fyrrnefndri vísitásiu Ólafs Gíslasonar 1748 er minnst á Hofsnese. Í vísitásiunni er Hofsnese sagt vera 6 hundruð að dýrleika og í heimalandi Hofs „effter ádur hjer innfærdum

1 *Jarðabók Árna og Páls* 13, s. 435-436.

2 Skjal nr. 2 (38).

3 Skjal nr. 2 (38).

4 Skjöl nr. 2 (35, 37).

5 Skjal nr. 2 (26).

6 Skjal nr. 2 (20).

7 Skjal nr. 2 (27).

Landamerkið.“ Í vísitíðinni eru allar líkur taldar á því að Hofsnæs heyri til kirkjuhluta jarðarinnar. Ekki er kunnugt um hvenær búskapur hófst í Hofsnesi en óljósar heimildir eru um að þar hafi verið búíð þegar um miðja 14. öld.¹ Elstu áreiðanlegu heimildirnar munu þó ekki vera eldri en frá síðari hluta 17. aldar. Í jarðabók 1686 er Hofsnæs sagt vera 20 hundruð að dýrleika en 6 hundruð árið 1697.² Jörðin er þar og í öðrum heimildum tíunduð eins og um fullgilt lögbyli sé að ræða en ekki hjáleiga. Sami dýrleiki er tilfærður á jörðinni í Jarðabók Ísleifs Einarssonar 1709 og eigendur hennar nafngreindir en hún var eftir sem áður innan landamerkja Hofsnæs allt þar til gert var sérstakt landamerkjabréf fyrir Hofsnæs 1890.³ Það er á þessa leið:

Landamerkin milli Fagurhólsmýrar og Hofsnæs eru frá upptökum Gljúfursár; svo ræður gljúfrið að Gljúfursminni, þaðan í Hamarenda, þaðan í næstu fit austan við fastalandstaglið.

Að austan eru landamerkin milli Hofsnæs og Hofsnæs: úr Hólgili og í grjótvörðu, sem er á Kúadalsöldu; svo þaðan og út fyrir alla grasnyt í merki, sem upp er sett í hólma innan við Vatnamela. Þaðan beina línu í Markmel, sem er skamt fyrir ofan fjöru. Fjörumerkinn að austan eru: Mýrarmelur á að bera í þúfu á Fátækramannahól. Að vestan eru fjörumerkinn: Mýrarmelur á að bera í nefið á Blesakletti.

Líka á Hofsnæs Kongsvíkurfjöru.

Merkin að vestan milli Kongsvíkur og Staðarfjöru eru: Markmelur á að bera í Vikuröldu upp af Kúadalsöldu. Svo á jörðin fjöru allt austur að Ingólfshöfða.⁴

Undir bréf þetta rituðu (2. maí 1890) 12 ábúendur Hofsnæs. Að því er snerti fjörumerkinn milli Kongsvíkur og Staðarfjöru undirritaði bréfið umráðamaður Sandfells og að því er snerti land- og fjörumerk milli Fagurhólsmýrar og Hofsnæs undirritaðu ábúendur Fagurhólsmýrar það.

Annað landamerkjabréf, frá 14. júlí 1922, víkur í fáeinum atriðum frá eldra bréfinu:

Landamörk milli Hofsnæs og Fagurhólsmýrar eru frá upptökum Gljúfurár vestan við Miðfellstanga, svo ræður gljúfrið að gljúfurinni, þaðan í vörðu á Hamarenda, þaðan í næstu fit austan við Nýalandið.

Landamörk milli Hofsnæs og Hofsnæs eru þessi: Þaðan sem fremri brún Háaskers er hæst í Klett, sem er innan við Kúadalsöldu, þaðan í vörðu í vörðuna á Markhólma, þaðan í melabót þá sem vestust er af melum þeim sem eru uppundan Staðarfjöru, síðan ráða til sjávar fjörumerkinn sem eru milli Staðarfjöru og Tangarfjöru.

Fjörumerkinn að austan milli Stúfs og Mýrarfjöru eru: Mýrarmelur á að bera í þúfu á Fátækramannahól. Að vestan eru fjörumerkinn Mýrarmelur á að bera í nefið á Blesakletti.

Fjörumerk milli Kongsvíkur og Staðarfjöru eru Markmelur sem á að bera í Vikuröldu upp af Kúadalsöldu. Þaðan á Hofsnæs fjöru austur að Ingólfshöfða.⁵

Undir bréfið rituðu ábúendur Hofsnæs. Það var staðfest að því er snerti landamörk milli Hofsnæs

1 Sbr. *Byggðasaga Austur-Skaftafellssýslu* 3, s. 66.

2 Björn Lárusson 1967, s. 333.

3 *Jarðabók Árna og Páls* 13, s. 435. Landamerkjabréfið var undirritað í Hofsnesi 2. maí 1890 (skjal nr. 2 (6)).

4 Skjal nr. 2 (6).

5 Skjal nr. 2 (7).

og Hofsness og fjörumörk milli Stúfs og Hofsfjöru og einnig að því er snerti fjörumörk milli Staðarfjöru og Kóngsvíkurfjöru.

Nákvæm landamerkjalyting Hofs er í lögfestu sem undirrituð var að Hofi 7. apríl 1851 og upplestin fyrir manntalsþingsrétti 7. maí á sama stað:

Við undirskrifaðir lögfestum hér í dag eignarjörð okkar Hof liggjandi í Hofshrepp og Austur-Skaftafells sisslu, að þeim hluta er við eigum af nefndri jörð, eða höfum eptir géfinni fullmagt, umráð um. Lögfestum við nefnda jörð með öllum ítökum og hlunnindum, akra og töður, eingjar og skóga vötn og veiðistaði, og allar þær landsnitjar, er því landi eigu að filgia til þessara ummerkja: að innan eður til móts við Sandfell, eru morkinn:

sjónhendíng úr Rótalfalli þar sem það ber hæðst í hólinn í Miðjökli og þaðann sömu stefnu að fjörumáli því er síðar verður tiltekið í skjali þessu; að austann ráða jöklar austureptir frá Rótalfalli að upptökum Gljúfursár enn síðann ræður hún mörkum framm í gljúfurskjapt enn úr gljúfurskjaptinum á nefndri á er stefnann á mörkonum við Hamarenda og þaðann sömu stefnu til sjáfar.

Að sunnann eður á þá hlið er að sjó veit, eru mörkinn: að austan útað Ingólfshöfða, að Borgarklett beri í Selaklett, sem standa upp af Höfðavík¹ fyrir austan Ingólfshöfða, en vestureptir eru mörkin frá Borgarklett að nefndann klett beri fremst í Fossnúp á Síðu, heldur þessari stefnu áfram til að afmarka landið á þá hlið er veit til sjáfar, þartil að stefnan á mörkonum milli Sandfells og Hofs kross skéra þessa stefnulínu frá Borgarklett í Fossnúp. Innann þessara ofanskrifaðra Hofs landamerkja liggur Hofsness land og eins Eirarhorni Kirkjuland sem lagðist til Hofs kirkju þegar Eirarhorn lagðist í eiði. Það af Leirum sem verður uppaf Hofs og Tángafjörum þá á báðum fjöru endum, hvörrar þeirra fyrir sig, er tekin frá sjó bein stefna í norður, uppáð landamerkjum þeim er ofar seigir að séu á Hofs landi á þá hlið er til sjáfar veit filgir fjörunum, hvörjar báðar fjörur að filgia Hofi. Tángafjara er Kirkju eign enn Hofs fjara filgir Hofslandi.

Enn fremur lögfestum við eptirskrifuð ítök sem Hofsjörðu eiga að filgia; first einn fjórðapart af grasnít í Ingólfshöfða; anað, eiðijörðin Fjall, sem liggur á Breiðamerkursandi austann Kvískerja land, lögfestum við nefnda jörð með öllum nitjum til fjalls og fjöru, er fjarann talinn 9° [hundruð] fyrir Fjallsfít, og loksins lögfestum við hálfá eiðijörðina Breiðumörk með tilheirandi fjöru veiðistöðum og öllum landsnitjum, liggur jörð þessi fyrir austann Fjallsland, austur að Fellslandi í Suðursveit, vestann Jökulsá á Breiðamerkursandi þar sem hún nú fellur úr Jökli.²

Í lok lögfestunnar var þeim öllum stefnt fyrir fimmtardóm sem vildu mótmæla þessari lögfestu: „Við leggjum einninn hérmeð fimtarstefnu, við þá er móti þessari lögfestu kinni vilja mæla, hér að Hofi, hvörja við látum hér í dag þinglesa, öllum viðkomendum til þóknanlegrar vitundar.“³ Þegar lögfestan var þinglesin mánuði síðar mælti enginn henni í mót, en 24. júlí svöruðu eigendur Fells með nýrri lögfestu þar sem þeir andmæltu „ínytjum“ Hofsmanna innan tilgreindra ummerkja jarðarinnar Fells. Þessi deila var til lykta leidd með samkomulagi árið 1854 og er gerð nánari grein fyrir henni í kafla 6.10. um Breiðármörk.

Í Jarðatali Johnsens 1847 er dýrleiki Hofs sagður vera 21 hundrað. Þá var Litlahof komið í eyði, og einnig eru nefndar eyðihjáleigurnar Fjall og Breiðumörk með tilvísun í jarðamatið 1805.⁴ Í

1 útaf hér næst á eftir yfirstrikað.

2 Skjal nr. 2 (16). Undirstrikanir í frumriti.

3 Skjal nr. 2 (16).

4 *Jarðatal* 1847, s. 5-6. Í jarðamatinu 1804-1805 eru nafngreindir sjö leiguliðar á jörðinni auk landeigandans (skjal nr. 2 (44)).

Nýrri jarðabók 1861 eru nefndar tvær hjáleigur, Litlahof og Hofskot, og eru þær ásamt heima-jörðinni Hofi metnar á 27,6 hundruð.¹

Landamerkjabréf Hofs var undirritað 15. júlí 1922 og þinglesið sama dag:

Hof í Hofshreppi á lönd og eignir sem hjer segir:

Að innan lína, sem dregin er úr miðju Rótarfjalli, sem er upp í jökli, og þaðan í innri enda Litlafjalls, þaðan og í hæðstu þúfu á svonefndum Miðjökli svo þaðan beina sjónhendingu út.

Að austan í línu, sem dregin er úr fremri brún á Háskeri þar sem hún er hæst í klett sem er innan við Kúaöldu, þaðan í vörðu sem hlaðin er í Markhólma þaðan í melabót þá sem er syðst af melum þeim sem eru uppundan Staðarfjörü síðan ráða fjörumörk sem eru milli Staðarfjörü og Tangafjörü.

Enn fremur á jörðin Breiðamerkurfjall alt og land á Breiðamerkursandi, að vestan eru mörkin sem hjer segir: Toppurinn á Miðaftanstindi á Breiðamerkurfjalli sem beri í skarðið á Eiðnatindi í sama fjalli.

Hof á tvo fimtu hluta af grasnyt í Ingólfshöfða. Fjörur á jörðin þessar: 1. Tangafjara fyrir vestan Ingólfshöfða milli þessara marka; Að vestan: Fremri menn í Hafrafelli eiga að bera í klettinn fyrir norðan dypsta skarðið í svonefndum Skörðum í Skaftafellsfjöllum. Að austan: Eystri endinn á vestustu melabótinni í Hofsmelum skal bera í eystra gilið framan í Dalaskeri sem er upp af Mýravíkinu þaðan eru (mælt frá flæði) 3550 metrar í beina stefnu á drang þann sem er vestan undir Ingólfshöfða fyrir framan Kóngsöldu.

2. Hofsfjara fyrir austan Ingólfshöfða milli þessara marka: Að vestan: Máfasker sem er fyrir austan Borgarklett á að bera í tindinn milli Skarðanna í Súlnatindum á Eystrafjalli. Að austan: Mýramelur á að bera í nefið á Blesakletti.

3. Fjallsfjara milli þessara marka: Að vestan: Toppurinn á Miðaftanstindi á Breiðamerkurfjalli skal bera í skarð í Eiðnatindi á nefndu fjalli. Að austan: Hærri þúfan á Máfabygðum skal bera austan í Múlahöfuðið sem er fremst austan á Breiðamerkurfjalli og landamörk þau sömu.²

Landamerkjabréf þetta var samþykkt í fyrsta lagi að því er snerti landamörk milli Hofs og Sandfells, ítak í Ingólfshöfða og eystri fjörumörk Tangafjörü og vestri fjörumörk Hofsfjörü; í öðru lagi að því er snerti landamörk milli Hofs og Hofsness og eystri fjörumörk Hofsfjörü; í þriðja lagi að því er snerti vestri fjörumörk Tangafjörü og loks í fjórða lagi að því er snerti eystri mörk milli Fjallslands og Breiðamerkurlands.

Á Hofi hefur lengi verið margbýli. Í byrjun 18 aldar voru fimm ábúendur á jörðinni og átta um einni öld síðar.³ Í því sambandi má geta þess að þrír austustu bæirnir nefndust á síðari tímum einu nafni Litlahof.⁴ Ekki er ljóst hvenær formleg skipti jarðarinnar fóru fram, en í gerðabók fasteignamatsnefndar 1916 eru þessar jarðir nefndar sem sjálfstæðar jarðir: Hof (Litla-Hof), eigandi og ábúandi Þorsteinn Gissursson; Hof (Litla-Hof), eigandi og ábúandi Páll Jónsson; Hof (Litla-Hof), eigandi og ábúandi Finnbogi Einarsson; Hof (Heimahof), eigandi og ábúandi Þorlákur Jónsson; Hof (Heimahof), eigandi og ábúandi Karl Magnússon; Hof (Heimahof), eigandi og ábúandi Oddur Sigurðsson; Hof (Kot), eigandi og ábúandi Arndís Halldórsdóttir.⁵ Samtals eru þetta sjö sjálfstæð

1 *Ný jarðabók 1861*, s. 6.

2 Skjal nr. 2 (5).

3 Skjöl nr. 4 (57) og 2 (44).

4 *Byggðasaga Austur-Skaftafellssýslu 3*, s. 71.

5 Skjal nr. 2 (37).

býli. Á Hofstorfunni eru nú þessi býli: Hof I (Austurbær), Hof I (Austurhús), Hof II (Lækjarhús), Hof III (Vesturhús), Hof IV (Hofskot) og Litlahof.¹

Heimildir benda ekki til annars en að nokkuð samfelld búseta hafi verið á Hofi frá því að jarðarinnar er fyrst getið. Í afsals- og veðmálabókum kemur fram að eftir gerð landamerkjabréfsins hefur jörðin framselst með hefðbundnum hætti og verið veðsett.²

6.6. Fagurhólmsmýri

Fagurhólmsmýri var upphaflega hjáleiga, byggð úr heimalandi Hnappavalla, eftir því sem fram kemur í Jarðabók Ísleifs Einarssonar 1709. Dýrleiki hjáleigunnar er þar sagður óviss en landskuldin var 80 álnir. Það gæti bent til að hún hafi verið rúmlega 13 hundruð að dýrleika.³ Um eldri heimildir er ekki vitað.⁴

Árið 1811 seldi Sigurður Þorsteinsson á Svínafelli Jóni Árnasyni hreppstjóra 6 hundruð og 60 álnir í Hnappavöllum en það reiknaðist hluti hjáleigunnar Fagurhólmsmýrar í jörðinni. Svo virðist sem Fagurhólmsmýri hafi við þetta orðið sjálfstæð jörð. Í Jarðatali Johnsens 1847 er hún þó enn nefnd hjáleiga án þess að tilgreina dýrleikann en í Nýrri jarðabók 1861 er Fagurhólmsmýri skráð sem sérstök jörð, 3 ¼ hundruð að gömlu mati en 8,9 hundruð samkvæmt nýju jarðamati.⁵ Í gerðabók jarðamatsnefndar 1849 er þessi lýsing á jörðinni:

Túnið er heldur stórt, en þýft, fōðrar 2 kýr, eingiar eru eptir jarðar megni nógar, en votlendar miög og heyfall slæmt, hagar saman við Hnappvellinga óskiptir, en jörð þessi hefir verið hiáleiga frá Hnappavöllum og 30 álnum meira enn ¼ partur úr allri jörðinni. Fjara fylgir jörð þessari að þessari tiltölu sameiginleg með Hnappvellingum. Jörðin álitst að geta framfleytt 3 kúm og 80 fiár og er ördug vegna heyskaparins.⁶

Í gerðabók yfirjarðamatsnefndar 1849 er þess sérstaklega getið að Fagurhólmsmýri eigi „leiguliðagagn af „Salthöfðafjöru“.“⁷

Árið 1900 var hálf Fagurhólmsmýri, 5 hundruð að dýrleika, seld á leigu, og var landamerkjum jarðarinnar þá lýst með svofelldum hætti:

Landamerki jarðarinnar eru úr Gljúfurárkjafsti í vörðu á Hamarenda, þaðan í þúfu í fastalandstagli í Nýjalandi. Fjörumörk jarðarinnar eru að vestan: frá sjó í Mýrarmel beina leið í þúfuna á Fátækramannahól, en að austan: frá sjó í Hvalbein á Hnappavallahólmum, er beri í þúfu á Gyltu.⁸

Í byggingarbréfi frá 1915 er landamerkjalyfingin lítils háttar frábrugðin:

Landamerki jarðarinnar eru: Úr Gljúfursárkjafsti í vörðu á Hamarenda, þaðan í næstu fit við Nýjalands-tagl. Fjörumörk jarðarinnar eru að vestan: frá sjó í Mýrarmel, beina leið í þúfuna á Fátækramannshól en að austan frá sjó í hvalbein á Hnappavallahólmum, er beri í þúfu á Gyltu.⁹

1 Hof III var selt bændunum á Hofi I, Hofi IV og Litlahofi árið 1966 (sbr. skjal nr. 9 (9)).

2 Skjal nr. 4 (42-44). *Byggðasaga Austur-Skaftafellssýslu* 3, s. 32-39.

3 *Jarðabók Arna og Páls* 13, s. 435.

4 Í *Byggðasögu Austur-Skaftafellssýslu* 3 (s. 63) er fullyrt að Fagurhólmsmýri muni að stofni til vera sama jörð og Salthöfðafjaran sé kennd við. Sá bær hafi farið í eyði 1362, en Salthöfðafjöru sé getið í máldaga frá 1343.

5 *Jarðatal* 1847, s. 5. *Ný jarðabók* 1861, s. 5.

6 Skjal nr. 2 (35).

7 Skjal nr. 2 (36).

8 Skjal nr. 2 (33).

9 Skjal nr. 2 (34).

Landamerkjabréf Fagurhólsmýrar var undirritað 29. maí 1922 og þinglesið að Hofi 15. júlí sama ár:

Landamörk milli Fagurhólsmýrar og Hofsnæs eru: Frá upptökum Gljúfurár vestan Miðfellstanga, svo eftir gljúfrinu og fremst í gljúfurkjaft, þaðan í grjótvörðuna á Hamarsenda, þaðan beina línu í lítinn hólma eða smáfit næst vestan við Nýjalandið.

Fjörumörkin eru: Mýrarmelur beri í hæstu þúfunu á Fátækramannahól.

Landamörk milli Fagurhólsmýrar og Hnappavalla eru: Frá upptökum Yrpugils, og eftir gilinu, svo fram af miðjum Salthöfða, þó á Fagurhólsmýri allan grashöfðann. Fagurhólsmýri á¹ Mýrarfifhólma, sem eru skiftar engjar austan Salthöfða, og ítak í Kviármýri fyrir 50 fjár og 3 hross.

Aðalengjamörk milli nefndra jarða eru: Frá Salthöfðanefi eftir ál er rennur austur framan undir höfðanum og í vörðu í hólma ofan og austan við Mýrarlandið og svo fram leirur.

Hnappavallahjáleiga á engjaítak í Húsfit í Mýrarlandi.

Fjörumörkin eru: Hvalbein sett upp og hlaðið upp með því í hólma ofan við fjöruálinn, á það að bera í Gyllu – lítinn klett – á Hnappavallaveitum, þaðan í standberg vestast í Hafnakambi; það er alt bein lína.²

Bréf þetta var samþykkt að því er snerti mörkin milli Hofsnæs og Fagurhólsmýrar og Hnappavalla og Fagurhólsmýrar.

Í Fagurhólsmýri voru lengi tveir ábúendur, en tvíbýli varð jörðin ekki fyrir en 1857.³ Fagurhólsmýrartorfan skiptist nú í þrjú býli, Fagurhólsmýri I, II og III.

Heimildir benda ekki til annars en að nokkuð samfelld búseta hafi verið á Fagurhólsmýri frá því að jarðarinnar er fyrst getið í heimildum. Í afsals- og veðmálabókum kemur fram að eftir gerð landamerkjabréfsins hefur jörðin framselst með hefðbundnum hætti og verið veðsett.⁴

6.7. Hnappavellir

Í Landnámu er maður nefndur Þorgils Ásbjarnarson „er Hnappfellingar eru frá komnir“.⁵ Að öðru leyti koma Hnappavellir ekki fyrir í Landnámu.

Á Hnappavöllum (Knappafelli) var kirkja um 1200 þegar Páll Jónsson biskup lét gera skrá yfir kirkjur þær í Skálholtsbiskupsdæmi sem presta þurfti til að fá.⁶ Kirkjan á Hnappavöllum (Maríukirkja) átti fjórðung í heimalandi samkvæmt máldaga sem talinn er frá 1343. Hlunnindi hennar voru þessi:

hvn a xxx hesta hrishogg j breidarland.

j Hola land til xvijj rossa.

j kviskæria land skog j millvm kambskardz oc vattarar [Vattarár] slykur sem hann er.

j Hrvtafell xij vngneyta rekstur. ...

1 Hér á eftir virðist strikað yfir *allan*.

2 Skjal nr. 2 (8).

3 *Byggðasaga Austur-Skaftafellssýslu* 3, s. 64.

4 Skjöl nr. 4 (37-38). *Byggðasaga Austur-Skaftafellssýslu* 3, s. 21-24, 64-65.

5 *Landnámabók* 1986, s. 320.

6 *Íslenskt fornbréfasafn* 12, s. 5.

skogartopt hia biorghum oc j hrutafelli. nattrækstur busmala fra skarde a hvolä.¹

Kirkjan mun hafa verið lögð af eftir Örafahlaupið 1362 því að í Vilkinsmáldaga um kirkjuna í Stafafelli 1397 er þess getið að þangað hafi verið lögð, að skipun biskups, sex kúgildi og kúgildishross, tvö hundruð ófrið (þ.e. annað fé en kvikfé) og tilgreindir kirkjugripir ásamt skróða.² Hnappavellir áttu skóg í Skaftafellsheiði samkvæmt skrá um ítök klaustursins í Kirkjubæ á Síðu 1528.³

Hnappavellir eru skráðir sem bændaeign í jarðabók 1686 og taldir þá 23 hundruð og 80 álñir að dýrleika en 12 hundruð árið 1697.⁴ Í Jarðabók Ísleifs Einarssonar 1709 eru Hnappavellir einnig sagðir 12 hundruð að dýrleika. Jörðinni fylgdi þá skógarítak til eldingar (eldiviðar) í Skaftafells-skógi og er það í samræmi við fyrrnefnda ítakaskrá Kirkjubæjarklausturs frá 1528.⁵ Tvær hjáleigur voru byggðar úr heimalandinu þegar Jarðabók Ísleifs var gerð: Hnappavallahjáleiga og Fagrahólmsmýri (Fagurhólmsmýri) en dýrleiki þeirra beggja var óviss. Þær áttu báðar hlut í skógarítaki heima-jarðarinnar.⁶ Í Jarðatali Johnsens 1847 er dýrleikinn óbreyttur, 12 hundruð, og einungis Fagurhólmsmýrar getið af hjáleigunum.⁷ Í Nýrri jarðabók 1861 er Fagurhólmsmýri orðin að sérstakri jörð (sbr. kafla 6.6. um Fagurhólmsmýri) en við það minnkaði dýrleiki Hnappavalla ásamt hjáleigunni (Hnappavallahjáleigu) niður í 8 ¼ hundruð að fornu mati en 19,9 eftir nýju mati.⁸

Í gerðabók jarðamatsnefndar 1849 segir um jörðina:

Hnappavellir með Hnappavallahjáleigu bændaeign. Túnið er gott, fóðrar 5 kýr, eingjar víðlendar og vatnasamar, en heyfall að mestu leiti slæmt, hagar eru víðlendir eptir því sem hér er í sveit. Jörðin álitst að géta framleytt 7 kúm og 160 fiár. Fiara fylgir jörðin heldur rekasæl. Hagar eru undirorpnir vatna- og sandágangi og jörðin örðug, nema fiaran.⁹

Á manntalsþingi að Hofi 14. maí 1891 var upp lesinn samningur sem gerður var 15. júlí 1850:

Hnappavellir hafi tún og engjar eptir sömu ummerkjum, sem haldin hafa verið og um Fagurhólmsmýri. Hnappavöllum tilheyri beitiland allt austur frá Mýrardölum og svo nefndum Salthöfða-aur, ásamt Sandskarðsveitu, en Fagurhólmsmýri tilheyri beitiland allt frá nefndum ummerkjum að Gljúfursá. Þar að auk eigi Fagurhólmsmýrar ábúandi heimilt að reka 50u fjár og 2 trippi til sumargaungu í Kvíarmýri.¹⁰

Landamerkjabréf Hnappavalla var undirritað 3. maí 1890 og lesið á manntalsþingi að Hofi 14. maí 1891:

Landamerki milli Tvískerja og Hnappavalla er í mitt sunðið milli Kambsmýrar og Kvíarmýrar og beint til sjáfar. En á milli Hnappavalla og Fagurhólmsmýrar eru landamörk, frá upptökum Yrpugils að ofan og fram úr Yrpugili og fram af miðjum Salthöfða, þó skal allur grashöfðinn fylgja Fagurhólmsmýri. Aðalmörk á milli Hnappavalla og Fagurhólmsmýrar engja eru: Frá Salthöfðanefi eptir ál, sem rennur austur framan undir höfðanum og í vörðu, sem er í hólma ofan og austan við Mýrarlandið og svo fram í leirur. Fagurhólmsmýri á ítak á Kvíarmýri fyrir 50 fjár (og) 3 hross.

1 *Íslenskt fornbréfasafn* 2, s. 773-774.

2 *Íslenskt fornbréfasafn* 4, s. 202.

3 *Íslenskt fornbréfasafn* 9, s. 471.

4 Björn Lárusson 1967, s. 333.

5 *Jarðabók Árna og Páls* 13, s. 434.

6 *Jarðabók Árna og Páls* 13, s. 435.

7 *Jarðatal* 1847, s. 5.

8 *Ný jarðabók* 1861, s. 5.

9 Skjal nr. 2 (35).

10 Skjal nr. 2 (11).

Fjörumörk eru að austan: Milli Hnappavalla fjöru og Bakkafjöru: Staur austan til á Kvíarmýri á að bera í stein framan í Kvíarmýrar kambi, þaðan í klett, sem er milli vatnafjalla og Staðarfjalls. – Að vestan eru fjörumörk: Hvalbein sem er sett niður fyrir ofan álinn á að bera í Giltu og beina sjónhending í standberg, sem er vestan til í Hrafnakambi.¹

Undir bréfið rituðu átta menn, allir ábúendur á Hnappavöllum (Hnappavöllum I-VI, auk Vesturhjáleigu og Austurhjáleigu).² Landamerkjalyðingu þessa samþykkti umráðamaður Sandfells að því er snerti mörkin milli Hnappavalla fjöru og Bakkafjöru. Í lok bréfsins bæta tveir eigendur og ábúendur Hnappavalla (þ.e. Vestur- og Austurhjáleigu) þessu við: „Þess ber að geta, að Hnappavalla-hjáleiga á engjaítak í svonefndri húsfít í Fagurhólsmýrarlandi.“

Á jörðinni hefur lengi verið margbýli. Árið 1703 voru þar tveir ábúendur og fjórir í byrjun 19. aldar að meðtöldum hjáleigubóndanum.³ Í Fasteignabók 1922 eru nefnd átta býli á Hnappavalla-torfunni, en þau eru sjö í Fasteignabók 1957.⁴ Hnappavalla-torfan skiptist nú í Hnappavelli I (Vesturhjáleigu), Hnappavelli II (Austurhjáleigu), Hnappavelli III (Miðbæ eystri), Hnappavelli IV (Miðbæ vestri), Hnappavelli V (fylgja nú Hnappavöllum VII), Hnappavelli VI (fylgja Hnappavöllum I og II að jöfnu) og Hnappavelli VII (Vestur-Hnappavelli).⁵

Heimildir benda ekki til annars en að nokkuð samfelld búseta hafi verið á Hnappavöllum frá því að jarðarinnar er fyrst getið. Í afsals- og veðmálabókum kemur fram að eftir gerð landamerkja-bréfsins hefur jörðin framselst með hefðbundnum hætti og verið veðsett.⁶

6.8. Kvísker

Kvísker koma fyrst fyrir í heimildum í máldaga Hnappavalla sem talinn er frá 1343. Þar segir að kirkjan eigi „j kvískæria land skog j millvm kambskardz oc vattarar [Vattarár] slykur sem hann er“.⁷ Kvísker voru ein þeirra jarða sem Teitur Þorleifsson lögmaður seldi Ögmundi biskupi Pálssyni 1525. Jörðin var þá 6 hundruð að dýrleika.⁸ Í jarðabók frá 1686 eru Kvísker skráð sem bændaeign og metin á 13 hundruð og 80 álnir en 6 hundruð árið 1697.⁹ Þegar Jarðabók Ísleifs Einarssonar var gerð 1709 voru Kvísker komin í eyði, en „kunna þó að byggjast“ eins og þar stendur.¹⁰ Tekið er fram að jörðin eigi rekafjöru „fyrir nokkrum parti lands síns“. Í Jarðatali Johnsens 1847 er jörðin sögð 6 hundruð að dýrleika en samkvæmt Nýrri jarðabók 1861 var hún 6,1 hundrað.¹¹ Séra Páll M. Thorarensen, prestur í Sandfelli, segir um Kvísker árið 1839 að jörðin sé 4 hundruð að dýrleika. „Þessi jörð er sára heyskaparlítill, hrossaganga ónýtt, en sauð[fé] má nokkuð hafa hér.“¹²

Í gerðabók jarðamatsnefndar 1849 er þessi umsögn um jörðina:

Tvísker bændaeign. Túnið er heldur stórt, en snögt, fôðrar 1 kú, eingjar eru miög litlar og erviðar, en hagar sérlega góðir að því sem þeir nema, en vetrarharðt og álitst jörðin að geta framfleytt 1 kú og 80 fiár. Fiara fylgir iörðinni töluverðt laung og heldur rekasæl; selveiði er í Breiðamerkur ós og fær jörðin

1 Skjal nr. 2 (9).

2 Nöfn þessara manna eru í *Byggðasögu Austur-Skaftafellssýslu* 3, s. 17-23.

3 Skjöl nr. 4 (57) og 2 (44). *Byggðasaga Austur-Skaftafellssýslu* 3, s. 61.

4 Skjöl nr. 4 (21 og 24). Sbr. skjal nr. 11 (14).

5 Sbr. skjal nr. 11.

6 Skjöl nr. 4 (45-52). *Byggðasaga Austur-Skaftafellssýslu* 3, s. 15-21, 61.

7 *Íslenskt fornbréfasafn* 2, s. 773.

8 *Íslenskt fornbréfasafn* 9, s. 273. Í annarri heimild frá svipuðum tíma er jörðin sögð vera 3 hundruð (sama rit, s. 93).

9 Björn Lárusson 1967, s. 333.

10 *Jarðabók Árna og Páls* 13, s. 434.

11 *Jarðatal* 1847, s. 5. *Ný jarðabók* 1861, s. 5. Þar er jörðin sögð hafa verið 4 hundruð að fornu mati. Í báðum þessum heimildum er jörðin nefnd Tvísker.

12 *Skaftafellssýsla* 1997, s. 150-151.

landhlut þar af; silungsveiði er hér einnig lítil. Hagar allir eru undirorpnir vatnságangi og jörðin örðug yfirhöfuð, nema fiaran og sérflagi géta ei hestar orðið hafðir hér á sumrum né vetrum.¹

Í jarðabók yfirjarðamatsnefndar 1849 segir m.a. um jörðina Tvísker (Kvísker):

Eggjatekja lítilfjörleg er á Breiðamerkursandi, sem þó er lítil arður að eins og að Silungsveiðinni. – Fjallhagar gánga ekki af sér, og hagar á sandfitjunum álitast að vísu að geti spilst á einum stað, en ekki svo að þeir þó ekki grói jafnframt upp á öðrum stöðum. – Jörð þessi stendur langt frá allri byggð umkringt vötnum og eyðisandi.²

Jörðin taldist varla byggileg í gerðabók fasteignamatsnefndar 1916, og var því veitt fé úr lands-sjóði til að halda við byggð þar „til þæginda og öryggis þeim sem yfir sandinn verða að fara“. Hlunnindum og landgæðum er m.a. lýst þannig:

Beitilandið er nokkuð víðlent fjalllendi og sandar, allgott til sauðfjárbættar, en stórgripahagar slæmir og liggja langt frá bæ. Mjög snjöpungt og stormasamt. Smalamennska fremur ervið. Jörðin hefir dálítið fjalllendi upp frá bæ, til uppreksturs. Skógarkjarr talsvert er í fjallinu, til eldsneytis og má tína saman á sandinum sprekk sem vötn flytja undan jöklinum.³

Hér eru hvergi nefnd þau fjöll sem rekið var á en Sigurður Björnsson á Kvískerjum hefur skýrt svo frá að aðalbeitiland jarðarinnar hafi verið fjalllendið, þar á meðal Ærfjallið, og hafi þótt hæfi-legt að hafa þar um 20 ær með lömbum.⁴

Landamerkjabréf Tvískerja (Kvískerja) var undirritað 28. apríl 1890 og lesið á manntalsþingi að Hofi 5. maí sama ár:

Að austan milli Fjalslands á Breiðumörk og Fjalsfjöru, og Tvískerjalands og Tvískerja fjöru eru í sömu línu landamerki og fjörumörk, nefnil., að hæsta nef á Miðaptanstindi í Breiðamerkurfjalli beri í mitt skarðið efst á Eiðnaskarðstindi í sama fjalli.

Að vestan milli Hnappavalla- og Tvískerja- lands eru landamerki í miðju sundinu milli Kambsmýrar og Kvíarmýrar beint til sjávar.

Fjörumörk milli Tvískerja fjöru að vestan og Bakkafjöru eru að lítil varða neðst á öldunni fyrir austan Eystri-Kvíá á að bera í aðra vörðu fyrir sunnan Stóralæk og svo í hvítan blett í Nónhamrahólsklettinum.

Jörðin á fjöru og allan reka fyrir sínu landi nema af Bakkafjöru. Aðrar jarðir eiga ekki ítök í landinu.⁵

Landamerkjalyking þessi var samþykkt að því er snerti mörk milli Tvískerja fjöru og Bakkafjöru, landamerki milli Tvískerja og Hnappavalla og mörk milli Tvískerja fjöru og Fjallsfjöru.

Kvískerja er getið í fasteignabókum á 20. öld og þá jafnan sem einbýlisjarðar.⁶

Heimildir benda ekki til annars en að nokkuð samfelld búseta hafi verið á Kvískerjum frá því

1 Skjal nr. 2 (35).

2 Skjal nr. 2 (36).

3 Skjal nr. 2 (37).

4 Skýrslutökur í máli nr. 1/2001, 28. 6. 2002.

5 Skjal nr. 2 (12).

6 Skjöl nr. 4 (21-24).

að jarðarinnar er fyrst getið. Í afsals- og veðmálabókum kemur fram að eftir gerð landamerkjabréfsins hefur jörðin framselst með hefðbundnum hætti og verið veðsett.¹

6.9. Fjall

Áður hefur komið fram að Fjall er talið hafa verið landnámsbær Þórðar illuga Eyvindarsonar (sbr. kafla 6.1.). Jörðin Fjall með 9 hundruða fjöru var orðin eign bændakirkjunnar að Hofi þegar máldagi hennar var gerður 1387 (sbr. kafla 6.5.). Í Jarðabók Ísleifs Einarssonar 1709 er þessi klausa um jörðina Fjall:

Fjall. Hofskirkjueign. Eyðijörð. Liggur í norðaustur² af Breiðármörk. Hefur fyrir 14 árum sést til túns og tófta, en er nú allt komið í jökul. Öll eign jarðar er sagt lagst hafi til Hofskirkju í Örafum, af hvörri eign nú er ei eftir nema eitt fjall umgirt af jökulum, þó lítt brúkandi til lambagöngu á sumar. Item Fjallsfit og Fjallsfjara.³

Eftir að jörðin Fjall var að stórum hluta komin undir jökul virðast mörkin milli hennar og Breiðármerkur hafa orðið óljós. Þannig er í þessari sömu heimild kirkjustaðnum Hofi eignað Fjall og Fjallsfit í „Breiðármerkurlandi“, og einnig átti Hof rekafjöru „fyrir Breiðármerkurlandi, kölluð Fjallsfjara“.⁴ Enda þótt jörðin Fjall væri komin í eyði var hún enn nýtanleg. Í jarðamati 1804-1805 er hún talin önnur af tveimur eyðijörðum í þingsókninni „som kan benyttes“. Hin eyðijörðin var Breiðármörk. Sumarheit á jörðinni Fjalli var metin á 5 álnir (4-5% úr kýrverði).⁵

Eins og fram kemur í kaflanum um jörðina Hof er í vísitásiubók prófastsins 1801 vikið að ágreiningi milli sóknarprestsins (í Sandfelli) og ábúenda Hofa um hagbeit „i so kallada Fjalls-Lande“ sem presturinn vildi hagnýta sér fyrir nokkrar kindur á sumardag. Þessi ágreiningur kann að hafa stafað af því að presturinn í Sandfelli hafði þá fengið kóngspartinn í Hofi til afnota. Einnig minnst prófasturinn á óvissu um það hvort Fjallsfjara haldi sínum fyrri takmörkunum „vegna nyuppsettra Fioru Marka er Ábuandenn a Svinafial[le] Thorsteinn Sigurdsson hefur lated þar uppreysa“.⁶

Í Jarðatali Johnsens frá 1847 er jörðin Fjall ekki nefnd að öðru leyti en því að vísað er til þess sem segir um eyðijörðina í jarðamatinu 1804-1805. Hoffellsmenn ítrekuðu síðan rétt sinn til Fjalls og annarra eigna og hlunninda með lögfestu sem undirrituð var að Hofi 7. apríl 1851 og upplasin fyrir manntalsþingi 7. maí sama ár. Þar segir m.a.:

Enn fremur lögfestum við eptirskrifuð ítök sem Hofsjörðu eiga að filgja; first einn fjórðapart af grasnít í Ingólfshöfða; annað, eiðijörðin Fjall, sem liggur á Breiðamerkursandi austann Kvískerja land, lögfestum við nefnda jörð með öllum nitjum til fjalls og fjöru, er fjarann talinn 9 [hundruð] firir Fjallsfit, og loksins lögfestum við hálfu eiðijörðina Breiðumörk með tilheirandi fjöru veiðistöðum og öllum landsnitjum, liggur jörð þessi firir austann Fjallsland, austur að Fellslandi í Suðursveit, vestann Jökulsá á Breiðamerkursandi þar sem hún nú fellur úr Jökli.⁷

Að öðru leyti skal hér vísað til kafla 6.5. um Hof og 6.10. um Breiðármörk.

1 Skjal nr. 4 (36). *Byggðasaga Austur-Skaftafellssýslu* 3, s. 12-14.

2 *norðvestur* stendur í einu handriti.

3 *Jarðabók Árna og Páls* 13, s. 434.

4 *Jarðabók Árna og Páls* 13, s. 435.

5 Skjal nr. 2 (44).

6 Skjal nr. 38.

7 Skjal nr. 2 (16).

6.10. Breiðármörk

Í kafla 6.1. er vikið að þeirri tilgátu Sigurðar Björnssonar að Breiðá, síðar Breiðármörk, kunni að hafa verið landnámsjörð Þórðar illuga Eyvindarsonar fremur en Fell en um það verður ekkert full-yrst.

Elsti máldagi kirkjunnar að Breiðármörk (Breiðamörk) er, með nokkurri óvissu, talinn frá árinu 1343. Þar eru eignir hennar í föstu og lausu taldar upp:

Mariukirkia að Breiðaa. a heimaland alltt með fiorum oc skoghvm þeim sem þar hafa

ad fornv fylgtt. oc þeim somvm morkvm sem ad fornu hafva verid.

hvn a oc Holafiorv xij hvndrad ad sira fiolsvinnur gaf.

hvn a Helli hinn æystra. Holaland. ...

Pangat liggia vnder tuo bænhus oc takast sex avrar af hvarv.

kirkian a halfa vindaass fiorv. oc er oll samt hundrad fadma. ...

henni fylgir ix^c [9 hundruð] fiorv. er liggur firir sallthofda.¹

Kirkjan átti heimaland allt og var þannig staður undir forræði biskups. Þessar eignir kirkjunnar eru ítrekaðar í máldaga sem kenndur er við Michael Skálholtsbiskup (1383-1391).² Seint á 14. öld, sennilega eftir gosið úr Örfafjökli 1362, var kirkjan að Breiðá lögð niður og eignir hennar lagðar til annarra kirkna.³ Eftir þetta virðist Skálholtsbiskup hafa talið sér heimilt að ráðstafa Breiðá eða Breiðármörk eins og um eignarjörð væri að ræða. Breiðármörk var ein þeirra jarða sem Ögmundur biskup Pálsson seldi Ásgrími Ásgrímssyni 1525 (sbr. kafla 6.5. um Hof). Þar segir m.a. í kaupbréfinu:

So og eigi sidur hofum vier feingit asgrime jordina kuisker med ollv þui henni til heyrer. hier med jord-ina breidarmork med .vj. alna triam og þar fyrir jnnan. Enn stærre haupp [höpp]. tre edur huali eignazt skalhollzkirkia sem adr hefur verit.⁴

Síðar á öldinni féllu dómur um gildi þessa bréfs. Tilefnið var ágreiningur milli séra Jóns Arnórssonar vegna dómkirkjunnar í Skálholti og Michils Ísleifssonar eiganda Breiðármerkur um rekann á Breiðármerkurfjöru „hver at kaullud er 18^c at leingd“.⁵ Taldi Michill að fyrrnefnt bréf væri „ónýtt og maktarlaust“ þar eð engin innsigli væru fyrir því og þess vegna bæri honum einum allur reki fyrir sínu landi. Árið 1587 skipaði Halldór Skúlason, umboðsmaður konungs í Skaptafells-sýslu, dóm til að „skoda og rannsaka og fullnaðardóm á að leggja“ um þennan ágreining. Niðurstaðan var sú að vísa málinu til næsta Öxarárþings. Þó kváðust dómsmenn þeirrar skoðunar að bréfið ætti að standa myndugt með þeim innsiglium sem þá hefðu fram komið. Sú niðurstaða var stað-

1 *Íslenskt fornbréfasafn* 2, s. 772-773.

2 *Íslenskt fornbréfasafn* 4, s. 14.

3 Sbr. *Íslenskt fornbréfasafn* 4, s. 202. Þar kemur fram í máldaga Stafafellskirkju 1397 að kirkjan hafi fengið tvær klukkur og kross frá Breiðá. Sbr. einnig Magnús Stefánsson 2000, s. 129, 150.

4 *Íslenskt fornbréfasafn* 9, s. 274-275.

5 Ef hér er átt við 18 hundruð faðma (tólfræð) jafngildir það tæpum 4 km (1 faðmur=um 1,8 m, sbr. Jón Eyþórsson, 1952: „Þættir úr sögu Breiðár.“ *Jökull. Jöklarannsóknafélag Íslands*. S. 17, 19).

fest síðar sama ár í lögrétta á Þingvöllum.¹ Eftir þetta virðist það hafa haldist óátalið að Skálholtskirkja ætti allan stærri viðarreka en 6 álnir og að allur minni reki heyrði til eiganda Breiðármerkur, einnig eftir að sú jörð fór í eyði.²

Árið 1670 keypti Brynjólfur biskup Sveinsson af Bjarna Eiríkssyni lögréttumanni þriðjung í Kaldárholti í Holtum og hálfu annað hundrað í jörðinni Breiðármörk sem var fjórðungur allrar jarðarinnar. Með þessum fjórðungi fylgdi svo mikið „ur viðrekafioru, sem þeim fjórðungi má fylgia í vi alna triam og þaðann af minnum, effter þuí sem Biskupinn Ögmundur hafðe selldt Ásgrími Ásgrímssyni Anno 1525“.³

Í jarðabók frá 1686 er Breiðármörk talin 6 hundruð og 160 álnir að dýrleika. Jörðin var þá konungseign að hálfu, en hinn helmingurinn var í einkaeigu. Árið 1697 var jörðin metin á 6 hundruð.⁴ Litlu síðar fór hún í eyði.

Í skrá Ísleifs Einarssonar sýslumanns frá 1712 yfir eyðijarðir í Örafum er greint frá því að á Breiðármörk hafi verið búið fyrir 14 árum en nú sé hún af „fyrir jökli, vatni og grjóti“.⁵ Í Jarðabók Ísleifs Einarssonar 1709 er tekið fram að Breiðármörk sé kóngseign að hálfu en hálf bóndaeign. Síðan er bætt við: „Skóg lítilfjörlegan á jörðin eður hefur átt í Breiðármerkurmúla, hvör nú er umgirtur af jöklum. Reka á jörðin fyrir sínu landi.“⁶

Eins og að framan greinir átti konungur helming Breiðármerkur árið 1686. Í Jarðabók 1760 er Breiðármörk talin hluti af svonefndu „Hengigóssi“. Nafnið var þannig til komið að árið 1646 dæmdi lögrétta helming af eignum Ásgríms Sigurðssonar á Hofi til konungs eftir að Ásgrímur hafði fundist hengdur heima á bæ sínum. Hinn helmingurinn féll til erfingja hans.⁷ Ásgrímur mun hafa átt Breiðármörk, en nú eignaðist konungur helming jarðarinnar. Hinn helmingurinn hefur þá verið áfram í eigu erfingja Ásgríms á Hofi. Auk Breiðármerkur voru í Hengigóssinu 3 ½ hundrað í Hofi (nefnt kóngspartur), sandflæmi vestan undir Ingólfshöfða sem nefndist Kóngsald og Kóngsvík framan undir henni.⁸

Í jarðamati 1804-1805 er athugasemd á þá leið að af hinum mörgu eyðijörðum og hjáleigum í þingsókninni séu aðeins tvær sem nýtilegar geti talist. Önnur þeirra sé Fjall sem heyrir til Hofskirkju en hin Breiðármörk. Helmingur Breiðármerkur var þá sem fyrr í eigu konungs en hinn hlutinn var eign „selveyer“ Gísla Halldórssonar.⁹ Í þessari sömu heimild kemur einnig fram að eignarhluti konungs í Hofi var lagður til prestinum í Sandfelli og reyndar mun hann hafa fengið Hengigóssið allt ásamt Skaftafelli til búdrýginda. Árið 1806 gaf konungur út heimild til að selja Skaftafell eftir að presturinn í Sandfelli var fluttur brott.¹⁰ Hengigóssið var þó ekki selt fyrr en 1836, að undanskilinni Kóngsvíkurfjöru, og mun hálf Breiðármörk (eignarhluti konungs) þá einnig hafa verið seld.¹¹ Ekki liggur fyrir hver keypti þennan hluta Breiðármerkur enda varð jörðin og fjaran síðar á öldinni deiluefni milli Hofsmanna og Fellsmanna í Suðursveit. Hofsmenn reyndu að tryggja sér eignarréttinn að jörðinni í lögfestu 7. apríl 1851 en þar segir m.a.:

1 Skjöl nr. 2 (28) og 4 (63).

2 Sbr. skjal nr. 2 (30): Álit Vilhjálms Finsens, land- og bæjarfógeta, til séra Þorsteins Einarssonar, 6. september 1858.

3 Skjal nr. 3 (4).

4 Björn Lárusson 1967, s. 333.

5 Jón Þorkelsson 1918-1920, s. 49. Þar á einnig að hafa verið „Kárahella“, á leiði Kára Sölmundarsonar.

6 *Jarðabók Árna og Páls* 13, s. 434.

7 *Alþingisbækur Íslands*. 6. b. Reykjavík 1933-1940. S. 169-171. *Skrá um skjöl og bækur í Landskjalasafninu í Reykjavík*. 3. b. Reykjavík 1910. S. XXV.

8 Sbr. *Rentukammerskjöl OI. Jordebog over hans kongl. maj. jordegods i Island a 1760*, s. 336. Sigurður Björnsson 1979, s. 102. Flatey syðri í Mýrnakálki mun einnig hafa tilheyrt Hengigóssinu (sbr. *Jarðabók Árna og Páls* 13, s. 429).

9 Skjal nr. 2 (44).

10 Skjal nr. 4 (66).

11 Sbr. *Jarðatal* 1847, s. 435, 447. Ennfr. skjal nr. 4 (68): Úrskurður yfirvalda um sölu á reka á Kóngsvíkurfjöru, 1853 og 1854.

Enn fremur lögfestum við eptirskrifuð ítök sem Hofsjörðu eiga að filgja; first einn fjórðapart af grasnít í Ingólfshöfða; annað, eiðijörðin Fjall, sem liggur á Breiðamerkursandi austann Kvískerja land, lögfestum við nefnda jörð með öllum nitjum til fjalls og fjöru, er fjarann talinn 9° [hundruð] fyrir Fjallsfít, og loksins lögfestum við hálfá eiðijörðina Breiðumörk með tilheirandi fjöru veiðistöðum og öllum landsnitjum, liggur jörð þessi fyrir austann Fjallsland, austur að Fellslandi í Suðursveit, vestann Jökulsá á Breiðamerkursandi þar sem hún nú fellur úr Jökli.¹

Í lok lögfestunnar var þeim öllum stefnt fyrir fimmtardóm sem vildu mótmæla þessari lögfestu: „Við leggjum einninn hérmeð fimtarstefnu, við þá er móti þessari lögfestu kinni vilja mæla, hér að Hofi, hvörja við látum hér í dag þinglesa, öllum viðkomendum til þóknanlegrar vitundar.“² Þegar lögfestan var þinglesin mánuði síðar mælti enginn henni í mót en 24. júlí svöruðu eigendur Fells með nýrri lögfestu:

Ar 1851 hinn 24a júlí var eptirfylgjandi lögfesta samin af eigendum jarðarinnar Fells í eystri Skaptafells sýslu séra Þorsteini Einarssyni á Kálfafellsstað og Gísla bónda Þorsteinssyni á Uppsöllum.

Hérmeð gjörum vér heyrum kunnugt eignar og umráðamenn jarðarinnar Fells í Fellshverfi Kálfafellsstaðarsókn og austur Skaptafells sýslu að vér lögfestum nú í dag undir nefnda eigenda jörð vora allt innan þeirra um merkja og örnefna til lands og sjóar sem neðanskriðu tilgreinir: að austanverðu eða millum Fells og Reynivalla sjónhending af fjörunni í miðt Hrollaugshólaskarð og miðjan þann fremsta foss í Fellsá, sem ber þar í og blasir á móti nær ámyndst stefna er tekin af fjörunni, síðan ræður það austari gljúfur upp frá nefndum fossi og deilir löndum allt í jökul upp. Að ofanverðu takmarkar Breiðamerkur jökull land jarðarinnar allt að Breiðamerkur á og skiptir hún löndum milli Fellsins og Örfæa einsog hún beinast rennur og hefur runnið undan jökli og til marka á milli Breiðamerkur og Fjallsfjöru. Að framan takmarkar meiginhaf land jarðarinnar frá Reynivalla lands og fjöru mörkum allt til marka á millum Breiðamerkur og Fjallsfjöru og er³ öll sú fjara er liggur á milli nefndra landamerkja einasta Fellinu tilheirandi að frátekni Breiðamerkur fjöru, hvor tekin er sem ítak af öðrum enda fjöru jarðarinnar Fells og liggur fyrir hennar heimalandi. Sömuleiðis lögfestum vér Hrollaugseyar, sem liggja í hafi út fyrir jarðarinnar landi með þeirri fyrirskipun, sem vor hin fyrri lögfesta þar um með sér ber (og sem afskrifuð finnst í kopíu bók sýslunnar), líka einn lögfestum vér þau ítök sem liggja undir þessa jörð, skóga ítak í Steina landi, kallað Fellsmýri fremri, annað skógarítak í Breiðabólstaðar fjalli, fyrir 5 hundruð í Breiðabólstaðnum, gjöf sýslumanns herra Ísleifs Einarssonar og hið þriðja skógar ítak í sama fjalli, kallað Fellsmýri ynnri.

Með þessari lögfestu fyrirbjóðum vér einum og sérhvörjum að hagnota sér hið minnsta af nefndrar jarðar inytjum hvörjum sem eru innan hér tilgreindra ummerkja lands eignar hennar og að taka án okkar leyfis og samþykkis, en gefum á skaðabætur og landnáms sök, ef í er ort að óleyfi, þettað hvað um sig að orðfullu og lögfullu.

Einnin viljum vér með þessari lögfestu ónýta og hindra (að okkar vitund) grundvallarlausa lögfestu Hofsbúenda í Örfæum auglýstri þar á manntalsþingi næst liðið vor, þar hún tekur inni okkar eignarjarðar Fellsins landareignir og tileinkar sér ekki alllítin part þaraf, sem enginn nú lifandi maður veit að í umtal fyrr komið hafi eða aðrir yrkt og brúkað enn Fellseigendur og ábúendur eptir sem þessi lögfesta vor tiltekur. Vér bjóðum okkur þá til andsvara móti nefndra bænda ábeitar frekju í landareign vorri á lögmætri tíð stað og réttarhaldi. Þessa lögfesta er grunduð á öldungis óátalinni brúkun og yrk-

1 Skjal nr. 2 (16).

2 Skjal nr. 2 (16).

3 Hér næst á eftir sýnist standa ær (?).

íngu Fellsins eigenda og ábúenda svo lengi elstu menn til muna og heyrt hafa. Ofan og framanskriafaða lögfestu staðfestum við undirskriafaðir.

Uppsölum sama ár og dag sem fyrr greinir
Gísli Þorsteinsson Th. Einarsson

Framan og ofanskriafaða lögfestu höfum við undirskriafaðir lögformlega birt við Kálfafellsstaðar kyrkju fyrir kyrkju söfnuðinum til staðfestu okkar nöfn

B Jonsson J. Bjarnason

Lesið fyrir manntalsþingheimi að Hofi í Öræfum 5 maí 1852 og var lögfestunni mótmælt af öllum hlutaðeigendum er þar voru til staðar.¹

Samkvæmt þessari lögfestu lá a.m.k. Breiðármerkurfjara innan landamerkja Fells, og hlaut því að koma til ágreinings við Hofsmenn sem vildu draga mörkin austar, við Jökulsá. Árið 1854 var komist að eftirfarandi samkomulagi:

ad öll grasnit initjar og virkilegur eignarréttur Skal hereptir einasta til heira Felli i Sudursveit, allt ad austur mörkum Fjallsfjöru, sem eru á millum Breidumerkurfjöru og Fjallsfjöru, og Skal þaðann af Fjörunni sjónhending tekinn beina Stefnu i Svörturák sem er á joklinum uppundann Breidá og undann hvorri hun rennur. Svo Skulu og Hofs eigendur og ábuendur njóta alls vestann meiginn við nemda Breiðdá og til greindu stefnulínu Fjalls og fjöru á milli og so langt vestur sem treista ser land ad helga. Med þessum samningi er so öll þræta uti utaf nemdu þrætuþlássi, daud og maktarlaus firir alda og óborna, og malefnid þannig leitt til likta med óriufannlegum Dómskrapti.²

Ljóst er af heimildum að Skálholtsrekinn forni hefur ekki fylgt með við sölu á kóngshluta Breiðármerkur. Í bréfi sem Vilhjálmur Finsen land- og bæjarfógeti ritaði 7. mars 1857 tilkynnti hann að konungur hefði með bréfi til háyfirvaldanna á Íslandi 29. september 1848 heimilað eiganda Skálholtskirkju að selja öll ítök og reka kirkjunnar. Í samræmi við leyfi konungs lýsti Vilhjálmur nú yfir því fyrir sína hönd og vegna meðferfingja í dánarbúi biskupsekkjunnar, Valgerðar Jónsdóttur, að hann seldi séra Þorsteini Einarssyni á Kálfafellsstað og Gísla Þorsteinssyni hreppstjóra á Uppsölum „svokallada Breidamerkurfjöru á Breidamerkursandi í Austurskaptafells Sýslu, einsog innan þeirra ummerkja, sem þessi fjara, med reka af hval og sérhverjum vid, hingatil hefir verid notud af Skálholtskirkju eigendum og þeirra umbodsmönnum“.³

Sá reki sem hér var fjallað um, hinn forni Skálholtsreki, var hvalur og tré, stærri en 6 álnir. Hins vegar ríkti óvissa um hvað orðið hafði um minni rekann sem Ögmundur Pálsson biskup seldi undan Skálholtsdómkirkju 1525 (sbr. hér framar). Séra Þorsteinn Einarsson spurðist fyrir um það í bréfi til Vilhjálms Finsens 2. maí 1858 hvort minni rekinn hefði ef til vill komist í eigu samkaupanda síns, Gísla Þorsteinssonar á Uppsölum. Í svari við fyrirspurn séra Þorsteins vísaði Vilhjálmur Finsen til heimilda sem honum hefði tekist að afla um þetta mál. Nefndi hann m.a. umboðsbréf frá Steingrími Jónssyni biskupi, dags. 31. ágúst 1844, þar sem Gísli Þorsteinssyni var falið að líta eftir með reka Skálholtskirkju og afleggja árlega reikning til biskupsins. Síðan segir Vilhjálmur orðrétt:

Þetta umboðsbréf er stept öldungis í sama móti, sem umboðsbréfin frá kirkjunnar fyrrverandi eigendum, hvaraf afskriptir enn eru til frá Biskups Hannesar tíð, og í öllum bréfunum útþrykkilega tilgreint,

1 Skjal nr. 2 (51).

2 Skjal nr. 2 (32). Sbr. skjal nr. 2 (31).

3 Skjal nr. 2 (29). Torfhildur Hólm, dóttir séra Þorsteins á Kálfafellsstað, mun síðar hafa eignast hlut föður síns í fjörunni (Skálholtsrekann) því að hún seldi Fellsmönnum hálfu Breiðármerkurfjöru árið 1891.

að kirkjunnar rekaréttur einungis snerti hval og stærri við enn 6 álnir, þaræð hinn minni viðarreki var að álíta sem tilheyrandi jarðareiganda, samkvæmt áðurgreindum kaup- og makaskiptagjöfningi. En hvernig það síðar hafi gengið til með eigandaskipti á jörðunni Breiðármörk, eptir að hún var orðin bændaæign, bæði meðan jörðin héldst við sem byggt býli, einsog eptir að hún lagðist algjörlega í eyði, og hver að sé þessa eyðilands núverandi eigandi, þarum get eg ekki gefið þá allraminnstu upplýsingu. Sem einhverskonar bendingu í þessu efni, læt eg þó meðfylgia 3° Afskript af einhverskonar Syslumanns þingsvitni frá árinu 1813, hvaraf sýnist að mega draga þá alyktun, að sá svokallaði leiguliða eða minni reki þá hafi verið undir forpagningu eða eptir hann goldið til þess manns, er þá muni hafa alítið sig að vera eiganda að Breiðarmerkur landinu og nefndur er í þingsvitninu.¹

Það reyndist ekki rétt sem séra Þorsteinn á Kálfafellsstað gat sér til um að Gísli Þorsteinsson hefði eignast minni rekann á Breiðármörk til viðbótar við sinn hlut í Skálholtsrekanum því að á þessum sama tíma var Gísli að falast eftir honum hjá afkomanda Gísla Halldórssonar sem fyrr er nefndur og hafði átt hálfa jörðina Breiðármörk ásamt sínum hluta smárekans.² Gísli Þorsteinsson féll frá kaupunum og ekki náðist samstaða meðal erfingja Gísla Halldórssonar síðar á öldinni um að selja ítakið. Í þess stað munu þeir hafa falið séra Þorsteini Einarssyni á Kálfafellsstað að hafa umsjón með rekanum (landið var þá „algjörlega eyðilag af jökklum“) og annaðhvort leigja hann eða selja á opinberu uppboði eftir því sem hagstæðara yrði eigendunum.³ Að sögn Einars Gíslasonar, alþingismanns á Höskuldsstöðum, langafabarns Gísla Halldórssonar, var rekaitakið ekki mjög mikils virði þegar hér var komið sögu. Taldi hann því sanngjarnt að taka 1 kr. og 50 aura í borgun á ári þegar hann árið 1876 leigði Sigurði Ingimundarsyni, bónda á Kvískerjum (1864-1883), landsnytjar þær er fylgdu hálfri Breiðármörk til forna en voru þá ekki orðnar annað en „lítillfjörleg grasnyt og eggvarp, sem og reki 6 álna tré og minni...“⁴

Undir lok 19. aldar eignaðist Eyjólfur Runólfsson, hreppstjóri á Reynivöllum, „Skálholtsrekann“ þegar dóttir séra Þorsteins Einarssonar á Kálfafellsstað, Torfhildur Hólm, sem þá var búsett í Winnipeg, afsalaði Eyjólfri hálf Fell „með tilheyrandi fjöru, ásamt ½ Breiðamerkurfjöru“. Afsalið var undirritað 31. maí 1891.⁵ Ári fyrr hafði systir Eyjólfis, Guðný Runólfsdóttir á Mariúbakka í Kleifarhreppi, afsalað honum eftirtalda jarðeignarparta, sem börn hennar hlutu eftir ömmu sína, Guðrúnu Bjarnadóttur⁶: 3 hundruð og 40 álnir í jörðinni Reynivöllum, 48 álnir í Felli og 8 ²/₃ álnir í Breiðamerkurfjöru í Hofshreppi. Vafasamt er að hafa þennan álnafjölda (8 ²/₃) til marks um lengd eignarhlutans í fjörunni heldur fremur verðmæti hans. Fjaran öll er hér framar sögð hafa verið 18 hundruð að lengd en 900 faðmar í landamerkjabréfinu síðar í þessum kafla og er hvort tveggja yfir 2000 álnir. Afsalið var lesið á manntalsþingi að Kálfafelli 7. maí sama ár, en eftirfarandi athugasemd var gerð í afsals- og veðmálabók: „Það sjest eigi í afsals og veðbrjefabókum Skaftafellssýslu nje í tilheyrandi registrum, að börn seljanda hafi átt neitt í hinum seldu fasteignarpörtum.“⁷ Eyjólfur hreppstjóri lenti síðar í deilum við Hofsmenn, eigendur Fjallsfjöru, um vesturmörk Breiðarmerkurfjöru. Fullyrti Eyjólfur að vesturmörkin væru „næst austan við Hnappavalla fjöru í Örafum“ en þessu vísuðu eigendur Fjallsfjöru á bug.⁸

Afkomendur Eyjólfis hafa samkvæmt þinglýsingabókum í nokkrum tilvikum selt öðrum hluta í

1 Skjal nr. 2 (30).

2 Sbr. skjal nr. 14 (4). Þar greinir Einar Gíslason alþingismaður á Höskuldsstöðum frá því í bréfi 31. mars 1876 að Gísli Þorsteinsson hafi leitað til föður hans (Gísla Þorvarðssonar á Höskuldsstöðum) um kaup á rekanum.

3 Skjal nr. 2 (52).

4 Skjal nr. 7 (4). Sbr. skjal nr. 14 (4).

5 Skjal nr. 2 (10a).

6 Hér er trúlega átt við Guðrúnu Bjarnadóttur, eiginkonu Gísla Þorsteinssonar á Uppsölum, sem átti hinn helming Skálholtsrekans (sbr. *Byggðasaga Austur-Skaftafellssýslu* 2, s. 167-168).

7 Skjal nr. 2 (10b).

8 Skjöl nr. 2 (53, 54).

Breiðamerkurfjöru eða Breiðármörk. Þannig seldi Vilborg Eyjólfsdóttir Runólfssonar, Gísla Þórarinssyni árið 1933 jarðarpart sinn í eyðibýlinu Felli „ásamt hluta þeim, sem mér ber í Breiðamerkurfjöru, og öllu því sem nefndri fjöru fylgir, stóran og smáan reka, sem á fjöru kann að koma“.¹ Við þinglýsingu skjalsins er gerð athugasemd um að seljandi hafi eigi þinglýsta eignarheimild að Breiðamerkurfjöru.² Árið 1968 gaf framangreindur Gísli Þóru Stefánsdóttur jarðarpart sinn í eyðibýlinu Felli „ásamt hluta þeim, sem mér ber í Breiðamerkurfjöru, og öllu því sem nefndri fjöru fylgir, stóran og smáan reka, sem á fjöru kann að koma“. Einnig seldi Borgarhafnarhreppur Erni Eiríkssen árið 1960 „¹/₁₄ í eyðijörðinni Breiðármörk (Breiðamerkurfjara)“, eign Guðnýjar Runólfssdóttur.³

Jafnframt hefur hluti annarra afkomenda Eyjólfs þinglýst fjölda svokallaðra „skiptayfirlýsinga“ á árabílinu 1994-1997, þar sem vísað er til sammings Eyjólfs Runólfssonar og Torfhildar Hólm frá 1891 um hálfu jörðina Fell ásamt hálfri Breiðamerkurfjöru. Í yfirlýsingum þessum segir að við skipti eftir Eyjólff, 30. maí 1924, hafi láðst að tilgreina sérstaklega „hálfu Breiðamerkurfjöru, sem getur átt sínar eðlilegu skýringar“.⁴ Hið sama er sagt hafi gerst við skipti eftir tilgreinda erfingja Eyjólfs. Óskað er eftir þinglýsingu á viðkomandi yfirlýsingu sem eignarheimild tiltekins afkomanda Eyjólfs að tilgreindu hlutfalli í hálfri Breiðamerkurfjöru, sem í sumum yfirlýsinganna er lögð að jöfnu við hálfu „jörðina“, „lenduna“ eða „eignina“ Breiðármörk. Tveimur fyrstu yfirlýsingum, dags. 23. október 1994, er upphaflega þinglýst með athugasemdinni „Yfirlýsing þessi er einhliða og því hæpin eignarheimild“ en sú athugasemd er felld niður 16. nóvember 1994.⁵ Síðustu yfirlýsingunni, dags. 24. mars 1997, er þó þinglýst með athugasemdinni „Það athugist að þinglýsta eignarheimild skortir fyrir eignarhlutanum.“⁶ Öðrum þessara yfirlýsinga er þinglýst án þess að gerðar séu athugasemdir við eignarheimild að baki þeim.⁷

Landamerkjabréf Breiðármerkur er undirritað 13. maí 1922 og þinglesið 13. júlí sama ár að Borgarhöfn en 15. júlí að Hofi í Hofshreppi. Bréfið er hins vegar þeim annmörkum háð að það lýsir einvörðungu austurmörkum jarðarinnar, móts við Fell í Borgarhafnarhreppi:

Landamerkjaskrá milli Fells í Borgarhafnarhreppi og Breiðumerkur í Hofshreppi.

Landa- og fjörumörkin eru: Varða hlaðin á graskoll á fjörunni, vestanhalt við hornið á Nýgræðunum, á að bera austast í Hálfðánaröldu uppi undir jökli og í Kaplaklif í Máfabýgdum, og er það alt bein lína.

Þetta eru einnig mörk milli hreppanna: Borgarhafnarhrepps og Hofshrepps.

Til skýringar skal þess getið – af því mörkin við sjó geta verið óglögg fyrir ókunnuga – að glögg og áreiðanleg fjallamörk eru milli Tvískerja og Fjallslands, sem er Miðaftanstindur – toppurinn, beri í sýlingu á Eiðnaskarðstindi og er það bæði landa og fjörumörk, glögg og alþekt örnefni. Fjallsfjara á að vera 9 hundruð faðma tólfræð á lengd, þaðan er 1080 faðma og mun vera átt við, að þrjár íslenskar álnir sjeu í hverjum faðmi.

Við Fjallsfjöru að austan tekur við Breiðamerkurfjara, sem á að vera jafnlöng: 900 faðma tólfræð, þá kemur Fellsfjara í Borgarhafnarhreppi.

1 Skjal nr. 4 (73).

2 Sbr. skjal nr. 4 (70).

3 Skjal nr. 4 (80).

4 Skjal nr. 4 (83).

5 Skjal nr. 4 (84).

6 Skjal nr. 4 (105).

7 Skjöl nr. 4 (82, 85, 86, 88-104), sbr. skjöl nr. 4 (73, 81 og 85).

Ef síðan kæmi ágreiningur um hreppamörkin, þá þarf ekki annað en lengd fjaranna: Fjalls- og Breiðamerkurfjöru í Hofshreppi, sem eiga til samans að vera tvenna níu hundruð faðma, tólfræð.¹

Undir bréf þetta rita Ari Hálfðánarson, hreppstjóri Hofshrepps og Stefán Jónsson, hreppstjóri Borgarhafnarhrepps.

Þetta bréf virðist hafa átt sér nokkurn aðdraganda. Árið 1922, 22. maí, ritaði Stefán Jónsson hreppstjóri á Kálfafelli, ónafngreindum frænda sínum bréfi, og verður af því ekki annað ályktað en að ráðgast hafi verið um landamerkin áður en þau voru skráð og þeim þinglýst. Í bréfi hreppstjórans segir m.a.

Eg var útá Sandi þann dag sem þú komst austur í sæluhús og var komin útá Grjótfjöru sem svo er kölluð klukkan eitt og beið þar til klukkan að ganga þrjú, og reisti upp 2 mörk dálítið vestar á fjörunni heldur enn við Björn á Tvískerjum reistum þau í fyrra en gat samt ekki áttað mig neitt á fjall markinu nefnilega Máfabýgðum vegna þoku, og veit ekki hvort þessi mörk sem ég reisti á ný sju hin réttu, eru máske of vestallega. ...

Þessi mörk sem við Björn á Tvískerjum hófum í fyrra eru að liggjindum nokkuð nærri sanni en mættu kannske vera svolítið vestar efað ætti að halda sig við Jökuls á þar sem hún rann til forna, þá mun hún hafa runnið vestan við Nýgræður og hafa það þá verið hreppa mörk samkvæmt því sem í landnámu segir að Hrollaugur nam land austan frá Horni til Kvíár en gaf svo land milli Jökuls ár og Kvíár öðrum, og síðan hefur það land talist með Hofshreppi nefnilega Breiðármörk og er byggð 1587 til 1709 og er sögð hálf kóngseign en hálf bænda eign og virðist fjaran eiga að vera 1800 faðma tólfræð og getur það vel staðið heima uppá lengdina frá Hnappavalla fjöru, ef Bakka fjara er 600 faðma, Tvískerja fjara 600 f. og Fjalls fjara 600 f. alt tólfræð hundruð – eða Fjallsfjara 900 faðma. Enn hvað hreppa mörkum við kemur þá ættu að vera sömu mörk milli Fells lands og Breiðumerkur lands samhljóða hreppa mörkunum, og hygg ég að réttustu mörkin sju þar sem Jökuls á rann til forna.³ En ef þú álitur að Jökuls á hafi runnið um það bil sem við Björn reistum upp mörk í fyrra þá skrifa ég hikaust undir þína skrá og hef það þá einsog þú segir, læt þinglesa hana fyrst í mínum hreppi og sendi svo þér hana til þing lesturs, og verður það þá hreppa markaskrá. En hin skráin þarf að þinglesast líka til þess að gild sje.⁴

Árið 1937 seldi Björgvin Vigfússon, fyrrverandi sýslumaður á Efra-Hvoli, Birni Pálssyni á Kvískerjum hálfu Breiðumörk (Breiðármörk) og hálfu Breiðumerkurfjöru með reka fyrir eitt hundruð krónur.⁵ Kvískerjamenn hafa síðan talið fram þennan hluta Breiðármerkur sem sína eign.⁶ Björgvin Vigfússon var sýslumaður í Skaftafellssýslu 1905-1908.⁷ Heimildir liggja ekki fyrir um það hvernig Björgvin eignaðist þennan hluta Breiðármerkur en þess má þó geta að hann var kvæntur Ragnheiði Ingibjörgu Einarsdóttur, alþingismanns Gíslasonar, sem áður er nefndur og var lang-

1 Skjal nr. 2 (1).

2 Sennilega Ara Hálfðánarsyni hreppstjóra á Fagurhólsmýri.

3 Kenningar eru uppi um að takmörk Örfabyggðar hafi í öndverðu verið á milli Jökulsár (Skeiðarár) og Kvíár og að annað byggðarlag hafi verið milli Kvíár og Jökulsár á Breiðamerkursandi. Nú eru mörkin milli Örfasveitar og Suðursveitar við vörðu á fjörunni vestan við hornið á Nýgræðum sem bera á í Hálfðánaröldu uppi undir jökli og í Kaplaklif á Mávabyggðum (Lýður Björnsson, 1972: *Saga sveitarstjórnar á Íslandi*. 1. b. Reykjavík. S. 115-116).

4 Skjal nr. 14 (3).

5 Skjal nr. 14 (1). Í skjali 7 (4) er að nokkru rakið hvernig þessi bóndahluti Breiðármerkur framseldist frá miðri 19. öld.

6 Sbr. skjöl nr. 14 (6-23).

7 Hann fékk veitingu fyrir Skaftafellssýslu 19. desember 1904 og var skipaður sýslumaður í Rangárvallasýslu 10. september 1907 frá 1. október sama ár en þjónaði Skaftafellssýslu til marsloka 1908 (Bogi Benediktsson, 1909-1915: *Sýslumannafjir*. Með skýringum og viðaukum eftir Hannes Þorsteinsson. 4. b. Reykjavík. S. 678).

afabarn Gísla Halldórssonar.¹ Vera kann að sýslumaðurinn hafi talið sig hafa eignast hálfu Breiðármörk ásamt smáreka með eiginkonu sinni eða að minnsta kosti talið sig hafa umráðarétt yfir eigninni. Í þessu sambandi er rétt að vekja athygli á orðalagi í afsali sem gefið var út vegna sölnunnar:

Með því að jeg undirritaður fyrv. sýslumaður Björgvin Vigfússon á Efra-Hvoli, hefi síðan 1910, átölluast af öllum, hirt afgjald af landi hálftrar Breiðumerkur í Hofshreppi í Austur-Skaftafellssýslu, eins og það var til forna, svo og afgjald af hálfri Breiðumerkurfjöru, sem er níu hundruð faðma tölfræð að lengd – frá ábúandanum Birni Pálssyni bónda á Kvískerjum, þá hefur það á síðastliðnu ári orðið að samkomulagi milli mín og hans, að hann skyldi eignast land þetta, ásamt hálfri Breiðumerkurfjöru með reka, fyrir 100 – eitt hundrað – krónur...²

Afsalið var tekið til þinglýsingar 28. mars 1937.

Eins og að framan hefur verið rakið eru nokkur atriði óljós að því er varðar eignaframsöl Breiðármerkur, og eru þessi hin helstu: 1) Hvernig hálf Breiðármörk ásamt reka (smáreka) komst í eigu Gísla Halldórssonar; 2) hvernig Fellsmenn töldu sig hafa eignast Breiðármerkurfjöru og ef til vill einnig hluta Breiðármerkurlandsins eins og ráða má af lögfestu þeirra og síðan samkomulaginu 1854; 3) hvernig Björgvin Vigfússon sýslumaður taldi sig hafa eignast hálfu Breiðármörk ásamt reka; 4) hvað varð um eignarréttinn að hinum hluta Breiðármerkur. Á hinn bóginn virðist ljósara hvernig Skálholtsrekinn forni og fjaran sem honum tilheyrði hafa framselst fram á þennan dag.

6.11. Afréttarnot

Í Jarðabók Ísleifs Einarssonar 1709 er hvergi vikið orði að sameiginlegum afréttum í Örafasveit. Jarðir virðast ekki hafa átt neina „afrétti“ sem svo eru nefndir nema með tveimur eða þremur undantekningum: Svínafelli var eignaður afréttur í Eystrafjalli (einnig nefnt Syðrafjall) fyrir sunnan Skeiðarársand en sá afréttur var „óbrúkandi vegna vegalengdar“. Afrétturinn í Eystrafjalli mun vera hinn sami og sagður er „í Skorum“ í máldaga Kálfafellskirkju 1343 (sjá kafla 6.3.).³ Skaftafell átti „upprekstur“ í Freysneslandi „þar sem heitir Hafrafell“ en þar var þá allt komið í jökul og Sandfelli var eignaður „upprekstur“ í Fjallslandi.⁴

Þá er þess að geta að Sigurður Stefánsson sýslumaður fullyrðir í sýslulýsingu sinni 1746 að Mávabyggðir (á norðanverðum Breiðamerkurjökli) hafi tilheyrt Örafum en heimildir eru fyrir því að um 1700 hafi villifé haldið sig í þessu fjalli.⁵ Sigurður Björnsson á Kvískerjum telur þó líklegra að sýslumaðurinn hafi átt við Esjufjöll sem séu miklu meiri fjöll en Mávabyggðir.⁶

Í lýsingu Sandfells- og Hofssókna 1839 er tekið skýrt fram að afréttir séu engir í héraðinu „nema Hofsmenn reka geldfé, mest 50 fjár, í Breiðamerkurfjall og Svínafellsmenn í Hafrafjall fáar kindur“.⁷

Í nóvember 1985 lagði sýslumaðurinn í Austur-Skaftafellssýslu fyrir sýslunefndarmenn og oddvita að gera skrár yfir alla afrétti héraðsbúa með tilvísun í lög nr. 42/1969.⁸ Í bréfi oddvita Hofss-

1 Sbr. Bogi Benediktsson 1909-1915 (4), s. 521. Veffangið www.althingi.is (*Alþingi – Æviágrip*: Einar Gíslason).

2 Skjal nr. 14 (1). Sbr. einnig skjal nr. 4 (82).

3 *Jarðabók Árna og Páls* 13, s. 437.

4 *Jarðabók Árna og Páls* 13, s. 436-437.

5 *Ferðabók Sveins Pálssonar* 1983 (1), s. 280. Einnig er að þessu vikið í kaflanum um Fell í máli 2/2001 (Suðursveit).

6 *Byggðasaga Austur-Skaftafellssýslu* 3, s. 53.

7 *Skaftafellssýsla* 1997, s. 151.

8 Skjal nr. 4 (74).

hrepps, dags. 20. nóvember 1985, er birt eftirfarandi „[s]krá yfir afrétti í Hofshreppi Austur-Skaftafellssýslu“:

1. Breiðamerkursandur og Breiðamerkurfjall:

a. Fjallland, þ.e. Breiðamerkurfjall og sandurinn þar fram undan. Mörk eru þau sömu og á milli Kvískerjafjöru og Fjallsfjöru að vestan, en að austan á milli Fjallsfjöru og Breiðamerkurfjöru. Eigendur og notendur eru ábúendur á Hofi.

b. Breiðamörk milli Fjallslands og Fellslands. Mörk að vestan þau sömu og milli Fjallsfjöru og Breiðamerkurfjöru, og að austan milli Breiðamerkurfjöru og Fellsfjöru. Eigendur: erfingjar Björns Pálssonar á Kvískerjum að helmingi og nokkrir menn í Suðursveit að hinum helmingnum. Notandi: ábúandi Fagurhólsmýrar I.

c. Hluti Fellslands milli Breiðamerkur og Jökulsár. Eigendur að $\frac{1}{6}$ hluta úr Felli í Suðursveit eru eigendur Fagurhólsmýrar I og Hnappavalla III, og eru þeir notendur að þessum hluta.

2. Hafrafell milli Svínafellsjökuls og Skaftafellsjökuls upp frá láglendi að sunnan. Að mestu leiti eign þjóðgarðsins í Skaftafelli. Austasti hluti fellsins er þó austan landamerkja milli Svínafells og Skaftafells. Hafrafell hefur frá fornu fari og er enn nytjað frá Svínafelli til sumarþeirra fyrir sauðfé.

3. Skeiðarársandur milli Skeiðarár og Gígjukvíslar frá þjóðgarðsmörkum til sjávar. (Meðan ekki er girðing á þjóðgarðsmörkum, gengur fé allt að Skeiðarárjökli). Eigandi afréttarlands er Ragnar Stefáns-son Skaftafelli, en notendur ábúendur í Svínafelli.

Frá fornu fari hefur Svínafelli verið eignaður afréttur á Eysrafrjalli vestan Skeiðarárjökuls, og var hann notaður frá Svínafelli á árunum milli 1920 og 1930. Þetta ítak var ekki tilkynnt, þegar lög voru seinast samin um ítök og mun því fallið úr gildi.¹

Á aukafundi sýslunefndar Austur-Skaftafellssýslu 7. desember sama ár var samþykkt ályktun í tilefni af fyrrnefndu bréfi sýslumanns:

Fyrir fundinum lágu greinagerðir frá öllum hreppum sýslunnar nema Hafnarhreppi, en glögglega kemur fram bæði í þeim greinagerðum svo og máli nefndarmanna að afréttir munu ekki til í sýslunni, heldur heimalönd. Eftirfarandi tillaga var samþykkt. Sýslunefnd A-Skaftafellssýslu ályktar eftirfarandi á aukafundi sínum 7. des. 1985.

Afréttarskrá er eigi til fyrir sýsluna og verður ekki samin, enda verður talið að afréttir séu eigi til í Austur-Skaftafellssýslu í hefðbundnum og venjulegum skilningi.²

Í *Göngum og réttum* segir svo: „Engin almenningsafrétt er í sýslunni. Allt fjalllendi heyrir viss-um jörðum til, utan þess að hjáleigur eiga óskipt fjallendi með aðaljörðum.“³

Eins og lög kveða á um eru í gildi fjallskilareglugerðir í sýslunni. Elsta fjallskilareglugerð fyrir Austur-Skaftafellssýslu var samþykkt af sýslunefnd 1890. Þar segir í 1. gr.:

Að svo miklu leyti, sem heimaland er eigi nægilegt til beitar á sumrum, ber öllum, sem aftrjett eiga eða fengið geta hjá öðrum, að nota hann til uppreksturs fyrir fjallfje sitt. Hreppsnefndin sjer um, að þetta

1 Skjal nr. 4 (75). Undirstrikanir í frumriti.

2 Skjal nr. 4 (77), sbr. nr. 4 (74, 75 og 76).

3 *Göngur og réttir*. 1. b. Önnur prentun aukin og endurbætt. Bragi Sigurjónsson bjó til prentunar. Akureyri 1983. S. 35. Enda þótt fullyrst sé að engir afréttaralmenningar séu í sýslunni, er í þessu sama riti rætt um „afréttarlönd“ Skaftafells í Örfum sem sögð eru víðlendust í Örfum (sbr. s. 49).

sje eigi vanrækt, og yfir höfuð gætir þess, að heimahögum sje eigi íþyngt um of á sumrum. Heimilt skal hreppsnefnd, að gjöra ítölu í aftrjett þar sem því verður við komið.¹

Í 2. gr. fjallskilareglugerðar frá 1909 eru eftirfarandi fyrirmæli um upprekstur:

Allir þeir, er aftrjett eiga, eða geta fengið hann hjá öðrum, skulu nota hann til uppreksturs fyrir gjeldfje sitt, ef hagatollur fer eigi fram úr 5 aurum fyrir hverja sauðkind, og skal gjalddagi hagatolls vera fyrir lok októbermánaðar, ef öðruvísi er eigi um samið. Þar sem engan aftrjett er hægt að fá, má nota heimalönd til sumarbeitar, en þess skal þó gætt, að heimahögum sje ekki íþyngt um of. Heimilt skal hreppsnefnd að gera ítölu í aftrjett, þar sem því verður komið við.²

Í reglugerðinni er kveðið á um lögsöfn að hausti og að til þeirra sé boðað með fjallskilaseðli eigi síðar en 10 dögum fyrir fyrsta lögsafn (4. og 6. gr.).

Í 2. gr. fjallskilareglugerðar frá 1940 er komist svo að orði:

Allir þeir, er afrétt eiga eða geta fengið hann hjá öðrum, skulu nota hann til upprekstrar fyrir fé sitt. Þar, sem engan afrétt er hægt að fá, má nota heimalönd til sumarbeitar.

Þar, sem tveir eða fleiri menn eiga eða hafa afgirt sameiginlegt beitiland, getur annar eða einn ekki tekið gripi til beitar af öðrum, nema með samþykki meiri hluta hlutaðeiganda. Geti einhver í sameignarlandi afstaðið beit eða beitiland, er honum skylt að bjóða meðeigendum sínum fyrst afnot af beitolandinu, áður en hann gefur það falt við aðra.

Ef enginn af meðeigendum hans þarf landsins með, má hann taka gripi af öðrum að því leyti, sem hann hefir þá færri í beitolandinu en meðeigendur hans, samanborið við landstærð hvers þeirra. En þess skal þó gætt, að heimahögum sé ekki íþyngt um of.

Í ógirt samliggjandi beitolönd og afréttarlönd má ekki taka inn gripi, nema með samþykki meiri hluta hlutaðeigenda.

Heimilt skal hreppsnefnd að gera ítölu í afréttarlönd, þar sem því verður við komið.³

Tilhögun fjallskila er nánar lýst í *Göngum og réttum*. Framan af 20. öld var fyrsta lögsafnið miðað við þann tíma sem stjórn Kaupfélags Austur-Skaftfellinga ákvað hverri sveit til slátrunar en einnig réð veðráttan miklu um smölun og rekstra.⁴ Hreppsnefnd skipaði fyrir um göngur. Lét hún semja svokallað göngubréf sem gekk bæ frá bæ um alla sveitina. Þar voru safndagar ákveðnir, nafngreindir menn skipaðir í hvert gangnasvæði og til rétta og einnig gangnaforingjar og réttarstjórar.⁵ Við skýrslutökur á vegum óbyggðanefndar kom fram að hver landeigandi sér sjálfur um að smala eigið land.⁶

1 Skjal nr. 4 (25) (fjallskilareglugerð nr. 109/1891).

2 Skjal nr. 4 (67).

3 Skjal nr. 4 (55). Sbr. samhljóða texta í 3. gr. fjallskilareglugerðar frá 1951 (skjal nr. 4 (56)).

4 *Göngur og réttir* 1, s. 35.

5 *Göngur og réttir* 1, s. 36.

6 Skýrslutökur 28. 6. 2002.

7. SJÓNARMÍÐ ÍSLENSKA RÍKISINS

7.1. Málavextir

Af hálfu íslenska ríkisins er í upphafi rakinn aðdragandi að setningu laga nr. 58/1998, um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta, og í því sambandi vísað til ítarlegri umfjöllunar í greinargerð með frumvarpi til nefndra laga. Þá er tekið fram að það hafi lengi verið samdóma álit manna að ekki væri hægt að ákveða annað í lögum varðandi eignarhald á landi en að það land, sem enginn ætti beinan eignarrétt að, væri ríkisland. Eftir gildistöku framangreindra laga nefnist slíkt land þjóðlenda.

Um eignarréttarlega stöðu þjóðlendna sé það að segja að hér sé um að ræða sérstakt form á eignarhaldi að landi sem sé að mörgu leyti ólíkt beinum eignarrétti. Þjóðlendur verði þannig aldrei líkt við aðrar lendur ríkisins. Eignarréttur að þjóðlendur byggir ekki á námi heldur settum lögum. Íslenska ríkið hafi því engin eignarskjöl fyrir en fyrir liggja úrskurður óbyggðanefndar og eftir atvikum niðurstaða dómstóla.

Tekið er fram að ríkið eigi ekki öll réttindi í þjóðlendur heldur geti þau verið á hendi margra aðila vegna upphaflegrar afnotatöku eða venjuréttar. Eignarhald ríkisins sé eins konar forræði yfir tilteknum heimildum sem skapi aðild. Hlutverk ríkisins sé að fara með sameiginleg málefni þjóðarinnar og rétt eins og ríkið fari með stjórn auðlinda í hafinu innan ramma, sem settur er um þau málefni í lögum, fari ríkið með forræði þess lands og landsréttinda á Íslandi sem enginn getur sannað eignarrétt að.

Það liggja ágreiningslaust fyrir að Ísland skiptist nú í þjóðlendur og eignarlönd. Dómstólar hafi í nokkrum tilvikum hafnað grunneignarrétti einstaklinga og lögaðila að ákveðnum svæðum á landinu og gagnályktun frá þeim niðurstöðum leiði til þeirrar úrlausnar að slík svæði séu þjóðlendur. Áður hafi hins vegar ekki verið fjallað um mörk eignarlanda og þjóðlendna. Þessi mörk hafi verið til í landinu frá lokum landnáms en aldrei verið skilgreind.

7.2. Málsástæður og lagarök

Lögd er áhersla á það að kröfugerð íslenska ríkisins um þjóðlendumörk í Örafum sé að megin stefnu til byggð á því að mörk eignarlanda á kröfusvæðinu séu þau sömu og landnámsmörk. Utan þjóðlendulínu séu eignarlönd sem numin voru til eignar en innan þjóðlendulínu sé þjóðlenda sem aðliggjandi jarðeigendur hafi í einhverjum mæli haft afnot af.

Landnám hafi verið grundvöllur frumstofnunar eignarréttar að landi hérlendis og eini gjörmingurinn sem leitt hafi af sér beinan eignarrétt. Um landnámið séu glöggar heimildir í íslenskum fornritum, aðallega Landnámu. Við námið og eftirfarandi aðgerðir landnámsmannsins við að brjóta land til ræktunar og gera landið að bújörð hafi stofnast honum til handa beinn eignarréttur að þessum hluta náttúrunnar. Í íslenskri lögfræði sé þessi beini eignarréttur nefndur ýmsum nöfnum, eins og grunneignarréttur, eignarland, fullkomið eignarland, einkaeign og land undirorpið einstaklingseignarrétti. Í nýjustu lögum sé um þetta aðallega notað orðið eignarland eða landareign með sérstökum orðskýringum og sá réttur að einstaklingar geti átt hlut af náttúrunni sé nefndur séreignarréttur.

Fyrir utan skriflegar heimildir um landnámið hérlendis hafi fornleifar og búsetusaga staðfest fyrir okkur nútímamönnum að byggð hafi í stórum dráttum haldist á þeim svæðum sem numin voru til eignar. Sums staðar hafi byggð dregist saman en í örfáum undantekningartilvikum hafi byggð sótt á eftir að eiginlegu landnámi lauk.

Jafnhliða náminu er byggt á því að annar háttur á réttindatöku yfir landi hafi verið viðurkenndur í öndverðu, en það var taka til afnota. Óbeinn eignarréttur eins og beitarréttur hafi grundvallast á töku í upphafi og síðan venjurétti. Byggt sé á því af hálfu fjármálaráðherra í þjóðlendumálum í Austur-Skaftafellssýslu að land utan numdra eignarlanda hafi verið tekið afnotatöku einstakra

jarðeigenda þar sem möguleiki var til beitarafrnota og sums staðar allt að jökulrönd. Byggist það á því að engar heimildir sé að finna um að almenningar hafi verið í sýslunni en þeir voru sameiginlegt afnotaland fjórðungsmanna og síðan þjóðarinnar. Jöklarnir hafi aldrei talist til eiginlegra almenninga þar sem þeir voru ekki nytjaland. Jöklarnir hafi hins vegar flokkast með öræfum og verið einskismanns land en eftir lögtöku þjóðlendulaga verði að gera kröfu til þess að þeir teljist þjóðlenda.

Um eignarréttarlegan mun á eignarlöndum, afréttum og almenningum er vísað til dómafordæma. Einkum er vísað til fyrra málsins um Landmannaafrétt, H 1955 108. Sá dómur styðji fullyrðinguna um að nám þurfi til frumstofnunar eignarréttar. Dómurinn leiði enn fremur af sér þá réttarreglu í formi dómafordæmis að notkun lands til sumarbeitar fyrir búpening og annarrar takmarkaðrar notkunar leiði ekki til þess að afnotahafi eignist beinan eignarrétt að landinu. Í þessu sambandi eigi ekki að skipta máli hvort land sé almenningur, lögafréttur (afréttarland sem tilheyrir tveimur eða fleiri jörðum) eða bara annað land sem notað sé einungis til sumarbeitar án þess að hafa verið numið. Það eigi heldur ekki að skipta máli hvort slíkt land hafi sérstakt landamerkjabréf eða sé einhliða innlimað í landlýsingu jarðar með landamerkjabréfi. Ritun og þinglýsing landamerkjabréfs hafi aldrei að íslenskum lögum stofnað til beins eignarréttar að landi. Einungis námið sjálft hafi verið löglegt til loka landnámsaldar en þá hafi rétturinn til þess verið afnuminn með lögum.

Þá er vísað til fyrirkomulags hvað þetta varðar í Noregi og Norður-Ameríku. Þar sé land sem ekki er undirorpið beinum eignarrétti talið eign krúnunnar. Jafnframt er vísað til fyrirkomulags um hið sama á Grænlandi. Við endalok norrænnar byggðar þar í landi sé beinn eignarréttur að land talinn hafa fallið niður. Landstjórnin sé nú talin eigandi alls lands og úthluti einstaklingum og lögaðilum land til afnota.

Hér á landi hafi konungsvald ekki komið til fyrir en 1262 og eftir það hafi konungur eignast jarðir en ekki landið. Með Landmannaafréttardómi Hæstaréttar hinum síðari, H 1981 1584, hafi verið skorið úr um það að við stofnun allsherjarríkis 930 hafi ónumið land ekki orðið eign þess heldur haldið áfram að vera eigendalaust. Á einveldistíma hafi konungur Danmerkur og Íslands, á grundvelli nýbýlatilskipunar, haft vald til að ráðstafa eigendalausum landi og landi sem tilheyrði öðrum á grundvelli afnotaréttar. Vald þetta hafi grundvallast á löggjafarvaldinu en ekki verið litið svo á að konungur ætti land utan eignarlanda. Þetta vald kvað Hæstiréttur vera hjá Alþingi eftir að eignarréttartilkalli ríkisins til Landmannaafréttar var hafnað. Með þjóðlendulögunum hafi Alþingi svo nýtt þennan rétt til löggjafar.

Tekið er fram að örðugt sé að greina nákvæmlega mörkin á milli eignarlanda og þjóðlendna. Í upphafi virðist ekki hafa skipt máli að skilgreina þessi mörk. Megináherslan hafi þannig verið lögð á að greina mörk landnáma innbyrðis. Við það hafi glögg kennileiti, eins og stórar ár, verið notuð. Í nútímanum verði því að ráða í eyðurnar. Í megindráttum virðist landnám einungis hafa náð til láglendis en þó hafi ekki allt láglendi verið numið því almenningar voru bæði til hið efra og hið ytra. Mjög erfitt sé að gefa sér að hálendi eða fjöll hafi verið numin þar sem skráðar landnámsreglur beri með sér að slíkt hafi verið vandkvæðum bundið. Þó sé líklegt að helgun lands hafi náð svo langt að tekið væri með það land sem nýta mátti á heilsársgrundvelli og gat þannig verið hluti af jörð.

Þá er á því byggt að eignarréttur sé ekki eilífur þó til hans hafi stofnast. Talið sé að hann geti fallið niður ef hann verður að engu eða ef hann framselst ekki með löggerningum, erfðum eða hefðarhaldi. Þannig sé beinn eignarréttur að heimalandi jarðar talinn geta fallið niður með tímanum ef hann framselst ekki en eigendur aðliggjandi jarða taki að nýta þar beit fyrir búfé eingöngu. Með beitarnotunum eingöngu eru skilyrði hefðarréttar ekki uppfyllt. Um þetta sé Geitlandsdómur Hæstaréttar skólabókardæmi. Í þessu sambandi er jafnframt bent á ákvæði Nýbýlatilskipunarinnar frá 1776 og 1. mgr. 55. gr. erfðalaga, nr. 8/1962, sbr. 1. gr. laga um ráðstöfun erfðafjárskatts og erfðafjár ríkissjóðs til vinnuheimila, nr. 12/1952.

Næst er greint frá því að helstu skrifuðu heimildir um nám lands hérlendis séu í landnáma-bókum sem í heildarútgáfu nefnist Landnáma. Þá segir að benda megi á fjölmörg dómafordæmi Hæstaréttar þar sem stuðst sé við heimildir þaðan þegar skera þurfi úr um inntak eignarréttar.

Um landnámsmörk á því svæði sem til umfjöllunar er sé því vísað til Landnámu auk rits Einars Ó. Sveinssonar, „Landnám í Skaftafellspingi“ frá árinu 1948.

Fullýrt er að glöggt komi fram í heimildum um landnám í Örafum að hálendi, fjöll, örfæfi og jöklar hafi ekki verið numin til eignar og að Hæstiréttur virðist gera ríkari sönnunarkröfur um beinan eignarrétt að slíku landi en öðru landi á mörkum byggðar. Í þessu tilliti hafi Hæstiréttur litið til atriða eins og staðháttu, víðáttu og gróðurfars. Í því sambandi skipti hæðarlínur auðvitað miklu máli enda í rökréttu sambengi við ofangreint. Af löggjöf og dómum Hæstaréttar megi ráða að þessi atriði skipti mestu þegar ákveða skuli mörk jarða gagnvart óbyggðum og til þeirra því litið við kröfugerð íslenska ríkisins.

Þá sé það talið skipta meginmáli að samkvæmt gildandi rétti, verði landeigandi að sanna eignarheimildir sínar. Það sé því hans að sanna, að nám, raunveruleg og eðlileg nýting tiltekinnar jarðar eða önnur atriði, hafi tekið til stærra svæðis, en kröfulína ríkisins gefi til kynna.

Af dómum Hæstaréttar megi jafnframt ráða, að tengsl verði að vera milli eldri og yngri landréttar. Því eru eldri heimildir eins og vísitasíur bornar saman við nýrri landamerkjabréf. Nýrri heimildir um merki verði auðvitað að víkja fyrir eldri eða upprunalegum heimildum.

Íslenska ríkið telur glöggt koma fram í Hæstaréttardómum varðandi Kalmanstungu og Sandfellshaga í Öxarfirði (H 1975 55 og H 1999 2006), að innan landamerkjalýsingar jarðar geti verið tvenns konar land. Heimaland sem er í heilsársnotum og síðan afréttarland sem er í sumarnotum. Í fleiri málum eins og dómi Hæstaréttar um Jökuldalsheiði hafi verið reynt að varpa ljósi á hversu mikinn hluta fjalljarðarinnar Gilsár mætti nýta á heilsársgrundvelli og hversu mikill hluti væri aðeins í sumarnotum. Skilgreiningin á því hvaða hluti jarðar teljist heimaland sé því sú að heimaland sé það land innan landamerkja sem sé í heilsársnotum. Þegar svo þetta heimaland sé í aðaldráttum í samræmi við heimildir um upphaflegt nám blandist engum hugur um að beinn eignarréttur jarðeiganda ná til alls heimalandsins.

Með tilvísun í ofangreint er því haldið fram að kröfulínu um þjóðlendumörk í Örafum í samræmi við kröfulýsingu ríkisins skuli taka til greina þar sem með kröfulínunni sé búið að finna út í samræmi við tilteknar heimildir mörk heimalanda jarðanna við óbyggðir. Landamerkjabréf jarðanna hafi ekkert um þetta að segja enda hefði ekki þurft að stofna til þessa máls og skipa óbyggðanefnd ef landamerkjabréf væru heimild um þjóðlendumörk, jafnvel þótt þinglýst séu.

Þá er fullýrt að samningur eins og landamerkjabréf bindi einungis aðila samningsins og íslenska ríkið eigi engan hlut að þeim samningum sem í íslenskum landamerkjabréfum felast. Sammerkt sé það öllum landamerkjabréfum fjalljarða að þau séu einhliða ákveðin inn til óbyggða og óbyggðamörkin oftast geðþóttaákvörðun jarðeiganda á líðandi stund frekar en að þau styðjist við eldri rétt. Á það megi jafnframt benda að við engan hafi verið að semja árið 1882 og það var ekki fyrir en 116 árum síðar að slíkt var hægt eftir að íslenska ríkinu hafði með lögum verið fenginn eignarrétturinn að þjóðlendum.

Í framhaldi af þessu er vikið að hefð. Greint er frá því að talið hafi verið, að hefðarréttur hafi ekki verið til í okkar fornlögmum alla vega ekki í þeirri mynd sem við þekkjum hann. Lagaákvæði í bæði Grágás og Jónsbók um að almenningar skyldu vera sem að fornu hafa verið hafi verið nefnd sem óræk sönnun þess að nám landa utan byggðar hafi verið óheimilt og sömuleiðis hafi verið andstætt þessu lagaákvæði að til hefðaréttar stofnaðist til slíkra landsvæða.

Í þessu sambandi er jafnframt vísað til ákvæða Norsku laga frá árinu 1687 um hefð og hefðarlaga, nr. 46/1905, sem leystu ákvæði hinna fyrir nefndu af hólmi. Samkvæmt þeim sé hvorki unnt að vinna hefð á afréttum né almenningum. Þessu til stuðnings er vísað til síðari dóms Hæstaréttar um Landmannaafreitt. Þessi regla hafi nú verið lögfest, sbr. ákvæði 3. gr. þjóðlendulaga.

Þá er athygli vakin á því að skilyrði fyrir hefðarhaldi er óslitið eignarhald sem hefur verið skýrt þannig að hefðandi hafi haft svo víðtæk ráð eignar að þau bendi til eignarréttar og jafnframt þurfi hann að hafa útilokað aðra frá því að ráða yfir eigninni. Í þessu sambandi skipti auðvitað miklu máli hvernig afnot séu og ekki síst girðingar umhverfis landareign.

Loks er á það bent að á hefð hafi verið minnst í mörgum dómum Hæstaréttar og í engu tilviki hafi hefðarréttur verið talinn hafa stofnast yfir landi sem nú gæti heitið Þjóðlenda.

7.3. Núpsstaður

Ein jörð af kröfufsvæði 3 hafi gerst aðili að þessu Þjóðlendumáli en það sé Núpsstaður. Í kröfulýsingu dags. 13. júlí 2001 sé gerð sú krafa f.h. eiganda Núpsstaðar að hafnað sé kröfu þeirri sem í raun sé fram komin um Þjóðlendu í landi Núpsstaðar á Skeiðarársandi og að viðurkenndur verði fullkominn eignarréttur hans að nefndu landi til þeirra merkja sem komi fram á kröfukorti.

Upphaf þessa ágreinings, sem hér sé uppi hafður, megi rekja til deilna um merki milli Núpsstaðar og Skaftafells, sem reis fyrst árið 1978, rúmu ári eftir að A- Skaftafellssýsla var gerð að sérstöku lögsagnarumdæmi með lögum 56/1976.

Íslenska ríkið gerist ekki aðili að landamerkjaþrætu þessari en óhjákvæmilegt sé að reifa atriði sem skipt geti máli við ákvörðun um inntak eignarréttar að þessu þrætulandi. Verði því að fjalla um rök með og móti beinum eignarrétti Núpsstaðar á sandinum en áður en framangreind kröfulýsing hafi komið hafi ekki verið talin ástæða til að fjalla um land Núpsstaðar annars staðar en í svæði 3.

Í kröfulýsingu fyrir Fljótshverfi sé greint frá upplýsingum um landnám og annað sem tengist landrétti. Segi þar að Gnúpa Bárður hafi numið Fljótshverfi allt en með því orði sé væntanlega aðeins um að ræða byggðina milli Núpsvatna og Hverfisfljóts. Nafnið Núpsvötn eigi raunar aðeins við neðan Lómagnúps en Núpsá heiti áin þá er inn með núpnunum komi.

Haraldur Matthíasson hafi þá skoðun eins og sjáist í riti hans „Landið og Landnáma II“ að Fljótshverfi sjálfu ljúki við Núpsá en hann telji þó að landnám Bárðar hafi náð lengra austur. Fljótlega hafi vegna veiði, beitar og reka orðið að setja landamörk á Skeiðarársandi en þar hafi auðvitað verið sandflæmi frá landnámstíð. Hann geri ráð fyrir að í Skaftafellssþingi hafi landamerki einatt verið sett nálægt þeim farvegi sem árnar höfðu í öndverðu, þær sem í mörkum voru. Þannig hafi naumast verið landamerki á Lómagnúpsandi. Hann telji varla að þau hafi verið sett þar sem raun varð á af því að þá hafi runnið meginvatn Skeiðarár. Það þurfi föst og glögg kennileiti til landamerkja. Þau sé ekki að fá á jöklinum sjálfum og ekki heldur niðri á sandinum þar sem jökulhlaup og árflóð æði yfir. Gleggstu kennileitin hafi því verið því Súlutindar sem gnæfi við himin á austurbrún Eystrafrjalls og því hafi landamerki verið við þá miðuð.

Í kröfugerðinni fyrir Fljótshverfi hafi verið stuðst við framangreindar skoðanir Haraldar og talið að landnáminu hafi lokið austur á sýslumörkum. Óbyggðanefnd sé að sjálfsögðu ekki bundin af þessari kröfugerð. Eins gæti óbyggðanefnd komist að þeirri skoðun að landnám hafi ekki náð lengra en að Lómagnúp og það land, sem síðar fer innan merkja Núpsstaðar, hafi einungis gert það með afnotatöku á síðari öldum og þannig hafi afnotaréttinum ekki fylgt grunnréttur að landinu.

Um annað land Núpsstaðar austan Lómagnúps og Núpsstaðar verði ekki komist hjá því að benda á að réttur til þess sé ekki á allan hátt afdráttarlaus.

Núverandi landamerkjalyýsing geri ráð fyrir því að Núpsstað tilheyri allt fjalllendi inn að jökli frá Skeiðarárjökli í austri og í vestur að línu sem dregin sé upp Krossá svo langt sem hún nái, þaðan í Álftadalsbrýr og síðan beint í jökul. Þessi lýsing sé í þversögn við eldri heimildir eins og Jarðabók Ísleifs Einarssonar 1709 en þar sé jörðinni Svínafelli í Örafum eignaður afréttur í Eystrafrjalli.

Aðrar ritaðar heimildir séu á sama veg. Samkvæmt máldögum 1343, 1397 og 1448 og vísitasíu fyrir Kálfafellskirkju 12. júní 1749 eigi kirkjan afrétt í Skorum að hálfu á móti Svínfellingum og kolskóg í vestrum Skorum en þessi svæði séu það sem nú er kallað Eystrafrjall og Vestrafrjall í skógum fyrir innan Súlu þar sem nú séu Núpsstaðarskógar. Ekki hafi fengist skýringu á því hvi

Þessi afnotalönd Kálfafellsstaðar séu nú innan landamerkjálýsingar Núpsstaðar. Kolaskógur í vestri Skorum geti hafa verið ítak Kálfafellsstaðar í eignarland Núpsstaðar. Sú skýring verði ekki notuð um Eystrafjall. Tvær jarðir eigi þar fyrrum saman afrétt eftir áreiðanlegum heimildum í mörg hundruð ár. Önnur jörðin sé Kálfafell í Fljótshverfi og hin Svínafell í Örafum. Réttur Núpsstaðar til landsins sé svo fyrst skráður í einhliða landamerkjabréfi rúmlega aldar gömlu.

Í þessu sambandi sé vert að hafa í huga að einu merkjalýsingarnar, sem eldri eru séu landamerkjabréfið, séu fjórar vísitásiur frá 1645, 1657, 1677 og 1707 þar sem fram komi að land Núpsstaðar sé heimaland og svo annað land sem sé milli Krossár og jökla að austan. Þessi merkjalýsing geti ekkert um norðurmörk og vitað sé að Krossá nái ekki að jökli.

Það sé rétt að líta á aðra jörð í nágrenninu í þessu sambandi, Kálfafellsstað. Elsta landamerkjálýsing jarðarinnar sé vísitasia 1641. Samkvæmt henni eigi kirkjan heimaland allt til ummerkja eftir hefðarhaldi. Að austan Djúpá allt hið efra á fjöll upp og að utan ræður Brúará hið efra á fjöll upp. Í yngri vísitasiu 1848 sé land kirkjunnar farið að stækka og nú ráði að austan Djúpá frá jökulum og kirkjan á Djúpárbakkaland sem sé í eyði. Að utan og vestan ráði Brúará að vestan á fjöll upp. Til samanburðar skuli bent á að samkvæmt gildandi landamerkjabréfi jarðarinnar frá 1922 ráði Djúpá að austan frá jökli eins og komið hafi verið 1848 og jörðin hafi aukið land sitt með því að dregin sé ákveðin lína frá Laxá að vestan til jökuls.

Af framansögðu megi glöggst sjá að í Fljótshverfi sé verulegur munur á lýsingu landrýmis einstakra jarða allt frá landnámi og til núverandi landamerkjabréfa.

Í sambandi við þennan ágreining megi benda á að fyrir óbyggðanefnd gildi ekki málsforræðisreglan um að aðilar geti ráðstafað sakarefni heldur skuli nefndin í hverju tilfelli komast að niðurstöðu sem samrýmist viðurkenndum reglum íslensks eignarréttar. Það kunni að vera að í málinu um Fljótshverfi verði gengið lengra um þjóðlendumörk en kröfugerð ríkisins geri ráð fyrir. Hér í þessu máli séu ítrekaðar kröfur um að allt landið frá kröfulínu á Skeiðarársandi samkvæmt kröfukorti verði úrskurðuð þjóðlenda allt að þeirri línu sem marki upphaf svæðisins í vestri samkvæmt auglýsingu óbyggðanefndar.

7.4. Skaftafell

Í greinargerð íslenska ríkisins kemur fram að í landamerkjabréfi frá 5. maí 1890 vanti alveg lýsingu á óbyggðamörkum svo óljóst sé hvað bændur hafi þá talið tilheyra jörðinni af fjallendi.

Fyrsta hálandið að austan sé Hafrafellið og Hrútsfjallið. Heimildir um þau segi að snemma á öldum byggðar hafi Hafrafellið verið afréttur frá Freysnesi og Hnappavallakirkja eigi þar ítök samkvæmt máldaga frá 1343. Enn fremur hafi hún átt tólf unguneyta rekstur og skógartóft í Hrútfelli. Eftir að byggð hafi lagst af í Freysnesi og jörðin verið lögð til Skaftafells fylgdi með upprekstur í Hafrafell. Síðan hafi Svínfellingar farið að beita þar fé á öndverðri 19. öld svo haft fjallið á leigu og nýti það nú einir til beitar. Þá sé greint frá því í Byggðasögu Hofshrepps að Skaftafell eigi upprekstur í Freysnesland. Engar heimildir séu öndverðar við þetta á þann veg að Hafrafellið sé talið til eignarlanda. Sé því ekki ástæða til annars en hafa allt fjallið innan kröfulýsingar um þjóðlendumörk.

Næst við Hafrafellið liggja Skaftafellsjökull sem allur sé innan þjóðlendu og síðan komi hið upp-runalega land Skaftafellsjarðarinnar eins og það hafi verið fyrir Örafajökulsgos 1362. Heimaland jarðarinnar sé að sjálfsögðu eignarland en hversu langt það nái liggja ekki fyrir í gögnum.

Ýmsar heimildir séu um nýtingarrétt annarra jarða á Skaftafellsheiðinni sem sé upp af heimalandinu. Jarðirnar Hof, Sandfell og Svínafell hafi skógarítak í Heiðinni. Síðan segi í sveitarlýsingu frá 1700 og Jarðabók Ísleifs 1709 að Fagurhólsmýri eigi skóg í Hnappavallaítaki í Skaftafellsskógi. Þessi síðastnefndi skógur sé væntanlega í heimalandi.

Í greinargerð segir að alveg sé ljóst að beinn eignarréttur Skaftafellsjarðar hafi aldrei náð að jökli. Til þess skorti landnámslýsingar, landamerkjaskrár og svo vinni heimildir um staðhætti,

gróðurfar og hæð yfir sjó gegn slíkri niðurstöðu. Benda megi á hæð fjalla á Skaftafellsheiðinni, Skerhóll í 526 m, Kristínartindar í 979 m og 1126 m og síðan Skarðstindur í 1385 m. Handan hæðarinnar sem tilheyrir gamla landi Skaftafells séu Morsárjökull, Morsárdalur og fjalllendið austan hans, m.a. Skaftafellsfjöll, Jökulfell og Miðfell.

Fyrir gos í Öräfajökli 1362 hafi verið bær undir Jökulfelli, nefndur eftir fjallinu. Líklegt þyki að Morsárdalur og fjalllendið hafi tilheyrt þeirri jörð en síðar hafi land þetta verið talið tilheyra Skaftafellsjörðinni án þess að til séu um það neinar heimildir.

Í Jökulfelli hafi verið byggð fram eftir öldum og hálfkirkja árið 1343. Sú kirkja muni þó hafa verið niðurlögð fyrir 1362 því í Lómagnúpsmáldaga frá 1397 segi, að Gyrðir biskup hafi lagt þang- að 12 ær og kú frá Jökulfelli, en Gyrðir hafi verið biskup 1350-1360. Ef til vill hafi Skeiðará eyðilagt Jökulfell en rústir af bænum hafi sést fram að árinu 1800.

Á liðnum öldum hafi ýmsar jarðir talið sig hafa nýtingarétt í landi Jökulfells. T.d. segi í Jarða- bók Ísleifs 1709 að „skattbændur allir frá Kolgrímu til Fells segjast eiga skóg í Jökulfelli í Öräfum, þar sem kallaður er Bændaskógur. Hefur til forna verið brúkaður af allmörgum og enn nú af nokkrum“. Samkvæmt sömu heimild sé prestsetrinu Sandfelli eignað skógarítak í Jökulfelli.¹

Þessar heimildir gefi tilefni til tveggja ólíkra ályktana. Sú fyrri sé að eftir að heimaland Jökul- fells eyðilagðist hafi jörðin verið yfirgefin og enginn eignarréttur framselst en landið orðið almenn- ingur. Sama sé talið hafi gerst í Þjorsárdal er byggð þar lagðist af í eldgosi snemma byggðar. Tveir dómur hafi staðfest að svona geti farið um beinan eignarrétt og sé helst að vísa til Vilborgarkots- dóms Landsyfírréttar og Geitlandsdóms Hæstaréttar. Síðari ályktunin sé að jörðin sjálf hafi verið lögð til Skaftafells en ýmsir aðrir aðilar fengið hlunnindi og ítök úr jörðinni. Þessu til stuðnings sé vert að gefa því vægi að jörðin liggur að Skaftafelli og verði þannig eignarréttarlega séð í vörslum Skaftafellsbænda eins og Freysnes en sú jörð hafi verið keypt af konungi með gögnum og gæðum um miðja 19. öld og lögð undir Skaftafell.

Þyngri rök séu fyrir því að telja beina eignarréttinn hafa framselst Skaftafellsjörðinni en sá eignarréttur geti að sjálfsögðu ekki verið víðtækari en hjá fyrri eiganda. Samkvæmt heimildum um nám Þorgerðar hafi hún aldrei numið land lengra en að Jökulfelli og þannig geti landið þar fyrir vestan ekki verið beint eignarland á grundvelli náms. Líklegt sé að Skeiðarársandur hafi á land- námstíma verið óbrúkandi öræfi eins og nú sé og því verði að ákvarða þjóðlendumörk í Skeiðar- árjökli og niður í sjó eins og nánar greini um kröfulínu.

Vardandi Skaftafellsfjöllin er vísað til heimilda um afréttarmál í Öräfum.² Skaftafellsfjöll hafi verið afréttir Skaftafellinga frá landnámsöld. Þegar fé gekk í fjöllunum hafi heimamenn skilið á milli einstakra svæða fjallendisins vardandi smölun og réttað frá þeim stöðum. Jökulfell og vestur- hlutinn hafi alla jafna verið nefnd Vesturfjallið. Einnig hafi verið talað um að smala hálsana og dal- ina en þá átt við austurhluta Skaftafellsfjalla. Tímafrekt hafi verið að smala fjöllin, einkum Færnes og Krossgilsdal. Fénu þaðan hafi venjulega verið smalað fram á Jökulfell og sameinað safninu þar. Réttáð hafi verið undir Jökulfelli en fé sem safnað var úr Miðfelli hafi verið réttað við gil eitt í mynni Kjósar. Rétt eins og í Skaftafellsfjöllum hafi þurft að smala í Miðfelli.

Þessar heimildir bendi ekki til annars en fjöllin ofan Morsárdals hafi verið venjulegt ónumið afnotaland, afréttur bænda.

Þannig snúi tiltækar heimildir að Morsárdal og Skaftafellsfjöllum. Þessi lönd hafi á einhvern óskilgreindan hátt komist undir Skaftafell og verið talin með öðru landi Skaftafells við gerð landa- merkjaskrárinnar 1890.

Íslenska ríkið byggir á því að gera þjóðlendukröfu til alls lands sem ekki hafi verið numið. Þeim ritum, sem fjalli um landnám á þrætusvæðinu, beri saman um hversu langt í vestur numið hafi

1 *Jarðabók Árna og Páls* 13, s. 433.

2 Snævarr Guðmundsson, 1999: *Þar sem landið ris hæst. Öräfajökull og Öräfasveit*, Reykjavík.

verið. Í Sturlubók Landnámu segi að Þorgerður kona Ásbjörns, sonar Heyjangurs-Bjarnar úr Sogni, hafi numið allt Ingólfshöfðahverfi milli Kvíár og Jökulsár (Skeiðarár). Í Hauksbók segir hins vegar að í samræmi við gildandi landnámsreglur hafi Þorgerður leitt kvígu sína undan Tóftafelli, skammt frá Kvía suður og í Kiðjaklett hjá Jökulfelli fyrir vestan. Þorgerður hafi þannig numið land um allt Ingólfshöfðahverfi á milli Kvíár og Jökulsár. Þessar frásagnir segi skýrt að hið byggilega svæði hafi verið numið (Ingólfshöfðahverfi). Námið til vesturs hafi aldrei verið lengra en í Kiðjaklett hjá Jökulfelli fyrir vestan. Þar sem mörkin séu einnig nefnd við Skeiðará séu yfirgnæfandi líkur á að hún hafi runnið úr Vatnajökli við Jökulfell. Sé þannig kröfugerð ríkis réttilega miðuð við landnámsmörk. Hæstiréttur hafi fyrir löngu skapað þá dómvenju að byggja á frásögnum Landnámu þegar skera þurfi úr þrætu um beinan og óbeinan eignarrétt. Megi í því sambandi benda á eftirfarandi dóma: H 1960 726 (Skeljabrekka), H 1994 2227 (Geitland), H 1997 1162 og 1183 (Auðkúlu- og Eyvindarstaðaheiðar), H 1997 2420 (Hundadalsheiði), H 1999 111 (Jökuldalsheiði), H 1999 2006 (Öxarfjarðarheiði) og H 1999 368 (Víðihólar).

Eigendur Skaftafells II hafi ekki hrakið staðfræði þessara landnámsmarka en haldið því fram að Skeiðará hafi á liðnum öldum runnið vestar. Það breyti engu um það. Ingólfshöfðahverfi hafi ekki færst í vestur við það og ekki landnámsmörkin við Jökulfell. Engu máli skipti í þessu sambandi hvort eigendur Skaftafells hafi litið á Skeiðárársand sem eignarland sitt. Allur þorri almennings hafi ekki til að bera þekkingu til að greina í sundur þær lendur sem undirorpnar eru beinum eignarétti eða bara afnotarétti, eins og reka, beit og veiði.

Við aðalmeðferð málsins var því haldið fram af hálfu ríkisins að líkindi væru til þess að á þessum tíma hafi Skeiðaráin runnið niður við Jökulfellið á svipuðum slóðum og í dag. Nokkuð ljóst virðist eftir elstu heimildum að mörkin við Jökulfell hafi verið Skeiðará, síðan Kvía og loks Jökulsá á Breiðamerkursandi. Sá sem byggja vilji á því rétt að farvegir þessir hafi verið á öðrum stað á landnámsöld en nú verði að hafa um það sönnunarbyrði, svo glöggar séu lýsingar Landnámu.

Heimildir um afnot af Skeiðárársandi hafi snúist um reka, beit og veiði. Af skali 15-3 megi sjá að landeigendur hafi getað leigt sumarreit á sandinum.

7.5. Svínafell

Í greinargerð íslenska ríkisins kemur fram að Svínafells sé ekki getið meðal landnámsjarða. Lands-hættir við Svínafell séu þannig að heimalandið sé fyrir neðan snarbratt Svínafellsfjall, sem sé vel gróið upp frá undirlendinu. Síðan sé nokkur geil í fjalllendu í átt að Svínafellsjökli, en mikið fjalllendi sé umlukið þeim skriðjökli og síðan á hinn veginn Virkisjökli og inn á milli sé jökulbrún Örafajökuls. Fjöll séu þarna mjög há, Öskuhnúta 917 m og Skarðstindur 1061 m.

Í landamerkjabréfi jarðarinnar frá 1890, þar sem merkjum til fjalla (óbyggðamörkum) sé ekki lýst, segi að þessari jörð tilheyri Svínafellsfjall og Hvanndalur. Þessi hálendi séu þarna ekki talin innan merkja heldur tilheyrandi jörðinni, eins og alltaf sé um afnotalönd. Þannig sé full ástæða til að halda þessum svæðum báðum innan þjóðlendu skv. kröfulýsingu og telja þau þannig utan eignarlanda. Þessu til frekari stuðnings séu auðvitað staðhættir, gróðurfar og hæð yfir sjó.

7.6. Sandfell

Í greinargerð íslenska ríkisins kemur fram að Sandfelli sé lýst í vísitási Brynjólfs biskups Sveinssonar frá 1641 og 1654. Ljóst sé af heimildum að Sandfell hafi skipst í heimaland og annað land sem í flestum tilvikum sé réttur til lands á fjalli. Landamerkjabréf frá 1922 gangi miklu lengra til jökuls en eldri heimildir og því verði að mestu að víkja því til hliðar.

Verði þannig þjóðlendulínan látin liggja í beinni stefnu milli neðstu hluta Kotárjökuls og neðsta hluta Falljökuls. Með þessu móti verði efsti hluti Sandfellsheiðar innan þjóðlendu. Ingólfshöfði sé hluti af jörðinni Sandfelli og sé viðurkenndur beinn eignaréttur að landi höfðans.

7.7. Hof

Í greinargerð íslenska ríkisins kemur fram að austurmörk Hofs séu í Kúadal en minnt á að Hofsnæs sé byggt úr Hofi samkvæmt heimildum úr vísitásiu. Samkvæmt vísitásiu Jóns biskups Árnasonar 1727 séu merki milli Hofs og Sandfells „í farvegi Kotár þar sem hún fellur fyrir innan Kúabakka og sjónhending upp í það gljúfur við neðanvert fjallið, sem sú sama á fellur úr og upp í mitt Rótafjall“. Ekkert sé getið um mörkin til fjalla (efri markalínu) en fjallendið upp af bænum sé frekar hrikalegt. Eystri mörk jarðarinnar séu samkvæmt sömu vísitásiu: „Að austanverðu skal Hof eiga land að Hólsgili, en bent er á að áður hafi það verið Gljúfurá eða Gljúfurárgil, áður en Hofsnæs var skilið frá.“

Hvorug þessara marka ná að jökli þótt merkin skv. landamerkjabréfinu frá 1922 nái í vestri upp í jökul. Virða verði frekar eldri heimildir, sem skemmra gangi en yngri, sem stangist á við eldri rétt. Mörk jarðarinnar geti ekki verið við jökulrönd Örafajökuls samkvæmt merkjalýsingu, þau hljóti að liggja neðar og væntanlega séu þjóðlendumörk enn neðar. Verði um þau að fara að álitum og taka mið af staðháttum, gróðurfari og hæð yfir sjó. Í þessu fjallendi séu há fjöll eins og Hrútsfjall 670 m, Goðafjall 651 m og Hofsfjall 744 m.

Valin sé sú leið af ríkinu að draga beina línu frá Stórhöfða, þvert yfir Hofsfjall og í punkt í Goðafjalli og svo áfram í neðsta hluta Kotárjökuls.

Elsta heimild um jörðina sé Hofsmáldagi frá 1343 og þá eigi kirkjan hálf heimaland. Ljóst sé af þessari heimild að land jarðarinnar á þessum tíma hafi skipst í heimaland og afrétt og ekki hafi það neinum breytingum tekið.

7.8. Fagurhólmýri

Í greinargerð íslenska ríkisins kemur fram að samkvæmt landamerkjabréfi eigi jörðin Fagurhólmýri hvorki austur né vesturmörk að jökli heldur aðeins talsvert upp í fjallendið. Um norðurmörkin sé ekkert skráð. Eystri mörk endi í Yrpugili og að vestan endi þau í gljúfri sem Gljúfursá fellur eftir. Lína á milli þessara staða myndi liggja í yfir 700 metra hæð. Sú lína sé talsvert fyrir ofan þau mörk sem líkleg séu á milli lands sem verið geti í heilsársnotum og lands sem einungis geti verið í sumarnotum.

7.9. Hnappavellir

Í greinargerð íslenska ríkisins kemur fram að austurmörk Hnappavalla í Kvía séu við jökul enda komi áin úr Kvíarjökli. Vesturmörk, við Fagurhólmýri, endi hins vegar í Yrpugili sem sé talsvert frá jökli. Ekkert sé getið um mörkin til fjalla í landamerkjabréfinu.

Glöggt megi ráða að Staðarfjall hafi ekki verið numið. Verði því að telja það allt innan þjóðlendu. Um annað fjallendi upp af jörðinni sé það að segja að fara verði að álitum um þjóðlendumörk eftir upplýsingum um staðhætti, gróðurfar og hæð yfir sjó og ekki sé óraunhæft að láta þjóðlendulínu þarna enda í Yrpugili þar sem mörkin endi milli Hnappavalla og Fagurhólmýrar. Sá kostur sé þó ekki tekinn en í staðinn tekin bein lína frá neðsta hluta Hólárjökuls til Stórhöfða fyrir ofan Fagurhólmýri.

7.10. Kvísker

Í greinargerð íslenska ríkisins kemur fram að þegar komið sé inn í land jarðarinnar sé komið inn í eignarland en spurning sé hversu langt til fjalla beini eignarrétturinn nái. Eystri mörk jarðarinnar samkvæmt landamerkjabréfi séu viðmiðunarlína sem þess vegna geti náð að jökli án þess það sé sagt berum orðum þar sem Fjallsjökull og Hrútajökull komi saman (að Miðaftanstindur í Breiðamerkurfjalli beri í skarð í Eyðnatindi). Milli Hnappavalla og Kvískerja séu mörkin um Kvía.

Austur- og vesturmörk jarðarinnar komi þannig í jökul. Ekki séu nein landamörk skráð til fjalla. Spurningin sé þá hvort jörðinni tilheyrir land að fjöllum, upp á fjöllin eða jafnvel efst á Örafajökul.

Einfalt hefði verið að orða það í landamerkjalyýsingu hafi það verið meiningin. Verði að ætla að landeigandi verði að bera halla af svona óvandaðri lýsingu enda hvíli sönnunarbyrði um eignarrétt á þeim sem haldi honum fram.

Ekki séu heimildir um nýtingu annarra á fjallendinu upp af landi jarðarinnar og bent sé á að land jarðarinnar sé innan landnáms og sé austasti hluti þess lands sem Þórður illugi hafi fengið frá Hrolllaugi Rögnvaldssyni landnámsmanni. Við kröfulýsingu um þjóðlendumörk verði þannig að miða við að innan eignarlands verði það land sem talist geti í heilsársnotum með tilliti til staðhátta, gróðurfars og hæðar yfir sjó.

Það land, sem þjóðlenduakrafa ríkisins taki til sé hálandi eins og Ærfjall, nærri umlukt af jökli. Þá sé þar mestur hluti Múla, Rótarfjall, Sveinshöfði og Vatnafjöll. Um það bil helmingur hálandisins upp af Kvískerjabæ sé þannig á þrætusvæði þar sem af hálfu landeigenda séu gerðar kröfur til viðurkenningar beins eignarréttar allt að jökli.

7.11. Fjall

Í greinargerð íslenska ríkisins kemur fram að skipta megi þessu landsvæði í Breiðármerkurfjall og undirlendi. Hluti af þessu undirlendi séu Breiðárlón og Fjallsárlón, síðan komi melarnir fyrir sunnan Breiðárlón og neðan vegar séu Breiðáraurar og Fjallsfjara. Land þetta sé enn ónýtt til landbúnaðar eins og það hafi verið frá því um 1400. Um helmingur af þessu svæði sé Breiðármerkurfjall. Verði fjallað um það svæði sérstaklega en nú tekið fyrir landið neðan fjallsins.

Pau atriði, sem máli skipti vegna kröfugerðar ríkisins, séu nokkur. Í fyrsta lagi megi benda á að ekkert landamerkjabréf sé til fyrir Fjall og á Fjalli hafi ekki verið rekinn búskapur í um 600 ár en búskapur einkenni eignarlönd. Þær merkjalýsingar, sem notaðar séu til að draga mörk þessa kröfuvæðis, séu fjörumörk. Fjörumörkin hafi verið einu mörkin sem skiptu máli þar sem í fjörunni hafi falist verðmæti sem voru rekaréttur.

Fjall sé landnámsjörð og beinn eignarréttur að heimalandi jarðarinnar grundvallist því á námi. Jörðin hafi eyðst og eyðilagst skömmu eftir árið 1400. Beinn eignarréttur hafi þá fallið niður, sbr. umfjöllun af hálfu ríkisins um Breiðármörk. Sú eign, sem eftir standi tilheyrandi landnámsjörðinni sé afrétturinn í Breiðármerkurfjalli, beit í Fjallsfit og rekinn á Fjallsfjöru. Önnur eign jarðar geti ekki hafa lagst til Hofskirkju því önnur eign hafi ekki verið til staðar.

Hvernig Hofskirkja eignaðist Fjall sé ekki vitað en orðalagið öll eign jarðar hafi lagst til Hofskirkju í jarðabók Ísleifs bendi ekki til afsalsgernings heldur eins konar innlimunar til afnota.

Sé ekki ólíklegt að þetta hafi gerst með sama hætti og þegar byggð lagðist af í Geitlandi í Borgarfirði og landsvæðið lagðist til Reykholtskirkju sem afréttur. Þessi niðurstaða sé í samræmi við vísitásiu Brynjólfs 1641 því samkvæmt orðalagi hennar séu réttindi hennar í Fjallslandi einungis reki og önnur ítök. Hefði verið átt við beinan eignarrétt hefði verið talað um heimland allt með fjöru. Í lögfestu Hofs 1851 sé sama orðalag og staðfesti það einnig skilning Hofsbænda á þeim rétti sem þeir töldu sig eiga. Segir í texta lögfestunnar, eftir að land Hofs hefur verið lögfest, að enn fremur sé lögfest eftirskrifuð ítök sem Hofsjörðu eigi að fylgja. Eitt af þeim sé eyðijörðin Fjall, sem liggir á Breiðármerkursandi austan Kvískerja lands, nefnd jörð sé lögfest með öllum nytjum til fjalls og fjöru, sé fjaran talin 9 (hundruð) fyrir Fjallsfit.

Engin ótvíræð eignarskjöl séu nú til um land Fjalls. Í landamerkjabréfi Hofs frá 15. júlí 1922 segi að jörðin eigi Breiðármerkurfjall allt og land á Breiðamerkursandi og svo sé vesturmörkunum lýst sem viðmiðunarlínu. Enn fremur að Hof eigi Fjallsfjöru innan tilgreindra fjörumarka. Þannig standi hvergi að Hof eigi jörðina Fjall eins og ráða megi af kröfulýsingu Hofsbænda. Standi þá eftir það sem fyrr var reifað að til Hofs hafi ekki fallið beinn eignarréttur að öllu landi Fjalls heldur einungis takmarkaðar nýtingarheimildir sem hafi verið einu verðmætin sem ekki eyddust.

Bent er á sönnunarbyrði þess sem heldur fram beinum eignarrétti á hægnum forsendum. Fjallið sé afréttur frá Hofi, sbr. umfjöllun í bókinni Göngur og réttir og Árbók Ferðafélags Íslands 1993. Hér sé einungis um að ræða óbein eignarréttindi í þjóðlendu.

Jörðin Sandfell sé í jarðabók Ísleifs 1709 sögð eiga upprekstur í Fjallslandi og sé þar væntanlega um sama rétt að ræða og áður tilheyrði Rauðalækjarkirkju samkvæmt máldaga frá 12. öld en eignir Rauðalækjarkirkju féllu til Sandfells eftir Örfafjökulsgos hið fyrra. Enn fremur hafi Sandfell átt upprekstraritak fyrir 180 fjár í Breiðármerkurfjalli og í eldri heimildum segi að jörðin eigi geldfjárhöfn fyrir 140 í Fjallslandi. Vafalaust sé hér um eitt og hið sama að ræða því svo virðist sem Breiðármerkurfjall sé í Fjallslandi.

Af heimildum sé nærtækast að draga þá ályktun að beinn eignarréttur hafi fallið niður af landi Fjalls, en Hofskirkja hafi haldið eftir upprekstrarrétti í Breiðármerkurfjalli og rekarétti á ströndinni í samræmi við heimildir. Sömuleiðis hafi kirkjan í Sandfelli haldið eftir upprekstrarrétti sínum í Breiðármerkurfjalli.

7.12. Breiðármörk

Í greinargerð íslenska ríkisins segir að Breiðár sé víða getið í fornsögum, m.a. í Njálu. Kári Sölmundarson hafi sest þar fyrst að með Hildigunni Starkaðardóttur, bróðurdóttur Flosa í Svínafelli. Til sé máldagi Mariukirkju á Breiðá í Örfæfum 1343. Þetta sé líklega sama jörð og þar segir að Mariukirkjan eigi heimaland allt með fjörum og skógum þeim sem þar hafa að fornu fylgt og þeim sömu mörkum sem að fornu hafa verið. Þegar jarðabók Ísleifs Einarssonar er rituð 1709 sé jörðin hálf konungseign en hálf bóndaeign, eyðijörð. Skóg lítilfjörlegan eigi jörðin eða hefur átt í Breiðármerkurmúla sem sé umgirtur af jöklum.

Breiðármerkirkja muni hafa lagst af um 1500 eða fyrr og hafi þá Breiðármörk fallið með fjöru undir dómkirkjuna í Skálholti en 3. ágúst 1525 hafi Ögmundur biskup selt Ásgrími Ásgrímssyni Breiðármörk en undanskilið Skálholtskirkja, alla stórreka og tré eru væru lengri en 6 álnir. Í seinni heimildum sé enn minnst á fjörueign Skálholts. Halldór sýslumaður Skúlason hafi látið ganga um greint kaup dóm 20. maí 1587 að Holtum í Hornafirði og staðfesti Alþingisdómur 1587 þann dóm og dæmdi kaupbréf dómkirkjunnar myndugt. Hafi þá búið á Breiðármörk Mikill Ísleifsson. Breiðá (Breiðármörk) hafi verið yfirgefin 1698.

Fyrsta heimildin um Breiðármörk sé úr Njálu. Hin næsta sé að Mariukirkjan á Breiðá átti samkvæmt máldaga árið 1343 heimaland allt með fjörum og skógum þeim sem þar hafa að fornu fylgt og þeim sömu mörkum sem að fornu höfðu verið. Breiðármerkirkja hafi lagst af nálægt árinu 1500 eða fyrr og jörðin þá fallið undir dómkirkjuna í Skálholti. Skálholt hafi svo selt einkaðíla jörðina 3. ágúst 1525 en undanskildi stórreka. Þann 29. nóvember 1670 hafi verið gert kaupbréf fyrir jörðinni Breiðármörk auk Kaldárholts í Holtum (3-4). Bjarni Eiríksson lögréttumaður hafi selt Brynjólfi biskupi Sveinssyni til fullkomlegrar eignar og frjáls forræðis hálf annað hundrað sem sé fjórðungur úr 6 hundruða jörðinni Breiðármörk austur í Örfæfum með svo miklu úr viðreka fjöru sem þeim fjórðungi mátti fylgja í 6 álna trjám og þaðan af minna eftir því sem biskupinn í Skálholti hafði selt Ásgrími Ásgrímssyni 1525. Á árinu 1698 sé jörðin yfirgefin en var þá óbrúkandi orðin vegna ágangs jökuls og vatna.

Í Jarðabók Ísleifs Einarssonar sé greint frá því að jörðin sé hálf konungseign og hálf bændaeign. Hinn 7. dag aprílmánaðar 1851 hafi Hofsbændur lögfest eignarjörð sína Hof með ákveðnum merkjum og enn fremur hafi þeir lögfesta sér nánar tilgreind ítök sem Hofsjörðu áttu að fylgja og meðal þess var hálf eyðijörðin Breiðármörk með tilheyrandi fjöru, veiðistöðum og öllum landsnytjum. Jörð þessi sé sögð fyrir austan Fjalls land, austur af Fellslandi í Suðursveit, vestan Jökulsár á Breiðármerkursandi þar sem hún falli úr jökli.

Árið 1853 hafi lengi verið búinn að vera uppi ágreiningur um fjörumörk á milli Fells í Suðursveit og Fjalls og Breiðármerkur í Örfæfum. Þann 23. apríl 1853 sendi Jón Sigurðsson og Pétur Jónsson á Hofi bréf til sýslumanns til að óska eftir að komið verði á fundi til að eyða ágreiningi um mörkin en þeir hafi talið sig eiga þarna hagsmuni. Talið var að auðveldasta leið til að mæla mörkin væri að mæla frá Kvískerjafjöru, Fjalls- og Breiðármerkurfjöru þar sem vissa væri til um lengd þeirra. Þann 8. júní 1854 hafi verið gerður samningur eigenda Fells og Hofsbænda um merki milli

Fells og lands Breiðármerkur á Breiðamerkursandi. Samið hafi verið þannig að allar grasnytjar og virkilegur eignarréttur skyldi þá eftir tilheyra Felli í Suðursveit allt að austurmörkum Fjallsfjöru sem hafi verið á milli Breiðumerkurfjöru og Fjallsfjöru og „skuli þaðan af fjörunni sjónhending tekin beina stefnu í Svörturák, sem er á jöklinum uppundir Breiðá og norðan hvar hún rennur. Svo skuli og Hofs eigendur og ábúendur njóta alls vestanmegin við nefnda Breiðá og til greindrar stefnu inn á fjall og fjöru á milli“.

Af hálfu íslenska ríkisins er á það bent að við heimildir, sem jarðeigendur hafa lagt fram, sé ýmislegt að athuga. Í fyrsta lagi hafi jörðin skipst í heimaland og annað land ef vitnað er til máldagans 1343. Ekki er vitað hvernig sú afmörkun hefur verið. Fram til 1525, er Ögmundur biskup seldi jörðina, hafi hún verið öll eign sama aðila og ítakalaus. Eftir 1525 hafi jörðin sjálf verið í einkaeign en stórviðarkeki á fjörunni eign Skálholts. Þessu ítaki Skálholts sé svo afsalað 7/3 1857 til Gísla Þorsteinssonar, Uppsölum. Árið 1670 kaupi Brynjólfur biskup Sveinsson fjórðung úr jörðinni en hún var þá talin 6 hundruð. Þetta sé fyrsta dæmið um skipt eignarhald og ekki er vitað hvað verður um þennan fjórðung Brynjólfs. Árið 1698 sé jörðin orðin óbrúkandi vegna ágangs jökuls og vatna og er hún þá yfirgefin. Í framhaldi af því sé á því byggt að beini eignarrétturinn sem var að heimalandinu hafi fallið niður með tímanum. Í þessu sambandi megi benda á ákvæði í Nýbýlatilskipuninni 1776 en þar segi þetta: „það álist eigi að vera nein sérleg eign, þó að þeir í kring búandi hafi verið vanir að reka sitt kvikfé á svoddan land, svo lengi sem, og vegna þess að það hefur legið í eyði, því það skal einasta álitast sem almenningur.“ Í Vilborgarkotsdómi Landsyfírréttar varð niðurstaða um þrætuland á þennan veg og einnig í Geitlandsdómi Hæstaréttar. Í sambandi við fasteignir, sem enginn getur sannað beinan eignarrétt að, hvort sem þær hafa áður verið háðar eignarrétti eða ekki, sé einnig rétt að benda á reglur um erfðafjárjód, sbr. 1. mgr. 55. gr. laga nr. 8/1962, sbr. 1. gr. laga nr. 12/1952, sem leiði til þess að eignir manns, sem enga erfingja á, renni í erfðafjárjód til ráðstöfunar ríkisins og þannig sé það íhugunarefni eins og segir í greinargerð með þjóðlendlögnum, hvort sams konar reglur gildi slíkar fasteignir.

Fyrstu heimildir um jörðina eftir eyðingu hennar sé í jarðabók Ísleifs 1709. Þar segi að jörðin sé hálf bændaeygn og hálf konungseygn. Hvernig þessi skipting varð skortir heimildir um og hvort í bændahlutum felist fjórðungur Brynjólfs sé ekki vitað. Í samræmi við kenninguna um brottfall beins eignarréttar sé ekki ólíklegt að með orðum jarðabókarinnar sé við það átt að konungseygnin sé stórrekin sem tilheyrði Skálholti en bændaeygnin sé annar reki og eftir atvikum beit ef annað hefur ekki verið eftir. Verði að ætla að Breiðármörk hafi verið jörð 1670 er Brynjólfur kaupir sinn fjórðung því biskupinn hafði mikið vit á jarðakaupum. Megi því reikna með að eyðilegging jarðarinnar hafi orðið með skjótum hætti 1698 er jörðin var yfirgefin. Konungur hafi tekið undir sig eignir Skálholts eftir siðskipti eins og kunnugt sé og glöggt komi fram í stólsjarðauppboðunum á Suðurlandi á 18. öld.

Ljóst sé af lögfestu Hofs frá 1851 að Hofsbændur telji Breiðármörk ná allt að Jökulsá og svo hitt að ekki sé lögfestur beinn eignarréttur að Breiðármörk heldur ítaks eða afnotaréttur. Þegar búið sé að lögfesta Hof eru lögfest ítök sem Hofsjörðu eigi að fylgja. Eitt þessara ítaka sé hálf eyðijörðin Breiðumörk með tilheyrandi fjöru, veiðistöðum og öllum landsnytjum.

Næstu heimildir um þetta þrætuland og reyndar land utan kröfusvæðis þessa máls allt að Jökulsá sé frá árunum 1853 og 1854. Þá séu eigendur Fells og Hofsbændur að deila og geri með sér samkomulag um land og fjörumörk. Aðild Hofsbænda að þessari þrætu byggist vafalaust á lögfestunni og ekki sé ólíklegt að lögfestan hafi verið gerð í tilefni af deilunni. Samkvæmt lögfestunni hafi Hofsbændur einungis átt hálfa eyðijörðina og geti þá ekki gert bindandi samninga fyrir alla jörðina. Enn fremur komi þeir ekki fram sem fulltrúar annars en óbeins eignarréttar og geti því ekki gert samning um framsal beins eignarréttar.

Í þessu sambandi sé rétt að benda á að hvergi sé á Hof minnst í neinum eignarskjölum nema í bréfi 31/3 1876 frá Einari Gíslasyni þar sem segi að Gísli sálugi í Njarðvík hafi átt ½ Breiðumörk

en hinn helmingurinn verið opinber eign og sé það að líkindum sá hluti sem liggja undir Hof. Þessi skrif bendi til þess að vafi geti verið á að í greinargerð ríkisins hafi verið dregnar réttar ályktanir af eignarheimildunum úr Jarðabókinni 1709 og með opinberri eign sé ekki átt við stórrekann sem síðan var afsalað 1876. Hvað sem rétt kann að vera í því efni megi þó benda á það að heimild Hofsbænda til að fara með opinbera eign verði að byggjast á löggæringi og sá löggæringur liggja ekki frammi. Lögfesta hefur ekkert gildi nema á bak við hana sé raunverulegur réttur.

Í bréfum, sem fyrr voru rakin í greinargerð ríkisins frá erfingjum Gísla Halldórssonar í Njarðvík á árunum 1861-1876 komi fram að hin eydda jörð sé farin að gróa að einhverju leyti þannig að hagbeitargagn sé orðin af landinu. Í bréfi Einars Gíslasonar 1876 sé hvergi talað um annað í sambandi við Breiðármörk en leiguliðagagn, ítak og landsnytjar að leiguliðagagninu. Hið eina, sem standi þar um afmörkun lands, sé að fjaran eigi að vera 900 faðmar tólfræð á lengd og liggja fyrir miðjum Breiðamerkursandi milli Fells og Fjalls fjöru.

Á árinu 1922 sé farið að huga að hreppamörkum milli Borgarhafnarhrepps og Hofshrepps. Frá því ári séu til ritaðar vangveltur Stefáns Jónssonar, Kálfafelli. Hann velti upp þeirri hugmynd sinni að Jökulsá á Breiðármerkursandi hafi á landnámstíma runnið fyrir vestan Nýgræður og hafi það þá verið hreppamörk og svo skuli standa. Hafi þá landamörk milli Fells og Breiðármerkur verið á sama stað. Landamerkjaskráin 13. maí 1922 sé gerð í samræmi við þetta og hún samþykkt af hreppstjórum Hofshrepps og Borgarhafnarhrepps. Ekki séu neinir meintir eigendur Fells eða Breiðármerkur kallaðir til sem þó hafi verið lagaskylda samkvæmt landamerkjalogum svo landamerkjabréf hafi eitthvað samningsgildi en landamerkjabréf séu auðvitað ekkert annað en samningur. Um þetta svokallaða landamerkjabréf megi auðvitað einnig segja það að með því sé einungis ákveðin bein lína með því að miða við ákveðin kennileiti á fjöru, við jökul og svo viðmiðunarpunkt í Mávabyggðum. Alls ekki hafi verið að taka af skarið um það hvað langt til landsins land Breiðármerkur hafi náð, auk þess að mörk til norðurs og vesturs vanti.

Í greinargerð ríkisins segir að vesturmörkin samkvæmt kröfulýsingu jarðeigenda virðist fengin úr landamerkjaskrá Hofis þar sem segi að Hof eigi Breiðármerkurfjall allt og land á Breiðármerkursandi og eins og segir í bréfinu séu mörkin að vestan: „Toppurinn á Miðaftanstindi á Breiðármerkurfjalli sem beri í skarðið á Eyðnatindi í sama fjalli.“ Hér muni átt við mörkin milli Kvískerja og Fjalls og sé þannig hin skriflega kröfulýsing ekki í samræmi við landamerkjalinur á korti. Þessi lýsing sé auðvitað ekki landamerkjalinna með upphafpunkti og endapunti heldur sé hér um einhvers konar viðmiðunarlínu að ræða. Ekki verði betur séð en kröfulínan samkvæmt korti miðist við merki þau sem tileinkuð séu fjallsfjöru í landamerkjaskrá Hofis 15/7 1922. Í skrá þessari segi að Hof eigi Fjallsfjöru þar sem mörkin að austan séu sögð þessi: „Hærri þúfan á Mávabyggðum skal bera austan í Múlahöfuðið sem er fremst austan á Breiðármerkurfjalli og landamörk þau sömu.“ Það sé sammerkt með öllum þessum tilvitnuðu landamerkjalinum, sem dregnar hafa verið sem kröfulínur á kort, að verið sé að ákvarða fjöromörk eingöngu enda fjaran það eina sem talið hafi verið verðmæti á þessum tíma. Hvergi sé með skýrum hætti hægt að draga af lýsingum þessum þá ályktun að verið sé að lýsa mörkum umhverfis ákveðið land. Orðalag afsals Björgvins Vigfússonar bendi eindregið til þess að Björgvin hafi ekki verið viss um sinn eignarrétt en þar sem hann hafði átölulaust af öllum síðan 1910 hirt afgjald af landi hálftrar Breiðármerkur og hálftrar Breiðármerkurfjöru, þ.e. í 27 ár, þá hafi hann talið sig geta afsalað viðkomandi eignum. Hvað hins vegar hafi verið að afsala komi ekki fram. Ekkert sé sagt um landamerki, heldur sé talað um land hálftrar Breiðármerkur, eins og það hafi verið til forna. Þó sé getið um lengd fjörunnar. Ekki sé þess getið hvort um eignarland hafi verið að ræða, hvort þetta land hafi verið úrskipt eða í óskiptri sameign né hver hafi átt hinn helminginn á móti.

Í greinargerð íslenska ríkisins segir að það sé sama hvernig litið sé á heimildarskjöl um þetta þrætuland. Lítil líkindi séu til þess að einhver geti sannað beinan eignarétt til alls þrætulandsins, hvað þá hluta af því. Hér sé um að ræða lítt gróna mela, aura Breiðár og Breiðarlón. Eina nytja-

landið sé sá hluti af Nýgræðunum sem taldar séu innan merkja og þannig í þessu kröfufsvæði. Þar megi hafa einhver beitarafnot, enda nánast litið á það sem afrétt nú á dögum. Ítrekaðar séu þjóðlendukröfur til alls svæðisins og sérstaklega áréttað að leggja beri alla sönnunarbyrði á þann sem heldur fram beinum eignarétti til lands sem þessa.

8. SJÓNARMÍÐ GAGNAÐILA

8.1. Núpsstaður

Af hálfu jarðeiganda er því haldið fram að Núpsstaður í Fljótshverfi sé ein af landmestu jörðum landsins og land hennar m.a. á Skeiðarársandi sunnan og austan Súlnatinda á Eystra-Fjalli. Allt til síðastliðins hausts hafi verið rekinn þar sauðfjárbúskapur, auk þess sem margvísleg hlunnindi jarðarinnar hafi verið nytjuð fram til þessa dags. Jörðin megi teljast með landnámsjörðum þar sem þess sé getið að Hróar Tungu-goði hafi tekið Lómagnúpslönd af eigandanum Eyvindi Þorsteinssyni og hlotist af vígaferli (Landnáma 1968:327-29). Skálholtsdómkirkja hafi hins vegar eignast hluta jarðarinnar mjög snemma og á síðari öldum taldist jörðin Skálholtsstólsjörð.

Sama ætt hafi setið jörðina óslitið frá því um 1730 að undanteknum þeim árum sem jörðin lá í eyði um Skaftáreld. Árið 1839, þann 7. júní, hafi jörðin verið seld á uppboði, skv. skilmálum „með hvorum selia á Skálholts Biskupsstóls Jarðagóss“, dags 27. apríl 1785, en nú í 3. grein þeirra sé það svo orðað að „Serhver jörð verdr upphrópuð eins og hún nú, at húsum og Jarðargæðum er ásigkomin, ... , með þeim landamerkjum, gögnum og gæðum, eignum og ítökum til lands og vatns, sem jörðini með rettu fylgir ad hefd og lögum ...“. Í yfirlýsingu uppboðshaldarans, sem lesin var upp fyrir Manntalsþingsrétti á Kleifum þann 9. júní 1841 en færð í veðmálabók Skaftafellssýslu sem no. 107, þann 24. október 1840, sé tekið fram að jörðin framseljst kaupandanum: „til allrar löglegrar eignar og umráða, með öllum hennar gögnum og gæðum, sem henni fylgt hafa og fylgja ber að fornu og nýju ...“. Kaupandi jarðarinnar á uppboðinu hafi verið ábúandinn Hannes Jónsson en hann eftirlátið hana syni sínum Dagbjarti og hún framseld honum. Kaupverðið hafi verið fjögur hundruð ríkisbankadalir reiðusilfur er greiddist við afhendingu. Sölubréf konungs hafi ekki fundist en Jarðatal Johnsens segi það útg. 3. júní 1840.

Árið 1891, þann 7. maí, hafi verið gert landamerkjabréf fyrir Núpsstað skv. þágildandi landamerkjalögum, undirritað af ábúanda jarðarinnar. Árinu áður hafi samsvarandi bréf verið gert fyrir Skaftafell, upplesið á manntalsþingi að Hofi þann 5. maí 1890, undirritað af sömu mönnum f.h. Skaftafells og Núpsstaðar og rituðu síðan undir fyrrgreint bréf. Lýsingar bréfa séu ekki samhljóða, mörkin séu þau sömu sem lýst sé á milli jarðanna en bréfin hvort öðru til skýringar og fyllingar. Um þau landamerki, sem lýst hafi verið með bréfum þessum, var enginn ágreiningur í tæpa níu áratugi. Það megi raunar merkilegt heita þar eð sterk rök bendi til þess að það hafi fyrst verið 1890 sem tekið hafi verið að miða við þau mörk sem lýst sé í bréfunum en merki jarðanna hafi áður legið nokkru austar og skuli það rakið síðar.

Ágreiningur vegna merkja Núpsstaðar og Skaftafells hafi fyrst risið árið 1978, rúmu ári eftir að Austur-Skaftafellssýsla hafi verið gerð að sérstöku lögsagnarumdæmi með lögum nr. 56/1976 sem gildi tóku 1. jan. 1977. Ágreiningur þessi hafi staðið síðan og sættir ekki takist þrátt fyrir að reyndar hafi verið með formlegum hætti a.m.k einu sinni en líklega tvisvar, sjá skjöl nr. 14-16.

Í hnotskurn sé deilt um túlkun ofangreindra landamerkjabréfa. Eigandi og ábúendur Núpsstaðar hafi ætíð talið að landamerkjalinu ofan til á sandinum (nærri vegi) ætti að draga austan Gígjukvíslar nærri fornum farvegi Sigurðarfitjaála (sjá Hannes Jónsson 1963, skal nr. 4). Þessum skilningi sínum hafi þeir haldið fram staðfastlega og aldrei ljáð máls á öðru. Þó hafi fast verið eftir því leitað af ýmsum umboðsmönnum ríkisvaldsins, m.a. sýslumanni og þjóðgarðsverði 1978. En þá fyrst hafi umræddir starfsmenn ríkisins komið á flot þeim skilningi að mörk jarðanna lægju vestan Gígjukvíslar en ekki austan eins og ævinlega hafi verið álitnið og haft fyrir rétt fram að því.

Ekki verði hjá því komist að lýsa yfir því álitu að þessari nýju skoðun um landamerki á Skeiðarársandi hafi verið haldið fram fremur af kappi en forsjá, allt frá upphafi. Í því heimildarskjali sem ríkið byggði á rétt sinn til lands á Skeiðarársandi vegna þjóðgarðsins í Skaftafelli (gerðardómur 25. nóv 1969 (um landskipti á jörðinni Skaftafelli milli þjóðgarðsins í Skaftafelli og lands sem tveir seljenda jarðarinnar héldu eftir) hér eftir bréfi Náttúruverndarráðs dags. 30. sept. 1996, skjöl nr. 14), segi (undirstrikun málsaðila) að jörðinni sé skipt þannig:

Landamerki Ragnars Þ. Stefánssonar og Jóns Stefánssonar á Skeiðarársandi ákveðast af tveimur línum frá föstum punkti, sem settur er ofan þjóðveggar, 15 metrum norður frá miðlínu vegarins og í 225 metra fjarlægð, mælt austur eftir veginum frá þeim stað, þar sem hann mætir heimreið neðan tungirðingar Skaftafells. Frá þeim fasta punkti eru norðurmörk fyrir landi Ragnars og Jóns Stefánssona ...

Frá hinum fasta punkti B á uppdrættinum, sem áður er nefndur ofan þjóðveggarins, liggja mörkin beina sjónhendingu til suð-vesturs að punkti C, þar sem hin beina lína sker landamerki Skaftafells og Núpsstaðar milli Sigurðarfitjaála og Sandgígjukvíslar. Að öðru leyti takmarkast land þeirra að vestan af þinglýstum landamerkjum Núpsstaðar og Skaftafells, sunnan hins síðastnefnda skurðpunktar. Að sunnan af sjó, að austan af þinglýsum mörkum Svínafells og Skaftafells ... Merkin eru innfærð á meðfylgjandi uppdrátt með brotnum línum í rauðum lit.

Náttúruverndarráð ták fram í bréfi sínu að því miður hafi það ekki undir höndum frumrit nefnds korts. Og megi til sanns vegar færa að það hafi verið miður ef kortið hafi verið gert í samræmi við orð gerðardómsins en um það verði ekki dæmt án athugunar á kortinu.

Þann 10. júní 1978 hafi verið settur niður gabbrósteinnur við vegkant þjóðveggarins nokkru vestan Gígjukvíslar á Skeiðarársandi með áletruninni „Austur-Skaftafellsýsla“, sbr. skjöl nr. 14. Bréf um gerning þennan beri með sér að um óformlega athöfn hafi verið að ræða þrátt fyrir að sýslumaður A-Skaftafellsýslu hafi staðið þar að verki. Ljóst megi vera af bréfinu að ágreiningur hafi verið kominn upp um merki jarða og jafnframt um mörk lögsagnarumdæma sýslumanna Skaftafellssýslna sem virðist hafa verið talin fylgja landamerkjum Skaftafells og Núpsstaðar eins og þau voru ákveðin 1890.

Ekki komi fram að gætt hafi verið ákvæði laga sem við áttu á þeim tíma. Skuli þar fyrst nefnd lög nr. 31/1877 en í 1. gr. þeirra segi m.a. að viðkomandi sýslu sé „skipt í tvö sveitarfélög; ... skilur ... Skeiðarársandur sýslufélög Skaftafellssýslu, eins og sýslur að fornu.“ Í annan stað beri að nefna lög um landamerki og fleira nr. 41/1919, gr. 8-15 í II. kafla laganna sem fjalli um meðferð landamerkjamála og hafi lagt valdsmanni brýnar skyldur á herðar jafnt sem valdsmanni og héraðsdómara. Ekki verði heldur séð að valdsmaður hafi gætt leiðbeiningarskyldu sinnar við ólöglærða en hann hafi verið einn löglærðra á Skeiðarársandi umræddan dag. Hér megi geta þess að með lögtöku Járnsíðu 1272 og Jónsbókar 1281 hafi landinu verið skipt í 12 þinghár og 5 þeirra skiptust í tvennt þannig að þinghár hafi orðið 17 alls. Skaftafellssþing hafi orðið tvær þinghár, önnur vestan en hin austan Lómagnúpsands. Að öðru leyti vísist til skjala nr. 4, 5, 7, 8 og 13 um umdæmaskiptingu á Skeiðarársandi. En af þeim megi ráða að sandurinn hafi verið talinn ein þingmannaleið úr Núpshlíð og austur að Sandfelli, sbr. skjal nr. 7, og þar hafi verið ævafornt varða á miðjum sandi, nefnd „sýsluvarða“ eða „sýslumannsvarða“ á Hörðuskriðu, þeirri sem sópaðist burt í hlaupinu 1903. Því er haldið fram að þar hafi mörk sýslanna og landamerki jarðanna verið „að fornu“.

Næst gerðist það síðan í máli þessu að gefin hafi verið út reglugerð nr. 319/1984, um þjóðgarð í Skaftafelli. Þar bregði svo einkennilega við að ekki sé um mörk þjóðgarðsins að vestan, miðað við það sem í fyrrnefndum gerðadómi segi skýrum orðum að þau séu austan Gígjukvíslar („milli Sigurðarfitjarála og Sandgígjukvíslar“, sjá um legu vatna skjal nr. 11, heldur sé tekið að miða við „sýslustein“ þann sem settur hafi verið upp 1978. Í 4. gr. reglugerðarinnar segi svo, sbr. skjal nr. 10:

Mörk þjóðgarðarins eru þessi:

Að vestan ráða landamörk Núpsstaðar og Skaftafells, sem jafnfram eru sýslumörk V.- og A.-Skaftafellsýslu, frá Súlutindum og suður að „sýslusteini“. Frá „sýslusteini“ liggja mörkin í beina línu í merki við Gömlutún, en þaðan til austurs í fremstu nöf Hafrafells og áfram í beina línu í landamörk Svínafells og Skaftafells á Svínafellsjökli. Mörkin fylgja síðan síðastnefndum landamörkum til norðurs. Á jökli að austan og norðan ráða vatnaskil. Mörkin eru sýnd á meðfylgjandi uppdraetti.

Áður hafi gilt um þjóðgarðinn í Skaftafelli auglýsing nr. 229/1968 en þar hafi ekki verið kveðið á um mörk hans sem eðlilegt megi telja þar sem landi Skaftafells hafi ekki verið skipt. Fyrirnefnda reglugerðin sé um fleiri hluti athyglisverð en þann að land þjóðgarðarins sé með henni teygt vestur fyrir Gígjukvísl. Fyrst beri að nefna að um þjóðgarða hafi gilt ákvæði 25. gr. laga 47/1971, um náttúruvernd en í greininni segi m.a. að: „Sé landsvæði sérstakt um landslag, [o.fl.] ... , getur Náttúruverndarráð lýst það þjóðgarð, enda sé svæðið ríkiseign.“ Nú verði ekki séð að ráðherra, reglugerðargjafinn, hafi haft vald til þess að lýsa jökulsvæðið eign ríkisins á sitt einsdæmi, að hann hafi gert svo, eða haft það í huga. Því hljóti að verða að gera ráð fyrir því að ríkisvaldið hafi talið sig komast að eignaráðum að umræddu jökulsvæði, Skeiðarárjökli, að mestu og mjög verulegum hluta af Vatnajökli að öðru leyti, með kaupum sínum á landi Skaftafells. Enn sé sérstaklega athyglisvert að í reglugerðinni sé ekki kveðið á um það einu orði hvernig mörk þjóðgarðarins að vestan á jöklinum séu ákveðin en látið við það sitja að sýna þau á uppdraetti. Hljóti það að gefa þeim grun byr undir vængi að ekki hafi verið endanlega um það fjallað hvernig þau mörk skuli ákvaða.

Næst hafi það gerst varðandi mörk Núpsstaðar og Skaftafells að efnt hafi verið til vettvangsferðar, með allmiklu föruneyti árið 1987 en um frekari aðgerðir liggja heimildir ekki á lausu og virðist málið hafa gúfað upp. Það sem um þetta sé vitað finnst í skjali nr. 14.

Enn hafi málið verið tekið upp haustið 1995 að frumkvæði Skaftárhrepps og nú til formlegrar sáttameðferðar á forræði sýslumanns í Vík eftir skipunarbréfi dómismálaráðherra og virðist þar undirskilið að leitað skuli sátta um landamerki og stjórnsýslumörk í einu lagi þar eð þau fari saman. Af gögnum málsins að dæma virðist hvorki hafa verið gætt fyrirnefnds ákvæðis laga nr. 31/1877 né þeirrar réttarvenju sem það vísar til. Ekki virðist heldur af gögnum að dæma að gætt hafi verið sérstaklega að gerðardóminum um landskipti í Skaftafelli 1969 né hann lagður fram við sáttameðferðina, sbr. skjöl nr. 15. Niðurstaða þessara sáttaumleitana hafi verið sú að sýslumaður hafi lagt fram sáttatillögu, dags. 18. okt. 1996, sem litlar sem engar undirtektir hafi fengið af landeigendum og enn aðra, samhljóða þeirri fyrri um ágreining á sandinum, dags. 10. des. 1996 (skjöl þessi hafi verið lögð fram af lögmanni fjármálaráðherra sem nr. 10 í þjóðlendumáli í Fljótshverfi), og því lýst yfir að við sáttatillögu þessa yrðu hlutaðeigandi landeigendur að una uns leitað yrði til dómstóla með ágreining hafi þó enginn landeigandi lagt jáyrði sitt á tillögu sýslumanns. Með úrskurði þessum eða sáttatillögu hafi margnefndum sýslusteini loks verið fundinn staður með formlegum hætti eftir 18 ára og 7 mánaða óformlega veru á sandinum en 12 og hálf ár hafi þá verið liðið síðan steinn þessi hafi orðið þeirrar upphefðar aðnjótandi að réttur að landslögum hafi verið á honum byggður. Hafi steininum nú verið hnikað til, að úrskurði sýslumanns, og hann færður nokkuð austur með vegi í átt að farvegi Gígjukvíslar en brú hafi þar enga verið að hafa, nokkra hrið þetta haust og vetur, eftir gos og Grímsvatnahlaup þann 5. nóvember.

Við afmörkun sína á svæði 2 (A-Skaft.) hafi óbyggðanefnd miðað við sáttalínu sýslumanns. Að formi til hafi fjármálaráðherra ekki gert kröfu til lands Núpsstaðar á Skeiðarársandi en afmörkun svæðisins valdi því að svo sé í raun. Svo gróflega sé gengið á rétt jarðarinnar með sáttatillögu þessari að henni sé ekki ætlað land til sjávar heldur skerist land hennar úr við punkt 5, alllangt upp á sandi, u.þ.b. 7,125 km frá flæðarmáli, ef mælt sé stystu leið til sjávar úr punkti 5. Ljóst megi vera að slík „sáttatillaga“ fái ekki staðist og ekki svara verð eftir það sem fram hafi komið við sáttameðferð þegar tillagan var sett fram. Af þessum ástæðum sé nauðsynlegt af hálfu Núpsstaðar að

gera kröfu til þess fyrir óbyggðanefnd að landamerki jarðarinnar á Skeiðarársandi séu virt með fullum eignarrétti og eðlilegast virðist að gera þá kröfu á svæði 2, eins og málum er háttað.

Geiri sá, sem nú sé deilt um, sé u.þ.b. 4,25 km að breidd, mælt í beina línu á milli þeirra punkta þar sem þjóðvegurinn skeri sáttalínu sýslumanns við steininn og á hina síðu þá línu sem ábuundur á Núpsstað hafi ævinlega talið rétta. Við sjó sé bil þetta um 9,5 km að breidd ef mælt sé beint milli skurðpunkta línanna tveggja við flæðarmál. Af þessum 9,5 km liggi tæpir 5,5 km., fyrir landi næstu jarða fyrir vestan Núpsstað í Fljótshverfi, að öllum líkindum Rauðabergs og jafnvel Kálfafellsjarða einnig. Skuli athygli óbyggðanefndar vakin sérstaklega á þessu þar eð að formi til sé ekki gerð krafa í land neinna þessara jarða á láglandi á Skeiðarársandi.

Af hálfu jarðeigenda er á því byggt að allt land á núverandi Skeiðarársandi hafi verið numið í öndverðu, það hafi að mestu verið gróið og landamerki legið um Jökulsá eins og í Landnámu greini. Fjörumerki Núpsstaðar í punkti 7 séu u.þ.b. þar sem hún hafi lengstum haft útfall sitt og þar hafi hún skipt löndum og hreppum. Jafnframt er á því byggt að við landnám hafi jökullar verið langtum mun minni en seinna varð. Skeiðarjökull hafi þá í mesta lagi legið fram á móts við Færnes og land verið gróið þangað inn úr. Um þessa málsástæðu vísist til rita náttúrusögufraeðinganna Sigurðar Björnssonar, Sigurðar Þórarinssonar og Hjörleifs Guttormssonar og Odds Sigurðssonar sem tilfærð séu í skjalaskrá. Sérstaklega sé hér byggt á ritgerð Sigurðar Björnssonar og vísað til hennar í heild sinni til rökstuðnings. Um nútímalandamerki sé jafnframt vísað sérstaklega til korts sem ljósritað sé með öðrum skjölum, einkum um það hvar mið eigi að taka í Súlnatinda en einnig um landamerki fram á sandi sem hann sýni austan Gígjukvíslar.

Varlegt virðist að álíta af framansögðu að landamerki Núpsstaðar hafi aldrei legið fyrir vestan línu sem dregin sé í suður frá Eystra-Svíahnúki fyrr en með landamerkjabréfunum frá 1890 og 91. Á þeim grundvelli m.a. sé krafist þess lands sem síðan hefur komið undan jökli og hugsanlega mun koma undan jökli eins og að framan greinir. Jafnframt sé á því byggt að landamerki hafi ekki verið ákveðin á jökli heldur aðeins að jökulbrún með bréfum þessum og í þeim sé ekki tekin afstaða til þess hvernig fara eigi um land sem undan jökli komi, hvorum megin hryggjar það skuli liggja en ljóst sé hins vegar að það falli til viðkomandi jarða. Lína sú, sem krafa sé gerð um að gildi í þessu sambandi, virðist miðað við aðstæður allar, eðlilega dregin, sem næst hornrétt á jökulbrúnina en þess jafnframt gætt að ganga ekki á fornan rétt nágrannajarðarinnar. Um réttarreglur um landamerki við jökulbrún vísist til greinarkafla eftir Tryggva Gunnarsson.

8.2. Skaftafell II

Við aðalmeðferð komu fram skýringar á breyttri kröfugerð. Andmæli við kröfum ríkisins séu til kominn af því að gagnkvæmur forkaupsréttur sé á milli jarðanna Skaftafells I og II. Ef ríkið vildi selja eða losa sig við hluta þessa lands þá ættu eigendur Skaftafells II forkaupsrétt þannig að öllum slíkum þjóðlendukröfum beri að hafna að því leyti. Þá sé gerð krafa um viðurkenningu á landinu í heild, þ.e.a.s. eignarlandi eigenda Skaftafells II enda þótt þó krafa ríkisins varði aðeins landið að hluta. Það sé til komið af því að nánast sé sótt að landinu úr öllum áttum og ekki hægt annað en að gera þá kröfu að fá viðurkenningu á þessu landi. Farið sé fram á að fá viðurkenningu á landinu eins og það sé eftir landskiptagerð 1969 og eftir að ríkið, Náttúruverndarráð, hafi gefið eftir hluta lands nokkru síðar.

Í greinargerð kemur fram að af hálfu jarðeigenda sé því haldið fram að Skaftafell sé vestasta jörðin í landnámi Þorgerðar, ekkju Ásbjörns, sonar Heyjangurs-Bjarnar hersis. Samkvæmt Landnámu hafi hún numið allt land milli Jökulsár og Kvíár.

Ragnar Stefánsson í Skaftafelli hafi talið að allt fram á miðaldir hafi vötn á Skeiðarársandi verið þrjú. Vestast var Lómagnúpsá sem seinna fékk nafnið Núpsvötn eftir að Súla féll í sama farveg en austar nálægt miðjum sandinum hafi verið Jökulsá á Sandi.¹ Sveinn Pálsson segir að hún hafi horf-

1 „Ragnar í Skaftafelli. Endurminningar og frásagnir“ eftir Helgu K. Einarsdóttur, útg. 1995.

ið með öllu í byrjun 18. aldar en um svipað leyti er farið að kvarta mjög yfir ágangi Skeiðarár sem þá lá í grennd við Skaftafell og kom úr jökli nálægt Jökulfelli. Hún hafi áður verið vætla. Það megi telja öruggt að á 18. öld hafi Jökulsá á Sandi flutt sig austur í Skeiðará og úr því orðið þessi Skeiðará sem er talin vera eitt af mestu vatnsföllum landsins.

Í bókinni „Leynardómar Vatnajökuls“ eftir Hjörleif Guttormsson og Odd Sigurðsson (útg. 1997) komi fram að jarðfræðilegar rannsóknir sýni að á hlýskeyði eftir ísöld hafi Skeiðarárjökull verið mun styttri og við landnám hafi hann vart náð suður fyrir Færnes. Þá hafi verið gróðursæll dalur milli Eystra fjalls og Jökulfells. Tekið er undir þær kenningar að á þjóðveldisöld hafi Skeiðará runnið þar sem nú er vestanverður Skeiðarársandur.

Í greinargerð jarðeigenda segir að land Skaftafells hafi verið háð einkaeignarrétti allt frá landnámi. Eigendur Skaftafells II byggja eignarrétt sinn á Skeiðarársandi aðallega á landnámi (töku), skráðum eignarheimildum og hefð.

Vísað er til umfjöllunar um Landnámu í almennum rökum óbyggðanefndar í úrskurðum á svæði 1. Þorgerður hafi numið allt land milli Jökulsár og Kvíár og stofnast þar eignarréttur á öllu landi milli þessara tveggja vatnsfalla. Engar heimildir séu um að hluti lands þessa hafi fallið úr einkaeign á liðnum öldum og orðið almenningur. Jarðeigendur hafi gert sennilegt að það sama eigi við um Skeiðarársand sem og aðrar eignir í Örafum. Eignarréttur hafi stofnast með töku og viðurkenndum aðferðum skv. norrænum rétti á þjóðveldisöld. Þótt við vitum ekki hvar Jökulsá hafi runnið nákvæmlega á þjóðveldisöld þá telji vísindamenn að farvegurinn hafi verið á vestanverðum Skeiðarársandi.

Eigendur Núpsstaðar og eigendur Skaftafells miði mörk jarðanna við línu um Súlutinda og sé sú lína nálægt rennsli Gígjukvíslar í dag. Jökulfell hafi verið innan landnámsins og þaðan hafi verið stutt í jökulinn. Þar sem bithagarnir hafi verið í fjalllendu milli jöklanna hafi ekkert verið sjálfsgaðara en þeir tilheyrðu landnámsjörðinni. Engin ástæða hafi verið til annars að ætla en að landnámið næði til sjávar og engin skynsamleg rök hníga til þess að ætla að landnámsmenn hafi ekki numið land allt til sjávar. Ef numið var land milli vatnsfalla hafi landnámið náð frá upptökum til ósa nema annað væri tekið fram.

Þrjú þinglesin skjöl hafi meginþýðingu við ákvörðun þess hvort eigendur Skaftafells II eigi einkaeignarrétt að Skeiðarársandi eða ekki. Það er landamerkjaskráin 5. maí 1890, afsal til Náttúruverndarráðs 13. maí 1966 og gerðardómurinn 25. nóvember 1969.

Lög um landamerki, nr. 5/1882, hafi lagt þær skyldur á eigendur og umráðamenn jarða að skrásetja nákvæma lýsingu á landamerkjum jarða sinna. Skráning landamerkja í Austur-Skaftafellssýslu til samræmis lögunum hafi farið fram árið 1890. Í landamerkjaskrá Skaftafells frá 5. maí 1890 segi „Móti jörðinni Núpstað á Skaftafell land svo langt vestur að Súlnatindar beri hver í annan.“ Í landamerkjaskrá Núpsstaðar frá 7. maí 1891 segi: „Að austan: Að Súlnatindar beri hver í annan, skoðað frá sjó, en beina leið að norðan og að stórstraumsfjörumáli“ Eigendur Núpsstaðar hafi staðfest landamerkjaskrá Skaftafells og eigendur Skaftafells staðfest landamerkjaskrá Núpsstaðar. Ekki hafi verið ágreiningur um landamerkin fyrr en komið hafi verið fram á áttunda tug síðustu aldar að eigendur Núpsstaðar fóru að halda því fram landamerkin væru mun austar og fóru að rugla landamerkjum við fjörumörk sem geta verið önnur en mörk eignarlands eins og mörg landamerkjabréf bera með sér. Þannig geti jarðir átt fjöruitök fyrir landi annarrar jarðar og fjaran jafnvel borið nafn þeirrar jarðar sem ítakið hefur en það hafi ekkert með landamerki að gera. Nokkrar fjörur í Austur-Skaftafellssýslu séu þessu marki brenndar.

Þinglýstir eigendur Skaftafells II telji ekki réttan vettvang fyrir landamerkjaprætu Núpsstaðar vera hjá óbyggðanefnd og ætli því ekki að fjölyrða um þann rökstuðning sem fram kemur í kröfugerð Núpsstaðar. Að sumu leyti sé hann illskiljanlegur enda byggður á misskilningi. Auk áðurgreinds misskilnings um fjörumörk sé annar misskilningur á ferðinni hjá Núpsstaðarmönnum vegna Sýslusteinsins sem sé við veginn vestan Gígjukvíslar. Núpsstaðarmenn telji að hann eigi að

vera fyrir austan Gígjukvísl vegna þess að í gerðardómi vegna landskipta á Skaftafellslandi 1969 segi að mörkin milli Þjóðgarðs og lendna bræðranna Jóns og Ragnars skuli vera „...úr punkti B... beina sjónhending til suðvesturs í punkt C, þar sem hin beina lína sker landamerki Skaftafells og Núpsstaðar milli Sigurðarfitjaála og Sandgígjukvíslar.“ Þetta geti vel farið saman þar sem Náttúruverndarráð hafi ekki farið eftir gerðardómnum eins og áður sé getið. Sýslusteininn sé í línunni „þar sem Súlnatinda ber hver í annan“ en nokkru sunnar við þann punkt slengdist (1969) Gígjukvísl nokkuð til vesturs áður en hún rann suður og því hafi punkturinn C verið austan í henni. Sigurðarfitjaálar séu nokkuð vestar en kort Sigurgeirs Skúlasonar í máli þessu gefi til kynna en Sigurðarfit séu rétt norðan við Þjóðveginn á sandinum eins og komi fram í framlagðri lýsingu Laufeyjar Lárusdóttur og á korti Sigurðar Þórarinssonar í ritinu „Vötnin stríð“ bls. 151. Vísað sé til greinargerðar lögmanns Þinglýstra eigenda Skaftafells II til Sýslumannsins í Vík, dags. 1. október 1996, hvað varði rökstuðning markalínu milli Skaftafells og Núpsstaða.

Landamerkjaskrá Svínafells frá 2. maí 1890 komi heim og saman við landamerkjaskrá Skaftafells en í báðum tilvikum séu merkin í Freysnesi úr stórum steini framan undir jöklinum (Svínafellsjökli) og í stein ofan við veginn og þaðan í vörðu framan í Nesinu. Landeigendur hafi skrifað undir skrárnar á víxl og enginn ágreiningur sé um merkin eins og kröfur landeigenda beri með sér. Í landamerkjaskrá Skaftafells frá 5. maí 1890 segi: „Jörðin á allt land milli fjalls og fjöru.“ Þessi orð eyði öllum hugsanlegum vangaveltum um það að merkin, sem var verið að skrásetja, hefðu aðeins þýðingu sem afmörkun heimalands, t.d. milli Svínafells og Skaftafells, eða afréttarlands, t.d. til fjalla eða úti á sandi. Hér sé um að ræða afréttarlausu yfirlýsingu um beinan eignarrétt að öllu landinu. Það hafi ekki farið milli mála hver rétturinn var.

Vísað er til umfjöllunar um landamerkjaskrár í almennum rökum óbyggðanefndar í úrskurðum á svæði 1.

Í landamerkjabréfum Skaftafells, Núpsstaðar og Svínafells hafi í öllum tilvikum verið að afmarka land jarða en ekki afréttarlands og skýrt sé tekið fram um eignarrétt alls landsins. Miðað við framangreint álit óbyggðanefndar á þýðingu landamerkjabréfa þá sé alveg ljóst að landamerkjabréf Skaftafells hafi heilmikla þýðingu við ákvörðun þess hvort um eignarland eða land með takmörkuðum eignarréttindum hafi verið að ræða. Þannig séu efri mörk jarðanna við jökul sem var ekki langt frá byggð og neðri mörk við sjó sem sé afar eðlilegt og skýrt endamark.

Öllum ofangreindum skjölum hafi verið þinglýst athugasemdalaust á hverjum tíma og í þeim falist fortakslausar yfirlýsingar um eignarrétt sem sætti engum athugasemdum utan frá. Þetta bendi til þess að efni skjalanna sé rétt. Snurðulausar skráningar landamerkjanna og staðfestingar á báða bóga bendi til þess að aðeins hafi verið að staðfesta eldri heimildir en ekki að skapa nýjan rétt, aðeins verið að skrásetja skv. lagafyrirmælum það sem landeigendur töldu réttast vera. Þetta hafi verið gert undir eftirliti sýslumanna og langt í frá að í gerningunum hafi falist sjálfataka bændu á landi. Landeigendur hafi yfirleitt verið að byggja lýsingar sínar á fornum merkjum jarðanna sem höfðu verið óumdeild um aldir en í einhverjum tilvikum var byggt á sáttum, dómum og landskiptum. Í tilviki Skaftafells og Núpsstaðar sé afar líklegt að landeigendur hafi orðið vegna breytilegra vatnsfalla að finna fasta punkta í fjöllum ofan sandsins og Súlutindar hafi orðið fyrir valinu. Það geti verið áhrundruð síðan enda sé sýnilegt á gömlum kortum að sýslumörk séu miðuð við Núpsvötn sem eigi upptök skammt frá.

Í greinargerð kemur fram að undangengnu löngu samningaferli og miklum vangaveltum um það hvar Þjóðgarðurinn í Skaftafelli ætti að vera og hversu mikið land ríkissjóður ætti að kaupa af landeigendum hafi það verið niðurstaðan að þeir bræður Jón Stefánsson og Ragnar Stefánsson seldu jarðirnar Skaftafell II og III þann 13. maí 1966. Í afsalinu segi m.a.:¹

1 Skjal nr. 6 (9).

Landamerkjaskrá liggur fyrir í endurríti úr Landamerkjabók Skaftafellssýslu og eru landamerki við það miðuð við söluna.

Jarðirnar eru seldar með öllum gögnum og gæðum að undanskildum Skeiðarársandi og þeim hlunnindum sem honum og fjörunni fylgja fyrir framan línu, sem hugsast dregin frá Lómagnúpi á Nyrðri menn í Hafrafelli og þaðan í sömu línu í mörk Skaftafells og Svínafells, eins og nánar er lýst á viðfestri loftljósmynd af landinu.

Þá segir annars staðar í afsalinu: „Aðiljar áskilja sér gagnkvæman forkaupsrétt, verði jörð eða sandur seldur.“

Í ofanrituðum texta afsalsins, sem undirritað hafi verið af ráðherra í ríkisstjórn Íslands á þeim tíma, sé að finna svo fortakslaugar yfirlýsingar um beinan eignarrétt þeirra Jóns og Ragnars að Skeiðarársandi, þ.e.a.s. því landi sem síðar fékk heitið Skaftafell II, að hvaða lesandi sem er ætti ekki að velkjast í nokkrum vafa um hann. Þessu skjali hafi verið þinglýst.

Landskipti hafi farið fram á óskiptu sameignarlandi bræðranna Jóns og Ragnars Stefánssona og íslenska ríkisins samkvæmt sérstökum samningi þar um sem undirritaður hafi verið af menntamálaráðherra 4. júní 1969. Í gerðardómnum komi fram að hann leggi til grundvallar skiptingu lands landamerkjaskrána frá 5. maí 1890. Þá taki hann til skipta það land sem liggja sunnan línu þeirrar sem nefnd er í afsalinu hér að framan.

Í gerðardómnum segi m.a.:¹

Stærð hins óskipta lands er 435 hektarar með fyrirvara um nákvæmni, sem uppdrátturinn gefur tilefni til, þar sem mælikvarðinn er 1:50.000.

Að meginhluta er land þetta samfelldir sandar og farvegir jökulkvísla, sem geta verið breytilegir frá ári til árs.

Það er ágreiningslaust, að eignarhlutföll Skaftafells I og III á móti Skaftafelli I er 2:1, og samkvæmt þeim hlutföllum eru skiptin framkvæmd. Með tilliti til þess breytileika, sem land þetta er háð af náttúrunnar völdum, verður eigi við komið að gera á því notagildismast, sem stuðzt geti við viðhlitandi rök, en skiptamenn eru sammála um að neðsti hluti landsins allt upp í 30 metra hæðarlínu yfir sjó sé háður meira hvert sinn vexti jökulvatnanna heldur en það land, sem hærra liggur og er tekið tillit til þess við skiptin.

Jafnframt hefur og verið höfð hliðsjón af, hver svæði á sandinum séu þannig sett, að áhættulítið væri að umbæta landið með ræktunarmannvirkjum. Við ákvörðun landamerkjalinanna er og við það stuðzt, að markalínurnar liggja þannig að að hlutur hvors sé samfelldur og að verðmætishlutföll landsins verði eftir skiptin í samræmi við eignarhlutföllin.

Þá hafi gerðardómsmennirnir ekki talið fært að gera staðbundin skipti á hlunnindum jarðarinnar, selveiði og reka, sbr. 2. mgr. 3. gr. landskiptalaga nr. 46/1941.

Ofangreind lýsing gerðardómsmanna á grundvelli skipta og aðferðum við skipti beri augljóslega með sér að sandurinn hafi verið háður einkaeignarrétti fyrir landskiptin og alls ekki sé um af-rétt í þeim skilningi að bændur hafi einungis átt þar upprekstrarrétt eða beitirétt. Tekið sé beinlínis fram að það sé verið að skipta landi ekki afréttum og landinu fylgi hlunnindi. Því lýst að landið

1 Skjal nr. 6 (11).

neðst á sandinum sé verðminna en það efra og þar af leiði að stærra svæði kom í hlut bræðranna en nemur $\frac{2}{3}$ af því landi sem verið var að skipta. Mjög athyglisvert sé að getið sé ræktunarmöguleika á hluta landsins en Ragnar Stefánsson hafði í bréfum til Páls S. Pálssonar tekið fram að hann hefði ekkert á móti því að fá sandinn vegna mögulegrar ræktunar.

Ein frumskylda matsmanna áður en þeir byrji landskipti sé að rannsaka hvort land það, sem þeir eru að fara að skipta, sé með löglegum landamerkjum og aðgreint frá landi aðliggjandi jarða, sbr. 9. gr. landskiptalaga. Þetta hafi matsmennirnir gert og engar efasemdir verið um merkin á þessum tíma.

Eftir lýsingu gerðardómsmanna hafi þeir farið í einu og öllu eftir ákvæðum landskiptalaga við skiptin og þau aldrei verið vefngd eða beðið um upptöku þeirra. Fari svo að litið verði á Skeiðarársand sem þjóðlendu segi sig sjálft að eigendur Skaftafells hafi verið hlunnfarnir stórlega og yrðu að biðja um endurupptöku skipta. Allavega sé grundvöllur skiptanna þá brostinn og einnig grundvöllur jarðasögunnar 1966 þar sem aðilar hafi talið að töluverð verðmæti lægju í því landi sem eigendur Skaftafells II héldu eftir.

Gerðardóminum hafi verið þinglýst hjá sýslumanni og með honum fylgt kort með ádregnum landamerkjalinum. Frumuppdráttur hafi ekki fundist hjá Sýslumannsembættinu á Höfn en afrit í vörslu Náttúruverndar hafi verið lagt fram.

Öllum þessum skjölum hafi verið þinglýst án athugasemda og ekki hafi þau farið dult þar sem íslenska ríkið hafi getið þeirra í skjölum sínum og bréfum og lánastofnanir sem heyrir undir íslenska ríkið hafi tekið veð ásamt öðrum í hinni þinglýstu eign. Er hætt við að veðhafar sætti sig ekki við að ríkið slái eign sinni á meginland jarðarinnar.

Ef eignarréttur að Skeiðarársandi verður ekki viðurkenndur á grundvelli þinglýstra eignarheimilda telji jarðeigendur að þeir hafi öðlast eignarrétt að honum fyrir hefð og vísa til 1. mgr. 2. gr. og 1. mgr. 6. gr. laga um hefð, nr. 46/1905. Eignarhefð verði unnin á fasteign með 20 ára óslitnu eignarhaldi og hvernig sem íslenska ríkið ætli að snúa við hlutunum komist það ekki fram hjá þeirri staðreynd að jarðeigendur og fyrri eigendur hafa í góðri trú haft öll umráð Skeiðarársands a.m.k. frá árinu 1890. Ef íslenska ríkið sé tilbúið að efast um það megi benda á að íslenska ríkið viðurkenndi fullan og óskoraðan eignarrétt eigenda Skaftafells II að Skeiðarársandi með því að láta hann falla þeim í skaut í landskiptum árið 1969 þar sem gerðardómur hafi lýst eignarréttinum og markað á kort allt það land sem kom í hlut Skaftafells II. Íslenska ríkið og stofnanir þess hafi síðan greitt landeigendum fyrir malartekju og land undir raflínur og landeigendur hafi í öllu farið með umráð landsins í skjóli óumdeilds eignarréttar og m.a. leigt beitarafnot. Það séu komin næstum 33 ár óvefngjanlegra eignarumráða þannig að hefð sé fyrir löngu fullnuð.

Vísad er til umfjöllunar um hefð í almennum rökum óbyggðanefndar í úrskurðum á svæði 1.

Eigendur Skaftafells hafi nýtt Skeiðarársand eins og kostur hafi verið á hverjum tíma. Ytri aðstæður, svo sem gróðureyðing, eldgos og flóð, hafi getað breytt þessu. Breytt notkun lands hafi ekki þá afleiðingu í för með sér að ríkið eignist landið eða það verði einskismannsland nema enginn geri tilkall til þess.

Eigendur Skaftafells II hafi ætíð litið á Skeiðarársand sem eignarland sitt og ríkisstofnanir hafa greitt landeigendum bætur fyrir landafnot og malartekju á sandinum. Á undanförunum áratugum hafi Björgun hf. og Bergur Lárusson verið með tæki og mannskap til leitar að gullskipinu Het Wapen van Amsterdam og leitarmenn þurft að gera sérstaka samninga við landeigendur af því tilefni. Frá árinu 1957 hafi Svínafellsbændur leigt beitarland frá Skaftafelli á Skeiðarársandi, sbr. samning þeirra dags. 1. maí 1980. Í samningnum sé vísað til eldri samnings frá 1957. Leigi Svínfellingar af Skaftafellingum „... sumarþing á eignarhluta þeirra úr Skeiðarársandi, vestan Skeiðarár ...“. Vegagerð ríkisins hafi greitt landeigendum fyrir malartekju bæði við gerð hringvegarins 1974 og vegna endurgerðar vegarins eftir flóðin miklu 1996, sbr. framlögð gögn. Rafmagnsveitur ríkisins og Landsvirkjun hafi greitt landeigendum fyrir land undir rafmagnsstaura. Samráð hafi verið haft við

landeigendur í hvert sinn sem einhverjar framkvæmdir hafi verið á Skeiðarársandi, svo sem við uppsetningu skipsbrotsmannaskýlis.

Landsvæði það, sem fjármálaráðuneytið vilji færa undir þjóðlendur, sé meginhluti lands Skaftafells II og hafi engin tengsl við aðrar ætlaðar þjóðlendur og krafan styðjist hvorki við sögu- leg eða landfræðileg rök. Báðum megin landsins séu sandar sem íslenska ríkið geri ekki kröfur til að verði þjóðlendur. Fjármálaráðuneytið virðist taka mið af rennsli Skeiðarar nú og setja þar eystri kröfulínu sína en allt fram á níttjándu öld hafi áin runnið miklu vestar. Rennsli jökulánna geti breyst og þar sem áður hafi verið ófær sandur eða stórfljót geti nú verið gróðurvinjar og ófugt.

Því er haldið fram að í landi Skaftafells hafi aldrei verið afréttur í þeim skilningi að afnot af landinu væru takmörkuð við beitarafnot eða sameiginleg afnot með öðrum. Engin skil hafi verið milli úthaga og afrétta. Landið hafi jafnvel verið notað til vetrarþeir áður fyrr og nágrannar fengu leyfi til þess að nýta landið að hluta til beitar. Þótt innansveitarmenn hafi á einhverjum tímum tekið þátt í smölun á Skaftafellsfjöllum sé það engin sönnun fyrir því að landið sé frekar almenningur eða aðeins háð afnotarétti. Lög um afréttarmál og fjallskil geri ráð fyrir skipulagðri smölun á heima- afréttum og eignarlöndum bænda.

Landnýting eigenda hafi takmarkast vegna eldgosa og flóða. Slíkar ytri aðstæður eigi ekki að valda því að talsmenn ríkisforsjár fái landið flokkað sem þjóðlendur á þeim grundvelli að það sé illnýtanlegt landeigendum. Þeirri röksemd megi þar að auki hafna með þeirri fullyrðingu að landið, eða hluta þess, megi rækta upp og muni Ragnar Stefánsson hafa haft þann möguleika í huga er hann gekkst inn á það við landskiptin 1969 að fá í sinn hlut sandinn í stað gróðursælla staða í jöklanna skjóli.

Fjármálaráðherra f.h. íslenska ríkisins hafi valið í þessu þjóðlendumáli að gera kröfur inn í land íslenska ríkisins sem heyri undir umhverfisráðherra og svo komi fjármálaráðherra sem eigandi Skaftafells I og samþykki kröfur sínar. Það sé engu líkara en fjármálaráðherra hafi ekki vitað um þjóðgarðinn, jarðarsölu og landskipti er hann setti kröfur sínar á kort í þessu þjóðlendumáli.

Hafnað er rökstuðningi ríkisins um að Skeiðarársandur hafi aldrei verið numinn heldur einungis hið byggilega svæði og virðist þar átt við landræmu ofan sanda og neðan fjalla eins og landið er nú. Horfa verði til þeirra merkja sem tilgreind séu í Landnámu, þ.e. Jökulsár, og einnig til þeirrar gróðursældar sem var á landnámsöld.

Í greinargerð kemur fram að jarðeigendur telja verulega skorta á að íslenska ríkið geti fært fyrir því rök hvers vegna landamerkjaskrárnar frá 1890 skuli ekki gilda sem eignarheimildir. Þá sé engin umfjöllun í greinargerð ríkisins um þýðingu afsalsins 1966 og gerðardómsins 1969 sem feli í sér ásamt landamerkjaskrár beinar eignarheimildir Skaftafells II að Skeiðarársandi.

Ekki verði hjá því komist að gera sérstaklega að umtalsefni tómlæti íslenska ríkisins gagnvart því að Skeiðarársandur hafi verið hugsanlega almenningur eða einskis manns land. Slíkt tómlæti eigi að leiða til þess að ríkið glati rétti. Þvert á móti létu talsmenn ríkisins það gott heita að eigendur Skaftafells II fengu sandinn í skiptum fyrir betra land nær fjöllum.

Því er haldið fram að fjármálaráðherra virðist kominn langt frá tilgangi laga nr. 58/1998 með kröfum sínum í þessu máli. Höfuðtilgangurinn með lögunum hafi verið að eyða óvissu um eignar- hald að miðhálandi landsins og þannig hafi málið verið lagt fyrir alþingismenn árið 1998. Engin óvissa hafi verið um eignarhald að landi Skaftafells II enda hafi það verið þinglýst eign eigendanna. Sé alveg óskiljanlegt hvers vegna ríkið sé að seilast inn á eignarlandið og ætla verði að dugað hefði að gera Vatnajökul að þjóðlendu eins og ljóst sé af myndum sem birtist í dreifibæklingum og ætlað sé að kynna sjónarmið ríkisins í þjóðlendumálum.

Við undirbúning þjóðlendulaga hafi komið fram að ekki ætti að telja þau landsvæði til þjóð- lendna sem væru nú innan þinglýstra landamerkja jarða og sé engu líkara en kröfunefnd ríkisins hafi allt aðrar hugmyndir um þjóðlendur en þeir alþingismenn sem samþykktu frumvarpið að þjóð- lendulögum.

Engu sé líkara en íslenska ríkið sé að fara í eignarnám á Skeiðarársandi með kröfum sínum en eignarnámsheimild í Þjóðlendulögum sé ekki til.

Óvissa hefur engin verið um eignarréttinn á Skeiðarársandi. Hann sé í alfaraleið á milli blómlegra byggða og í engu hægt að jafna honum við sumarbeitolönd til fjalla.

Hvað varði sönnun er á það bent að fyrir óbyggðanefnd sé ríkið að sækja málið gegn landeigendum og hefur sömu stöðu og stefnandi máls. Á ríkinu hvíli því hin almenna sönnunarskylda að það verði að sanna þá fullyrðingu sem málatilbúnaðurinn byggist á. Það sé langt í frá að svo hafi ríkið gert. Þvert á móti hafi eigendur Skaftafells sannað með þinglýstum skjölum, sem séu jafnvel undirrituð af fulltrúum ríkisins, að þeir séu eigendur þess lands sem ríkið krefst að verði þjóðlendur.

Landeigendur vitna til 72. gr. stjórnarskrárinnar um friðhelgi eignarréttinda. Engan megi skylda til að láta af hendi eign sína nema almenningsþörf krefji. Þurfi til þess lagafyrirmæli og komi fullt verð fyrir. Hér vanti almenningsþörfina, einnig lagaheimildina og ekki geri ríkið ráð fyrir að greiða nokkuð fyrir landið þó svo að það hafi forkaupsrétt að því og jafnvel rætt um kaup þess á liðnum áratugum. Niðurstaðan sé því sú að atлага ríkisins gegn landeigendum í þessu máli sé andstæð stjórnarskrá. Einnig er vitnað til 25. og 26. gr. þinglýsingalaga, nr. 39/1978, um rétt þinglýsts eiganda en þinglýsta eignarheimild hafi sá sem þinglýsingabók nefni eiganda á hverjum tíma. Skv. 26. gr. njóti sá sem hefur þinglýsta eignarheimild að eign einnig slíkrar heimildar að einstökum hlutum hennar. Þá er vísað til 1. gr. laga um þjóðlendur o.fl., nr. 58/1998, að því er varðar skilgreiningu á eignarlöndum, 1. gr. laga um landamerki, nr. 41/1919, sbr. eldri lög um sama efni, 1. mgr. 2. gr. og 1. mgr. 6. gr. laga um hefð, nr. 46/1905. Einnig vísa landeigendur til venju, þ.e. að það land sem að fornu hafi verið notað eingöngu af landeigendum sé með vísan til venjuréttar talið eignarland þeirra án takmarkana enda hafi nýting þeirra gefið slíkt til kynna.

Jafnframt er bent á meðalhófsreglu 12. gr. stjórnsýslulaga, nr. 37/1993, en íslenska ríkið hafi ekki sýnt fram á að það geti náð markmiðum sínum (eignarhald á sandinum) með öðru og vægara móti. Þá megi benda á jafnræðisregluna í 12. gr. og í því sambandi megi velta fyrir sér hvers vegna eignarhaldi á Skeiðarársandi ætti að vera öðruvísi háttáð hjá Skaftafelli en annars staðar í sýslunni. Nágrannajarðir eigi land í sjó fram og fái að vera í friði með eignir sínar og ekki dugi sú skýring að Skeiðarársandur sé svo stór.

Kröfulínur landeigenda séu alfarið byggðar á landamerkjaskránni frá 5. maí 1890, mörkum þjóðgarðs skv. 4. gr. reglugerðar nr. 319/1984 og ytri mörkum landspildu við þjónustumiðstöð skv. kaupsamningi, dags. 10. maí 1978.

Kröfulína Skaftafells teygi sig upp á sporð Svínafellsjökuls. Hér sé aðeins verið að fara eftir landskiptum og merkjalínum sem ákveðnar voru 1969 og lýsa hinu þinglýsta landi þótt að jafnaði sé farið eftir jökulbrún, sbr. umfjöllun Tryggva Gunnarssonar um landamerki fasteigna í afmælisriti Gauks Jörundssonar. Tryggvi telji einnig hugsanlegt að landeigandi geti sýnt fram á að hluti jökuls teljist innan eignarlands ef það komi fram í landamerkjabréfum eða öðrum upplýsingum um landamerki en gerðardómurinn hafi einmitt að geyma slíkar upplýsingar.

8.3. Almenn atriði er varða jarðir í kafla 8.4.

Af hálfu eigenda jarðanna Svínafells, Hofs, Fagurhólsmýrar, Hnappavalla, Kvískerja, Fjalls og Breiðármerkur er í upphafi greinargerðar vikið stuttlega að málavöxtum og aðdragandi að setningu þjóðlendulaga, nr. 58/1998, reifaður. Þá er gerð grein fyrir gagnrýni sem kröfugerð fjármálaráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins hafi sætt á opinberum vettvangi. Því næst er greint frá meðferð máls þessa í meginráttum.

8.3.1. Rökstuðningur og lagarök

Þá er vikið að rökstuðningi og lagarökum fyrir eignarréttarkröfum jarðeigenda. Vísað er til þess að eignarrétturinn sé friðhelgur og því haldið fram að með kröfugerð ríkisins sé gerð alvarleg aðför að

eignarrétti og í því sambandi minnt á 72. gr. stjórnarskrár og 1. gr. 1. viðauka við mannréttindasáttmála Evrópu, sbr. lög nr. 62/1994. Mannréttindasáttmáli Evrópu hafi lagagildi hér á landi og veiti eignarréttinum hugsanlega enn ríkari vernd en stjórnarskráin þar sem dómur Mannréttindadómstólsins bendi til þess að réttmætar væntingar manna til eignarréttar sem byggist m.a. á því að ríkisvaldið hafi með einum eða öðrum hætti viðurkennt eignarréttinn, t.d. með því að þinglýsa eignayfirfærsluskjölum athugasemdalaust um áratugaskeið, séu verndaðar af mannréttindaákvæðunum. Þessu til stuðnings sé vísað til dóms Mannréttindadómstólsins frá 23. nóvember 2000 „Former King of Greece and others vs. Greece“.

8.3.2. Sönnunarreglur

Í geinargerðinni er þessu næst vikið að sönnunarreglum. Rétt sé að gæta að hinum almennu sönnunarreglum og því hvernig sönnunargögn séu metin en um það séu ákvæði í VI-XII. kafla einkamálagaga, nr. 91/1991.

Sú almenna regla hafi verið talin gilda í eignarrétti að sá sem haldi fram beinum eignarrétti verði að færa sönnur á eignarrétt sinn. Landeigendur telji að þeir hafi sannað eignarrétt sinn með framlagningu heimildarskjala og landamerkjabréfa fyrir jörðum sínum. Eldri heimildir mæli þeim ekki á mót. Ríkið hafi sönnunarbyrðina fyrir því að landamerki þessara jarða séu röng.

Landeigendur telji einnig ljóst að skv. úrskurðum óbyggðanefndar frá 21. mars 2002 hafi ríkið sönnunarbyrðina fyrir því að land sem tilheyrir jörðunum í Öræfum teljist til þjóðlendna.

Jafnframt sé það niðurstaða óbyggðanefndar að vafann um hvort land hafi verið numið í öndverðu eigi að meta landeiganda í vil ef athugasemdalausar landamerkjagjörðir, einkum ef þær fara ekki í bága við eldri heimildir, bendi til beins eignarréttar.

8.3.3. Land innan landamerkja sé eignarland

Byggt sé á því að land innan landamerkja jarða sé eignarland. Við setningu landamerkjalaganna, nr. 5/1882, og síðan laga nr. 41/1919, hafi það verið ætlun löggjafans að framkvæmdarvaldið hefði frumkvæði að því að gengið yrði frá landamerkjum jarða, þau skráð og leyst úr ágreiningi um þau ef hann væri fyrir hendi. Þannig sé í 6. gr. laganna frá 1919 lögð ákvæðin eftirlitsskylda á embættismenn þannig að við gildistöku þeirra laga hafi valdsmönnum hverjum í sínu umdæmi borið að rannsaka hvort landamerkjum þar hefði verið þinglýst.

Allt til ársins 1981 hafi verið gert ráð fyrir að sérstakur dómstóll, landamerkjadómstóll, skæri úr ágreiningi um landamerki. Löggjafavaldið hafi með þessu viljað tryggja að landamerki væru sem skýrust og að ekki þyrftu að vera deilur um þau. Landamerkjalögunum hafi verið ætlað að koma þessum málum í gott horf í eitt skipti fyrir öll og hafi fyrirmælum laganna verið fylgt og landamerkjalýsingar gerðar fyrir nær allar jarðir.

Landamerkjalögin frá 1882 hafi ekkert kveðið á um það hvaða land eða hver landgæði fylgi jörðum eða öðrum fasteignum enda hafi ekkert verið um það deilt þar sem sú skoðun hafi verið óumdeild á þeim tíma að jarðeigandi ætti fullkominn eignarrétt innan landamerkja jarðar sinnar. Þannig virðist ljóst að allt frá tíma Grágásar og fram á þennan dag hafi landeigandi átt beit og annan jarðargróður á jörð sinni. Hann hafi sjálfur stjórnað því hvenær, hversu lengi og hvaða fjölda fjár þar væri beitt. Á sama tíma hafi að meginreglu verið kveðið á um einkarétt jarðeiganda til veiði fugla, fiska og annarra nytjadyra á jörð sinni. Í sumum tilvikum hafi beinlínis verið tekið fram að rétt landamerki jarðar hverrar skyldu ráða veiði á landi. Hér megi að auki nefna þá meginreglu vatnalaga, nr. 15/1923, að vatnsréttindi fylgi landareign hverri, sbr. ákvæði 2. gr. Regla þessi eigi rætur að rekja til ákvæða Grágásar og Jónsbókar.

Skylda landamerkjalaganna taki m.a. til merkja milli jarða og afrétta eða annarra óbyggðra lendna krefjist sá sem land á að afrétta eða lendu þess.

Landamerkjalýsingar þær, sem gerðar hafi verið í kjölfar landamerkjalaganna 1882, hafi víða

verið byggðar á eldri heimildum svo sem lögfestum, máldögum og eldri landamerkjabréfum. Svo sé einnig í Örafum, svo sem síðar verði rakið. Þessum lýsingum hafi síðan verið gefið aukið vægi með þinglýsingu og eftirlitsskyldu valdsmanna sem landeigendur telji að leiði til þess að þarna verði til fullkomnar heimildir um landamerkin og þannig eignarrétt þinglýstra eigenda. Þessi landamerki og þetta fyrirkomulag beri að virða að mati landeigenda. Þess sé krafist að land sem í tugi ára hafi verið talið innan þinglýstra landamerkja jarða eða eftir atvikum í sameign einhvers tiltekins fjölda jarða teljist eignarland.

Á því sé byggt að venjuréttur og hefðarsjónarmið leiði einnig til þess að allt land innan landamerkja jarða teljist eignarland og í því sambandi vísað til úrskurða óbyggðanefndar í Árnessýslu.

8.3.4. Hefðarreglur leiði til þeirrar niðurstöðu að allt land í Örafum sé eignarland

Því er haldið fram að hefðarreglur leiði til þeirrar niðurstöðu að allt land í Örafum sé eignarland. Hefð megi rekja allt til rómarréttar og sé hún vissulega skyld námi þannig að segja megi að hefð hafi tekið við þegar eiginlegu landnámi taldist lokið. Lengi hafi verið óvissa um hvort hefðarréttur gildi hér á landi. Í erindisbréfi til biskupa frá 1. júlí 1746 hafi verið kveðið á um að á 100 árum mætti hefða eignir og réttindi sem verið hefðu kirkjueign. Víða sjái þess stað að út frá því hafi verið gengið að hefðarreglur Norsku eða Dönsku laga (1683 og 1687) hafi gilt hér á landi. Einnig sé vikið að hefðarreglum í nokkrum tilskipunum, sbr. konungsbréf frá 18. apríl 1761, nýbýlatilskipuninni frá 1776 og tilskipun frá 17. apríl 1833 viðvíkjandi óðalsrétt á Íslandi.

Landsyfírréttur hafi í dómi sínum þann 5 maí 1830 ótvírætt gengið út frá því að hefðarreglur Norsku laga giltu á Íslandi þó að rétturinn hafi síðar í dómi frá 19. desember 1887 hafnað hefðarreglum. Hefð hafi síðan fyrst og fremst gildi sem eignarheimild eftir gildistöku laga nr. 46/1905. Ákvæði 1. gr. hefðarlaga frá 1905 sé ætlað að taka af öll tvímæli um að hefð verði unnin á verðmæti enda þótt það hafi verið opinber eign. Að þessu leyti sé ákvæðinu ekki ætlað að takmarka svið hefðar heldur þvert á móti að rýmka það. Samkvæmt því megi fremur segja að úr því að hefðarlög heimili eignarhefð lands sem sé í opinberri eigu, þeim mun fremur hljóti að vera unnt að hefða land sem ekki sé eignarrétti háð. Í fyrri Landmannaafréttardóminum sé beinlínis gert ráð fyrir því að eignarhefð geti unnist á landi sem sé afréttareign. Sama megi lesa út úr 3. gr. þjóðlendulaga *in fine*. Gaukur Jörundsson telji að eignarhefð verði unnin á landi, hvort heldur sé afréttur eða almenningur sé skilyrðum hefðar á annað borð fullnægt en telji að gera verði strangari kröfur um not ef um eigendalaust landsvæði sé að tefla.

Því sé alls ekki haldið fram að umþrætt landsvæði í Örafum hafi verið eigendalaust land fram eftir öldum heldur liggja fyrir að landið hafi verið numið. Sjónarmiðin um hefð séu því til staðfestingar náminu, þ.e. til þess að festa í sessi eignarrétt þessara aðila.

Gaukur Jörundsson telji jafnframt að slaka beri á kröfum til eignarhalds eftir því sem verðmætið og allar aðstæður gefi minna tilefni til víðtækra umráða og fjölbreyttra nota. Í H 1997 2792 (Laugavellir) hafi eignarhefð verið viðurkennd enda þótt not hefðanda, sem jafnframt studdi rétt sinn við kaupsamning, hefðu verið sambærileg afréttarnotum, þ.e. beit og eftir atvikum önnur þrengri nýting. Í H 1939 28 (Einarsnes) hafi eignarhefð einnig talist fullnuð enda þótt eignarheimild væri sögð glötuð og ekki annar grundvöllur fyrir hendi en takmörkuð not.

Venjuréttur og hefð falli hér saman og eigi að leiða til þess að allar eignarheimildir landsins í Örafum tilheyri jörðunum sem það land hafi nýtt öldum saman. Hluti af þessu landi hafi verið í opinberri eigu og hafi landeigendur keypt það af ríkinu.

8.3.5. Landnámsmörk í Örafum

Í greinargerðinni er þessu næst vikið að landnámsmörkum í Örafum. Ríkið haldi því fram í greinargerð sinni að miða beri eignarlönd við landnámsmörk en sá sé munurinn að landeigendur telji að landsvæði það, sem deilt sé um í þessu máli, hafi allt verið numið í öndverðu. Vísað er í Landnámu,

„Landið og Landnámu“ eftir Harald Matthíasson og „Landnám í Skaftafellsþingi“ eftir Einar Ólaf Sveinsson. Ekkert í þessum heimildum bendi til annars en landið hafi verið numið allt til jökla og er hugleiðingum um annað mótmælt sérstaklega. Þannig hafi fræðimenn talið að mjög víða hafi land verið numið allt til jökla.

Landið sé nú allt innan landamerkjja jarða og hafi svo verið samkvæmt elstu heimildum. Útilokað sé að fullyrða um rétta afmörkun og órofa yfirfærslu eignarréttinda allt frá landnámi og til dagsins í dag, hins vegar verði að telja eðlilegt að íslenska ríkið beri hallann af þeim vafa sem fyrir hendi kunni að vera um hvort landnámin náðu til jökla í Lóni.

8.3.6. Staðhættir og gróðurfar

Samkvæmt framlögðum skjölum í máli þessu nr. 18, 19, og 20 sé ljóst að umrætt landsvæði hafi verið mun grónara við landnám og jökullinn miklu minni. Atriði eins og staðhættir, víðátta og gróðurfar ráði því ekki úrslitum þegar eignarréttur á landi sé metinn á þessu svæði. Sé það í samræmi við niðurstöðu óbyggðanefndar í sambærilegum málum í Árnessýslu. Athuga beri einnig að búseta hafi verið meiri á þessu svæði allt til jökla fyrir eldgosid 1362.

8.3.7. Notkun lands

Notkun lands geti auðvitað gefið vísbendingar um hvort land sé eignarland eða ekki en ekki megi alhæfa út frá því. Megi sem dæmi nefna að mjög stór hluti lands á láglandi sé ekki í neinum heilsársnotum af skiljanlegum ástæðum. Yfir vetrartímamann sé landið gegnfrosið og enginn skepna fari um það.

Um meinta aðgreiningu lands í heimalönd og afrétti sem lögmaður ríkisvaldsins nefni, þá telji landeigendur að innan jarðanna sé ekki um afrétti að ræða í þeirri merkingu að þar sé um landsvæði að ræða sem lúti stjórn hreppsfélagsins. Afréttir séu hvergi markaðir með sjálfstæðum landamerkjum þó heimildir tali um að jarðirnar eigi afrétt. Sú túlkun sem heimamenn leggja í orðið afréttur í þessu sambandi sé að það merki beutiland jarðarinnar. Slík lönd sem í eðli sínu geti flokkast sem afréttarlönd í víðustu merkingu þess orðs séu að mati landeigenda eignarlönd enda viðurkennt af fræðimönnum að svo geti verið.

8.3.8. Haustsmölun í Örafum

Snemma hafi orðið til reglur um beitarnýtingu á landi enda hafi sveitarfélögin snemma tekið við skipulagningu á fjallskilum og skipti þá engu í hvers eigu landið sem smala þarf sé, sbr. 4. gr. laga um afréttarmálefni og fjallskil, nr. 6/1986, sbr. 52. gr. sömu laga.

Engin afréttarmörk séu til á þessu svæði og enginn reki fé á annars land nema með leyfi landeigenda. Innan torfu hafi menn hins vegar upprekstrarrétt á grundvelli sameignar eða samnings.

Eitt af því sem bendir til fullkomins eignarréttar lands innan landamerkjja jarðanna sé að á þau séu ekki gerð fullkomin fjallskil (tvær lögskipaðar leitir sbr. 37. gr. laga um afréttarmál og fjallskil, nr. 6/1986) af hálfu fjallskilastjórnar enda um einkaland jarða að ræða sem landeigendur smali sjálfir.

Þá hafi landeigendur séð um réttir á þessu svæði sjálfir en ekki fjallskilastjórn svo sem skylt sé að gera með afrétti, sbr. 49. gr., sbr. 51 gr. laga nr. 6/1986. Annað sem ráði miklu um aðgreininguna í heimalönd og afrétti sé að í heimaland sleppi menn fé sínu að vori og smali svo til rúnings og ekki síður ám að hausti eftir að lömb hafa verið tekin undan. Í almenningsafrétti reki menn fé í byrjun sumars og óheimilt sé að fara með fé í afrétt til haustbeitar.

Landeigendur telji að land jarðanna í Örafum hafi ekki sambærilega stöðu og Auðkúluheiði og Eyvindarstaðaheiði. Þar hafi vissulega verið afréttarlönd, sem allir jarðeigendur hreppsins höfðu aðgang að ræða og verið undir opinberri stjórn, en ekki heimalönd. Munurinn liggja m.a í þeim notum sem menn hafi og hafi haft af þessum heimalöndum, umfram afréttarlöndin, og þeim rétt-

indum og skyldum sem landeigendur hafi þar haft. Það sem mestu skipti sé þó að innan jarða, þó víðfeðmar séu, hafi landeigendur getað bannað öðrum not landsins, sbr. þá búsetu sem varð á þessu svæði með samþykki landeigenda. Hún hefði ekki orðið án samþykkis landeiganda sem sanni að hann hafi getað bannað not landsins.

Algerlega sé því mótmælt sjónarmiðum um að til séu einhvers konar almenningsafréttir innan jarðanna sem og kenningum um að land á þessu svæði hafi verið numið til afnota. Slíkar hugmyndir fari þvert gegn heimildum um landnám á þessu svæði og gegn þeim heimildarskjölum sem liggja til grundvallar eignarrétti viðkomandi jarðeigenda. Miklu líklegara sé að afnotaréttur af eigendalausum landi á miðhálandi Íslands hafi getað myndast fyrir venju. Slíkt eigi ekki við í Örafum og er því mótmælt sérstaklega að miðhálandi Íslands nái til lands í Örafum.

8.3.9. Umsvif og framkvæmdir á jörðunum sem ekki lúta að beit

Í greinargerðinni er því næst vikið að umsvifum og framkvæmdum sem ekki lúta að beit. Allt frá því að áhugi hafi skapast á annarri starfsemi en lýtur að beit búfjár á landsvæði þessu hafi verið litið á það sem sjálfsagðan hlut að landeigendur þyrftu að veita leyfi til þess, ef frumkvæði væri annarra, en tækju sjálfir upp slíka starfsemi þar án þess að bera það undir aðra. Enginn hafi gert athugasemd við þetta forræði. Bændur í Örafum hafi nú hafið stórfellda ferðapjónustu á jörðum sínum.

8.3.10. Skotveiðidómar

Af hálfu ríkisvaldsins séu raktir svonefndir skotveiðidómar. Geitlandsdómur er fallið hafi í Hæstarétti 3. nóvember 1994 sé einn þeirra. Um þann dóm hafi Karl Axelsson hrl, nú einn nefndarmanna, skrifað grein í Tímarit lögfræðinga 1995 og spurt sig þeirrar spurningar hvort dómurinn breytti réttarstöðunni. Niðurstaða hans hafi verið sú að líta yrði til þess að um opinbert mál væri að ræða og sönnunarbyrðin því alfarið lögð á ákærvaldið, um tilvist þess eignarhalds sem málareksturinn var byggður á. Jafnframt hafi hann bent á að eigendur landsins hefðu ekki verið aðilar að málinu og því ekki haft tækifæri á að reifa sjónarmið sín eða hugsanleg gögn sem þeir byggðu eignarréttartilkall sitt á. Niðurstaða Karls hafi því verið sú að dómurinn breytti ekki neinum grundvallarforsendum á þessu réttarsviði eða skapaði það fordæmi sem leysi almennt úr sambærilegum eignarréttarþrætum. Það sama megi segja um aðra skotveiðidóma.

8.4. Nánar um kröfugerð vegna einstakra jarða

8.4.1. Almenn

Þá er vikið sérstaklega að kröfugerð eigenda nokkurra jarða í Örafum. Á því sé byggt að ríkisvaldið hafi í aldanna rás margsinnis viðurkennt að umrætt land, innan landamerkja jarðanna, sé undirorpið fullkomnum eignarrétti og aldrei haldið öðru fram.

Hafi ríkisvaldið nokkru sinni getað haft uppi vefengingarkröfu á hendur eigendum jarðanna, þá sé ljóst að hún sé löngu niður fallin vegna fyrningar og tómlætis. Öllum heimildarskjölum jarðeigenda hafi verið þinglýst athugasemdalaust.

Á því sé byggt að sá sem hafi í hendi þinglýsta eignarheimild sé talinn eiga tilsvarendi rétt yfir eigninni þar til annað sannast, sbr. H 1961 629. Ríkisvaldið hafi því sönnunarbyrði fyrir því að umrætt land jarðeigenda í Örafum sé ekki fullkomin eign þeirra.

Samkvæmt eignarheimildum þeim, sem lagðar hafi verið fram með kröfulýsingum í málinu, hafi umræddir eigendur jarða í Örafum óskoraðan eignarrétt fyrir þessum eignarjörðum sínum með öllum gögnum og gæðum, m.a. á grundvelli hefðar.

Þeir hafi farið með öll hefðbundin eignarréttindi hverrar jarðar, sem m.a. hafi lýst sér í því að þeir hafi bannað öðrum not eignarinnar. Þá hafi þeir borgað af allri eigninni lögboðin gjöld, þ.m.t. eignarskatta.

Landeigendur telji að almennt gildi um jarðir í Örafum að þær séu á landsvæði sem upprunalega hafi verið ráðstafað úr einstökum landnámmum, stofnað hafi verið til nýbýla á eða eignarhefð unnin yfir. Tilgangurinn með stofnun hverrar jarðar hafi verið að stunda þar búskap árið um kring. Eflaust sé að finna land innan hverrar jarðar sem ekki verði nýtt til landbúnaðar enda viðurkennt að setning merkja geti hæglega hafa tekið mið af öðrum atriðum. Nýting landsins hafi verið í samræmi við búskaparhætti og umfang bús á hverjum tíma. Land hverrar jarðar hafi frá öndverðu borið að afmarka með landamerkjum. Innan merkja jarðar sinnar hafi eigandi almennt séð farið með umráð og hagnýtingu, gert ráðstafanir með löggerningum, veðsett jörðina og látið hana ganga að erfðum á sama hátt og gildi um eignarland yfirleitt.

Vísað er til meginreglna í eignarrétti og stjórnarskrár, einkum 72. gr., landamerkjalaga, nr. 41/1919, laga um skráningu og mat fasteigna, nr. 94/1976, rannsóknarreglu, jafnræðisreglu og meðalhófsreglu stjórnarsýslulaga, jafnræðisreglu 65. gr. stjórnarskrárinnar, reglu stjórnarsýslulaga um álitsumleitan, laga um afréttarmál og fjallskil, nr. 6/1986, þjóðlendulaga, nr. 58/1998, einkum 1. gr., 5. gr., 15. gr. og 17. gr., og mannréttindasáttmála Evrópu, einkum 2. og 6. gr. og 1. gr. 1. samningsviðauka. Um málskostnaðarkröfu er byggt á 17. gr. l. 58/1998, sbr. laga nr. 91/1991, einkum 130. og 131. gr.

Kröfugerð ríkisins er af hálfu jarðeigenda mótmælt í heild sinni. Því sé haldið fram af hálfu landeigenda að allt land í A-Skaftafellssýslu hafi frá landnámi verið undirorpið beinum eignarrétti. Engir almenningar og afreittir séu á svæðinu og nýting og búseta bendi til þess að allt land til jökla hafi verið nytjað allt frá landnámi og tilheyrir ákveðnum jörðum. Fjöllin hafi verið aðalbeitilandið og forsenda fyrir byggðinni, það sé því fráleitt að halda því fram að þau hafi ekki verið numin. Slíkar hugmyndir séu úr lausu lofti gripnar og stangast á við fornar heimildir um eignarrétt á þessu svæði sem einkum séu máldagar og vísitásiur en skv. þessum skjölum sé ljóst að allt land í Örafum hafi verið háð beinum eignarrétti.

Bændur í Örafum telji að landamerki til norðurs séu við jökulröndina. Það sé venja að líta svo á þó þess sé ekki getið í landamerkjabréfum. Ljóst sé hins vegar að jökull hafi sum staðar gengið yfir gróid land í Örafum og eytt bæjum. Sé eðlilegt að líta svo á að það sé áfram eignarland. Í því sambandi kom fram við aðalmeðferð að skírskotað sé til þess að tíðkast hafi að landamerki við sjó geti verið á hreyfingu. Náttúrulegar aðstæður séu þannig að slíkt sé eðlilegasta niðurstaðan hér. Menn geti ekki nytjað jökulinn en land sem komi undan jökli grói ótrúlega fljótt upp og sé nytjað um leið. Þá geri menn ekki kröfu til annars lands sem undan jökli komi en þess sem hugsanlega hafi verið numið enda hafi menn ekki numið jöklana þar sem þeir gátu ekki nýtt sér þá.

Í greinargerð er vikið að helstu heimildum um jarðirnar Svínafell, Hof, Fagurhólsmýri, Hmappavelli, Kvísker, Fjall og Breiðármörk jafnframt því sem staðháttum er nokkuð lýst. Hér fer á eftir útdráttur úr umfjöllun lögmanns eigenda þessara jarða um önnur þau atriði sem byggt er á af þeirra hálfu, í greinargerð og við munnlegan málflutning.

Samkvæmt tilvitnuðum gögnum hafi jarðeigendur óskoraðan eignarrétt fyrir eignarjörðum sínum með öllum gögnum og gæðum, m.a. á grundvelli hefðar. Eigendur hafi farið með öll hefðbundin eignarréttindi jarðanna sem m.a. hafi lýst sér í því að þeir hafi bannað öðrum not eignarinnar. Þá hafi þeir borgað af allri eigninni lögboðin gjöld, þ.m.t eignarskatta.

8.4.2. Svínafellstorfa

Í greinargerð jarðeigenda kemur fram að byggt sé á þinglýstum afsölum, dags. 10. október 1999 (Svínafell I), 5. feb. 1995 (Svínafell II), 7. október 1979 og 10. mars 1996 (Svínafell IV), og 20. ágúst 1981, 16. júní 1995, og 19. mars 1995 (Svínafell III), sem aftur byggist á eldri heimildum svo sem afsölum sbr. og jarðabækur og fasteignamöt. Einnig er vísað til þinglýstrar landamerkjaskrár fyrir jörðina Svínafell, dags. 2. maí 1890. Landamerki Svínafells séu mjög gömul sbr. vísitásiu Hofkirkju frá 1727 en jarðarinnar sé getið víða í fornum ritum.

8.4.3. Hofstorfa

Í greinargerð jarðeigenda kemur fram að byggt sé á þinglýstu afsali, dags. 10. júlí 1982, yfirlýsingu 14. mars 1971, vottorði 9. desember 1961, yfirlýsingu 15. nóvember 1983, kaupsamningi 1. desember 1995 og kaupsamningi 21. febrúar 2001 sem aftur byggist á eldri heimildum, svo sem vísitasíum og máldögum. Einnig er vísað til þinglýstrar landamerkjaskrár fyrir jörðina Hof, dags. 15. júlí 1922 og þinglýst sama dag. Landamerki Hofs séu mjög gömul, sbr. vísitasíu frá 1727, en jarðarinnar sé getið í fornum ritum.

8.4.4. Fagurhólmstyrartorfa

Í greinargerð jarðeigenda kemur fram að byggt sé á þinglýstum afsölum, dags. 20. júní 1995 og 31. júlí 1996, sem aftur byggist á eldri heimildum. Einnig er vísað til þinglýstrar landamerkjaskrár fyrir jörðina Fagurhólsmýri, dags. 29. maí 1922 og þinglýst 15. júlí 1922. Ljóst sé að landamerkjabréfið beri með sér að norðvesturmörk jarðarinnar séu í upptökum Gljúfursár en hún eigi upptök sín í Vatnajökli.

8.4.5. Hnappavallatorfa

Í greinargerð jarðeigenda kemur fram að byggt sé á þinglýstu afsali, dags. 23. september 1998, skiptayfirlýsingu 31. desember 1990 og 27. apríl 2000, vottorði hreppstjóra 30. september 1977, búsetuleyfi 5. desember 1990, kaupsamningi 6. september 1964, vottorði hreppstjóra 28. ágúst 1976, sem aftur byggist á eldri heimildum, sbr. og veðbókarvottorð.

Einnig er vísað til þinglýstrar landamerkjaskrár fyrir jörðina Hnappavelli, dags. 3. maí 1890 og þingl. 14. maí 1891.

Landamerki Hnappavalla séu mjög gömul en jarðarinnar sé getið í Landnámu. Mótmælt er þeim fullyrðingum af hálfu ríkisins að Staðarfjall hafi ekki verið numið og stangist það á við heimildir um nýtingu á fjallinu. Það hafi verið nýtt til beitar, auk þess sem leigðar hafi verið lóðarspildur á þessum slóðum, sbr. lóð Pósts og síma á Háöxl, skv. lóðarleigusamningi frá 1977.

8.4.6. Kvísker

Í greinargerð jarðeigenda kemur fram að byggt sé á þinglýstum skiptayfirlýsingum, dags. 1. mars 1994 og 23. júní 2000, sem aftur byggjast á eldri heimildum, sbr. og veðbókarvottorð. Einnig er vísað til þinglýstrar landamerkjaskrár fyrir jörðina Kvísker (Tvísker), dags. 28. apríl 1890, þingl. 5. maí 1890.

8.4.7. Fjall

Í greinargerð jarðeigenda kemur fram að byggt sé á þinglýstum afsölum, auk jarðabókar Ísleifs Einarrssonar 1709, máldaga Hofskirkju 1387, vísitasíu Gísla Jónssonar biskups, sbr. vísitasíu Brynjólfs Sveinssonar biskups 1641, vísitasíu 1727, sbr. og sáttargjörð Hofs og Fells um landamerki 1854 og sérstaklega til lögfestu Hofs 1851. Athuga beri að máldagarnir voru lögfestir af konungi og hafi því verið taldir áreiðanleg eignaskilríki. Einnig er vísað til þinglýstrar landamerkjaskrár fyrir jörðina Hof, dags. 15. júlí 1922.

Ljóst sé að land jarðarinnar hafi að verulegu leyti farið undir jökul. Landamerki Fjalls séu mjög gömul enda sé jörðin á landnámsmörkum en jarðarinnar sé getið í fornum ritum.

Hofsændur hafi nýtt Fjallsland til búskapar, beitar og reka, eins og mögulegt sé og hagkvæmt hafi verið á hverjum tíma, til jafns við annað land er tilheyri Hofi. Rekaréttur og beitarréttur hafi verið mikils virði. Máldagi Hofskirkju frá 1387 sé grunnheimildin og samkvæmt honum sé greinilegt að Hofsmenn eigi alla jörðina Fjall með gögnum og gæðum. Lögfestan frá 1851 jafngildi eignardómi í dag. Landamerkjabréf sé fyrir hendi, það sé hluti af landamerkjabréfi Hofs.

Ríkið verði að bera hallann af því að ekki sé sannað með hvaða hætti Hofskirkja hafi eignast

Fjall. Annaðhvort hafi hún fengið jörðina gefna eða keypt hana. Það skipti þó ekki máli þar sem gerningurinn hafi verið lögfestur í máldaganum 1387. Beinn eignarréttur hafi því ekki fallið niður enda hafi jörðin ekki verið til almenningsnota í neinn tíma. Hofsmenn hafi síðan fengið skilríki fyrir eignartilkalli sínu með lögfestunni. Þeir hafi því eignast jörðina með sama hætti og fyrri eigendur hafi átt hana, með öllum gögnum og gæðum.

Lögfestan sé greinilega um eignarland enda jörðin ætíð eignarland. Enginn hafi nýtt landið nema eigendur Hofs. Af þessu landi hafi verið greiddir skattar til jafns við annað land Hofs. Í landamerkjabréfinu felist að jörðin Fjall sé í raun hluti af jörðinni Hofi og því hafi átt sér stað aðilaskipti að þessu landi samhliða aðilaskiptum að Hofi þar sem þetta land hafi ekki verið skilið undan við sölu. Núverandi eigendur Hofs eigi því þessa jörð eins og Hof. Heimildir þeirra til jarðanna séu sambærilegar. Það sé augljóslega ríkisins að sanna að land þetta sé ekki undirorpið beinum eignarrétti þar sem þetta sé jörð með þinglýstum landamerkjum.

Ekki sé um ítaksréttindi að ræða. Jörðin Fjall sé eign Hofsmanna með öllum gögnum og gæðum eins og aðrar jarðir á þessu svæði. Þeir hafi einir farið með þetta land og enginn nýtt nema þeir og þeir sem hafa haft heimild þeirra til þess, í aldaraðir. Enginn eigi þar upprekstrarrétt. Beitarítak Sandfells sé fallið niður fyrir notkunarleysi og því hafi ekki heldur verið lýst þegar lög um lausn ítaka hafi komið fram. Enginn skipuleggi leit eða smali þetta land nema eigendur sjálfir, opinberir aðilar komi þar ekki nærri.

8.4.8. Breiðármörk

Í greinargerð kemur fram að vegna Kvískerjabræðra sé byggt á þinglýstu afsali til föður þeirra, dags. 26. febrúar 1937. Eignarhald Fellseigenda byggist á afsali til forföðurs þeirra Eyjólfssonar, dags. 31. maí 1891 og 1. mars 1890, sem aftur byggist á eldri heimildum, svo sem máldögum og vísitásiúm. Sérstaklega sé vísað til lögfestu Hofs 1851. Samkvæmt þessum heimildum sé ljóst að allt land jarðarinnar er háð beinum eignarrétti.

Einnig er vísað til þinglýstrar landamerkjaskrár fyrir jörðina Hof, dags. 15. júlí 1922, og þinglýst sama dag. Þá er vísað til þinglýstrar landamerkjaskrár milli jarðanna Fells í Borgarhafnarhreppi og Breiðumerkur í Hofshreppi, dags. 13. maí 1922, þinglesin 13. júlí 1922.

Land jarðarinnar Breiðumerkur sé greinilega allt innan landnáms, sbr. og máldaga Maríukirkju á Breiðá frá 1343, enda byggist krafa ríkisins á því að eignarrétturinn hafi fallið niður. Slíkt sé þó fráleitt í ljósi þeirra heimilda er við njóti enda sé hægt að rekja lögskiptin allt aftur til þess er biskupinn í Skálholti seldi jörðina til einkaaðila 3. ágúst 1525 að undanskildum stórreka.

Að halda því fram að land þetta hafi ekki verið numið að öllu leyti sé ekki rökstutt frekar en sagt að landnámið geti ekki hafa náð lengra en að upptökum Kvíár og Jökulsár án þess að reynt sé að rökstyðja hvar upptök þeirra hafi verið. Virðist hugmyndir ríkisins í þessu úr lausu lofti gripnar og stangist á við fornar heimildir um eignarrétt á þessu svæði sem einkum séu máldagar og vísitásiur en skv. þessum skjölum sé ljóst að allt land í Örafum hafi verið háð beinum eignarrétti.

Á því er byggt að bændur í Örafum telji að landamerki til norðurs séu almennt við jökulröndina. Það sé venja að líta svo á þó þess sé ekki getið í landamerkjabréfum. Varðandi jarðirnar Fell og Breiðármörk sé þó ljóst að land þeirra hafi að verulegu leyti farið undir jökul. Verði því að skoða það sérstaklega hvort ekki sé rétt að miða við landnámsmörk jökulsins.

Landamerki Breiðármerkur séu vafalaust mjög gömul enda jörðin á landnámsmörkum, sbr. og máldagann frá 1343, en jarðarinnar sé getið í fornum ritum.

Breiðamerkurfjara hafi verið nýtt af landeigendum einum eins og venja sé um fjörur á Íslandi.

8.5. Landsvirkjun

Af hálfu Landsvirkjunar er vísað til þess að fyrirtækið sé eigandi 132 kV háspennulínu, svonefndrar Suðurlínu, sbr. samning frá 11. ágúst 1982 milli ríkisstjórnar Íslands og Landsvirkjunar um virkju-

anamál, yfirtöku byggðalína o.fl. Vísað er sérstaklega til 10. og 11. gr. samningsins og 3. og 4. tölul. í fskj. 1 með samningnum. Á því svæði sem hér um ræði nefnist línan Prestbakkalína I og liggja á milli aðveitustöðva við Prestbakka í Vestur-Skaftafellssýslu og Hóla í Austur-Skaftafellssýslu.

Auk beins eignarréttar að línunum, staurum, undirstöðumannvirkjum og tengivirkjum háspennulínunnar hafi Landsvirkjun óheftan rétt til að láta mannvirkið standa ótímabundið og að komast að línunni til viðhalds og viðgerða hvenær sem er. Í því felist m.a. réttur til þess að leggja vegslóða með fram línunni og að undirstöðumannvirkjum. Þá er minnt á ákvæði reglugerðar um raforkuvirki sem setji skorður við ákveðnum framkvæmdum í næsta nágrenni við háspennulínur. Þess sé óskað að háttvirt óbyggðanefnd gæti framangreindra réttinda Landsvirkjunar við uppkvaðningu úrskurðar um mörk þjóðlendur í Austur-Skaftafellssýslu að því leyti sem háspennulína liggja innan þjóðlendur, sbr. ákvæði laga nr. 58/1998, um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta, sérstaklega 5. mgr. 10. gr. og ákvæði stjórnisýslulaga, nr. 37/1993, sérstaklega 10. gr.

Til frekari stuðnings er vísað til lóðarleigusamnings Rafmagnsveitna ríkisins við Þorleif Hjaltason, eiganda Hóla í Nesjahreppi, um lóð fyrir spennustöðvamanvirki í landi jarðarinnar, dags. 20.2.1981. Leiguupphæðin komi ekki fram en um eingreiðslu hafi verið að ræða. Hið leigða sé 2 ha. og leigutíminn 99 ár. Þá er vísað til lóðarleigusamnings milli annars vegar Rafmagnsveitna ríkisins og Landsvirkjunar, sem leigutaka og hins vegar Þorleifs Hjaltasonar, eiganda Hóla, um leigu á 3.600 fm lóð norðan við aðveitustöðina í landi Hóla. Leigugjald sé 8 kr. á fm á ári, tengt bv. miðað við 1.5.1990. Samningurinn sé til 1 árs í senn, uppsegjanlegur fullum þremur mánuðum fyrir 1.5. ár hvert. Loks er vísað til greinargerðar frá Rarik, dags. 19.12.1984, yfir uppgjör við bændur og landeigendur við Suðurlínu á svæðinu frá Geirlandi og Prestbakka í Vestur-Skaftafellssýslu að Hólum í Austur-Skaftafellssýslu. Til viðbótar þeim upplýsingum, sem þar komi fram, sé tekið fram að uppgjör hafi einnig farið fram við eigendur jarðarinnar Fells í Borgarhafnarhreppi, Austur-Skaftafellssýslu.

9. VIÐAUKI VIÐ ALMENNAR NIÐURSTÖÐUR ÓBYGGÐANEFNDAR

9.1. Inngangur

Í úrskurðum óbyggðanefndar í málum nr. 1-7/2000 í Árnessýslu er gerð grein fyrir athugunum og niðurstöðum óbyggðanefndar um nokkrar staðreyndir og lagaatriði sem almenna þýðingu geta haft við úrlausn þeirra mála sem undir nefndina heyra. Þannig er gefið yfirlit um gróðurfar á Íslandi við landnám og þær breytingar sem á því hafa orðið síðan. Einnig er fjallað um landnám, hefð og lög sem stofnunarhætti eignarréttinda. Gerð er grein fyrir flokkun lands í *jarðir*, *almenninga* og *afrétti* og eignarréttarlegri þýðingu þessara hugtaka. Í því sambandi er einnig litið til réttarreglna um fjallskil. Þá er fjallað um efni og gildi þeirra heimilda sem helst fjalla um eignarréttindi fyrir á tímum. Gerð er sérstök grein fyrir jarðamötum og jarðabókum, máldögum og visitasíum, lögfestum, jarðabréfum og landamerkjabréfum, afsals- og veðmálalabókum. Um einstök atriði varðandi framangreint er vísað í almennar niðurstöður óbyggðanefndar í málum nr. 1-7/2000 á svæði I sem lagðar hafa verið fram sem fylgiskjal I í málum nr. 1-5/2001 á svæði II, Austur-Skaftafellssýslu.

Í Austur-Skaftafellssýslu koma til skoðunar nokkur ný álitafni sem þýðingu kunna að hafa víðar á landinu, þ.e. eignarhald á landi undir jökklum og mörk við jökul eða á, merki sjávarjarða til hafsins og réttindi í fjöru og netlögum, m.a. rekæign, og ítök til lands og sjávar. Verður fjallað um athuganir og niðurstöður óbyggðanefndar í þeim efnum hér á eftir. Fyrst er þó ástæða til að auka nokkuð við fyrri umfjöllun um jarðir og afrétti, sbr. framangreinda úrskurði í Árnessýslu.

Þá verða loks dregnar saman meginniðurstöður um þau atriði sem að framan hafa verið rakin. Þeir kaflar, sem hér fara á eftir, eru þannig hluti af og í beinu samhengi við framangreindar almennar niðurstöður óbyggðanefndar í málum nr. 1-7/2000 á svæði I.

9.2. Jarðir og afréttir

Í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar í málum nr. 1-7/2000 er grein gerð fyrir þeirri flokkun lands sem byggt var á fram að gildistöku þjóðlendulaga og fól í sér skiptingu í jarðir, afrétti og almenninga. Þar kemur fram að jörð sé landsvæði sem upprunalega hefur verið ráðstafað úr einstökum landnámmum, stofnað til nýbýlis á eða eignarhefð unnin yfir. Líkur eru á því að land, sem samkvæmt fyrirliggjandi heimildum er eða hefur verið jörð, sé beinum eignarrétti háð. Sönnunarbyrðin hvílir á þeim sem heldur öðru fram.

Í almennti umfjöllun um hugtakið jörð kemur m.a. fram að þó svo hvorki verði ráðið af eldri né yngri löggjöf að almennt sé gert ráð fyrir því að land innan jarðar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu, annars vegar heimaland, undirorpið sérstakri og meiriháttar nýtingu, og hins vegar annað land, úthagi eða afréttarland í takmarkaðri notum, þá finnast allt að einu einstök dæmi um slíka skiptingu. Af slíkum dæmum verða þó engar almennar ályktanir dregnar um mismunandi eignarréttarlega stöðu lands innan jarðar.

Afrétti hefur óbyggðanefnd flokkað í þrennt á grundvelli uppruna. Í fyrsta lagi samnotaafrétti, þ.e. þá afrétti sem skv. elstu heimildum hafa verið í sameiginlegum notum jarða í tilteknu sveitarfélagi eða á afmörkuðu svæði. Líkur eru á því að land, sem samkvæmt fyrirliggjandi heimildum er samnotaafréttur, sé þjóðlenda. Sönnunarbyrðin hvílir því á þeim sem öðru heldur fram. Í öðru lagi afrétti einstakra jarða og stofnana, sem skv. elstu heimildum tilheyrðu einstökum jörðum, lögpersónum eða stofnunum, fyrst og fremst kirkjunum. Umræddir afréttir eru að meginstefnu skildir frá viðkomandi heima-jörð með sjálfstæðum merkjum eða, í sumum tilvikum, af öðrum fasteignum. Kröfur til sönnunar eignarréttar að slíkum afréttum eru í aðalatriðum sambærilegar sönnunarkröfum um eignarhald að samnotaafréttum. Í þriðja lagi er um að ræða jarðir sem að hluta eða öllu leyti hafa verið lagðar til afréttar og gilda þar um sambærilegar sönnunarkröfur og um eignarhald að landi jarða yfirleitt.

Til viðbótar og fyllingar þessum meginforsendum er óhjákvæmilegt að huga nokkru nánar að ákveðnum tilvikum sem virðast á mörkum framangreindra flokka. Innan merkja jarða kunna að finnast svæði sem kölluð eru afréttur en hafa þó ekki sjálfstæða afmörkun. Jafnvel er sá möguleiki fyrir hendi að þau séu á einhvern hátt afmörkuð. Hér má einnig nefna svæði sem kölluð eru afréttarland, fjallhagi, beitiland, upprekstrarland eða eru auðkennd með sambærilegum hætti. Í þessu þarf ekki að felast mismunandi eignarréttarleg staða lands innan jarðarinnar. Hugsanlegt er að vísað sé til gamalgróinnar notkunar á viðkomandi jarðarhluta sem beitarlandi. Þýðing hugtaksins afréttur hefur lengi verið á reiki og ekki ósennilegt að notkun þess í tímans rás sé með einhverjum afbrigðum, e.t.v. tengdum staðháttum. Í sveitarfélögum, þar sem ekki finnast afréttir samkvæmt þeirri flokkun sem óbyggðanefnd hefur lagt til grundvallar, kann það jafnvel að vera notað um fjalllendi jarða á svæðinu almennt. Það er mat óbyggðanefndar að slík aðstaða ein og sér, og þá einkum ef svæði er kallað afréttur án sjálfstæðrar afmörkunar, raski ekki þeim eignarréttarlegu forsendum, þ.m.t. sönnunarstöðu sem óbyggðanefnd hefur byggt á viðvíkjandi réttarstöðu jarða. Gera þarf hins vegar skýran greinarmun á tilvikum af þessu tagi og afréttum einstakra jarða eða stofnana sem eru skildir frá viðkomandi heima-jörð með sjálfstæðum merkjum eða öðrum fasteignum.

Í þessu samhengi skal það rifjað upp að land jarða kann að vera nýtt sem beitiland með svipuðum hætti og afréttir, jafnvel þannig að viðkomandi landsvæði sé alfarið tekið undir fjallskilafarmkvæmd. Eins og fram kemur í almennti umfjöllun óbyggðanefndar um fjallskil gefur slík tilhögun ein og sér hins vegar enga vísbendingu um eðli eignarhalds að því landi. Í sögulegu ljósi getur það þó haft þýðingu við sönnunarmat um tilvist eignarréttar ef einstök landsvæði, sem gert er tilkall til sem hluta jarðar, hafa verið nýtt sem upprekstrarland af einhverju tagi af eigendum og ábúendum annarra jarða. Einstök tilvik af þessum toga verður að meta sérstaklega.

9.3. Jöklar

Í Landnámu er þess hvergi getið að menn hafi numið jökla til eignar og kann því að hafa verið trúað

að þar byggju hálftröll eða goðumlíkar persónur (sbr. frásagnirnar um Bárð Snæfellsás og Hallmund í Balljökli). Enda þótt jöklar séu ekki nefndir sérstaklega í lögbókunum fornu verður sú ályktun dregin að lögsaga þjóðveldisins hafi einnig náð til þeirra; sakamenn voru a.m.k. ekki óhult-ir á „fjöllum“ og í „óbyggðum“.¹ Ef marka má frásögn Grettis sögu hafa grið milli manna tekið jafnt yfir fjöll og jökla sem byggðar lendur.²

Því hefur verið haldið fram að einhverjir hinna norsku landnámsmanna hafi þekkt jökla af eigin raun úr heimkynnum sínum. Hins vegar er erfitt að segja til um hversu nákvæm og víðtæk þekking þeirra á jöklum var.³ Elsta lýsing á jöklum á Íslandi er í riti Saxo Grammaticus (Saxa hins máls-paka), *Gesta Danorum*, sem samið var um 1200. Þar er í fyrsta skipti lýst hreyfingu skriðjökla, nánar tiltekið hverfihreyfingu þegar neðri hluti jökulsins hverfist upp á yfirborðið.⁴ Saxi lýsir þessu sem furðufregn og er alls ekki víst að frumbyggjar Íslands hafi í öndverðu verið betur að sér en hann um þann eiginleika skriðjökla að færast úr stað.⁵ Hér er einnig ástæða til að benda á það sem stendur í formála Guðmundar sögu Arasonar eftir Arngrím ábóta Brandsson (rituð um 1350):

Á sjánum liggja þeir hafisar, at með sínum ofvægilegum vexti taka þeir at fylla norðrhöfin, en yfir háfjöll landsins svo óbræðiligir jöklar með yfirvættis hæð og vídd, at þeim mun ótrúligt þykkja, sem fjarri eru fæddir.⁶

Landsmenn áttu eftir að komast að því, þótt síðar yrði, að stærð jökla var ekki föst og óbreyt-anleg heldur gátu þeir hlaupið fram í náttúruhamförum eins og gerðist við eldgosið í Knappa-fellsjökli 1362. En hægfara breytingar gátu einnig átt sér stað og má nefna sem dæmi að um 1700 var landnámsbærinn Fell (Fjall) við Breiðá kominn undir jökul.⁷ Um svipað leyti (1695) lauk Þórður Þorkelsson Vídalín Skálholtsrektor við ritgerð sína um jökulfjöll á Íslandi þar sem hann, sennilega fyrstur manna, setti fram frostþenslukeninguna svonefndu til skýringar á jöklaskriði.⁸ Þá er þess að geta að jökulhlaup voru eitt af því sem Árni Magnússon og Páll Vídalín áttu að gefa sérstakan gaum að þegar þeir voru sendir í rannsóknarleiðangur um landið í byrjun 18. aldar.⁹

Jökull hefur verið skilgreindur sem massi af ís og snjó sem orðinn er þjáll og hreyfanlegur og hnígur og skriður undan eigin fargi.¹⁰ Í aðdraganda að setningu vatnalaga í byrjun 20. aldar var ágreiningur um eignarrétt að vatni og eignarhæfi þess. Niðurstaðan varð sú að í vatnalögum, nr. 15/1923, er ekki kveðið á um eignarrétt landeiganda að vatni á landi sínu heldur felst í þeim að landeigandi á aðeins þann rétt sem lögin heimila honum sérstaklega. Þar var raunar um að ræða allar helstu hagnýtingarheimildir vatns.¹¹ Vatnalögin gera mun á mismunandi afbrigðum vatns en um jökla er ekki fjallað sérstaklega.

1 Sbr. *Grágás* 1992, s. 472. *Jónsbók* 1904, s. 43, 272-273.

2 *Íslendinga sögur*. 6. b. Guðni Jónsson bjó til prentunar. [Reykjavík] 1953. S. 233 (72. k.): „Nú skulum vér vera sáttir ok sammála hverr við annan í huga góðum, hvárt sem vér finnumst á fjalli eða fjöru, skipi eða skíði, jörðu eða jökli, í hafi eða á hestbaki ...“

3 Sigurður Þórarinnsson, 1960: „Glaciological Knowledge in Iceland before 1800. A Historical Outline.“ *Jökull. Ársrit Jöklarannsóknafélags Íslands*. S. 1-2, 15.

4 Sigurður Þórarinnsson 1960, s. 14-15.

5 Sbr. Saxo Grammaticus, 1985: *Danmarks Krønike*. Kaupmannahöfn. S. XXII-XXIII.

6 *Byskupa sögur*. 3. b. Hólabyskupar. Guðni Jónsson bjó til prentunar. [Reykjavík] 1953. S. 150.

7 *Landnámaabók* 1986, s. 233 (1. nmgr.).

8 *Dissertationcula de montibus Islandiæ chrySTALLINIS* (Smárit um jökulfjöll Íslands) (sbr. Sigurður Þórarinnsson 1960, s. 16-17).

9 *Jarðabók Árna og Páls* 13, s. 38.

10 Minnisblað Odds Sigurðssonar, jarðfræðings, til óbyggðaneftndar, dags. 13.1.2003.

11 Um aðdragandann að setningu vatnalaganna, sjá t.d. Gaukur Jörundsson, 1982-83: *Eignaréttur* I. Reykjavík. S. 43.

Eignarréttarleg staða jökulsvæða hefur ekki verið til sérstakrar umfjöllunar í íslenski lögfræði. Jökklar hafa einna helst verið nefndir sem dæmi um óbyggð svæði sem enginn hafi nýttjar af eða landalmenninga samkvæmt síðari tíma flokkun. Með því hefur þó alls ekki verið útilokað að jökull geti fallið innan eignarlands og jafnvel gerður skýr fyrirvari um að sá möguleiki væri fyrir hendi.¹

Í almennum athugasemdum við frumvarp til þjóðlendulaga kemur fram að byggt sé á nokkrum meginatriðum, m.a. þessum: „Tekið verði upp nýtt hugtak fyrir landsvæði utan eignarlanda, þjóðlenda. Þetta hugtak taki til þeirra landsvæða sem nú eru ýmist nefnd afrettur, almenningur, óbyggðir eða hálendi utan eignarlanda. Jökklar, sem ekki teljast innan eignarlanda, falli undir flokk þjóðlendna.“² Um jökla er ekki fjallað að öðru leyti í greinargerðinni og þeir eru ekki nefndir í ákvæðum laganna.

Um ákvörðun eignarmarkna/landamerkja að eða á jökli hefur ekki verið tekið af skarið í íslenski réttarframkvæmd. Jaðrar jökla taka breytingum, ýmist ganga fram eða hopa. Meginálítaefnið er hvernig með skuli fara þegar landamerki virðast miðuð við jökuljaðar og merkjum jarðar að jökli því ekki lýst nema að takmörkuðu leyti í landamerkjabréfi.

Í úrskurðum óbyggðanefndar í málum á svæði 1 er vikið að mörkum afrettar innan þjóðlendu við jökul og talið að með hliðsjón af því að um einhliða ákvörðun afrettarmarkna sé að ræða en ekki mörk tveggja afretta eða afrettar og eignarlands sé fullnægjandi að miða við jaðar jökulsins eins og hann var við gildistöku laga nr. 58/1998, sbr. 3. mgr. 1. gr. laganna, enda eingöngu um beitarréttindi að ræða sem ráðist af gróðurfari og hafi ekki þýðingu í öðru sambandi. Engin afstaða er tekin til þessa álitamáls að því er eignarland varðar, enda ekki gefið að sömu reglur eigi að gilda.³ Verður nú hugað nánar að því atriði.

Í grein sinni „Landamerki fasteigna“ reifar Tryggvi Gunnarsson þrjár leiðir sem til álita komi um mörk eignarlanda við jökul. Í fyrsta lagi mætti hugsa sér að merkin væru breytileg og miðuðust við jökulbrún á hverjum tíma. Í öðru lagi gætu þau náð að elstu þekktu jökulbrún, sbr. reglu vatnalaga um „fornan miðjan farveg“ í ám. Loks væri í þriðja lagi hægt að taka mið af jökulbrún á þeim tíma þegar landamerkin voru skráð eða þau ákveðin með öðrum hætti.⁴ Taka ber fram að grein þessi er rituð fyrir gildistöku þjóðlendulaganna 1998. Niðurstaða Tryggva er sú að réttast sé að landamerkin séu breytileg og miðist við jökulbrúnina eins og hún er á hverjum tíma. Telur Tryggvi að þeir sem völdu jökul sem landamerkjaviðmiðun hafi gert sér grein fyrir því að jökulbrúnin færðist til. Með vísan til reglna íslensks réttar varðandi breytingu á fjöru og landauka sem þar myndast sé ástæða til að ætla að dómstólar beiti hliðstæðri reglu varðandi breytingar á landamerkjum þar sem jökulbrún færist til og landamerki í samræmi við breytingar á jökulbrúninni. Sérstök sjónarmið kunní síðan að koma upp ef jökull hverfi með öllu þar sem hann hafi áður skilið að fasteignir.

Ástæða er til að huga hér nánar að reglum um merki sjávarjarða til hafsins, sjá einnig kafla 9.5.

1 Sbr. þessi orð Sigurðar Líndals: „Auk afretta og almenninga kunna að vera til lönd inni á hálendinu, til dæmis öræfa- og jökulsvæði, sem enginn einstaklingur getur leitt heimildir að eða skírskotað til sérréttinda yfir né heldur neinn almennaréttur er bundinn við“ („Eignarréttur á landi og orkulindum.“ *Sérprentun úr skýrslu aðalfundar Sambands íslenskra rafveitna* 1983. S. 18). – Sbr. einnig Þorgeir Örylgsson: „Landalmenningur er landsvæði, sem enginn aðili telur til einstaklingseignarréttinda yfir. Nú á tímum er erfitt að benda á staði, sem ótvírætt verða taldir til landalmenninga, þótt e.t.v. sé það ekki útilokað. Miðað við landnýtingu og búskaparhætti síðustu áratugi má ætla, að erfitt sé að finna landsvæði utan fullkominna eignarlanda og sérstakra friðlanda, sem ekki hafa að einhverju marki verið nýtt til sauðfjárbeitar eða sauðféfarið þar um á sumrin og verið smalað að hausti. Ekki er þó hægt að útiloka, að slík svæði finnist inni á hálendinu. Jökklar landsins, að því marki sem þeir falla ekki innan fullkominna eignarlanda, teljast að öllum líkindum almenningar“ („Um eignarhald á landi og náttúruauðlindum.“ *Afmælisrit: Gaukur Jörundsson sextugur 24. september 1994*. Reykjavík 1994. S. 592).

2 Þskj. 598. Alþtíð. 1997-1998, 122. lögþ. A: 2598.

3 Sjá t.d. kafla 12.10. í máli nr. 5/2000 hjá óbyggðanefnd.

4 Tryggvi Gunnarsson, 1994: „Landamerki fasteigna.“ *Afmælisrit: Gaukur Jörundsson sextugur 24. september 1994*. Reykjavík. S. 510-512.

Þau hafa ýmist verið miðuð við neðri mörk fjöru eða netlög.¹ Fjaran er svæðið á milli stórstraumsflóðmáls og stórstraumsfjörumáls. Netlög eru í ýmsum lögum skilgreind sem sjávarbotn 115 metra út frá stórstraumsfjörumáli landareignar. Dómstólar hafa lagt til grundvallar að eigandi sjávarjarðar eignist landauka til sjávar.² Fjara jarðarinnar og netlög færast út og inn í samræmi við landauka eða landtap, þ.e. breytt stórstraumsfjörumál og landamerki hennar þar með. Með lögum nr. 73/1990 voru auðlindir hafsbotsins utan netlaga og svo langt til hafs sem fullveldisréttur Íslands nær lýstar eign íslenska ríkisins, sbr. 1. gr. Netlög eru þar skilgreind með sama hætti og áður, sbr. 3. mgr. 2. gr., og ekki verður talið að ætlunin hafi verið að afnema til frambúðar áðurgreindan rétt sjávarjarða til landauka og fastsetja þar með í eitt skipti fyrir öll mörk sjávarjarða til hafsins. Vilji löggjafans til slíkrar breytingar hefði þurft að koma skýrt fram. Gildistaka laga nr. 73/1990 hafði þannig ekki í för með sér að merki sjávarjarða til hafsins væru endanlega fastsett.

Samkvæmt ákvæði 1. gr. laga um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta, nr. 58/1998, er eignarhaldi á landi skipt í tvo flokka, eignarlönd og landsvæði utan eignarlanda, þ.e. þjóðlendur. Um leið eru þjóðlendur lýstar eign íslenska ríkisins, sbr. 2. gr. Í greinargerð með frumvarpi til þjóðlendulaganna kemur skýrt fram að jökull getur hvort heldur er verið í eignarlandi eða þjóðlendu, sbr. þá athugasemd sem að framan greindi. Þetta bendir ótvírátt til þess að löggjafinn hafi ekki álitnið að jökulrönd væri í eðli sínu afmörkun á eignarlandi og þjóðlendu. Breytingar á stöðu jökuls ættu því ekki að hafa í för með sér að eignarland breyttist í þjóðlendu og öfugt. Um eignarréttarlega stöðu þess lands sem hulið er jökli fer þannig eftir sömu reglum og um önnur landsvæði. Gildistaka þjóðlendulaganna hafði í för með sér endanlega skiptingu lands í annars vegar eignarland og hins vegar þjóðlendur. Hér skilur á milli laga um eignarrétt íslenska ríkisins að auðlindum hafsbotsins og þjóðlendulaga. Í fyrra tilvikinu er gert ráð fyrir að nýtt land, þ.e. landauki, eigi eftir að verða til og merki eða eignamörk því ekki fastsett. Í síðara tilvikinu er hins vegar fjallað um allt land sem við gildistöku laganna var ofan sjávar, þ.m.t. landsvæði undir jökli, og merki endanlega fastsett. Land, sem kemur undan jökli, er þannig ýmist eignarland eða þjóðlenda, um það fer ekki eftir reglunni um merki sjávarjarða til hafsins.

Vatnsréttindi á jökulsvæðum í eignarlandi og túlkun vatnalaga í því sambandi er ekki til úrlausnar fyrir óbyggðanefnd. Tilkall annarra en íslenska ríkisins til vatnsréttinda á jökulsvæðum í þjóðlendum verður að meta í hverju tilviki fyrir sig.

Kemur þá til skoðunar hvort taka skuli mið af elsta þekktu jökuljaðri, legu jökuls þegar landamerki voru skráð, jökuljaðri við gildistöku þjóðlendulaganna eða einhverju öðru, í þeim tilvikum að landamerki virðast miðuð við jökuljaðar.

Vísindamenn hafa slegið því föstu að jöklar landsins séu stærri nú en á landnámstíma.³ Hafi landnám náð að jökli hefur það land sem horfið hefur undir jökul tilheyrt aðliggjandi jörðum. Þar getur jafnvel verið um að ræða heilar jarðir sem lítið eða ekkert er vitað um í dag. Lega jökuls á landnámstíma verður ekki ákvörðuð með nokkurri vissu. Töluvert er hins vegar vitað um stöðu jökuls við lok níttjándu aldar og byrjun þeirrar tuttugustu þegar sett höfðu verið landamerkjálög og ætla má að flest landamerkjabréf hafi verið gerð. Jöklar voru þá stærstir á sögulegum tíma en síðan hafa þeir almennt hopað þó ekki alla leið aftur til stöðu sinnar um landnám. Innan þess jökuljaðars,

1 Í H 1996 2518 og 2525 er talinn vafi um beinan eignarrétt fasteignareiganda í netlögum.

2 Sbr. H 1946 345. Sjá einnig Ólafur Lárusson, 1950: *Eignaréttur* I. Reykjavík. S. 45. Gaukur Jörundsson, 1982-83: *Eignaréttur* II. Reykjavík. S. 136.

3 Sjá eftirfarandi greinar Odds Sigurðssonar jarðfræðings: „Útbreiðsla jökla á Íslandi á sögulegum tíma.“ Greinargerð, júlí 2001. „Minnispunktur um breytingar jökla frá landnámi Íslands“, dags. 7.6.2002. „Variations of termini of glaciers in Iceland in recent centuries and their connection with climate.“ Óbirt handrit, ódags. Minnisblað Odds Sigurðssonar jarðfræðings um hugtakið jökul o.fl., dags. 13.1.2003. – Helgi Björnsson, 1979: „Glaciers in Iceland.“ *Tímaritið Jökull. Jöklarannsóknafélag Íslands*. 29. árg. – Sigurður Þórarinnsson, 1974: „Ofgnótt jökla.“ *Saga Íslands*. 1. b. Reykjavík. S. 43-48.

sem miðað kann að hafa verið við í kringum 1900, er í sumum tilvikum jökullaust land nú. Við gildistöku Þjóðlendulaga 1998 lá jökuljaðarinn þannig á milli upphaflegra landnámsmarka og stöðu við gerð flestra landamerkjabréfa um aldamótin 1900, almennt séð þó nær hinni síðarnefndu. Óhætt er þannig að slá fastri þeirri meginreglu að land, sem komið hefur undan jökli á tímabilinu frá því landamerkjalog eru sett 1882 og þar til Þjóðlendulög taka gildi 1998, var jökullaust við landnám.

Óljóst er hvort landnámsmenn hafa gert sér grein fyrir því að jökuljaðar væri breytingum undirorpinn en ekki fer á milli mála að um aldamótin 1900 var löngu orðið ljóst að svo væri. Jaðar jökulsins hefur að sjálfsögðu afmarkað það landsvæði sem nýtanlegt hefur verið og með honum eru dregin glögg skil frá náttúrunnar hendi. Eðli máls samkvæmt er hins vegar erfitt að finna þar fastan viðmiðunarpunkt. Mun þetta ástæða þess að merkjum er oft lýst „í jökul“ ótilgreint eða kennileiti skammt undan jökli. Sums staðar á landinu hagar þannig til að ein og sama jörðin liggur milli sjávarar og jökuls. Jafnlgögg merki af völdum náttúrunnar kunna að hafa verið talin svo sjálfsögð viðmiðun að ekki þyrfti umfjöllunar við í landamerkjalytingu. Gagnvart jöklinum sjálfum er þá engri landamerkjalinu lýst. Ekki verður talið að viðkomandi jarðeigandi hafi þar með lýst því yfir að hann gæfi eftir eignarrétt eða afsalaði sér tilkalli til þess lands sem í tímans rás hefur horfið undir jökul. Líkur eru hins vegar á að í flestum tilvikum sé útilokað að afmarka það. Óbyggðanefnd ber að draga mörk á milli eignarlanda og Þjóðlendna, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998, og niðurstaðan hverju sinni hlýtur að ráðast af tiltækum heimildum og almennum sönnunarreglum. Staðhættir og sönnunarsstaða geta því leitt til sambærilegrar niðurstöðu og ef eignarréttur hefði verið gefinn eftir.

Ef líkindi eru fyrir því að land hafi verið numið inn til jökla styður það þá niðurstöðu að land, sem jökullinn hefur skilað frá gerð landmerkjabréfanna, falli til aðliggjandi jarða. Ekki verður talið að jökull hafi hoptað svo hratt undanfarna rúma öld að komið sé í ljós að ráði land jarða, sem ofar kunna að hafa legið, enda staða jökuls 1998 nær því sem var um 1900 en um landnám. Tilkall til lands, sem komið hefur undan jökli, kann jafnframt að byggjast á hefðarreglum. Til skoðunar koma þá almenn atriði eins og tímalengd, yfirráð, hagnýting, ráðstafanir að lögum, viðhorf hefðanda og annarra aðila o.fl. Staðhættir kunna að vera með þeim hætti að um eðlilegt framhald tiltekinnar jarðar sé að ræða, líkt og landauki til hafs, og nýting annarra útilokuð. Frávik frá þessum almennu ályktunum eru þó að sjálfsögðu möguleg og verður að skoða hvert tilvik fyrir sig. Jafnframt hlýtur réttur þessi að takmarkast við land sem komið var undan jökli við gildistöku Þjóðlendulaga 1998 þegar löggjafinn kvað á um eignarhald ríkis á öllu því landi sem ekki væri sannanlega undirorpið beinum eignarrétti. Mögulegar væntingar jarðeigenda um rétt til þess lands, sem kemur undan jökli eftir þann tíma, njóta ekki réttarverndar sem eignarréttindi í skilningi 72. gr. stjórnarskrár. Þá ber þess að geta að frá gildistöku Þjóðlendulaganna er ekki unnt að öðlast eignarréttindi innan Þjóðlendna fyrir nám eða hefð, sbr. 8. mgr. 3. gr.

Niðurstaða óbyggðanefndar er því sú að gildistaka Þjóðlendulaga hafi undir þessum kringumstæðum haft það í för með sér að merki jarða gagnvart jökli væru fastsett án tillits til síðari breytinga á jökuljaðrinum. Sú niðurstaða er jafnframt í eðlilegu samræmi við markmið og tilgang löggjafarinnar. Þegar merki jarðar eru miðuð við jaðar jökuls og þeim því ekki lýst nema að takmörkuðu leyti í landamerkjabréfi ber þannig að miða við stöðu jökuljaðarsins 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. Þjóðll., enda sé jökullinn í Þjóðlendu. Lega jökuljaðarsins kann þó að virðast óljós þar sem smájöklarar eða fannir liggja aðskilið frá meginjöklinum. Í þeim tilvikum, þar sem eignarland liggur að jökli í Þjóðlendu, verður að telja eðlilegt að íslenska ríkið beri hallann af þeim vafa sem þannig kann að vera fyrir hendi. Óbyggðanefnd telur því eðlilegt að í slíkum tilvikum miðist Þjóðlendulína við jaðar meginjökuls eins og hann er skilgreindur af sérfræðingum á því sviði. Smájöklar og fannir verða þá innan eignarlands á sama hátt og jökulsker eða annað land umlukið jökli verður innan Þjóðlendu.

Sé jökulsvæði innan merkja jarðar gilda hins vegar þau almennu sjónarmið um túlkun landamerkja sem óbyggðanefnd hefur áður gert grein fyrir. Ljóst er að enda þótt lega jökuljaðarsins verði ákvörðuð með landfræðilegum gögnum er hann óhentug viðmiðun vegna lögunar sinnar og breyti-

leika. Önnur og e.t.v. heppilegri útfærsla er hins vegar ekki á valdsviði óbyggðanefndar en sá möguleiki fyrir hendi að ríkisvaldið og einstakir jarðeigendur nái um slíkt samkomulagi, eftir atvikum með nauðsynlegri aðkomu löggjafarvalds, sbr. ákvæði 40. gr. stjórnarskrár og II. kafla þjóðll.

9.4. Ítök

Í íslenskum rétti hafa ítök eða ítaksréttindi verið skilgreind sem réttindi er veiti réttthafa tiltekin þröng umráð og takmörkuð not fasteignar sem er í eigu og umráðum annars eða annarra aðila.¹ Réttindi af þessum toga eiga sér langa sögu hér á landi og verður fyrst vikið að því hvað ráða megi af eldri rétti um ítök og inntak ítaksréttinda.

Í lögbókunum Grágás og Jónsbók er hugtakið *ítak* ekki skilgreint sérstaklega en af einstökum ákvæðum má ráða í merkingu þess. Í landabrigðisþætti Grágásar er fjallað um þær réttarathafnir sem fram áttu að fara þegar maður vildi brigða öðrum land. Þar segir m.a. að brigðandi skyldi kveðja sér kviðar (væntanlega búakviðar) til að ganga úr skugga um hvort unnt væri að selja leiguból „eða ítök í annarra manna löndum“ áður en til þess kæmi að aðalbólið væri selt.²

Kaflinn um landamerki og lagakaup í Jónsbók (6. k. landsbrigðabálks) hefst á þessa leið:

Nú vill maðr selja land sitt við verði, þá skulu þeir kveða á um merki með sér, um land ok skóga ok engjar ok reka, veiðar ok afrétu ef eru, ok allra gæða skulu þeir geta þeira, er því landi eigu at fylgja, þó at þat sé í önnur lönd, eða aðrir menn eigi þanneg ítök; síðan skulu þeir takaz í hendr ok kaupa með vátum tveim eða fleirum.³

Annars staðar í lögbókinni er nánar rætt um sams konar réttindi án þess þó að tekið sé fram að um ítök sé að ræða. Þannig er fjallað um skóg, beituteig, fjöru, veiði og engi í annars jörðu en síður eða jafnvel ekki notuð orðin skógar-, beitir-, fjöru-, veiði- og engjaítak.⁴ Ákvæði lögbókanna leiðir því til þeirrar niðurstöðu að ítak sé „réttur til ákveðinna nytja á landi annars“,⁵ og fær það vel samrýmst hinni lögfræðilegu skilgreiningu hugtaksins nú á dögum.

Til ítaka var stofnað með ýmsum hætti. Ítakaeign mun t.d. hafa orðið til við tímabundin lán hlunninda, kaup og ítakaskipti.⁶ Elsta skjalllega heimildin um ítakaeign mun vera máldagi Stafholtskirkju sem talinn hefur verið frá miðri 12. öld.⁷ Þar er greint frá því að prestur nokkur, Steini Þorvarðsson, hafi gefið kirkjunni m.a. þrjá hluti laxveiðar í Þverá, kerveiði í Norðurá undir fossi, Engines á Ströndum norður „ok reki með“ og selför í Þverárdal upp frá Kvíum. Í máldaganum er lýst einum algengasta stofnunarhætti kirknaítaka sem var gjöf í sáluhjálparskyni. Þannig hefur frá fyrstu tíð byggðar hér á landi verið stofnað til ítaka með beinni yfirfærslu eða afhendingu tiltekinna réttinda.

Frá 13. öld hafa varðveist nokkrar skrár um ítök, einkum reka, m.a. elsta rekaskrá Skálholtskirkju frá um 1270. Benda þær til þess að á þeim tíma hafi ítök verið orðin eftirsótt gæði sem ekki síst kirkjulegar stofnanir sóttust eftir.⁸ Ítökum fjölgaði síðan jafnt og þétt, og í byrjun 18. aldar, þegar

1 Þorgeir Örlygsson, 1998: *Kaflar úr eignarétti I*. Reykjavík. S. 28 (hdr.). Gaukur Jörundsson, 1982-83: *Eignaréttur I*, s. 6. Ólafur Lárusson, 1950: *Eignaréttur I*, s. 13.

2 Sbr. Grágás 1992, s. 288.

3 Jónsbók 1904, s. 124. Sambærilegur kafla er í Grágás (1992, s. 290) án þess að orðið ítak sé þar notað.

4 Sbr. Grágás 1992, s. 296, 321, 329. Jónsbók 1904, s. 147-148, 150.

5 Grágás 1992, s. 537. Sbr. Magnús Már Lárusson, 1981: „Jordejendom. Island.“ *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder*. 7. b. Kaupmannahöfn. D. 671.

6 Páll Sigurðsson, 1992: „Kirknaítök. Saga þeirra og réttarþróun.“ *Svipmyndir úr réttarsögu. Þættir um land og sögu í ljósi laga og réttarfræðingvæmdar*. Reykjavík. S. 277.

7 *Íslenskt fornbréfasafn*. 1. b. Kaupmannahöfn 1857. S. 178-180. Sbr. Páll Sigurðsson 1992, s. 279.

8 *Íslenskt fornbréfasafn* 1, s. 67-76. Tímasetning rekaskrárinnar er ekki örugg. Sbr. einnig sama rit, s. 4, 246-248 (ítakaskrá Viðeyarklausturs [1284]), 248-251 (reka- og landamerkjaskrá Þingeyraklausturs [1285]).

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns var tekin saman hafði myndast þéttriðið net ítaka um land allt.¹

Ljóst er að ítakaeign skipti í margar aldir verulegu máli fyrir afkomu landsmanna og mun að einhverju leyti hafa stuðlað að jafnari dreifingu landgæða. Á sumum stöðum á landinu hagaði þannig til að jörð, sem ekki átti mikilvæg hlunnindi eins og upprekstrarland, skóg eða fjörunytjar eða gat ekki nýtt þau í eigin landi vegna staðháttá, fékk þau sem ítök í öðru landi. Nefna má sem dæmi að í Þórisdal í Lóni áttu nokkrar jarðir skógarítak. Ein þeirra var Efri-Fjörður í Lóni. Hún átti skógarítak í Skálavömmum í Þórisdal eða Laxárdal en í staðinn var heimilað útræði frá Klifunum (Þorgeirsstaðaklif).² Slík ítakaskipti munu víðar hafa tíðkast, ekki síst á þeim svæðum þar sem útræði var gott. Hraunskarð undir Jökli átti t.d. „frí kolatak í Hrísskóg og raptvidahögg í jörðunne til uppheldis“ í staðinn fyrir uppsátur og „ítaksbúðir“ í Hraunskarðsjörð.³ Annars staðar þar sem ekki var um ítök eða ítakaskipti að ræða var venjulega greitt ákveðið gjald fyrir útræðið, svonefndur vertollur.⁴

Mörg ítök gengu smám saman úr sér ýmist af völdum eyðingaraflla náttúrunnar, ofnýtingar eða vegna breyttra búskaparháttá og urðu því ekki annað en inntaklaus réttur sem setti ákveðnar hömlur á eignarrétt fasteigna.⁵ Um miðbik nýliðinnar aldar var því svo komið að fjölmörg þeirra ítaka, sem á jörðum hvíldu, komu ítakshafanum að litlu sem engu gagni auk þess sem ýmis þeirra virtist augljóslega hagkvæmara að nýta samhliða nýtingu á viðkomandi jörð. Lagasetning frá þeim tíma ber skýran vott um þá stefnu löggjafans að tryggja það að eðlileg gæði fasteigna fylgi þeim sjálfum og séu nytjuð í sambandi við notkun þeirra.⁶ Það var einkum gert með því að banna að tiltekin hlunnindi, sem fasteign fylgdu, væru frá henni skilin auk þess sem eigendum fasteigna, sem ítök hvíldu á, var gert kleift að leysa þau af eignum sínum gegn fjárgreiðslu. Þannig var t.d. lausn veiðitaka í ám og vötnum heimilud með lögum nr. 40/1942, sbr. nú lög nr. 76/1970 og lausn skógarítaka af jörðum með lögum nr. 100/1940, sbr. nú lög nr. 3/1955, sbr. lög nr. 76/1984. Þá fjalla lög nr. 13/1956, um sölu kirkjuítaka. Veigamesti þátturinn í þessari viðleitni löggjafans var þó setning laga nr. 113/1952, um lausn ítaka af jörðum, en þau taka til allra ítaka í jarðir annarra en lax- og silungsveiðitaka í ám og vötnum og skógarítaka, sbr. 2. og 3. gr. laganna.⁷ Með þeim var sú skylda lögð á þá sem töldu sig eiga slík ítök að lýsa þeim í samræmi við efni laganna. Væri það ekki gert féll ítakið úr gildi. Lögin hafa enn fremur að geyma reglur um það hvernig eigandi jarðar, sem ítak er í, eldra en 25 ára, getur leyst það af jörð sinni. Þrátt fyrir þessa viðleitni löggjafans er þó ljóst að enn kunna að finnast gild ítök hér á landi.

Óbyggðanefnd telur að tilvist ítaks í fasteign bendi fremur til þess að svæði það, sem ítakið er á sé eða hafi einhvern tíman verið eignarland.⁸ Þannig hafi réttur yfir viðkomandi landsvæði verið

1 Sbr. *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns*. 12. b. (Atriðisorðaskrá), undir afrétt, beit/beitarítak, melaslægja/meltak, lax/laxveiði, fugl/fuglatekja, eggjatak/eggjatekja/eggver, skógur/skógarítak, hris/hrisrif/hristak, torf, móskurður/mótak, engjatak/engjaitak, reki/rekaitak.

2 Þetta kom fram í vitnisburði Vilhjálms Geirs Þórhallssonar, eiganda Efra-Fjarðar, við skýrslutöku 9.9. 2002 í máli nr. 5/2001. Sbr. einnig vitnisburð Þorsteins Geirssonar á Reyðará við sömu skýrslutöku.

3 *Íslenskt fornbréfasafn*. 3. b. Kaupmannahöfn 1896. S. 141. Fleiri dæmi eru um slík ítakaskipti í þessari heimild sem talin er frá um 1360.

4 Sbr. *Jarðabók Árna og Páls* 12, undir naust, uppsátur, útræði, verbúð, vertollur.

5 Sbr. hugtakið *servitut* í merkingunni ítak eða ískylda.

6 Þegar um miðja 19. öld tók að gæta þeirrar tilhneigingar löggjafans að sporna við frekari stofnun ítaka, sbr. 4. gr. tilskipunar um veiði á Íslandi frá 20. júní 1849.

7 Í 1. gr. laga nr. 113/1952 segir að ítak merki í lögnum hvers konar afnot fasteignar, sem eigi séu samfara vörslum hennar eða þess hluta hennar, sem afnotin taki til, enda sé réttur til afnotanna byggður á heimild einkaréttareðlis. Í greinargerð með frumvarpi því, sem varð að umræddum lögum, segir í athugasemdum að fylgt sé hinni venjulegu fræðilegu skýringu á því hvað ítak sé.

8 Í greinargerð með frumvarpi því, sem varð að lögum nr. 113/1952, er í athugasemdum tekið fram að lögin taki ekki til ítaka í kaupstaðarlöðir eða í afrétti, sem sveitarfélög eiga. Í lögnum er þannig gert ráð fyrir því að unnt sé eða hafi verið að stofna til ítaka í afréttarlöndum. Með hliðsjón af hinni almennu lögfræðilegu skilgreiningu á hugtakinu ítak verður þó að ætla að með því sé átt við afréttarlönd sem undirorpin eru beinum eignarrétti eða hafi verið það á þeim tíma þegar til ítaksins var stofnað.

nauðsynlegur grundvöllur undir stofnun ítaks á því og ítakshafinn öðlast rétt sinn innan marka þess réttar sem handhafi hinna beinu eignarréttinda átti.

Þrátt fyrir þetta kunna að finnast ítök í landsvæðum sem ekki eru undirorpin beinum eignarrétti nú og ekki unnt að sýna óyggjandi fram á að hafi nokkurn tíman verið það. Sem dæmi um slíkt má nefna ákvæði í máldögum um takmörkuð réttindi kirknanna í Biskupstungum á Biskupstungnaafrétti. Þannig segir í máldaga kirkjunnar á Torfastöðum frá 1331 að hún eigi „skógarteig í Sandvatnshlíð“.¹ Hið sama kemur fram í Vilkinsmáldaga frá 1397² og Gíslamáldaga frá 1570.³ Þá segir í Gíslamáldaga um kirkjuna í Bræðratungu að hún eigi „Skógartungu undir Bláfelli“.⁴ Í máli nr. 4/2000, Biskupstungnaafréttur og efstu lönd í Biskupstungnahreppi, komst óbyggðanefnd að þeirri niðurstöðu að Framafréttur Biskupstungna, það landsvæði sem framangreind réttindi kirknanna náðu til, væri þjóðlenda. Nefndin útilokaði þó ekki að umrætt landsvæði hefði einhvern tímann verið undirorpið beinum eignarrétti en taldi umrædda máldaga eina og sér ekki veita næga sönnun í þeim efnum. Í slíkum tilvikum kann þó að vera um annars konar réttindi að ræða en ítök í hinni hefðbundnu lögfræðilegu merkingu hugtaksins.

9.5. Fjörur og rekaeign

Eignarréttur að fasteign sem liggur að sjó nær einnig til fjörunnar fram af henni, þ.e. svæðisins á milli stórstraumsflódmáls og stórstraumsfjörumáls.⁵ Undir yfirborði sjávar taka við svokölluð netlög sem í ýmsum lögum eru skilgreind sem sjávarbotn 115 metra út frá stórstraumsfjörumáli landareignar.⁶ Óumdeilt er að netlög fylgi sjávarjörðum en um hitt hefur fremur verið ágreiningur hvort eignarráð fasteignareiganda feli í sér beinan eignarrétt eða séu bundin við þau réttindi sem sérstaklega er mælt fyrir um í einstökum lögum.⁷

Kemur þá til skoðunar hver hafi verið réttur landeigandans í fjöru og netlögum jarðar sinnar. Þar verður helst litið til þeirra fjörunytja sem lengst hafa verið til umfjöllunar í löggjöf hér á landi, þ.e. reka og veiði.

Rekinn hefur verið helsta verðmæti fjörunnar. Elstu ákvæði laga um reka eru í Grágás. Þau voru síðan tekin upp lítið breytt í rekabálk Jónsbókar, og er sá bálkur enn í gildi ásamt viðbótum um skotinn hval og skotmannshlut sem gefnar voru út í konungsbréfum 1778 og 1779.⁸ Meginreglan var sú að jarðeigandi átti reka fyrir landi sínu. Í Jónsbók er reki nánar skilgreindur með svofelldum hætti: „Hverr maðr á reka allan fyrir sínu landi viðar ok hvala, sela ok fiska, fugla og þara, nema lögum sé frá komit.“⁹ Eignarréttur jarðeiganda á viðar- eða hvalreka var þó því aðeins hafinn yfir vafa að hann merkti sér rekann eða kæmi böndum á hann.¹⁰ Allan reka utan *rekamarka* var hverjum manni heimilt að flytja að landi, marka sér og slá eign sinni á en landeigandi skyldi eiga alla aðra flutninga hvals og viðar.¹¹

1 *Íslenskt fornbréfasafn* 2, s. 669.

2 *Íslenskt fornbréfasafn* 4, s. 49.

3 *Íslenskt fornbréfasafn* 15, s. 647.

4 *Íslenskt fornbréfasafn* 15, s. 648.

5 Ólafur Lárússon, 1950: *Eignaréttur* I, s. 45. Gaukur Jörundsson, 1982-83: *Eignaréttur* I, s. 37. Þorgeir Örlygsson, 1998: *Kaflar úr eignarétti* I, s. 57 (hdr.).

6 Sjá t.d. 3. mgr. 2. gr. laga um rannsóknir og nýtingu á auðlindum í jörðu, nr. 57/1998, 1. gr. laga um vernd, friðun og veiðar á villtum fuglum og villtum spendýrum, nr. 64/1994, og 1. gr. laga um lax- og silungsveiði, nr. 76/1970.

7 Í H 1996 2518 og 2525 er talinn vafi um beinan eignarrétt fasteignareiganda í netlögum.

8 Sbr. opið bréf um rekatalikall á Íslandi frá 4. maí 1778, 5. gr., og konungsbréf (til stiftamtmanns) um landshlut af flutningshvölum á Íslandi frá 23. júní 1779, 1.-2. gr.

9 *Jónsbók* 1904, s. 194.

10 *Grágás* 1992, s. 351-352. Sbr. *Jónsbók* 1904, s. 194-195.

11 *Grágás* 1992, s. 353-354. *Jónsbók* 1904, s. 196-197. Á öðrum stað í *Jónsbók* (s. 203) segir þó að þess hvals, sem fluttur sé, eigi flytjendur þriðjung en landeigandi tvo hluti nema skot finnist í, þá eigi skotmaður þriðjung. Þetta ákvæði virðist eiga sér nokkra samsörun í 71. k. landabrigðisþáttar Grágásar (*Grágás* 1992, s. 365).

Sú skýring hefur verið gefin á rekamarki að það sé „sá hluti fjöru og hafs sem bóndi eða rekamaður má nýta á allan reka“.¹ Lúðvík Kristjánsson taldi hins vegar rekamark vera sömu merkingar og fjörumark og tákna merki milli deildra reka.² Í Staðarhólsbók Grágásar er rekamark við það miðað „að sjá mundi mega þaðan fisk á borði ef eigi bæri land fyrir“.³ Lýsing Konungsbókar á rekamarki er nokkru ítarlegri og er hún sambærileg við skilgreiningu Jónsbókar á *fiskhelgi*:

Maður á að flytja við þann er hann finnur á floti fyrir utan það er fisk sér af borði, óflattan, fyrir annars manns landi. Það skal þorskur vera, sá skal svo mikill vera að hann sé álnar í öxarþærum flattur [álnarbreiður milli þunnildisnefja]. Sá fiskur heitir gildingur. Á því borði skal sjá þann fisk er til lands veit, þaðan úr fjöru er fyrir [fellur út] utast.⁴

Fiskhelgi í þessu samhengi táknar svæðið út að rekamörkum sem að sínu leyti miðast við að óflattur þorskur sé í sjónmáli frá ströndinni.⁵

Síðar, sennilega snemma á 14. öld, var kveðinn upp svofelldur alþingisdómur um rekamark til lands:

Rekamarck til landz sem leingst ut fiarar. og flod geingur leingst i logne. þa hvorke æser brim nie vindur.

Það var logtekid um rekamark a Auxararþijngje af badum lögmönnunum og allri logriettunne a dogum Häkonar kongz. sem væri i almennelegu flædarmäle þa siör rædur sier. Enn hvad hann æser brim edur vindur. edur kastar yfer Mälarkamp. edur eirartanga. so sem i logbok utvijsar. edur a land upp. þar sem so vid vijkur. þa eignast það landeigande hvort það er trie edur hvalur.⁶

Hér virðist lögrétta skilgreina það sem í síðari löggjöf er nefnt stórstraumsflóðmál.

Algenget var á miðöldum og síðar að fjara innan merkja tiltekinnar jarðar væri nýtt frá annarri jörð. Eigandi hinnar síðarnefndu nefndist þá *rekamaður* eða *fjörumaður* en rétturinn var þó bundinn jörð hans en ekki persónu. Landeigandi og fjörumaður skiptu með sér fjörugögnum eftir ákveðnum reglum. Um þetta segir í Jónsbók:

Ef maðr kaupir reka af landi manns at lögmáli réttu, ok skilja þeir þat eigi gjörr en svá, þá á landeigandi af fjöru þeiri álnarlöng kefli öll ok smæri, en rekamaðr á þar við allan annan útelgðan er þar rekr upp, ok svá hvali alla er þar hlaupa kvikir á land, nema menn valdi, og svá á hann þá hvali er þar rekr. Sá maðr er land á, hann á þara allan ok fugla alla, sela alla ok rostunga, ok svá ef maðr drepr sel; hann á þar at hafa hnísur ok háskerðinga, ok fiska alla, nema þar reki fleiri senn á land en .v. [5], þá á rekamaðr.⁷

Rekamaður átti einnig allan ómerkta við og hval sem menn fluttu úr almenningi⁸, ef þeir fylgdu ekki festum eins og skylt var, og að auki allt það sem flaut í netlögum. Landeigandi átti hins

1 Grágás 1992, s. 552. Í Jónsbók virðist einnig gert ráð fyrir að rekamark geti tekið til hafsvæðis út fyrir netlög, sbr. þetta orðalag: „Ef maðr veiðir hval í rekamarki, þar er fisk sér á borði ok fyrir utan netlög, þá á sá allan er veiðir“ (Jónsbók 1904, s. 206 sbr. einnig s. 197).

2 Lúðvík Kristjánsson, 1980: *Íslenzkir sjávarhættir*. 1. b. Reykjavík. S. 219.

3 Grágás 1992, s. 353 (Staðarhólsbók). Skilgreining Konungsbókar er ítarlegri (sbr. Grágás 1992, s. 353-354). Samkvæmt Jónsbók 1904 (s. 206) var rekamark „þar er fisk sér á borði“.

4 Grágás 1992, s. 353-354. Sbr. Jónsbók 1904, s. 203 og 206 (6. og 8. k. rekabálks).

5 Sbr. Magnús Már Lárusson, 1981: „Hvalfangst.“ *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder*. 7.b. Kaupmannahöfn. D. 169.

6 *Íslenskt fornbréfasafn* 11, s. 1-2.

7 Jónsbók 1904, s. 196-197.

8 Í Jónsbók er landeiganda eignaður allur flutningur (Jónsbók 1904, s. 197).

vegar veiði alla í netlögum, flutninga hvals og viðar og allt það sem flaut utan netlaga og að rekamörkum og aðrir höfðu ekki áður eignað sér.¹ Enn fremur skyldi landeigandi en ekki fjöru- maður (rekamaður) varðveita vogrek, þar til eigandi kæmi fram en eignast ella, og skotmannshlut og fá ágóða af og hafa þriðjung af öllum þeim hvölum „er fyrir mönnum hlaupa á land“.² Í heimild- um frá miðöldum eru einnig mörg dæmi um að rekinn væri ekki miðaður við ákveðið svæði held- ur tiltekið magn af viði sem ýmist var kallað afdráttur eða afreiðsla.³

Af því sem hér hefur verið rakið má álykta að fjörueign í landi annarrar jarðar hafi fyrst og síðast verið ítak en ekki falið í sér eignarrétt á landinu sjálfu.⁴ Í því sambandi má benda á þau orð Hans Kuhn að fjöruítök séu í elstu máldögum og skráum aðeins kölluð fjörur eða rekafjörur.⁵ Hér verður þó að hafa á þann fyrirvara að rekamanni tilheyrði ekki einvörðungu fjaran í merkingunni fjöruítak heldur einnig rekagrunnurinn enda missti hann ekki rétt sinn til rekans þótt orpinn væri sandi eða grjóti.⁶ Þegar þess er gætt að fjörur (reki) voru í mörgum tilvikum ítak í landi annarra en þeirra sem áttu rekann þarf ekki að koma á óvart að fjörumörk og landamerki jarða til sjávar fóru ekki alltaf saman eins og t.d. landamerkjabréf jarða í Örafum vitna um. Samkvæmt lögum um lausn ítaka af jörðum, nr. 113/1952, féllu önnur ítök en skógarítök og lax- og silungsveiðitök úr gildi væri ítaksrétti ekki lýst með tilteknum hætti, sjá nánar í kafla 9.4.

Í lögbókunum er einnig gert ráð fyrir að fjörur geti verið almenningur og heimildir um almenn- inga við sjávarsíðuna eru allnokkrar.⁷ Þar skyldu fjórðungsmenn eiga reka allan nema þann sem skot var í. Þá skyldu þeir menn varðveita „er lönd eigu næst“.⁸ Samkvæmt þessu virðist ekki gert ráð fyrir því að almenningsfjara sé ítak í eignarlandi en dæmi um slíkt kunna þó að finnast.⁹

Netlögum má líkja við „fiskveiðilögsögu“ sjávarjarða. Þau eru skilgreind á þessa leið í forn- lögum:

Þar eru netlög utast í sæ er selnet stendur grunn, tuttugu möskva djúpt, af landi eða af skeri og komi flár [þ.e. flotholt] upp úr sjánum að fjöru þá er þinur [þ.e. teinn á neti] stendur grunn. En fyrir það utan á hver að veiða að ósekju er vill.¹⁰

Landeigandinn átti einn alla veiði í netlögum og í fjörinni, og gildi einu þó að annar hefði eignast aðrar nýtjar í fjöru og netlögum.¹¹ Eins og áður hefur komið fram virðist fiskhelgi samkvæmt Jónsbók hafa verið miðuð við rekamörk og verður því ekki í öllum tilvikum lögð að jöfnu við netlög.

1 Grágás 1992, s. 354-355, 365. Jónsbók 1904, s. 196-197. Sambærilegt ákvæði um rétt rekamanns til flutninga er hins vegar ekki í Jónsbók.

2 Grágás 1992, s. 354. Jónsbók 1904, s. 197, 201-203, 208-209.

3 Lúðvík Kristjánsson 1980, s. 220. Sjá einnig *Íslenskt fornbréfasafn* 3, s. 56-57.

4 Sbr. einnig hugtakið *ítaksreki* um þann reka jarða eða hluta hans sem gengið hafði undan jörðinni (Lúðvík Kristjánsson 1980, s. 204).

5 Kuhn, Hans, 1943-1948: „Hátúningamelur og Gnúpverjahreppur.“ *Árbók Hins íslenska fornleifafélags*. S. 73. Austfirð- ingar nota orðið sandur um það sem Sunnlendingar kalla fjöru (Lúðvík Kristjánsson 1980, s. 218).

6 Lúðvík Kristjánsson 1980, s. 203.

7 Sjá nánar í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar um hugtakið *almenningar*.

8 Grágás 1992, s. 369. Sbr. Jónsbók 1904, s. 193-194.

9 Af þessu yfirliti má sjá að samkvæmt lögbókunum, Grágás og Jónsbók, áttu nokkrir aðilar lögverndaðan rétt til hvals eftir ákveðnum reglum: Í fyrsta lagi var það landeigandinn, í öðru lagi rekamaður, ef rekinn hafði verið seldur undan jörð, í þriðja lagi skotmaður, sem átti hálfan hval sem hann náði ekki að festa í fjöru og loks fjórðungsmenn ef um almenningsfjöru var að ræða. Fleiri áttu einnig sinn rétt til rekahvals að uppfylltum ákveðnum skilyrðum eins og leiglend- ingur og sá sem fyrstur kom að hval er fluttur hafði verið úr almenningi (sbr. „finnandasþik“). Sbr. Grágás 1992, s. 356, 365. Jónsbók 1904, s. 135.

10 Grágás 1992, s. 354. Sbr. Jónsbók 1904, s. 196.

11 Jónsbók 1904, s. 197.

Ekki er ljóst af lögbókunum hversu langt til sjávar netlög náðu enda mun það að nokkru hafa farið eftir aðstæðum eins og grunnsævi við sjávarstrendur. Lúðvík Kristjánsson getur sér þess til að netlög hafi verið miðuð við 6 þumlunga selmöskvalegg og hefur því mesta dýpt netlaga um fjöru verið 120 þumlungar eða 6 álnir.¹ Alin jafngilti um 47,7 sm svo að netlög hafa náð út að 2,9 m dýpi.

Í skipan goðorðsmannsins Sæmundar Ormssonar um almenninga í Hornafirði, sem talin er frá um 1245, er því lýst yfir að land og fjöru skyldi helga 30 faðma þaðan frá sem efst féll í meðalflæðum. Rekald þar fyrir utan skyldi vera almenningur.² Talið hefur verið að Sæmundur hafi í skipan sinni verið að lýsa netlögum.³ Í löggjöf frá miðbiki 19. aldar var miðað við 60 faðma (u.þ.b. 112 metra) frá stórstraumsfjörumáli.⁴ Í 20. aldar löggjöf hefur fyrst og fremst verið við það miðað að netlög séu 115 metrar á haf út miðað við stórstraumsfjörumál.⁵ Sýnist nú óhætt að miða þau mörk sem meginreglu þó svo önnur viðmið gildi vissulega skv. þeim eldri lögum sem enn eru í gildi.

Merki sjávarjarða til hafsins miðast annaðhvort við ytri mörk fjöru eða netlaga. Um þetta álitafni er ekki þörf ítarlegrar umfjöllunar hér enda fjalla Þjóðlendulögin einungis um land ofan sjávarar. Ljóst er að strandlengja landsins tekur breytingum, á einum stað kann að verða landrof en á öðrum landauki. Dómstólar hafa lagt til grundvallar að eigandi sjávarjarðar eignist þann landauka sem til verður í fjöru og netlögum fyrir landi hans.⁶ Það á a.m.k. við um þann landauka sem til verður af náttúrulegum ástæðum eða fyrir tilverknað þriðja manns.⁷

Með lögum nr. 73/1990 voru auðlindir hafsbotsins utan netlaga og svo langt til hafs sem fullveldisréttur Íslands nær lýstar eign íslenska ríkisins, sbr. 1. gr. Netlög eru þar skilgreind með sama hætti og áður, sbr. 3. mgr. 2. gr., og ekki verður talið að ætlunin hafi verið að afnema til frambúðar áðurgreindan rétt sjávarjarða til landauka og fastsetja þar með í eitt skipti fyrir öll mörk sjávarjarða til hafsins. Vilji löggjafans til slíkrar breytingar hefði þurft að koma skýrt fram. Gildistaka laga nr. 73/1990 hafði þannig ekki í för með sér að merki sjávarjarða til hafsins væru endanlega fastsett. Fjara og netlög færast út og inn í samræmi við landauka eða landtap, þ.e. breytt stórstraumsfjörumál, og landamerki þar með.

9.6. Niðurstöður

Af úrlausnum dómstóla fyrir gildistöku Þjóðlendulaga 1998 var ljóst að tiltekin landsvæði á hálendi Íslands væru ekki í eigu sveitarfélaga eða ríkis. Jafnframt mátti ætla að svipað ætti við um fleiri landsvæði en þau sem komið höfðu til umfjöllunar dómstóla. Réttarstaða þessara landsvæða var því að miklu leyti óljós. Þörfin á skýrum reglum um eignarráð og forræði jókst hins vegar með aukinni og fjölbreyttari nýtingu.

Þjóðlendulögin voru sett til að leysa úr þessum vanda. Með þeim er íslenska ríkið lýst eigandi slíkra svæða, þau kölluð Þjóðlendur og óbyggðanefnd falið að greina á milli þeirra og eignarlanda. Jafnframt er gert ráð fyrir að innan Þjóðlendu geti einstaklingar eða lögaðilar átt takmörkuð eignarréttindi og óbyggðanefnd falið að úrskurða um þau.

1 Lúðvík Kristjánsson 1980, s. 203.

2 *Íslenskt fornbréfasafn* 1, s. 536.

3 Sbr. Þorgeir Örlygsson, 1993: „Er Hornafjörður almenningur?“ *Timarit Háskóla Íslands*. 6. árg. nr. 6. Reykjavík. S. 33.

4 Sbr. t.d. 3. gr. tilskipunar um veiði á Íslandi frá 20. júní 1849.

5 Sjá t.d. 3. mgr. 2. gr. laga um rannsóknir og nýtingu á auðlindum í jörðu, nr. 57/1998, 1. gr. laga um vernd, friðun og veiðar á villtum fuglum og villtum spendýrum, nr. 64/1994, og 1. gr. laga um lax- og silungsvæði, nr. 76/1970.

6 Sbr. H 1946 345. Sjá einnig Ólafur Lárusson, 1950: *Eignaréttur* 1, s. 45 og Gaukur Jörundsson, 1982-83: *Eignaréttur* II, s. 136.

7 Ekki verður ráðið af fyrirleggjandi réttarheimildum og fræðiskrifum að greinarmunur sé í þessu sambandi gerður á landauka sem til verður fyrir tilstilli fasteignareigandans sjálfs. Á það er þó bent að réttur fasteignareiganda í þessa veru geti ekki, í ljósi tækniframfara og nýrra viðhorfa, verið án takmarkana. Þær takmarkanir helgast þá af hagsmunum íslenska ríkisins, fullveldisrétti þess og eignarrétti, sbr. t.d. lög nr. 73/1990.

Hlutverk óbyggðanefndar er skilgreint í 7. gr. laga um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta, nr. 58/1998. Samkvæmt því skal óbyggðanefnd:

- a. Kanna og skera úr um hvaða land telst til þjóðlendna og hver séu mörk þeirra og eignarlanda.
- b. Skera úr um mörk þess hluta þjóðlendu sem nýttur er sem afréttur.
- c. Úrskurða um eignarréttindi innan þjóðlendna.

Verkefni óbyggðanefndar er þannig lögbundið og felst í að upplýsa um mörk eignarlanda og þjóðlendna og skilgreina óbein eignarréttindi innan þjóðlendu. Við úrlausn verkefnis síns hlýtur óbyggðanefnd að byggja annars vegar á heimildum um eignarréttindi og hins vegar almennum sönnunarreglum. Það er ekki á valdsviði óbyggðanefndar að ákvarða frá grunni mörk, eftir atvikum ný mörk, svo sem á grundvelli hæðarlínu eða annarra almennra viðmiðana af því tagi, sbr. 5. gr. laga nr. 58/1998. Óbyggðanefnd hefur ekki heimild til að svipta menn eignarlöndum sínum eða skerða eignarréttindi þeirra á annan hátt. Í vafa- og takmarkatilvikum er þó óhjákvæmilegt annað en að ætla nefndinni nokkurt svigrúm við mat á mörkum eignarlanda og þjóðlendna í samræmi við þær sönnunarreglur íslensks réttar sem nefndin er bundin af og grein er gerð fyrir í forsendum þessum. Þá telur nefndin að heimildir hennar til afmörkunar og ákvörðunar marka afrétta innan þjóðlendu séu edli málsins samkvæmt rýmri en þegar um fyrrgreind mörk eignarlanda og þjóðlendna er að ræða.

Frumstofnun eignarréttar hér á landi hefur farið fram með landnámi, hefð og lögum, sbr. lög-gjöf um nýbýli og þjóðlendur.

Landnáma er grundvallarheimildin um landnám Íslands en heimildargildi hennar er umdeilt meðal fræðimanna. Óbyggðanefnd telur að Landnáma lýsi a.m.k. þeirri skiptingu lands sem menn töldu rétta eða voru ásáttir um á ritunartíma einstakra gerða hennar. Af frásögnum þar og rannsóknnum á sviði sagnfræði, fornleifafræði og náttúrufræði virðist jafnframt óhætt að draga þá almennu ályktun að landnám hafi víða náð lengra inn til landsins en byggð á síðari tímum. Óbyggðanefnd telur jafnframt að skýrar frásagnir Landnámu hafi sönnunargildi um tilvist eignarréttar. Af takmörkuðum lýsingum í Landnámu verða hins vegar engar afdráttarlausar ályktanir dregnar um það hvort í öndverðu hafi verið stofnað til eignarréttar yfir landsvæði með námi.

Hefð er annar frumstofnunarháttur eignarréttar. Dómstólar hafa hafnað því að eignarhefð verði unnin á grundvelli hefðbundinna afréttarnota af landi utan landamerkja jarða. Eignarhefð hefur hins vegar verið viðurkennd á grundvelli sambærilegra nota innan landamerkja jarðar. Jafnframt er ljóst að nýttar af þessu tagi hafa ekki nægt til að vinna eignarhefð með útrýmandi hætti innan marka jarðar svo sem þau hafa verið afmörkuð í landamerkjabréfi hennar. Óbyggðanefnd telur að við mat á því hvort tekist hafi að fullna eignarhefð yfir landsvæði skipti máli hvort það er innan eða utan landamerkja jarðar. Skilyrði fyrir því að eignarhefð verði unnin á landsvæði utan landamerkja jarðar eru þröng þó að ekki sé slíkt útilokað.

Þá telur óbyggðanefnd það ekki á færi sínu, þrátt fyrir lögbundna rannsóknarskyldu nefndarinnar, að ákvarða einstökum aðilum réttindi á grundvelli réttarskapandi úrræðis sem hefðar án þess að til komi beint og ótvírætt tilkall viðkomandi aðila um ákveðin og afmörkuð eignarréttindi og að hann eftir atvikum beri fyrir sig og byggi rétt á hefð.

Lög eru þriðji frumstofnunarháttur eignarréttar. Stofnun nýbýla á grundvelli nýbýlatilskipunar frá 15. apríl 1776 eða laga um nýbýli frá 6. nóvember 1897 virðist þó ekki hafa mikla almenna þýðingu í þessu sambandi enda fátíð þó ekki sé hún dæmalaus.

Fram að gildistöku þjóðlendulaga var land að meginstefnu flokkað á grundvelli eignarhalds í jarðir, afrétti og almenninga. Þýðing þeirrar flokkunar nú ræðst af því hvernig hún fellur að hugtökunum eignarland og þjóðlenda.

Óbyggðanefnd telur að almennt megi gera ráð fyrir að jörð sé landsvæði sem upprunalega hefur verið ráðstafað úr einstökum landnámu, stofnað til nýbýlis á eða eignarhefð unnin yfir. Tilgangurinn með stofnun hvernar jarðar hefur verið að stunda þar búskap árið um kring. Samt sem áður

getur að sjálfsögðu verið land innan jarðar sem ekki verður nýtt til landbúnaðar enda getur setning merkja hæglega hafa tekið mið af öðrum atriðum. Nýting landsins hefur verið í samræmi við búskaparhætti og umfang bús á hverjum tíma. Land hvarrar jarðar hefur frá öndverðu borið að afmarka með landamerkjum. Innan merkja jarðar sinnar hefur eigandi almennt séð farið með umráð og hagnýtingu, gert ráðstafanir með löggerningum, veðsett jörðina og látið hana ganga að erfðum, á sama hátt og gildir um eignarland yfirleitt. Óbyggðanefnd telur hvorki verða ráðið af eldri né yngri löggjöf að almennt séð hafi verið gert ráð fyrir því að land innan jarðar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu. Staðhættir, gróðurfar og nýtingarmöguleikar verða ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Einstök dæmi um slíka skiptingu finnast þó og eins kann það í öðrum tilvikum að valda nokkrum vafa þegar afréttur liggur eða lá sjálfstætt undir einstakar jarðir. Þá kunna að finnast svæði innan merkja jarða sem kölluð eru afréttur, e.t.v. með vísan til þess að sá hluti hennar hafi helst verið nýtt til beitar án þess þó að eignarréttarleg staða þess landsvæðis hljóti að vera önnur. Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að líkur séu á því að land sem samkvæmt fyrirbyggjandi heimildum er eða hefur verið jörð sé beinum eignarrétti háð. Sönnunarbyrðin hvílir því á þeim sem öðru heldur fram.

Óbyggðanefnd telur að tilvist ítaks í fasteign bendi fremur til þess að svæði það, sem ítakið er á, sé eða hafi einhvern tíman verið eignarland. Þannig hafi réttur yfir viðkomandi landsvæði verið nauðsynlegur grundvöllur undir stofnun ítaks á því og ítakshafinn öðlast rétt sinn innan marka þess réttar sem handhafi hinna beinu eignarréttinda átti. Þrátt fyrir þetta kunna að finnast ítök í landsvæðum sem ekki eru undirorpin beinum eignarrétti nú og ekki unnt að sýna fram á að hafi nokkurn tíman verið það. Í slíkum tilvikum kann þó að vera um annars konar réttindi að ræða en ítök í hinni hefðbundnu merkingu hugtaksins.

Óbyggðanefnd telur að heimildir bendi ekki til að hér á landi hafi verið að finna afmörkuð landsvæði inn til landsins sem lotið hafi reglum um almenninga svo óbyggjandi sé. Hafi einhvern tímann svo verið hefur munur á þeim og afréttum orðið lítill eða enginn er tímar liðu fram. Þá er ljóst að stærstur hluti lands utan einstakra jarða hefur fyrr og síðar verið í afréttarnotum. Samkvæmt þessu verður ekki talið að hugtakið almenningur hafi mikið sjálfstætt gildi við mat á grunneignarrétti á landi sem verið hefur í slíkum notum. Það getur hins vegar haft þýðingu við mat á takmörkuðum eignarréttindum og eins verður ekki útilokað að slík landsvæði finnist.

Óbyggðanefnd telur ekki hægt að útiloka að landsvæði, sem samkvæmt fyrirbyggjandi heimildum eru samnotaafréttir, hafi verið numin eða á annan hátt orðið undirorpin beinum eignarrétti. Samhengi eignarréttar og sögu liggur hins vegar ekki fyrir. Nýting landsins hefur fyrr og síðar fyrst og fremst falist í sumarreit fyrir búfénað. Reglur um afmörkun á afréttum hafa verið mun rýmri en varðandi jarðir og fyrst og fremst miðast við hagsmuni eigenda aðliggjandi jarða. Þá er ljóst að löggjafinn hefur ráðstafað eignarréttindum á afréttum til annarra en afréttarhafa og ekki lagt á þá sömu skyldur og eigendur jarða. Í stað þeirra almennu heimilda til umráða, hagnýtingar, ráðstöfunar o.s.frv. sem eigandi jarðar hefur um aldir verið talinn fara með hefur einungis verið um að ræða heimildir til takmarkaðrar nýtingar sem snemma urðu lögbundnar. Með vísan til úrlausna dómstóla er ljóst að beinn eignarréttur verður ekki byggður á slíkum notum. Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að líkur séu á því að land, sem samkvæmt fyrirbyggjandi heimildum er samnotaafréttur, sé þjóðlenda. Sönnunarbyrðin hvílir því á þeim sem öðru heldur fram.

Að því er varðar afrétti einstakra jarða og stofnana virðist munurinn sá að réttindi einstakra jarða til landsvæðisins og tilheyrsla þess í því sambandi eru meiri en varðandi samnotaafréttina. Jafnframt hefur löggjafinn ekki ráðstafað eignarréttindum á slíkum svæðum á sama hátt og á samnotaafréttum. Hvort tiltekinn afréttur einstakrar jarðar eða stofnunar er undirorpin beinum eða óbeinum eignarrétti heimajarðar er hins vegar ekki einhlítt og verður að meta í hverju tilviki fyrir sig. Kröfur dómstóla til sönnunar að því er varðar annars vegar afrétti einstakra jarða og stofnana og hins vegar samnotaafrétti virðast þó sambærilegar.

Um lönd eða hluta lands einstakra jarða, sem hefur verið lagt til afréttar, vísast til umfjöllunar um hugtakið jörð.

Landfræðileg afmörkun fasteigna var ekki skráð á samræmdan máta fyrir en í lok 19. aldar. Fram er komið að fyrir þann tíma eru heimildir um mörk jarða fágætar. Þá liggur fyrir að heimildargildi Landnámu er umdeilt og lýsingar hennar oft ónákvæmar. Úrskurður um eignarland eða þjóðlendu verður ekki byggður á þeim einum.

Með setningu laga um landamerki, nr. 5/1882, var í fyrsta skipti í íslenski löggjöf kveðið á um almenna skyldu eigenda og umráðamanna jarða til að skrásetja nákvæma lýsingu á landamerkjum jarða sinna. Tilgangur löggjafans með setningu laga um landamerki 1882 og laga um hefð 1905 var sá að koma fastri skipan á afmörkun fasteigna og heimildir til þeirra. Hér má einnig nefna lög um fasteignamat 1915 þar sem kveðið var á um reglubundið mat fasteigna á tíu ára fresti. Með þessu móti leitadist löggjafinn við að skapa traustan grundvöll undir sölu, veðsetningu og skattlagningu jarða og annarra fasteigna.

Samkvæmt ákvæðum landamerkjaganna skyldi sýslumaður hafa eftirlit með því að menn uppfylltu skyldur sínar til skrásetningar merkja. Hafi bréf verið þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki tiltekinnar jarðar, án athugasemda yfirvalda eða ágreinings við nágretta eða sveitarfélag, virðist það benda til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Séu bréf aðliggjandi jarða samhljóða hlýtur það að benda til hins sama. Könnun óbyggðanefndar á dómum Landsyfírrehtar á tímabilinu 1886-1920 bendir ekki til þess að í kjölfarið á setningu landamerkjaganna hafi komið upp umtalsverður ágreiningur milli sveitarfélaga og eigenda efstu jarða um mörk jarða og afrétta. Jafnframt er ljóst að þinglýstir eigendur hafa haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst. Enn fremur hlýtur gildistaka hefðarlaga árið 1905 að styrkja eignartilkall slíkra aðila.

Ljóst virðist af úrlausnum dómstóla að við mat á gildi landamerkjabréfs skiptir máli hvort um er að ræða jörð eða annað landsvæði. Hafi gögn máls þótt bera með sér að afréttarlandsvæði væri einungis óbeinum eignarréttindum háð hefur tilvist landamerkjabréfs ekki breytt þeirri niðurstöðu. Í slíkum tilvikum hafa landamerkjabréf einungis verið talin ákvarða mörk afréttareignar. Hins vegar hafa dómstólar í einkamálum talið landamerkjabréf ákvarða mörk eignarlands í tilvikum þar sem um var að ræða landsvæði sem áður höfðu legið innan landamerkja jarða.

Með vísan til tilgangs landamerkjagala 1882, síðari tíma löggjafar og úrlausna dómstóla, telur óbyggðanefnd að leggja verði til grundvallar að jörð, svo sem hún er afmörkuð í landamerkjabréfi, sé beinum eignarrétti háð. Útilokað er að fullyrða um rétta afmörkun og órofa yfirfærslu eignarréttinda allt frá landnámi og til dagsins í dag. Í þeim tilvikum, þar sem einstaklingar eða lögaðilar hafa samkvæmt elstu heimildum farið með þau réttindi og skyldur sem í beinum eignarrétti felast, verður að telja eðlilegt að íslenska ríkið beri hallann af þeim vafa sem fyrir hendi kann að vera. Einstaklingar og lögaðilar hafa haft réttmætar ástæður til að vænta þess að beinn eignarréttur væri fyrir hendi og getað leitað til handhafa opinbers valds honum til verndar. Hins vegar er þó ljóst að meta verður sérstaklega gildi hvers landamerkjabréfs. Þannig dregur úr gildi landamerkjabréfs ef eldri heimildir mæla því í mót.

Á hinn bóginn telur óbyggðanefnd að líkur séu á því að land, sem samkvæmt fyrirbyggjandi heimildum hefur ekki með einum eða öðrum hætti tilheyrt jörð, hafi ekki orðið beinum eignarrétti háð fyrir en með setningu þjóðlendulaga. Ekki er hægt að útiloka að þessi landsvæði hafi verið numin eða á annan hátt orðið undirorpin beinum eignarrétti en samhengi eignarréttar og sögu liggur ekki fyrir. Í stað þeirra almennu heimilda til umráða, hagnýtingar, ráðstöfunar o.s.frv. sem eigandi jarðar hefur um aldir verið talinn fara með hefur einungis verið um að ræða heimildir til takmarkaðar nýtingar sem snemma urðu lögbundnar. Með vísan til úrlausna dómstóla er ljóst að beinn eignarréttur verður ekki byggður á slíkum notum. Sönnunarbyrðin hvílir því á þeim sem slíku heldur fram.

Um eignarréttarlega stöðu þess lands, sem hulið er jökli, fer eftir sömu reglum og um önnur landsvæði. Þegar merki jarðar eru miðuð við jaðar jökuls og þeim því ekki lýst nema að takmörkuðu leyti í landamerkjabréfi ber þannig að miða við stöðu jökuljaðarsins við gildistöku Þjóðlendlaga, 1. júlí 1998, enda sé jökullinn í Þjóðlendu. Sé jökulsvæði innan merkja jarðar gilda hins vegar almenn sjónarmið um túlkun landamerkja. Merki sjávarjarða til hafsins fylgja breytingum á stórstraumsfjörumáli og landamerki færast inn og út í samræmi við landauka eða landtap.

10. NIÐURSTÖÐUR ÓBYGGÐANEFNDAR Í MÁLI ÞESSU

10.1. Inngangur

Hér verður gerð grein fyrir þeim sérstöku forsendum sem úrskurður óbyggðanefndar í máli þessu byggist á. Í upphafi verður fjallað um landnám á því svæði sem hér er til meðferðar og því næst koma niðurstöður óbyggðanefndar um eignarréttarlega stöðu einstakra landsvæða, í staðfræðilegri röð frá vestri til austurs.¹ Að því loknu verður tekin afstaða til krafna Landsvirkjunar. Þá verður fjallað um ákvörðun málskostnaðar. Loks verður gerð grein fyrir tæknilegum atriðum.

10.2. Landnám

Svo sem fram kemur í kafla 6.1. eru þrír landnámsmenn í Örafum nafngreindir í Landnámabók, tveir karlar og ein kona. Hrollaugur Rögnvaldsson er sagður hafa numið land frá Horni til Kvíár. Við Tóftafell skammt frá Kvía tók við landnám Þorgerðar, konu Ásbjarnar Heyjangurs-Bjarnasonar, og náði það til Jökulfells og markaðist af Jökulsá í vestri. Þar fyrir vestan var landnám Bárðar Heyjangurs-Bjarnarsonar sem náði yfir Fljótshverfi.

Óbyggðanefnd telur að ekki verði dregin sú afdráttarlausa ályktun af lýsingum Landnámu á landnámi Fljótshverfis og Ingólfshöfðahverfis að á milli Njúpsvatna og Skeiðarár hafi ekki verið stofnað til eignarréttar með námi í öndverðu. Farvegur jökulvatna undan Skeiðarárjökli um landnám er ekki þekktur og auk þess óljóst hvort Skeiðará sé sama á og nefnd er Jökulsá í Landnámu. Í greinargerð Freysteins Sigurðssonar, jarðfræðings og sérfræðings í vatnafræðum, sem liggur frammi í málinu kemur fram að þáverandi Skeiðarárjökull hafi sennilega legið innan við þrengslið við Jökulfell eða jafnvel enn norðar.² Miðað við landslag á svæðinu sé líklegt að jökulvötn frá honum hafi frekar fallið niður miðjan dalinn milli Jökulfells og Súlutinda og þó jafnvel verið bægt til vesturs af skriðjökklum niður með Jökulfelli og aursvuntum frá þeim. Sé því líklegt að jökulvötn undan þáverandi Skeiðarárjökli hafi fallið tíðum niður miðjan sand eða jafnvel vestar þó vænta megi þess að þau hafi rásað eitthvað um að hætti slíkra vatna. Jökulsá sú, sem um geti í Landnámu, hafi því legið vestur á sandi en ekki verið sama á og nú heitir Skeiðará. Skeiðará hafi verið annað og miklu minna vatnsfall, byggðavatn neðan Jökulfells. Þegar Skeiðarárjökull hafi komist fram að Jökulfelli, líklega á 15.-17. öld, hafi Jökulsáin lagst í Skeiðarána og í kjölfarið týnt nafni sínu en meginvötnin fengið nafn Skeiðarár.

Þá bendir greinargerð Ingva Þorsteinssonar náttúrufræðings um gróðurfar í Örafum, sbr. kafla 5.2., ekki til þess að Skeiðarársandur hafi á landnámsstíma verið „óbrúkandi öræfi“ svo sem haldið er fram af hálfu íslenska ríkisins. Þar kemur fram að ekki sé óvarlegt að draga þá ályktun að Skeiðarársandur hafi verið grónari um landnám en nú. Mikill hluti Skeiðarársands er ógróið eða lítt gróið land, einkum vestur- og austurhluti sandsins þar sem jökulhlaup hafa komið í veg fyrir uppgræðslu. Á miðjum sandinum neðanverðum, innan kröfusvæðis ríkisins, er hins vegar allvíðáttumikið, raklent gróðursvæði, með fjölskrúðugu gróðurfari. Melgresi hefur verið að breiðast út á

1 Umfjöllun um einstök örnefni byggist á útgefnum kortum Landmælinga Íslands, örnefnaskrá frá Örnefnastofnun Íslands, athugunum í vettvangsferð, sbr. kafla 4.4., og almennum uppláttaritum, svo sem árbókum Ferðafélags Íslands.

2 Sbr. einnig skjal nr. 19 (1).

sandfokssvæðum norður eftir sandinum miðjum og mosanýgræðingur er einnig ofar á sandinum, allt norður undir jökulgarða Skeiðarárjökuls. Auk þessa eru líkur á því að á fyrstu öldum Íslandsbyggðar hafi Skeiðarársandur verið minni en síðar varð.

Norðurmörkum landnáms í Austur-Skaftafellssýslu er ekki lýst í Landnámabók en af frásögn Hauksbókar má ráða að menn hafi a.m.k. farið svo langt til fjalls sem beitiland náði. Land í Örfæfum er afmarkað af jökulum hið efra og sjó hið neðra. Upp við jökul ris fjalllendi og heiðarlönd en þar neðan við og allt niður að sjó er slétt undirlendi. Þaðan skerast fjölmargir dalir inn í fjallendið, stórir og smáir. Hálendi og jöklar blasa við frá fjöru séð en fjarlægðir þar á milli eru u.þ.b. 3-38 km. Talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja í Örfæfum verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er og jöklar minni, sbr. kafla 5.2. og 5.4.

Þess ber þannig að geta að sé tekið mið af staðháttum við túlkun landnámslýsinga verður að telja fremur líklegt að land í Örfæfum hafi verið numið frá sjávarmáli að þáverandi jökulbrún, að minnsta kosti. Óvissa um aðferðir við landnám er þó of mikil til þess að hægt sé að fullyrða um stærð landnáma á þeim grundvelli, sbr. umfjöllun um landnám í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

10.3. Skaftafell

Hér verður fjallað um landsvæði það sem afmarkað er í landamerkjabréfi Skaftafells, ódags. en þingl. 5. maí 1890, án tillits til síðari skiptingar lands innan þeirra merkja.

Að Skaftafelli liggja jarðirnar Núpsstaður í Fljótshverfi, Vestur-Skaftafellssýslu, að vestan og Svínafell að austan. Skörp skil eru á milli undirlendis og fjallendis fyrir landi Skaftafells, svo sem víðast annars staðar í Örfæfum. Til suðurs kvíslast jökulárnar um hallalítinn Skeiðarársandinn, allt niður að sjávarmáli. Að norðan liggur Vatnajökull, nánar tiltekið Skeiðarárjökull, Örfajökull og þrjár skriðjöklar hins síðastnefnda, Morsárjökull, Skaftafellsjökull og Svínafellsjökull. Inn á milli skriðjöklanna ris mikið hálendi og heiðarlönd. Alls munu um tuttugu tindar á þessu svæði vera yfir 1000 m háir og flestir meira eða minna tengdir saman með löngum fjallshryggjum. Á milli Skeiðarárjökuls og Skaftafellsjökuls liggur Morsárdalur. Fjarlægð frá sjó að jaðri Skaftafellsjökuls er um 26 km en 32 km inn í miðjan Morsárdal. Fjallendinu, sem umlykur dalinn, má í megindráttum skipta í þrjá klasa. Að vestanverðu eru Skaftafellsfjöll, að norðanverðu Miðfell og Skaftafellsheiði austanmegin. Inn af heiðinni eru Kristínartindar (sá nyrðri 1126 m) og Skarðatindur (1385 m) næst jökli. Austan við Skaftafellsheiði, í krikanum á milli Skaftafellsjökuls og Svínafellsjökuls, er Hafrafellið (1174 m) og þar efst, í jökulkróknum ofan við Svínafellsjökul, er Hrútsfjall (1875 m). Íslenska ríkið hefur í meginatriðum dregið kröfulínu sína frá sjávarmáli í upptök Skeiðarár, þaðan í Krossgilstind, yfir Jökulfell og Morsárdal í Syðri-Kristínartind, að jökulrönd Skaftafellsjökuls og með fram henni þar til kemur á móts við neðri hluta Svínafellsjökuls nyrst, þar er dregin lína yfir í Svínafellsjökul og jaðri þess jökuls síðan fylgt.

Samkvæmt þessari kröfugerð er þjóðlenda á norðurhluta þess landsvæðis sem liggur á milli skriðjöklanna Skeiðarárjökuls, Skaftafellsjökuls og Svínafellsjökuls og á vestanverðum Skeiðarársandi, að vesturmörkum þess svæðis sem óbyggðanefnd hefur til meðferðar í þessu máli. Þá hefur sami aðili einnig lýst kröfu um beinan eignarrétt að þeim hluta Skaftafellsjarðarinnar sem er í eigu ríkissjóðs, þ.e. Skaftafelli I og III, og liggur utan framangreindrar þjóðlendukröfulínu, samkvæmt landamerkjalyðingu. Jafnframt er gerð krafa um yfirráðarétt til þess hluta landsins samkvæmt landamerkjabréfi sem er innan þjóðlendulínu og meðal annars alls lands þjóðgarðsins í Skaftafelli. Kröfum þessum er nánar lýst í köflum 3.1.1. og 3.1.2.

Eigendur Skaftafells II hafa hins vegar lýst kröfu um beinan eignarrétt yfir þeim hluta þessa landsvæðis sem þeir telja að liggi innan merkja Skaftafells II, sjá nánar í kafla 3.3. Jafnframt er þess krafist að hafnað verði öllum kröfum fjármálaráðuneytis sem feli í sér að land Skaftafellsjarða verði gert að þjóðlendu.

Þá hefur eigandi Núpsstaðar í Vestur-Skaftafellssýslu lýst kröfu um beinan eignarrétt yfir hluta vestanverðs Skeiðarársands, að jökulrönd eins og hún er á hverjum tíma, þó innan tiltekinnna marka. Ágreiningur er þannig milli eigenda Núpsstaðar og Skaftafells II um hluta sandsins. Sjá nánar í kafla 3.2.

Loks hafa þinglýstir eigendur Svínafellstorfu, þ.e. jarðanna Svínafells I-IV, lýst kröfu um beinan eignarrétt að Hrútsfjalli, sjá nánar í kafla 3.4.

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. kafla 7, er því haldið fram að beinn eignarréttur Skaftafells hafi aldrei náð að jökli og landnám til vesturs á þessu svæði einungis að Jökulfelli. Vísað er til heimilda um landnám, landamerkjabréfs frá 1890, þar sem óbyggðamörkum sé ekki lýst, nýtingar, staðhátta, gróðurfars og hæðar yfir sjó.

Af hálfu þinglýstra eigenda Skaftafells II, sbr. kafla 8.2., er aðallega byggt á landnámi, skráðum eignarheimildum og hefð. Vísað er til landamerkjabréfs jarðarinnar sem aðliggjandi jarðir hafi samþykkt, afsals til Náttúruverndarráðs vegna ríkissjóðs 13. maí 1966 og gerðardóms um landskipti á óskiptu sameignarlandi ríkisins og Skaftafellsbænda frá 25. nóvember 1969. Jafnframt er m.a. byggt á athugasemdalausum þinglýsingum, nýtingu landsins, greiðslu ríkisstofnana fyrir landafnot og malartekju á Skeiðarársandi, auk tómlætis ríkisins. Einnig er vísað til 4. gr. reglugerðar nr. 319/1984, um þjóðgarð í Skaftafelli, og kaupsamnings um land í grennd við Þjónustumiðstöð, dags. 10. maí 1978.

Af hálfu þinglýsts eigenda Núpsstaðar, sbr. kafla 8.1., er vísað til landnáms, búsetu og nýtingar, sölu jarðarinnar á opinberu uppboði 1839 og landamerkjabréfs jarðarinnar frá 1987. Því er haldið fram að landamerkjalinu ofan til á sandinum (nærri vegi) eigi að draga austan Gígjukvíslar, nærri fornum farvegi Sigurðarfitjaála en ekki vestan Gígjukvíslar svo sem eigendur Skaftafells haldi fram. Einnig er vísað til gerðardóms frá 1969 um landskipti á jörðinni Skaftafelli, bréfs Náttúruverndarráðs frá 1996 o.fl.

Af hálfu þinglýstra eigenda Svínafellstorfu, sbr. kafla 8.3.-8.4., er byggt á því að sé landamerkjalin Svínafells að vestanverðu, gagnvart Skaftafelli, framlengd frá efsta tilgreinda landamerkjapunkti, yfir Svínafellsjökul og í meginjökulinn, lendi Hrútsfjallið Svínafellsmegin við þá línu, sbr. einnig athugasemdalaus nýtingu Svínafellinga á Hrútsfjalli, venju og hefð.

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar að Skaftafelli er rakin í kafla 6.2. Þar kemur fram að Skaftafells er getið í heimildum allt frá fyrri hluta 14. aldar en sagnir um búsetu þar má rekja aftur til loka 10. aldar. Af heimildum verður ráðið að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða, sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar. Jafnframt eru fremur líkur til þess að landsvæði það, sem hér er til umfjöllunar, sé, a.m.k. að langstærstum hluta, innan upphaflegs landnáms í Austur-Skaftafellssýslu og að numið hafi verið frá sjávarmáli að þáverandi jökulbrún, að minnsta kosti, sbr. kafla 10.2. Að því leyti sem sérstakur vafi kann að leika á um landnámlýsingar vestast á Skeiðarársandi vísast til fyrri niðurstöðu óbyggðanefndar um heimildargildi Landnámu þar sem segir að af takmörkuðum lýsingum í Landnámu verði engar afdráttarlausar ályktanir dregnar um það hvort í öndverðu hafi verið stofnað til eignarréttar yfir landsvæði með námi, sbr. umfjöllun um landnám í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

Fyrstu lýsinguna á landamerkjum Skaftafells er að finna í landamerkjabréfi jarðarinnar, ódags. en þingl. 5. maí 1890. Bréfið er áritað af hálfu bæði Núpsstaðar og Svínafells. Merki í vestur og austur eru tilgreind en norður- eða suðurmörkum ekki lýst sérstaklega. Þó segir í bréfinu að jörðin eigi „land allt milli fjalls og fjöru“. Mörkum til vesturs, gagnvart Núpsstað í Fljótshverfi, er lýst þannig að jörðin eigi „land svo langt vestur að Súlnatindar beri hver í annan“. Í landamerkjabréfi Núpsstaðar, dags. 17. maí 1891 og þingl. 19. maí 1892, er sömu mörkum lýst með þeim hætti að Súlnatindar beri hver í annan, skoðað frá sjó, svo beina leið að norðan og að stórstraumsfjörumáli. Súlnatindar eru skörðóttur fjallshryggur austast í Eystraþingfelli við vesturjaðar Skeiðarárjökuls, norður af þeim hluta hans sem nefnist Súlujökull. Fyrirsvarsmenn Núpsstaðar árita bréf Skaftafells

og öfugt. Núverandi eigendur Núpsstaðar og Skaftafells greinir þó á um við hvaða tinda í fjallgarðinum skuli miðað og hvað teljist til Súlnatinda. Eldri heimildir um austurmerki Núpsstaðar, vísitásiubækur biskupa frá 1657 og síðar, kveða einungis á um að jöklar deili að austan.¹

Nyrsti punktur til austurs, gagnvart Svínafelli, er „á Freysnesi úr stórum steini framan undir jöklinum“. Mun þar vísað til Svínafellsjökuls. Syðsti punktur til austurs er í „vörðu fram í Nesinu“, ekki langt undan sama jökli. Þessum merkjum er eins lýst í landamerkjabréfi Svínafells, dags. 2. maí 1890 og þingl. 5. maí sama ár. Fyrirsvarsmenn Skaftafells árita bréf Svínafells og öfugt. Ekki eru til eldri gögn um landamerki Svínafells að þessu leyti.

Óljóst orðalag landamerkjabréfsins þarfnast frekari athugunar. Verður þar fyrst litið til norðurmarka jarðarinnar, gagnvart Vatnajökli.

Af hálfu eigenda Skaftafells II er gerð krafa um fremsta hluta Svínafellsjökuls án tillits til breytinga á jökulröndinni. Kröfu þessari til stuðnings er vísað til gerðardóms frá 25. nóvember 1969 um landskipti á óskiptu sameignarlandi ríkisins og bræðranna Ragnars og Jóns Stefánssona, þáverandi bænda í Skaftafelli. Þar eru mörk dregin beina sjónhendingu „að hliðarrótum Hafrafells á mótum fjalls og sandsins og sama sjónhending, þar til línan sker landamerki Skaftafells og Svínafells“. Samkvæmt uppdrætti sem lagður hefur verið fram í málinu og óumdeilt er að stafi frá landskiptunum felst í þessu að suðvesturhorn Svínafellsjökuls tilheyrir Skaftafelli II. Jafnframt er byggt á 4. gr. reglugerðar um þjóðgarð í Skaftafelli, nr. 319/1984, þar sem mörk þjóðgarðsins eru m.a. miðuð við „landamörk Svínafells og Skaftafells á Svínafellsjökli“. Því næst segir svo „Mörkin fylgja síðan síðastnefndum landamörkum til norðurs“.

Óbyggðanefnd telur að staðsetning landamerkjapunkts skammt undan jökulsporðinum að austanverðu 1890 bendi til þess að eigendur jarðarinnar hafi litið svo á að merki hennar næðu allt að Svínafellsjökli enda náði hann nokkru sunnar á þeim tíma en nú. Hvað varðar vesturmerkin telur óbyggðanefnd að orðalag í landamerkjálýsingum Skaftafells og Núpsstaðar bendi fremur til þess að þar sé tekin stefna af Súlnatindum og merki Skaftafells nái þar einnig að jökulrönd fremur en að þau liggja yfir jökulinn og að Súlnatindum. Þessu til stuðnings má jafnframt vísa til þess að mörkum gagnvart jökli er ekki lýst að öðru leyti. Jökullinn hefur afmarkað það land, sem máli skipti, með svo augljósum hætti að ekki var talið þurfa umfjöllunar við. Hér ber einnig að líta til ákvæðis landamerkjabréfsins um land „milli fjalls og fjöru“. Það ber því að skilja þannig að fjallendið sé innan merkja jarðarinnar, alla leið að jökulrönd. Til samanburðar má benda á þau orð Íslendingabókar að landið hafi verið „viði vaxið milli fjalls og fjöru“, en vitað er að skógarmörk lágu þá í nokkurri hæð, sbr. kaflann „Gróðurfar við landnám og síðari breytingar“ í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

Krafa eigenda Skaftafells II um að merki jarðarinnar og beinn eignarréttur nái til hluta Svínafellsjökuls verður því ekki talin geta stuðst við lýsingu landamerkjabréfs en um önnur þau atriði sem kröfu þessa varða er fjallað síðar.

Lýsing á merkjum Skaftafells til suðurs þarfnast einnig nánari umfjöllunar. Athygli vekur að lýsingar á mörkum Skaftafells og Svínafells enda í punkti skammt suðvestan við Svínafellsjökul, rétt ofan við Skeiðarársand og langt norðan við sjávarmál. Kröfugerð og meðfylgjandi kort miða við að framlengja landamerki jarðanna alla leið til sjávar, í sömu átt og þau liggja milli tveggja síðustu punkta upp undir Svínafellsjökli. Lýsing landamerkjabréfsins að þessu leyti virðist í ósamræmi við framangreint ákvæði bréfsins um „allt land milli fjalls og fjöru“. Merkjálýsingar aðliggjandi jarða, þ.e. annars vegar milli Skaftafells og Núpsstaðar og hins vegar milli Svínafells og Sandfells, styðja hið síðarnefnda þar sem þær verður að skilja svo að miðað sé við sjávarmál. Sama máli gegnir um merki Sandfells og Hofa. Hlaupsvæði vatnanna á Skeiðarársandi liggur fyrst og fremst fyrir landi þriggja jarða, þ.e. Skaftafells, Svínafells og Sandfells. Merki Svínafells og Sand-

1 Skjöl nr. 2 (47, 48, 49).

fills virðast ná rétt vestur fyrir ós Skeiðarár. Sé merkjalína Skaftafells og Svínafells framlengd til sjávar svo sem kröfugerð gerir ráð fyrir, í sömu átt og hún liggur milli tveggja síðustu punkta upp undir Svínafellsjökli, liggur hún yfir hlaupsvæði vatnanna á Skeiðarársandi og umtalsvert inn á Skeiðarársand. Líklegt má telja að umfjöllun um merki jarðanna á aurum Skeiðarár og Svínár hafi þótt tilgangslítill, þar sem farvegir voru breytilegir og óljósir, auk þess sem lítil not voru af landinu sem vatnið flæmdist um. Jafnframt hafa kennileiti á sandinum verið vandfundin. Með hliðsjón af þessum staðháttum verður ekki talið að annað gildi um Skaftafell en Svínafell og Sandfell.

Í kjölfar þess að landamerkjalog taka gildi 1882 er gert landamerkjabréf fyrir jörðina Skaftafell. Lýsing landamerkja er þar um margt óljós en fyrirliggjandi gögn um merki jarða á þessu svæði styðja þó það sem þar kemur fram. Óbyggðanefnd telur jafnframt að líta verði til þess að land á þessu svæði er afmarkað af jöklum hið efra og sjó hið neðra.

Landamerkjabréf jarðarinnar er áritað, þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki jarðarinnar, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda. Landamerkjabréf Núpsstaða og Svínafells eru á sama hátt árituð og þinglesin. Eigendur Skaftafells og Núpsstaðar eru einnig sammála um að miða skuli við lýsingar bréffanna en ósammála um túlkun þeirra. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að eigendur Skaftafells hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hvort land innan framangreindra merkja jarðarinnar Skaftafells hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu.

Staðháttum á því landsvæði sem hér er til umfjöllunar er lýst hér að framan. Á sunnanverðu því svæði sem samkvæmt framangreindu telst innan landamerkja Skaftafells er Skeiðarársandur. Gróðurlendi hefur lengi verið meðfram fjörunni, teygst sig upp miðjan sandinn og í norðaustur, sbr. kafla 5.3. Svo sem fram kemur í kafla 5.2. er talið víst að á fyrstu öldum Íslandsbyggðar hafi víða verið gróið land þar sem nú er sandauðn, og Lómagnúpsandur, sem áður var nefndur svo, til muna minni en núverandi Skeiðarársandur. Nýting á þessum hluta Skeiðarársands á 20. öld, fyrst og fremst beit og efnistaka, hefur verið frá Skaftafelli eða með leyfi þaðan.

Fjöromörk Skaftafells eru sérstaklega tilgreind í landamerkjabréfi jarðarinnar og þau fara ekki saman við lýsingu landamerkja, en sá háttur er algengur í Örfum. Skaftafellsfjara liggur á milli Núpsstaðarfjöru og Svínafellsfjöru, fyrir landi Skaftafells, Svínafells, Sandfells og alla leið austur að Hofi. Í máli þessu hefur verið upplýst um þann almenna skilning jarðeigenda í Örfum að í fjörueign fyrir landi annarrar jarðar felist einungis óbeinn eignarréttur, þ.e.a.s. ítaksréttur, svo sem til reka og selveiði. Engar vísbendingar eru um að fyrir landi Skaftafells sé að finna svokallaða almenningsfjöru, sbr. umfjöllun um fjörur í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

Á norðurhluta svæðisins er fjalllendi það og heidarlönd sem að framan er lýst. Í Morsárdal eru nú stærstu skógarsvæðin í Örfum, m.a. Bæjarstaðaskógur. Í fjalllendi Örfæva teygir mosagróðurinn sig oft upp í 500-600 m hæð, þar sem ekki er of mikill halli eða lausar skriður. Við bestu gróður-skilyrði í fjallendinu, s.s. í daldrögum og í snjóðældum, er gróður fjölbreyttari og gróskumeiri. Gróður Skaftafellsheidar teygir sig norður undir Kristínartinda en breytist á þeirri leið úr gróskumiklum gróðurlendum heidarinnar, skóglendi og mýrum, yfir í mosagróður. Talsverður mosa- og lynggróður er í suður- og vesturhlíðum Hafrafells. Talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja í Örfum, sem og á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. kafla 5.2.

Vitað er um jarðir sem þarna voru til forna, Jökulfell í Morsárdal og Freysnes undan Skaftafellsjökli, en merki þeirra, þ. á m. gagnvart Skaftafelli, eru ekki þekkt. Hafrafell mun þó vera þar sem forðum var Freysnesland. Heimildir greina frá upprekstri bæði Skaftafells og Svínafells á Hafrafell, auk fornra réttinda Hnappavallakirkju í Hrótfelli, inn af Hafrafelli. Líklegt er að sá upprekstrarréttur Skaftafellinga í Hafrafell sem greint er frá í Jarðabók Ísleifs 1709 hafi átt rætur að

rekja til þess tíma er Skaftafell og Freysnes voru aðskildar. Nýtingar Svínfellinga á Hafrafelli er hins vegar ekki getið fyrr en í sóknarlýsingu frá 1839. Sá upprekstur virðist því síðar til kominn. Fellið var umkringgt jökli í þrjár aldir uns slitnaði í sundur framan við það árið 1936. Hafrafells er hvorki getið í landamerkjabréfi Skaftafells né Svínafells frá 1890 en í hinu síðarnefnda er þó sérstaklega getið um rétt Svínfellinga til Svínafellsfjalls og Hvannadals.

Jökulfell á að hafa verið í Morsárdal en óljóst hvort eða að hvaða leyti Skaftafellsfjöll eða Skaftafellsheiði hafa heyrt þar undir. Á þessum svæðum hafa ýmsar jarðir átt skógaritök, þ. á m. áttu skattbændur í Suðursveit skóg í Jökulfelli sem er eitt Skaftafellsfjalla og liggur að Skeiðarar-jökli.

Um fjöllun um Freysnes og Jökulfell í Jarðabók Ísleifs 1709 og skrá þess sama um eyðijarðir frá 1712 bendir til þess að annaðhvort hafi verið búið að sameina þessar jarðir og Skaftafell eða að þær hafi verið leigðar til Skaftafells. Eignarréttur að Jökulfelli og Freysnesi, u.þ.b. 350 árum eftir að Jökulfell fór í eyði, var því fyrir hendi og ráðstafanir gerðar á grundvelli hans. Rétt er að hafa í huga að allar þrjár jarðirnar virðast hafa verið í konungseign. Óbyggðanefnd telur því gögn málsins benda til þess að eignarréttur að landi jarðanna Freysness og Jökulfells hafi ekki fallið niður heldur hafi þær verið sameinaðar Skaftafelli.

Ekki eru heimildir um annað en að jörðin Skaftafell hafi verið byggð og nýtt eftir búskaparhátt-um og aðstæðum á hverjum tíma þar til stofnaður var þar þjóðgarður að hluta, árið 1967, í kjölfar samninga íslenska ríkisins og eigenda Skaftafells. Innan þeirra marka sem tilgreind eru í landamerkjabréfi 1890, svo sem þeim er nánar lýst hér frammar og að því marki sem land hefur komið undan jökli síðan hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Fjalllendið upp við jökul og Skeiðarársandur hafa ekki verið þar undanskilin enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð. Ekkert bendir til þess að aðrir en Skaftfellingar eða þeir sem leitt hafa leitt ítaks- eða leigurétt frá Skaftafelli, Jökulfelli eða Freysnesi hafi nýtt land innan framangreindra merkja.

Þá telur óbyggðanefnd telur að tilvist ítaka í fjallendinu styrki beinan eignarrétt þar, sbr. umfjöllun um ítök í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

Ekki verður annað séð en að þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda að undanskilinni deilu um landamerki gagnvart Núpsstað. Land innan marka Skaftafells verður ekki talið hafa mismunandi eignarréttarlega stöðu og staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar hafa ekki úrslitaáhrif í því sambandi. Þá verður fyrirkomulag smölunar ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Sá jökuljaðar, sem eigendur jarðarinnar Skaftafells gætu hafa horft til þegar þeir lýstu merkjum í jökul 1890, hefur gengið til baka. Land, sem þá var hulið jökli, er því jökullaust nú. Þetta á m.a. við um svæðið framan við Hafrafell sem umkringgt var jökli í þrjár aldir. Sá jökuljaðar sem líkur eru á að landnám hafi miðast við hefur hins vegar síðar gengið fram. Land sem nú er hulið jökli hefur því verið jökullaust á þeim tíma. Engin leið er að ákvarða með nokkurri vissu hvaða landsvæði hafa horfið undir jökul frá landnámi, þ.m.t. land sem áður kann að hafa tilheyrt Freysnesi og Jökulfelli. Þá hefur óbyggðanefnd komist að þeirri niðurstöðu, sbr. kafla 9.3., að þegar merki jarðar eru miðuð við jaðar jökuls og þeim því ekki lýst nema að takmörkuðu leyti í landamerkjabréfi beri að miða við stöðu jökuljaðarsins við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll. Samkvæmt framangreindu verður að telja Hafrafellið innan merkja Skaftafells.

Af hálfu íslenska ríkisins hefur ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra landamerkja jarðarinnar Skaftafells sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé um eignarland að ræða, sbr. einnig umfjöllun í kafla 9.6., án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.

Þá ber þess að geta að óbyggðanefnd hefur áður komist að þeirri niðurstöðu að fjármálaráðherra

sé ekki unnt að leggja til þjóðlendu land sem undirorpið er beinum eignarrétti íslenska ríkisins, sbr. t.d. úrskurð í máli nr. 1/2000, kafla 11.5.

Afmörkun óbyggðanefndar á svæði nr. 2 miðast við „vesturmörk jarðarinnar Skaftafells í Öræfum“, sbr. m.a. auglýsingu nefndarinnar í Lögbirtingablaðinu 3. janúar 2001. Í því sambandi er byggt á sáttatillögu sýslumannsins í Vík um merki milli Núpsstaðar og Skaftafells, dags. 22. október 1996, sbr. 3. mgr. 6. gr. laga um landamerki, nr. 41/1919. Þrátt fyrir þetta er ljóst að eigandi Núpsstaðar gerir í máli þessu ágreining um þau mörk sem þarna eru dregin. Óbyggðanefnd hefur í máli þessu komist að þeirri niðurstöðu að land innan landamerkja jarðarinnar Skaftafells, svo sem þeim hefur verið lýst hér að framan, sé eignarland. Ljóst er að eigendur Skaftafells og Núpsstaðar greinin á um túlkun merkjalýsinga jarðanna, þ.e. nákvæm vesturmörk Skaftafells. Úrlausn þess álitaefnis fellur einungis innan verksviðs óbyggðanefndar ef vesturmörk Skaftafells liggja að einhverju leyti að þjóðlendu. Sé þar hins vegar um að ræða eignarland verður að útkljá ágreininginn eftir öðrum leiðum. Vestur-Skaftafellssýsla, þ.m.t. Núpsstaður, hefur verið tekin til meðferðar hjá óbyggðanefnd en þeirri málsmeðferð er ekki lokið. Óljóst er því hvort á þessu svæði er um að ræða eignarland eða þjóðlendu.

Óbyggðanefnd telur því óhjákvæmilegt að landsvæði það á Skeiðarársandi og Skeiðarárjökli sem ágreiningur eigenda Núpsstaðar og Skaftafells stendur um verði skilið frá því máli sem hér er til úrlausnar og um það fjallað í sama máli og jörðin Núpsstaður í Vestur-Skaftafellssýslu. Eðlilegt er að sama máli gegni um landskika þann syðst og vestast á Skeiðarársandi sem undanskilinn er í kröfugerð eiganda Núpsstaðar. Kröfur eigenda Skaftafells II og Núpsstaðar til þessa umdeilda landsvæðis koma því ekki til skoðunar í máli þessu. Austurmörk hins umdeilda landsvæðis og þar með vesturmörk þess lands sem hér er til meðferðar eru svo sem hér segir: Dregin er lína á milli punkta 4, 8, 3, 2 og 1, eins og þeim er lýst í kröfugerð eiganda Núpsstaðar, sbr. kafla 3.2. og merktir inn á kort, sbr. fylgiskjal VI. Að öðru leyti, þ.e. ofan við framangreindan punkt nr. 4, er afmörkun svæðisins óbreytt, sbr. kafla 2.3., en þá er komið inn á svæði sem til umfjöllunar er í kafla 10.12.

Verður þá tekin afstaða til kröfu eigenda Skaftafells II um beinan eignarrétt að hluta Svínafellsjökuls sem samkvæmt framangreindu er ekki innan merkja samkvæmt landamerkjabréfi Skaftafells.

Óbyggðanefnd telur ekki hægt að útiloka að útiloka að umræddur hluti Svínafellsjökuls sé innan upphaflegs landnáms í Öræfum eða hafi á annan hátt orðið undirorpið beinum eignarrétti. Í því efni brestur hins vegar sönnun, samhengi eignarréttar og sögu liggur ekki fyrir. Lýsingar á landamerkjum Skaftafells og Svínafells í gerðardómi 1969 og reglugerð 1984 geta ekki gengið framur lýsingum á sömu merkjum í landamerkjabréfum Skaftafells og Svínafells frá 1890. Ljóst er að gerðardómurinn gat ekki tekið til annars en lands jarðarinnar Skaftafells enda hlutverk hans og valdsvið einungis að skipta óskiptu sameignarlandi eigenda hennar. Ákvæði reglugerðarinnar mæla fyrir um mörk þjóðgarðs í Skaftafelli en ekki Skaftafellsjarðarinnar, sbr. einnig bréf Náttúruverndarráðs, dags. 2. nóvember 1987.

Jafnframt telur óbyggðanefnd að svo óljósar yfirlýsingar einstakra handhafa framkvæmdarvalds hafi ekki stofnað til réttinda Skaftafellsbænda yfir hluta Svínafellsjökuls, sbr. þá meginreglu eignarréttar að seljandi getur ekki framselt meira en hann á. Eins og notkun svæðisins hefur verið háttáð hefur ekki heldur verið sýnt fram á að eignarhefð hafi verið unnin á því.

Af hálfu eigenda Skaftafells II hefur ekki verið sýnt fram á að landsvæði það undir jökli, utan landamerkja Skaftafells, sem af þeirra hálfu er gerð krafa um að talið verið til eignarlands jarðarinnar, þ.e. fremsti hluti Svínafellsjökuls, sé eignarland, hvorki fyrir nám, hefð, löggerninga né með öðrum hætti. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að framangreint svæði sé þjóðlenda. Um réttarstöðu þess jökulsvæðis ofan Skaftafells að öðru leyti sem til meðferðar er í máli þessu vísast til kafla 10.12.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land jarðarinnar Skaftafells, svo sem því er að framan

lýst, að jökuljaðri eins og hann var við gildistöku Þjóðlendulaga 1. júlí 1998, teljist ekki til Þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998. Ekki er tekin afstaða til þess landsvæðis á Skeiðarársandi sem gerð hefur verið krafa til af hálfu bæði eigenda Núpsstaðar og Skaftafells.

Það er jafnframt niðurstaða óbyggðanefndar að landsvæði fremst á Svínafellsjökli, svo sem það er afmarkað hér á eftir, teljist til Þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Sá hluti Svínafellsjökuls sem afmarkast af línu sem dregin er úr punkti 5 í punkt 6 og línu sem dregin er úr punkti 6 um punkt 7 í punkt 8 í kröfugerð eigenda Skaftafells II. Að því leyti sem fylgt er jökuljaðri er miðað við stöðu jökuls eins og hann var við gildistöku Þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. Þjóðll.

10.4. Svínafell

Hér verður fjallað um landsvæði það sem afmarkað er í landamerkjabréfi Svínafells, dags. 2. maí 1890 og þingl. 5. maí sama ár, án tillits til síðari skiptingar lands innan þeirra merkja en jörðin skiptist nú í Svínafell I-IV. Um kröfur íslenska ríkisins og eigenda Svínafells I-IV til Hrútsfjalls, inn af Hafrafelli og vestan við Svínafellsjökul, er fjallað í kafla 10.3.

Að Svínafelli liggja jarðirnar Skaftafell að vestan og Sandfell að austan. Skörp skil eru á milli undirlendis og fjalllendis fyrir landi Svínafells svo sem víðast annars staðar í Örafum. Til suðurs kvíslast jökulárnar um hallalítinn Skeiðarársandinn, allt niður að sjávarmáli. Að norðan liggur Vatnajökull, nánar tiltekið Örafajökull ásamt skriðjöklum sínum Svínafellsjökli og Virkisjökli. Inn á milli skriðjöklanna rís fjallendi og heiðarlönd. Upp og austur af bæjum er Svínafellsfjall. Fjarlægð frá sjó og upp undir fjallið er um 22 km. Inn með fjallinu, að Virkisáraurum, er Hálsasker. Handan við Svínafellsfjall er Hvannadalur, í 500-600 m hæð. Inn af dalnum, næst jökli eru Hvannadalskambur (1210 m), Hvannadalshryggur með Dyrhamri (1911 m) og Skarðatindur (1081 m). Á milli Virkisjökuls og Falljökuls er fjallsrani sem heitir Rauðikambur en neðan við kambinn ná jöklarnir saman undir aurkápu.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína með fram sunnanverðum jaðri Svínafellsjökuls og þar til kemur að þeim stað við jaðar jökulsins þar sem lína, dregin á milli Hafrafells og Öskuhnútu, sker jökulinn. Frá þessum stað við jökuljaðarinn er dregin lína í Öskuhnútu og síðan neðst í Falljökul, fyrir landi Sandfells. Samkvæmt þessari kröfugerð er Þjóðlenda á norðausturhluta þess landsvæðis sem liggur á milli skriðjöklanna Svínafellsjökuls og Virkisjökuls, auk Rauðakamb austan við Virkisjökul. Að auki er í kröfugerð íslenska ríkisins dregin bein lína frá upptökum Skeiðarár við Skeiðarárjökul og til sjávar. Samkvæmt þessar kröfugerð er Þjóðlenda á landskika syðst á vestanverðum Skeiðarársandi. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1.1.

Á móti hafa eigendur Svínafellstorfu, þ.e. jarðanna Svínafells I-IV, lýst kröfu um beinan eignarrétt yfir sömu landsvæðum, að jökulrönd eins og hún er á hverjum tíma að því er varðar hið fyrra og til Rauðakamb að hluta. Kröfum þessum er nánar lýst í kafla 3.4.

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. kafla 7, er á því byggt að mörkum Svínafells til fjalla sé ekki lýst í landamerkjabréfi jarðarinnar. Samkvæmt því orðalagi bréfsins að jörðinni „tilheyri“ Svínafellsfjall og Hvannadalur, sé þetta hálendi ekki talið innan merkja jarðarinnar heldur tilheyrandi henni eins og alltaf sé um afnotalönd. Enn fremur er vísað til staðháttá, gróðurfars og hæðar yfir sjó.

Þinglýstir eigendur Svínafellstorfu, sbr. kafla 8.3.-8.4., vísa til afsala núverandi eigenda sem aftur byggja á eldri heimildum, þ. á m. afsölum, jarðabókum og fasteignamötum. Enn fremur er vísað til atriða eins og landamerkjabréfs jarðarinnar, landnáms, hefðar, umráða og nýtingar, greiðslu lögboðinna gjalda, athugasemdalausra þinglýsinga og fyrirkomulags smölunar. Þá er vísað til landamerkjabréfs Sandfells vegna tilkalls til lands inn á Rauðakamb.

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar að Svínafelli er rakin í kafla 6.3. Þar

kemur fram að Svínafells er getið í heimildum allt frá 13. öld en sagnir um búsetu þar má rekja aftur til 10. aldar. Af heimildum verður ráðið að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða, sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar. Jafnframt eru fremur líkur til þess að landsvæði það sem hér er til umfjöllunar sé, a.m.k. að langstærstum hluta, innan upphaflegs landnáms í Austur-Skaftafellssýslu og að numið hafi verið frá sjávarmáli að þáverandi jökulbrún, að minnsta kosti, sbr. kafla 10.2. Að því leyti sem sérstakur vafi kann að leika á um landnámslýsingar vestast á Skeiðarársandi vísast til fyrri niðurstöðu óbyggðanefndar um heimildargildi Landnámu þar sem segir að af takmörkuðum lýsingum í Landnámu verði engar afdráttarlausar ályktanir dregnar um það hvort í öndverðu hafi verið stofnað til eignarréttar yfir landsvæði með námi, sbr. umfjöllun um landnám í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

Fyrstu lýsinguna á landamerkjum Svínafells er að finna í landamerkjabréfi jarðarinnar, dags. 2. maí 1890 og þingl. 5. maí sama ár. Bréfið er áritað af hálfu bæði Skaftafells og Sandfells. Merki Svínafells í vestur og austur eru tilgreind en norður- og suðurmörkum ekki lýst sérstaklega. Þó segir í bréfinu að jörðinni „tilheyri allt Svínafellsfjall og Hvannadalurinn.“

Nyrsti punktur til vesturs, gagnvart Skaftafelli, er „úr stórum steini framan undir jöklinum“. Mun þar vísað til Svínafellsjökuls. Syðsti punktur til vesturs er í „vörðu fram í Nesinu“, ekki langt undan sama jökli. Þessum merkjum er eins lýst í landamerkjabréfi Skaftafells, ódags. en þingl. 5. maí 1890 en þó tekið fram um norðvesturmörkin að þau séu „á Freysnesi“. Fyrirsvarsmenn Svínafells árita bréf Skaftafells og öfugt. Ekki eru heldur til eldri gögn um landamerki Skaftafells að þessu leyti, sbr. kafla 10.3.

Nyrsti punktur til austurs, gagnvart Sandfelli, er „lækjarfarvegur úr miðjum Markhól“. Í landamerkjabréfi Sandfells, dags. 15. júlí 1922 og þingl. 9. júlí 1923, er farið nokkru norðar, þ.e. úr „miðjum Rauðakambi“, og þaðan í fyrrnefndan Markhól. Fyrirsvarsmenn Svínafells árita bréf Sandfells og öfugt. Núverandi eigendur Svínafells vísa til landamerkjabréfs Sandfells kröfum sínum til stuðnings. Eldri heimildir um vesturmerki Sandfells eru ekki samhljóða þessu. Samkvæmt þeim hafa mörk Sandfells og Svínafells færst úr Svínafellsfjalli árið 1641, austanvert við Svínafellsfjall 1800 og í miðjan Rauðakamb 1922, sjá nánar í kafla 10.5. Svínafellsfjall liggur vestan við Virkisjökul, á móts við Rauðakamb og Markhóll er þar nokkru sunnar.

Austurmörkum Svínafells er lýst í átt til sjávar með stefnu „vestan við Eyrartagl“, sbr. orðalag í landamerkjabréfi Sandfells þar sem segir „sama stefna ræður mörkum til enda.“ Eyrartagl mun hafa verið austast á graslendi neðan við Virkisáráur, vestan Virkisár, ofar landavötnum. Það mun nú undir sandi. Gögn um merki Sandfells frá 1654, 1677 og 1800 miða hins vegar við Hrakdælu eða Hrakdæluhóla. Hrakdæla var mýri en er nú aftekin. Hún lá á milli Hrakdeildarhóla (Hrakdæluhóla) sem nú eru einnig horfnir, tveggja lágra hóla á aurunum nokkuð fyrir neðan Rasshóla en hinir síðarnefndu liggja við brúna á Virkisá. Þessar eldri lýsingar á merkjum Sandfells ná þannig ekki eins langt suður og landamerkjabréfin.

Óljóst orðalag landamerkjabréfsins þarfnast nánari athugunar. Verður þá fyrst litið til norðurmarka jarðarinnar, gagnvart Vatnajökli.

Í framangreindri færslu á merkjum Svínafells og Sandfells til austurs, sennilega með tilliti til breytinga á jökuljaðrinum, felst ekki að merki jarðanna nái lengra norður en samkvæmt elstu heimildum. Þá verður nákvæm staðsetning austurmarka Svínafells gagnvart Sandfelli ekki talin hafa þýðingu hér enda hafa eigendur jarðanna getað samið um breytt merki sín á milli.

Óbyggðanefnd telur að umfjöllun um Svínafellsfjall og Hvannadal í landamerkjabréfi Svínafells og staðsetning landamerkjapunkta skammt undan jökulsporðinum að vestan og austan bendi til þess að eigendur jarðarinnar hafi litið svo á að merki hennar næðu allt að jökli enda náði hann nokkru sunnar á þeim tíma en nú. Jökullinn hefur afmarkað það land, sem máli skipti, með svo augljósum hætti að ekki var talið þurfa umfjöllunar við. Landamerkjabréf Sandfells frá 1922 miðar hins vegar við miðjan Rauðakamb sem er innan jökuljaðars. Eldri heimildir um þessi merki, þ. á

m. landamerkjabréf Svínafells 1890 gera þó ekki ráð fyrir að land Svínafells og Sandfells nái þar inn fyrir, sbr. einnig kafla 10.5. Þessu til stuðnings má jafnframt vísa til þess að mörkum gagnvart jökli er ekki lýst að öðru leyti. Krafa eigenda Svínafells um að merki jarðarinnar og beinn eignarréttur nái inn á Rauðakamb verður því ekki talin geta stuðst við heimildir um merki jarðarinnar en um önnur þau atriði, sem hana varða, er fjallað hér síðar.

Verður þá næst hugað nánar að suðurmörkum Svínafells, gagnvart Skeiðarársandi og til sjávar. Lýsingu á austurmörkum verður að skýra svo að þar sé tekin stefna til sjávar, sbr. einnig orðalagið „allt til enda“ í landamerkjabréfi Sandfells. Lýsingar eldri heimilda um merki Sandfells mæla landamerkjabréfinu ekki í mót enda er suðurmerkjum ekki lýst að öðru leyti en því að tiltekin eru kennileiti til austurs og vesturs á eða við aura á Skaftarársandi.

Athygli vekur að lýsingar á mörkum Svínafells og Skaftafells enda í punkti skammt suðvestan við Svínafellsjökul, rétt ofan við Skeiðarársand og langt norðan við sjávarmál. Kröfugerð og meðfylgjandi kort miða við að framlengja landamerki jarðanna alla leið til sjávar, í sömu átt og þau liggja milli tveggja síðustu punkta upp undir Svínafellsjökli. Lýsingar landamerkjabréfanna að þessu leyti virðast í ósamræmi við ákvæði bréfs Skaftafells um „allt land milli fjalls og fjöru“. Merkjalyýsingar gagnvart öðrum aðliggjandi jörðum, þ.e. annars vegar milli Skaftafells og Núpsstaðar og hins vegar milli Svínafells og Sandfells, verður einnig að skilja svo að miðað sé við sjávarmál. Sama máli gegnir um merki Sandfells og Hofs. Hlaupsvæði vatnanna á Skeiðarársandi liggur fyrst og fremst fyrir landi þriggja jarða, þ.e. Skaftafells, Svínafells og Sandfells. Merki Svínafells og Sandfells virðast ná rétt vestur fyrir núverandi ós Skeiðarár. Sé merkjalína Skaftafells og Svínafells framlengd til sjávar svo sem kröfugerð gerir ráð fyrir, í sömu átt og hún liggur milli tveggja síðustu punkta upp undir Svínafellsjökli, liggur hún yfir hlaupsvæði vatnanna á Skeiðarársandi og umtalsvert inn á Skeiðarársand. Með hliðsjón af þessum staðháttum má líklegt telja að umfjöllun um merki jarðanna á aurum Skeiðarár og Svínár hafi þótt tilgangslítill þar sem farvegir voru breytilegir og óljósir, auk þess sem engin not urðu höfð af landinu sem vatnið flæmdist um. Jafnframt hafa kennileiti á sandinum verið vandfundin.

Í kjölfar þess að landamerkjalyög taka gildi 1882 er gert landamerkjabréf fyrir jörðina Svínafell. Lýsing landamerkja þar er um margt óljós en fyrirbyggjandi gögn um merki jarða á þessu svæði styðja þó flest sem þar kemur fram en mæla öðru ekki í mót. Öbyggðanefnd telur jafnframt að líta verði til þess að land á þessu svæði er afmarkað af jöklum hið efra og sjó hið neðra.

Landamerkjabréf jarðarinnar er áritað, þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki jarðarinnar, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna. Landamerkjabréf Skaftafells og Sandfells eru einnig árituð og þinglesin. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að eigendur Svínafells hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hvort land innan framangreindra merkja jarðarinnar Svínafells hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu.

Staðháttum á því landsvæði, sem hér er til umfjöllunar, er lýst hér að framan. Ástæða er til að gera einnig grein fyrir gróðurfari á síðustu áratugum.

Á sunnanverðu því svæði sem samkvæmt framangreindu telst innan landamerkja Svínafells er Skeiðarársandur. Nær óslitið gróðurlendi teygir sig nú frá Svínanesi í vestri austur að Vestari-Kvíá. Syðst á þessu gróðurbelti, næst sjó, eru stakir hólmar vaxnir melgresi og öðrum grastegundum. Ofar verður gróðurlendið samfelldara og þar sem er nægur jarðraki hefur myndast vatnagróður, flóar, mýrar og hálfdeigjur. Á þurrlendi, þar sem jarðvegur hefur myndast ofan á árframburðinum, er oftast graslendi en ofar á söndunum, þar sem yfirborðið er gróft og þurrt og jarðvegur lítill, er landið ógróið eða þakið mosagróðri.

Svo sem fram kemur í kafla 5.2. er talið víst að á fyrstu öldum Íslandsbyggðar hafi víða verið

gróið land þar sem nú er sandauðn og Lómagnúpsandur, sem áður var nefndur svo, til muna minni en núverandi Skeiðarársandur.

Fjörumörk Svínafells eru sérstaklega tilgreind í landamerkjabréfi jarðarinnar og þau fara ekki saman við lýsingu landamerkja en sá háttur er algengur í Örafum. Svínafellsfjara liggur fyrir landi Hofa, á milli Skaftafellsfjörú og Tangafjörú, sem tilheyrir Hofi. Þetta er töluvert fyrir austan merki Svínafells til þeirrar áttar. Í máli þessu hefur verið upplýst um þann almenna skilning jarðeigenda í Örafum að í fjörueign fyrir landi annarrar jarðar felist einungis óbeinn eignarréttur, þ.e.a.s. ítaksréttur, svo sem til reka og selveiði. Skaftafellsfjara er fyrir landi Svínafells en önnur ítök virðast ekki hafa verið í landi jarðarinnar. Engar vísbendingar eru um að fyrir landi Svínafells sé að finna svokallaða almenningsfjörú, sbr. umfjöllun um fjörur í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

Á norðurhluta svæðisins er fjalllendi það og heidarlönd sem að framan er lýst. Í fjalllendi Örafá teygir mosagróður sig nú oft upp í 500-600 m hæð þar sem ekki er of mikill halli eða lausar skriður. Við bestu gróðurskilyrði í fjalllendinu, s.s. í daldrögum og í snjóðældum, er gróður fjölbreyttari og gróskumeiri. Í Svínafellsheiði, ofan skógarhliðanna í Svínafelli, er þannig dreifður mosa- og snjóðældagróður inn undir Skarðatinda og miðjan Hvannadal. Þar fyrir ofan er land ógróið. Talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja í Örafum, sem og á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. kafla 5.2.

Ekki eru heimildir um annað en að jörðin Svínafell hafi verið byggð og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka, sem tilgreind eru í landamerkjabréfi 1890 og að því marki sem land hefur komið undan jökli síðan, hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Fjallendið, utan jökuljaðars, og Skeiðarársandur hafa ekki verið þar undanskilin enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð. Færsla í gerðabók fasteignamatsnefndar 1916 um að jörðinni fylgi „ekkert sérstakt upprekstrarland, en fjallhagi nokkur er upp frá bæ, Svínafellsfjall“ bendir ekki til þess lítið hafi verið svo á að réttur Svínafellinga til hálandis ofan bæjar væri annar en til láglandis neðan hans. Þá telur óbyggðanefnd að tilvist fjöruíttaks á sandinum styrki beinan eignarrétt þar, sbr. umfjöllun um fjörur og ítök í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

Ekki verður annað séð en að þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Engar heimildir eru um að land innan marka jarðarinnar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Þá verður fyrirkomulag smölunar ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Sá jökuljaðar, sem eigendur jarðarinnar Svínafells gætu hafa horft til þegar þeir lýstu merkjum í jökul 1890, hefur gengið til baka. Land, sem þá var hulið jökli, er því jökullaust nú. Sá jökuljaðar, sem líkur eru á að landnám hafi miðast við hefur hins vegar síðar gengið fram. Land, sem nú er hulið jökli, hefur því verið jökullaust á þeim tíma. Þetta kann m.a. að eiga við um svæðið framan við Rauðakamb þar sem jöklar ná nú saman en engin leið er að ákvarða með nokkurri vissu hvaða landsvæði hafa horfið undir jökul frá landnámi. Þá hefur óbyggðanefnd komist að þeirri niðurstöðu, sbr. kafla 9.3., að þegar merki jarðar eru miðuð við jaðar jökuls og þeim því ekki lýst nema að takmörkuðu leyti í landamerkjabréfi beri að miða við stöðu jökuljaðarsins við gildistöku þjóðlendlaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðl. Um réttarstöðu þess jökulsvæðis ofan Svínafells sem til meðferðar er í máli þessu vísast til kafla 10.12.

Af hálfu íslenska ríkisins hefur ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra landamerkja jarðarinnar Svínafells sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé um eignarland að ræða, sbr. einnig umfjöllun í kafla 9.6., án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.

Af hálfu eigenda Svínafells hefur ekki verið sýnt fram á að Rauðikambur sé eignarland, hvorki fyrir nám, löggerninga né með öðrum hætti. Eins og notkun landsins hefur verið háttáð hefur ekki

heldur verið sýnt fram á að eignarhefð hafi verið unnin á því. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að Rauðikambur sé þjóðlenda.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land jarðarinnar Svínafells, svo sem því er að framan lýst, að jökuljaðri eins og hann var við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

Það er jafnframt niðurstaða óbyggðanefndar, sbr. einnig umfjöllun í kafla 9.3., að Rauðikambur, svo sem hann er afmarkaður hér á eftir, teljist til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

Landsvæði það á milli Virkisjökuls og Falljökuls sem kallast Rauðikambur, svo sem hann er afmarkaður af jökli, og vestan við línu sem dregin er á milli punkta 8, 8a og í jökuljaðar.

10.5. Sandfell

Hér verður fjallað um landsvæði það sem afmarkað er í landamerkjabréfi Sandfells, dags. 15. júlí 1922 og þingl. 9. júlí 1923.

Að Sandfelli liggja jarðirnar Svínafell að vestan og Hof að austan. Skörp skil eru á milli undirlendis og fjallendis fyrir landi Svínafells svo sem víðast annars staðar í Örafum. Til suðurs kvíslast jökulárnar um hallalítinn Skeiðarársandinn, allt niður að sjávarmáli. Að norðan liggur Vatnajökull, nánar tiltekið Örfajökull ásamt skriðjökklum sínum Falljökli og Kotárjökli. Að vestanverðu, handan við Falljökul, er fjallsrani sem heitir Rauðikambur en neðan við kambinn ná Virkisjökull og Falljökull saman undir aurkápu. Að austanverðu, handan við Kotárjökul, er Rótarfjall en Rótarfjallsjökull hinum megin við fjallið. Jöklarnir ná ekki saman fyrir framan Rótarfjall nú en kunna að hafa gert það á fyrri tíð. Á milli Falljökuls og Kotárjökuls er nokkurt fjallendi og heidarland. Nyrst og næst Falljökli er Grænafjall og sunnan þess er djúpt gljúfur, Grænafjalls-gljúfur. Ofan bæjarstæðisins er Sandfellsfjall en neðsti hluti þess heitir Sandfellsheiði. Fjarlægð frá sjó og upp undir Sandfellsheiði er um 18 km.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína frá Öskuhnútu og neðst í Falljökul, þaðan yfir Sandfellsheiði, neðst í Kotárjökul og loks í Goðafjall. Að auki er nokkru vestar dregin bein lína frá upptökum Skeiðarár við Skeiðarjökul og til sjávar. Samkvæmt þessari kröfugerð er þjóðlenda á milli skriðjöklanna Falljökuls og Kotárjökuls, auk Rauðakambs vestan við Falljökul og Rótarfjalls austan við Kotárjökul. Jafnframt er þá ráðgerð þjóðlenda á landskíka syðst á vestanverðum Skeiðarársandi. Jörðin Sandfell er í eigu ríkissjóðs og íslenska ríkið lýsir einnig kröfu um beinan eignarrétt að þeim hluta Sandfells, samkvæmt landamerkjalýsingu, sem liggur sunnan við framangreinda kröfulínu en um afréttarrétt jarðarinnar innan þjóðlendu að öðru leyti að jöklurönd. Kröfum þessum er nánar lýst í köflum 3.1.1. og 3.1.3.

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. kafla 7, er á því byggt að ljóst sé af heimildum að Sandfell hafi skipst í heimaland og annað land sem í flestum tilvikum sé réttur til lands á fjalli. Landamerkjabréfið frá 1922 gangi miklu lengra til jökuls en eldri heimildir og því verði að mestu að víkja því til hliðar.

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar að Sandfelli er rakin í kafla 6.4. Þar kemur fram að Sandfells er getið í heimildum allt frá 13. öld en sagnir um búsetu þar má rekja aftur til 9. aldar. Af heimildum verður ráðið að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða, sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar. Jafnframt eru fremur líkur til þess að landsvæði það, sem hér er til umfjöllunar, sé innan upphaflegs landnáms í Austur-Skaftafellssýslu og að numið hafi verið frá sjávarmáli að þáverandi jökulbrún, að minnsta kosti, sbr. kafla 10.2.

Til eru lýsingar frá ýmsum tímum á merkjum Sandfells í vestur og austur en norður- og suðurmörkum er hvergi lýst sérstaklega. Fyrstu lýsinguna á vesturmörkum Sandfells er að finna í vísitölu Brynjólfs Sveinssonar frá 1641, þar sem miðað er við Smjörstein, Landavötn og Fjallið.

Smjörsteinn er stór steinn í grashvammi framan undir hól í Langafellsjökli sem eru urðarhólar með fram Virkisá að vestan. Fjallið ofan við Smjörstein er Svínafellsfjall. Í vísitásiu Brynjólfs Sveinssonar frá 1654 og Þórðar Þorlákssonar 1677 er getið um Hrakdælu og Tjörn þar fyrir ofan. Hrakdæla var mýri en er nú aftekin. Hún lá á milli Hrakdeildarhóla [Hrakdæluhóla] sem nú eru einnig horfnir, tveggja lágra hóla á aurnum nokkuð fyrir neðan Rashedóla en hinir síðarnefndu liggja við brúna á Virkisá. Vesturmörkum Sandfells er næst lýst í vísitásiu frá 1800 þar sem miðað er við Hrakdæluhóla og miðjan Réttarfalljökul, þaðan austanvert við Svínafellsfjall. Réttarfalljökull er annað nafn á Markhól samkvæmt því sem greinir í landamerkjabréfi Svínafells 1890.

Í landamerkjabréfi Sandfells, dags. 15. júlí 1922 og þingl. 9. júlí 1923, eru merki til vesturs dregin úr Rauðakambi í lægð í Markhól, þaðan í lægðina milli Hrakdæluhóla og loks ræður sama stefna mörkum „til enda“. Í landamerkjabréfi Svínafells 1890 er efsti tilgreindi punktur til austurs „lækjarfarvegur í miðjum Markhól“. Austurmörkum Svínafells er lýst til sjávar með stefnu „vestan við Eyrartagl“. Eyrartagl mun hafa verið austast á graslendi neðan við Virkisáráur, vestan Virkisár, ofar landavötnum. Það mun nú undir sandi. Engar eldri heimildir eru fyrir hendi um landamerki Svínafells að þessu leyti, sbr. kafla 10.4. Landamerkjabréf Sandfells er áritað af hálfu Svínafells og öfugt.

Fyrstu lýsingu fyrirvarsmanna Sandfells á austurmerkjum jarðarinnar, gagnvart Hofi, er að finna í áðurnefndri vísitásiu Brynjólfs Sveinssonar frá 1641 þar sem nefnd eru Lágey og Steinhillingar. Lágey heitir sunnan og suðaustan við Steiney sem er austan við Kotá, austur undir aurnum. Steinhillingar hafa ekki fundist á örnefnaskrá eða kortum. Í landamerkjabréfi Sandfells 1922 eru merki til austurs, gagnvart Hofi, dregin úr miðju Rótarfjalli í innri enda Litlafjalls, sem er háls áfastur Goðafjalli, í hæstu þúfu í Miðjökli og síðan ræður sama stefna mörkum „til enda“. Í landamerkjabréfi Hofs, dags. 15. júlí 1922 og þingl. sama dag, er mörkum lýst með sama hætti úr Rótarfjalli í Miðjökul „svo þaðan beina sjónhendingu út“. Fyrirvarsmenn Sandfells og Hofs árita hvor um sig landamerkjabréf hins. Lýsingar bréfanna eru í samræmi við máldaga Hofskirkju frá 1387 þar sem kemur fram að Sandfellsmenn eigi land á móti Hofskirkju, „upp í mitt Rótafjall“, sbr. einnig fleiri heimildir um merki Hofs, sjá kafla 10.6. Með hliðsjón af þeim heimildum, sem hér hafa verið tilgreindar, verður ekki talið að umfjöllun í vísitásium 1641 1654 og 1677 lýsi norðurmerkjum jarðarinnar enda var sérstakt tilefni til þeirrar umfjöllunar ágreiningsmál við eigendur Hofs um landsvæði að sunnanverðu.

Samkvæmt framangreindu er nyrsti merkjapunktur milli Sandfells og Svínafells árið 1641 í Svínafellsfjalli, austanvert við Svínafellsfjall 1800 og í miðjum Rauðakambi 1922. Nyrsti merkjapunktur milli Sandfells og Hofs er mitt Rótarfjall 1387 og 1922. Syðsti merkjapunktur milli Sandfells og Svínafells árið 1641 er Smjörsteinn, Hrakdæla 1677, Hrakdæluhólar 1800 og Hrakdæluhólar ásamt stefnu „til enda“ 1922. Syðstu merkjapunktar milli Sandfells og Hofs eru Lágey og Steinhillingar 1641 og loks er stefna tekin „til enda“ 1922.

Óljóst orðalag landamerkjabréfsins þarfnast nánari athugunar. Verður þá fyrst litið til norðurmarka jarðarinnar, gagnvart Vatnajökli.

Í framangreindri færslu á merkjum Sandfells og Svínafells til austurs, sennilega með tilliti til breytinga á jökuljaðrinum, felst ekki að merki jarðanna nái lengra norður en samkvæmt elstu heimildum. Þá verður nákvæm staðsetning vesturmarka Sandfells, gagnvart Svínafelli, ekki talin hafa þýðingu hér enda hafa eigendur jarðanna getað samið um breytt merki sín á milli.

Þá telur óbyggðanefnd að staðsetning landamerkjapunkta skammt undan jökulsporðinum, samkvæmt flestum heimildum, bendi til þess að eigendur jarðarinnar hafi litið svo á að merki hennar næðu allt að jökli enda náði hann nokkru sunnar á þeim tíma en nú. Jökullinn hefur afmarkað það land sem máli skipti með svo augljósum hætti að ekki var talið þurfa umfjöllunar við. Landamerkjabréf Sandfells frá 1922 miðar hins vegar við miðjan Rauðakamb sem er innan jökuljaðars. Eldri heimildir um þessi merki, þ. á m. landamerkjabréf Svínafells 1890, gera ekki ráð fyrir að land

Sandfells og Svínafells nái þar inn fyrir, sbr. einnig kafla 10.4. Þessu til stuðnings má jafnframt vísa til þess að mörkum gagnvart jökli er ekki lýst að öðru leyti.

Verður þá næst hugað að suðurmörkum. Athygli vekur að merkjum er ekki lýst alla leið til sjávar fyrir en í landamerkjabréfi 1922 með orðalaginu „allt til enda“. Lýsingar eldri heimilda mæla landamerkjabréfinu þó ekki í mót, enda er suðurmerkjum ekki lýst að öðru leyti en því að tiltekin eru kennileiti til austurs og vesturs, á eða við aura ána á Skeiðarársandi. Auk þess er merkjum lýst með allt til sjávar í lögfestu Hofs 1851 og landamerkjabréfi Svínafells 1890. Hlaupsvæði vatnanna á Skeiðarársandi liggur fyrst og fremst fyrir landi þriggja jarða, þ.e. Skaftafells, Svínafells og Sandfells. Merki Svínafells og Sandfells liggja þar yfir og virðast ná rétt vestur fyrir núverandi ós Skeiðarár. Með hliðsjón af þessum staðháttum má líklegt telja að umfjöllun um merki jarðanna á aurum Skeiðarár og Svínár hafi þótt tilgangslítill þar sem farvegir voru breytilegir og óljósir, auk þess sem engin not urðu höfð af landinu sem vatnið flæmdist um. Jafnframt hafa kennileiti á sandinum verið vandfundin.

Í kjölfar þess að ný landamerkjalog taka gildi 1919 er gert landamerkjabréf fyrir jörðina Sandfell. Lýsing landamerkja þar er um margt óljós en fyrirbyggjandi gögn um merki jarða á þessu svæði styðja þó flest sem þar kemur fram en mæla öðru ekki í mót. Óbyggðanefnd telur jafnframt að líta verði til þess að land á þessu svæði er afmarkað af jöklum hið efra og sjó hið neðra.

Landamerkjabréf Sandfells er áritað, þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki jarðarinnar án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna. Landamerkjabréf Hofs og Svínafells eru einnig árituð og þinglesin. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda.

Kemur þá til skoðunar hvort land innan framangreindra merkja jarðarinnar Sandfells hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu.

Staðháttum á því landsvæði, sem hér er til umfjöllunar, er lýst hér að framan. Ástæða er til að gera einnig grein fyrir gróðurfari á síðustu áratugum. Á sunnanverðu því svæði sem samkvæmt framangreindu telst innan landamerkja Sandfells er Skeiðarársandur. Nær óslitið gróðurlendi teygir sig nú frá Svínanesi í vestri austur að Vestari-Kvíá. Syðst á þessu gróðurbelti, næst sjó, eru stakir hólmar vaxnir melgresi og öðrum grastegundum. Ofar verður gróðurlendið samfelldara og þar sem er nægur jarðraki hefur myndast vatnagróður, flóar, mýrar og hálfdeigjur. Á þurrlendi, þar sem jarðvegur hefur myndast ofan á árfamburðinum, er oftast graslendi en ofar á söndunum, þar sem yfirborðið er gróft og þurr og jarðvegur lítill, er landið ógróið eða þakið mosagróðri.

Svo sem fram kemur í kafla 5.2. er talið víst að á fyrstu öldum Íslandsbyggðar hafi víða verið gróið land þar sem nú er sandauðn og Lómagnúppssandur, sem áður var nefndur svo, minni en núverandi Skeiðarársandur.

Fjörur tilheyrandi Sandfelli eru sérstaklega tilgreindar í landamerkjabréfi jarðarinnar og þær fara ekki saman við lýsingu landamerkja, en sá háttur er algengur í Örafum. Jörðinni tilheyra Staðarfjara, Höfðavík og Bakkafjara sem allar eru fyrir landi annarra jarða í Örafum, austan við merki Sandfells til þeirrar áttar. Í máli þessu hefur verið upplýst um þann almenna skilning jarðeigenda í Örafum að í fjörueign fyrir landi annarrar jarðar felist einungis óbæinn eignarréttur, þ.e.a.s. ítaksréttur, svo sem til reka og selveiði. Skaftafellsfjara er fyrir landi Sandfells en önnur ítök virðast ekki hafa verið í landi jarðarinnar. Engar vísbendingar eru um að fyrir landi Sandfells sé að finna svokallaða almenningsfjör, sbr. umfjöllun um fjörur í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

Í fjalllendi Örafá teygir mosagróðurinn sig nú oft upp í 500-600 m hæð þar sem ekki er of mikill halli eða lausar skriður. Við bestu gróðurskilyrði í fjallendinu, s.s. í daldrögum og í snjó-dældum, er gróður fjölbreyttari og gróskumeiri. Skógur er í vesturhlíð Sandfellsheiðar og neðanverð Sandfellsheiðin er sæmilega gróin. Sandfell er hins vegar ógróið. Talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja í Örafum, sem og á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. kafla 5.2.

Ekki eru heimildir um annað en að jörðin Sandfell hafi verið byggð til miðrar síðustu aldar og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru í landamerkjabréfi 1922 og að því marki sem land hefur komið undan jökli síðan, hefur eigandi jarðarinnar farið með umráð hennar og hagnýtingu og ráðstafanir verið gerðar með löggæringum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Fjalllendið upp við jökul og Skeiðarársandur hafa ekki verið þar undanskilin enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð. Þá telur óbyggðanefnd að tilvist fjöruítaks á sandinum styrki beinan eignarrétt þar, sbr. umfjöllun um fjörur og ítök í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

Ekki verður annað séð en að þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Engar heimildir eru um að land innan marka jarðarinnar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Þá verður fyrirkomulag smölunar ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Sá jökuljaðar, sem fyrirsvarsmenn jarðarinnar Sandfells gætu hafa horft til þegar þeir lýstu merkjum í jökul, síðast 1922, hefur gengið til baka. Land, sem þá var hulið jökli, er því jökullaust nú. Sá jökuljaðar, sem líkur eru á að landnám hafi miðast við, hefur hins vegar síðar gengið fram. Land, sem nú er hulið jökli, hefur því verið jökullaust á þeim tíma. Þetta kann m.a. að eiga við um svæðið framan við Rauðakamb þar sem jöklar ná nú saman en engin leið er að ákvarða með nokkurri vissu hvaða landsvæði hafa horfið undir jökul frá landnámi. Þá hefur óbyggðanefnd komist að þeirri niðurstöðu, sbr. kafla 9.3., að þegar merki jarðar eru miðuð við jaðar jökuls og þeim því ekki lýst nema að takmörkuðu leyti í landamerkjabréfi beri að miða við stöðu jökuljaðarsins við gildistöku Þjóðlendlaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. Þjóðll. Um réttarstöðu þess jökulsvæðis ofan Sandfells sem til meðferðar er í máli þessu vísast til kafla 10.12.

Af hálfu íslenska ríkisins hefur ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra landamerkja jarðarinnar Sandfells sé Þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé um eignarland að ræða, sbr. einnig umfjöllun í kafla 9.6., án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlenda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.

Tekið skal fram að um eignarréttarlega stöðu landsvæðis á Rauðakambi, innan jaðars Vatnajökuls, er fjallað í kafla 10.12. og vísast þangað.

Þá ber þess að geta að óbyggðanefnd hefur áður komist að þeirri niðurstöðu að fjármálaráðherra sé ekki unnt að leggja til Þjóðlendu land sem undirorpið er beinum eignarrétti íslenska ríkisins, sbr. t.d. úrskurð í máli nr. 1/2000, kafla 11.5.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land jarðarinnar Sandfells, svo sem því er að framan lýst, að jökuljaðri eins og hann var við gildistöku Þjóðlendlaga 1. júlí 1998, teljist ekki til Þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

10.6. Hof

Hér verður fjallað um landsvæði það sem afmarkað er í landamerkjabréfi Hofs, dags. 15. júlí 1922 og þingl. samdægurs, sbr. einnig tvö landamerkjabréf Hofsness, hið fyrra dags. 2. maí 1890 og þingl. 5. maí 1890, og hið síðara dags. 14. júlí 1922 og þingl. 15. júlí 1922. Við þá umfjöllun verður ekki tekið tillit til síðari skiptingar lands innan þessara merkja en jörðin skiptist nú í Hof I, II, III, IV og Litla-Hof.

Að Hofi liggur jörðin Sandfell að vestan en að austan Hofsness og Fagurhólsmýri þar norðan við. Jörðin Hofsness var hluti Hofs þar til 1890 að gerð var fyrir hana sérstök landamerkjalyking. Skörp skil eru á milli undirlendis og fjalllendis fyrir landi Hofs svo sem víðast annars staðar í Örafum. Til suðurs kvíslast jökulárnar um hallalítinn Skeiðarársandinn, allt niður að sjávarmáli. Neðst á sandinum, sunnan undir Hofi og Fagurhólsmýri, eru Leirur, víðáttumikið svæði undir vatni ofan við fjörur. Að norðan er fjallendi upp að Örafajökli. Byggðin stendur undir Hofsfjalli (744 m) en vest-

ar eru Goðafjall (651 m), Hrútsfjall (670 m) og loks Rótarfjall, upp við Kotárjökul. Austan þess heitir Rótarfjallsjökull. Jöklarnir ná ekki saman fyrir framan Rótarfjall nú en kunna að hafa gert það á fyrri tíð. Fjarlægð frá Svinafellsfjöru og upp undir Hofsfjall er að meðaltali 15-16 km.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína frá því neðst í Kotárjökli í Goðafjall, þaðan beina línu yfir Hofsfjall og í Stórhöfða. Samkvæmt þessari kröfugerð er þjóðlenda á nokkru landsvæði næst jökli, þ.m.t. Rótarfjalli. Á móti hafa eigendur Hofstorfu, þ.e. Hofs I, II, IV og Litla-Hofs, lýst kröfu um beinan eignarrétt yfir sama landsvæði, að jökulrönd eins og hún er á hverjum tíma en þó til Rótarfjalls einungis að hluta. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.5.

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. kafla 7, er á því byggt að heimildir bendi til þess að jörðin nái ekki að jökli enda þótt vesturmörkum sé lýst í jökul í landamerkjabréfi jarðarinnar 1922. Virða eigi fremur eldri heimildir sem skemmra gangi en yngri sem stangist á við eldri rétt. Mörk jarðarinnar geti ekki verið við jökulrönd Örafajökuls, þau hljóti að liggja neðar og þjóðlendumörk væntanlega enn neðar. Um þau verði að fara að álitum og taka mið af staðháttum, gróðurfari og hæð yfir sjó. Í þessu fjalllendi séu Hrútsfjall, Goðafjall og Hofsfjall, 670, 651 og 744 m há.

Þinglýstir eigendur Hofstorfu, sbr. kafla 8.3.-8.4., vísa til afsala og annarra eignarheimilda núverandi eigenda sem aftur byggist á eldri heimildum, þ. á m. vísitásium og máldögum. Enn fremur er vísað til atriða eins og landamerkjabréfs jarðarinnar, landnáms, hefðar, umráða og nýtingar, greiðslu lögboðinna gjalda, athugasemdalausra þinglýsinga og fyrirkomulags smölunar.

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar að Hofi er rakin í kafla 6.5. Þar kemur fram að Hofs er getið í heimildum allt frá 14. öld. Af þeim verður ráðið að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða, sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar. Jafnframt eru fremur líkur til þess að landsvæði það, sem hér er til umfjöllunar, sé innan upphaflegs landnáms í Austur-Skaftafellssýslu og að numið hafi verið frá sjávarmáli að þáverandi jökulbrún, að minnsta kosti, sbr. kafla 10.2.

Til eru lýsingar frá ýmsum tímum á merkjum Hofs í vestur og austur og jafnvel norðurmörkum er lýst 1851. Suðurmörkum er hins vegar hvergi lýst sérstaklega frekar en hjá öðrum jörðum í héraðinu. Fyrstu lýsinguna á landamerkjum Hofs er að finna í máldaga Hofskirkju frá 1387. Þar kemur fram að til vesturs, gagnvart Sandfelli, eigi Hofskirkja land inn að Kotá og sjónhending upp í það gljúfur við neðanvert fjallið sem áin fellur úr og loks upp í mitt Rótarfjall, á móts við Sandfellsmenn. Kotáin rennur út á Skeiðarársand og til sjávar. Þessum merkjum er eins lýst í vísitásium Jóns Árnasonar 1727 og Ólafs Gíslasonar 1748. Í lögfestu Hofs frá 1851 eru mörkin sögð vera sjónhending úr Rótarfjalli þar sem það ber hæst í hólinn í Miðjökli og þaðan sömu stefnu að fjörumáli sem tiltekið er nánar. Miðjökull er grasi vaxin hæð. Að austan „ráða jöklar austureptir“ frá Rótarfjalli að upptökum Gljúfursár. Landamerkjabréf Hofs, dags. 15. júlí 1922 og þingl. samdægurs, er í samræmi við þetta, dregin er lína úr miðju Rótarfjalli í innri enda Litlafjalls, hæstu þúfu á Miðjökli og þaðan „beina sjónhendingu út“. Hið síðastnefnda verður að skýra svo að þar sé tekin stefna til sjávar, sbr. einnig lögfestu Hofs 1851. Landamerkjabréf Sandfells, dags. 15. júlí 1922 og þingl. 8. júlí 1923, er efnislega samhljóða bréfi Hofs. Fyrirsvarsmenn beggja jarða árita hvor um sig landamerkjabréf hins. Eldri gögn um merki Sandfells verða ekki talin mæla þeim í mót, sbr. kafla 10.5.

Austurmörkum Hofs, gagnvart Fagurhólsmýri, er einnig fyrst lýst í máldaga Hofskirkju 1387. Þar segir að Hof eigi land austur að gljúfri því sem Gljúfursá fellur úr og í Hamraenda og síðan „óslitið land út að Ingólfshöfða“. Gljúfursárgil er nú nokkuð undan jökuljaðri en þegar Gljúfursárjökull var hvað stærstur, fyrir rúmlega einni öld, mun hann hafa umlukt Miðfell og gengið niður í efsta part Glúfursárgils. Miðfell slapp ekki úr greipum jökulsins fyrr en um 1930. Í vísitásiu Jóns Árnasonar frá 1727 segir að Hof eigi „land að Hólsgili“. Hólsgil (eða Hólgil) dregur nafn sitt af Fátækramannahól og liggur við þjóðveginn neðan bæði Gljúfurárgljúfurs og Háaskers. Í vísitásiu

Ólafs Gíslasonar 1748 er aftur miðað við Hólsgil en athugasemd gerð um að Gljúfursá eða Gljúfursárgil kunnir að vera réttara, annars yrði Hofsnæs „ekki í Hofslandi“. Á manntalsþingi 1745 var sérstaklega um þetta fjallað og ekki annað að sjá en að niðurstaðan hafi verið sú að miða við Gljúfursárgilgljúfur. Þær heimildir, sem miða efri mörk Hofsnæs við Hólsgil, virðast því gera ráð fyrir að Hofsnæs eigi land ofan Hofsnæs. Í vísitási Hofsnæs 1851 er austurmörkum lýst frá upptökum Gljúfursár, eftir ánni fram í gljúfurskjaft. Úr gljúfurskjaftinum er stefnan á mörkunum við Hamarendu og þaðan sömu stefnu til sjávar. Lýsing landamerkjabréfs Hofsnæs frá 1922 nær hins vegar mun skemur eða að Háskeri, í stað Gljúfursárgils. Merki til suðurs eru þar miðuð við fjöllumörk milli Staðarfjöru og Tangafjöru.

Sú breyting, sem verður á merkjalýsingu Hofsnæs til austurs með landamerkjabréfi jarðarinnar 1922, þarfnast nánari athugunar. Sama máli gegnir um merki jarðarinnar til norðurs. Heimildir eru hins vegar samhljóða um að miða við mitt Rótarfjall að vestanverðu og sjávarmál hið neðra.

Verður þá fyrst litið til austurs. Í landamerkjabréfi Hofsnæs, dags. 2. maí 1890 og þingl. 5. maí 1890, eru mörk við Hof miðuð við Hólsgil og í síðara landamerkjabréfi Hofsnæs, dags. 14. júlí 1922 og þingl. 15. júlí 1922, er miðað við fremri brún Háaskers. Bréf Hofsnæs og Hofsnæs eru árituð gagnkvæmt. Í bréfum Hofsnæs er mörkum við Fagurhólsmýri lýst frá upptökum Gljúfursár í gljúfrinu að Gljúfursármynni og þaðan í Hamarendu. Hamarendi er vestasti hluti Hamranna sem eru samfelld hamrabelti frá Gljúfursá austur að Hnappavöllum. Þessi lýsing var staðfest af hálfu fyrirsvarsmanna Fagurhólsmýrar. Landamerkjabréf þeirrar jarðar, dags. 29. maí 1922 og þingl. 15. júlí 1922, er áritað af hálfu Hofsnæs. Þar er miðað við upptök Gljúfursár hið efra og lítinn hólma vestan við Nýjalandið hið neðra. Nýjaland er rétt ofan við Leirur. Eldri heimildir um merki Fagurhólsmýrar fá ágætlega samrýmst þessu, sbr. kafla 10.7.

Samkvæmt framangreindum gögnum um merki jarðanna Hofsnæs, Hofsnæs og Fagurhólsmýrar frá 1890 og 1922 eiga Hofsnæs og Fagurhólsmýri merki saman ofan við Hof. Núverandi fyrirsvarsmenn Hofsnæs og Hofsnæs telja hins vegar að Hofsnæs eigi einungis land upp í Hásker og Hof þar fyrir ofan. Í landamerkjabréfum Hofsnæs sé merkjum lýst of langt til norður. Sú lýsing eigi við um jörðina Hof og hefði með réttu átt að vera í landamerkjabréfi hennar. Eigendur Hofsnæs hafa ekki sett fram kröfur í máli þessu þar sem þeir telja að jörðin liggji sunnan kröfulínu ríkisins á svæðinu. Hofsnesi var skipt út úr Hofi og landamerki þeirrar fyrrnefndu, a.m.k. nú á tímum, eru ekki talin ná upp fyrir Hásker. Skipting lands innan gömlu Hofsjarðarinnar og hugsanlegur ruglingur milli merkjalýsinga Hofsnæs og Hofsnæs verður ekki talinn hafa þýðingu hér.

Óbyggðanefnd telur að staðsetning landamerkjapunkta skammt undan jökulsporðinum að vestan og austan bendi til þess að eigendur jarðarinnar hafi litið svo á að merki hennar næðu allt að jökli enda náði hann nokkru sunnar á þeim tíma en nú. Þessu til stuðnings má jafnframt vísa til þess að mörkum gagnvart jökli er skýrlega lýst í lögfestu frá 1851 þar sem segir að jöklar ráði frá Rótarfjalli að upptökum Gljúfursár. Umræddum merkjum er ekki lýst í öðrum heimildum, þ. á m. landamerkjabréfi jarðarinnar. Jökullinn hefur afmarkað það land sem máli skipti með svo augljósum hætti að ekki var þá talið þurfa umfjöllunar við.

Í kjölfar þess að ný landamerkjalog taka gildi 1919 eru gerð landamerkjabréf fyrir jarðirnar Hof og Hofsnæs. Fyrirliggjandi gögn benda til að landamerkjum gömlu Hofsjarðarinnar sé þar rétt lýst svo langt sem þær lýsingar ná. Óbyggðanefnd telur jafnframt að líta verði til þess að land á þessu svæði er afmarkað af jöklum hið efra og sjó hið neðra.

Landamerkjabréf jarðanna eru árituð, þinglesin, færð í landamerkjabók og á þeim byggt síðan um merki Hofsnæs/Hofsnæs án þess að séð verði að fram hafi komið athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágretta. Landamerkjabréf Sandfells og Fagurhólsmýrar eru einnig árituð og þinglesin. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda enda verður skipting lands innan gömlu Hofsjarðarinnar og hugsanlegur ruglingur milli merkjalýsinga Hofsnæs og Hofsnæs ekki talinn hafa þýðingu hér. Jafnframt er ljóst að eigendur

Hofs/Hofsness hafa um langa hrið haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hvort land innan framangreindra merkja jarðarinnar Hofs hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu.

Staðháttum á því landsvæði, sem hér er til umfjöllunar, er lýst hér að framan. Ástæða er til að gera einnig grein fyrir gróðurfari á síðustu áratugum. Á sunnanverðu því svæði, sem samkvæmt framangreindu telst innan landamerkja Hofs, er Skeiðarársandur. Nær óslitið gróðurlendi teygir sig nú frá Svínanesi í vestri austur að Vestari-Kvíá. Syðst á þessu gróðurbelti, næst sjó, eru stakir hólmar vaxnir melgresi og öðrum grastegundum. Ofar verður gróðurlendið samfelldara og þar sem er nægur jarðraki hefur myndast vatnagróður, flóar, mýrar og hálfdeigjur. Á þúrlendi, þar sem jarðvegur hefur myndast ofan á árframburðinum, er ofast graslendi en ofar á söndunum þar sem yfirborðið er gróft og þurr og jarðvegur litill, er landið ógróið eða þakið mosagróðri. Svo sem fram kemur í kafla 5.2. er talið víst að á fyrstu öldum Íslandsbyggðar hafi víða verið gróið land þar sem nú er sandauðn og Lómagnúpsandur, sem áður var nefndur svo, til muna minni en núverandi Skeiðarársandur.

Fjörur tilheyrandi Hofi eru sérstaklega tilgreindar í landamerkjabréfi jarðarinnar og þær fara ekki að fullu saman við lýsingu landamerkja en sá háttur er algengur í Örafum. Jörðinni tilheyrja Tangafjara, sem er fyrir landi Hofs ásamt fleiri fjörum, Hofsfjara og Fjallsfjara sem báðar eru fyrir landi annarra jarða í Örafum, austan við merki Hofs til þeirrar áttar. Í máli þessu hefur verið upplýst um þann almenna skilning jarðeigenda í Örafum að í fjörueign fyrir landi annarrar jarðar felist einungis óbeinn eignarréttur, þ.e.a.s. ítaksréttur, svo sem til reka og selveiði. Fyrir landi Hofs eru fjörur Skaftafells og Svínafells en önnur ítök virðast ekki hafa verið í landi jarðarinnar. Engar vísbendingar eru um að fyrir landi Hofs sé að finna svokallaða almenningsfjöru, sbr. umfjöllun um fjörur í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

Á norðurhluta svæðisins er fjalllendi það og heiðarlönd sem að framan er lýst. Í fjalllendi Örafa teygir mosagróðurinn sig nú oft upp í 500-600 m hæð þar sem ekki er of mikill halli eða lausar skriður. Við bestu gróðurskilyrði í fjallendinu, s.s. í daldrögum og í snjóældum, er gróður fjölbreyttari og gróskumeiri. Fjalllendið ofan við Hof er nær alveg ógróið niður að undirhlíðum þess en í þeim er strjáll mosagróður. Talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja í Örafum, sem og á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. kafla 5.2.

Ekki eru heimildir um annað en að jörðin Hof hafi verið byggð og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka, sem tilgreind eru 1922 og að því marki sem land hefur komið undan jökli síðan, hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Fjalllendið upp við jökul og Skeiðarársandur hafa ekki verið þar undanskilin enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð. Óbyggðanefnd telur að tilvist fjöruíta á sandinum styrki beinan eignarrétt þar, sbr. umfjöllun um ítök og fjörur í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

Ekki verður annað séð en að þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Engar heimildir eru um að land innan marka jarðarinnar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og verða staðhættir, gróðurfur eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Þá verður fyrirkomulag smölunar ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Sá jökuljaðar sem eigendur jarðarinnar Hofs gætu hafa horft til, þegar þeir lýstu merkjum í jökul, síðast 1922, hefur gengið til baka. Land, sem þá var hulið jökli, er því jökullaust nú. Sá jökuljaðar, sem líkur eru á að landnám hafi miðast við, hefur hins vegar síðar gengið fram. Land, sem nú er hulið jökli, hefur því verið jökullaust á þeim tíma. Engin leið er að ákvarða með nokkurri vissu hvaða landsvæði hafa horfið undir jökul frá landnámi. Þá hefur óbyggðanefnd komist að þeirri niðurstöðu, sbr. kafla 9.3., að þegar merki jarðar eru miðuð við jaðar jökuls og þeim því ekki lýst nema að takmörkuðu leyti í landamerkjabréfi beri að miða við stöðu jökuljaðarsins við gildis-

töku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll. Um réttarstöðu þess jökulsvæðis ofan Hofa, sem til meðferðar er í máli þessu, vísast til kafla 10.12.

Af hálfu íslenska ríkisins hefur ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra landamerkjara jarðarinnar Hofa sé þjóðlendi. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé um eignarland að ræða, sbr. einnig umfjöllun í kafla 9.6., án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land jarðarinnar Hofa, svo sem því er að framan lýst, að jökuljafri eins og hann var við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

10.7. Fagurhólmsmýri

Hér verður fjallað um landsvæði það sem afmarkað er í landamerkjabréfi Fagurhólmsmýrar, dags. 29. maí 1922 og þingl. 15. júlí 1922, án tillits til síðari skiptingar lands innan þeirra merkja.

Að Fagurhólmsmýri liggja jarðirnar Hof og Hofsnæs að vestan og Hnappavellir að austan. Skil á milli undirlendis og fjalllendis eru ekki jafnskörp fyrir landi Fagurhólmsmýrar svo sem víðast annars staðar í Örafum. Að norðan er fjallendi upp að Örafajökli, aðliðandi upp Skerin en brattara ofar, þ. á m. Stórhöfði (784 m) og Litlihöfði (470 m). Til suðurs kvíslast jökulárnar um suðausturhorn Skeiðarársands, allt niður að sjávarmáli. Neðst á sandinum, sunnan undir Hofi og Fagurhólmsmýri, eru Leirur, víðáttumikið svæði undir vatni ofan við fjörur. Þar austan við er Ingólfshöfði. Þaðan og upp undir jökulrætur eru um 15 km.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína frá Goðafjalli beina línu í Stórhöfða og neðst í Hólárjökul. Samkvæmt þessari kröfugerð er þjóðlendi á nokkru landsvæði næst jökli. Á móti hafa eigendur Fagurhólmsmýrartorfu, þ.e. Fagurhólmsmýrar I, II og III, lýst kröfu um beinan eignarrétt yfir sama landsvæði, að jökulrönd eins og hún er á hverjum tíma. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.6.

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. kafla 7, er á því byggt að jörðin Fagurhólmsmýri eigi samkvæmt landamerkjabréfi hvorki austur- né vesturmörk að jökli heldur aðeins talsvert upp í fjallendið. Eystri mörk endi í Yrpuvíli og að vestan endi þau í gljúfri sem Gljúfursá fellur eftir. Lína á milli þessara staða myndi liggja í yfir 700 metra hæð. Sú lína sé talsvert ofan við þau mörk sem líkleg séu á milli lands sem verið getur í heilsársnotum og lands sem einungis geti verið í sumarnotum.

Þinglýstir eigendur Fagurhólmsmýrartorfu, sbr. kafla 8.3.-8.4., vísa til afsala núverandi eigenda sem aftur byggja á eldri heimildum. Enn fremur er vísað til atriða eins og landamerkjabréfs jarðarinnar, landnáms, hefðar, umráða og nýtingar, greiðslu lögboðinna gjalda af jörðinni, athugasemdalausra þinglýsinga og fyrirkomulags smölunar.

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar að Fagurhólmsmýri er rakin í kafla 6.6. Þar kemur fram að Fagurhólmsmýrar er fyrst getið í heimildum frá 18. öld enda virðist jörðin upphaflega hafa verið hjáleiga frá Hnappavöllum, sjá nánar í kafla 6.7. Af heimildum verður ráðið að eftir 1811 hefur verið um sjálfstæða jörð að ræða, sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar. Jafnframt eru fremur líkur til þess að landsvæði það, sem hér er til umfjöllunar, sé innan upphaflegs landnáms í Austur-Skaftafellssýslu og að numið hafi verið frá sjávarmáli að þáverandi jökulbrún, að minnsta kosti, sbr. kafla 10.2.

Til eru lýsingar á merkjum Fagurhólmsmýrar í vestur og austur frá því um og eftir 1900 en norður- og suðurmörkum er ekki lýst sérstaklega. Fyrstu lýsinguna á landamerkjum Fagurhólmsmýrar er að finna í leigusamningi frá 1900. Þar kemur fram að til vesturs, gagnvart Hofi/Hofsnesi, séu landamerki úr Gljúfursárkjafsti í vörðu á Hamarenda og þaðan í þúfu í fastalandstagli í Nýjalandi. Álíka lýsing er í byggingarbréfi jarðarinnar frá 1915. Gljúfursárgil er nú nokkuð undan jökuljafri en þegar Gljúfursárjökull var hvað stærstur, fyrir rúmlega einni öld, mun hann hafa umlukið Miðfell og gengið niður í efsta part gilsins. Nýjaland er rétt ofan við Leirur. Lýsing landa-

merkjabréfs Fagurhólsmýrar, dags. 29. maí 1922 og þingl. 15. júlí 1922, miðar merki við upptök Gljúfursár, eftir gljúfrinu og fremst í kjaft þess, þaðan í Hamarsenda og loks í hólma vestan við Nýjalandið. Í landamerkjabréfum Hofsness, hið fyrra dags. 2. maí 1890 og þingl. 5. maí sama ár, og hið síðara dags. 14. júlí 1922 og þingl. næsta dag, er þessum merkjum lýst eins hið efra en ekki sunnar en í Hamarsenda. Fyrirsvarsmenn beggja jarða árita hvor um sig landamerkjabréf hins. Landamerkjabréf þeirrar jarðar, dags. 29. maí 1922 og þingl. 15. júlí 1922, er áritað af hálfu Hofsness. Þar er miðað við upptök Gljúfursár hið efra og lítinn hólma vestan við Nýjalandið hið neðra. Eldri heimildir um merki Hofsness fá ágætlega samrýmst því. Þá ber þess að geta að samningur milli Fagurhólsmýrar og Hnappavalla frá 1891 kveður á um að Fagurhólsmýri tilheyri beitiland að Gljúfursá.

Austurmörkum Fagurhólsmýrar, gagnvart Hnappavöllum, er ekki lýst fyrir en í landamerkjabréfi jarðarinnar 1922. Þar segir að mörk jarðarinnar nái frá upptökum Yrpugils, eftir gilinu og fram af miðjum Salthöfða. Fyrir rúmri öld náði Gljúfursárjökull ekki alveg niður í Yrpugil. Bréfið er áritað af hálfu Hnappavalla. Þessum merkjum er lýst alveg eins í landamerkjabréfi Hnappavalla, dags. 3. maí 1890 og þingl. 14. maí næsta ár, enda þótt það sé ekki áritað af hálfu Fagurhólsmýrar. Eldri lýsingar á merkjum Hnappavalla eru ekki fyrir hendi, sbr. kafla 10.8., en samningur milli Fagurhólsmýrar og Hnappavalla frá 1891 kveður þó á um að Hnappavöllum tilheyri beitiland allt austur frá Mýrardölum. Fagurhólsmýri er einnig nefnd Mýri og má ætla að hér sé átt við fjallendi jarðarinnar.

Norðurmörk jarðarinnar koma þannig ekki skýrt fram í landamerkjabréfinu. Óbyggðanefnd telur að staðsetning landamerkjapunkta skammt undan jökulsporðinum að vestan og austan bendi til þess að eigendur jarðarinnar hafi litið svo á að merki hennar næðu allt að jökli enda náði hann nokkru sunnar á þeim tíma en nú. Því til stuðnings má jafnframt vísa til þess að mörkum gagnvart jökli er ekki lýst að öðru leyti. Jökullinn hefur afmarkað það land, sem máli skipti með svo augljós-um hætti að ekki var talið þurfa umfjöllunar við.

Í kjölfar þess að ný landamerkjalog taka gildi 1919 er gert landamerkjabréf fyrir jörðina Fagurhólsmýri. Fyrirliggjandi gögn benda til að landamerkjum hennar sé þar rétt lýst, svo langt sem sú lýsing nær. Óbyggðanefnd telur jafnframt að líta verði til þess að land á þessu svæði er afmarkað af jöklum hið efra og sjó hið neðra.

Landamerkjabréf jarðarinnar er áritað, þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki jarðarinnar, án þess að séð verði að fram hafi komið athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna. Landamerkjabréf Hofsness og Hnappavalla eru einnig þinglesin, bréf Hofsness áritað vegna Fagurhólsmýrar og lýsingar í bréfi Hnappavalla og Fagurhólsmýrar samhljóða. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að eigendur Fagurhólsmýrar hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hvort land innan framangreindra merkja jarðarinnar Fagurhólsmýrar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu. Staðháttum á því landsvæði, sem hér er til umfjöllunar, er lýst hér að framan. Ástæða er til að gera einnig grein fyrir gróðurfari á síðustu áratugum. Á sunnanverðu því svæði, sem samkvæmt framangreindu telst innan landamerkja Hofsness, er austasti hluti Skeiðarársands. Nær óslitið gróðurlendi teygir sig nú frá Svínanesi í vestri austur að Vestari-Kvíá. Syðst á þessu gróðurbelti, næst sjó, eru stakir hólmar vaxnir melgresi og öðrum grastegundum. Ofar verður gróðurlendið samfelldara, og þar sem er nægur jarðraki hefur myndast vatnagróður, flóar, mýrar og hálfdeigjur. Á þurrlendi, þar sem jarðvegur hefur myndast ofan á árframburðinum, er oftast graslendi en ofar á söndunum þar sem yfirborðið er gróft og þurrt og jarðvegur lítill, er landið ógróið eða þakið mosagróðri. Svo sem fram kemur í kafla 5.2. er talið víst að á fyrstu öldum Íslandsbyggðar hafi víða verið gróið land þar sem nú er sandauðn og Lómagnúpsandur, sem áður var nefndur svo, til muna minni en núverandi Skeiðarársandur.

Fjara tilheyrandi Fagurhólsmýri er sérstakleg tilgreind í landamerkjabréfi jarðarinnar og fer hún ekki saman við lýsingu landamerkja en sá háttur er algengur í Örfæfum. Fyrir landi Fagurhólsmýrar eru, auk fjöru jarðarinnar sjálfar, fjörur frá Sandfelli (Höfðavík), Hofi og Hofsnesi (Stúfur). Þá hefur Hnappavallahjáleiga átt engjaitak í Húsfit, sjávarmegin við Landálinn. Í máli þessu hefur verið upplýst um þann almenna skilning jarðeigenda í Örfæfum að í fjörueign fyrir landi annarrar jarðar felist einungis óbeinn eignarréttur, þ.e.a.s. ítaksréttur, svo sem til reka og selveiði. Engar vísendingar eru um að fyrir landi Fagurhólsmýrar sé að finna svokallaða almenningsfjöru, sbr. umfjöllun um fjörur í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

Á norðurhluta svæðisins er hálendi það og heiðarlönd sem að framan er lýst. Í fjalllendi Örfæfa teygir mosagróðurinn sig nú oft upp í 500-600 m hæð þar sem ekki er of mikill halli eða lausar skriður. Við bestu gróðurskilyrði í fjalllendinu, s.s. í daldrögum og í snjóældum, er gróður fjölbreyttari og gróskumeiri. Fjalllendið ofan við Fagurhólsmýri er nær alveg ógróid niður að undirhlíðum þess. Í undirhlíðunum er strjáll mosagróður og unnið að uppgræðslu. Talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja í Örfæfum, sem og á Íslandi í heild, verið mun meiri að viðáttu og grósku en nú er, sbr. kafla 5.2.

Ekki eru heimildir um annað en að jörðin Fagurhólsmýri hafi verið byggð og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka, sem tilgreind eru í landamerkjabréfi 1922, og að því marki, sem land hefur komið undan jökli síðan, hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Fjalllendið upp við jökul og Skeiðarársandur hafa ekki verið þar undanskilin enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð. Óbyggðanefnd telur að tilvist ítaka á þessu svæði styrki beinan eignarrétt þar, sbr. umfjöllun um ítök í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

Ekki verður annað séð en að þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Engar heimildir eru um að land innan marka jarðarinnar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Þá verður fyrirkomulag smölunar ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Sá jökuljaðar, sem eigendur jarðarinnar Fagurhólsmýrar gætu hafa horft til þegar þeir lýstu merkjum í jökul, síðast 1922, hefur gengið til baka. Land, sem þá var hulið jökli, er því jökullaust nú. Sá jökuljaðar, sem líkur eru á að landnám hafi miðast við, hefur hins vegar síðar gengið fram. Land, sem nú er hulið jökli, hefur því verið jökullaust á þeim tíma. Engin leið er að ákvarða með nokkurri vissu hvaða landsvæði hafa horfið undir jökul frá landnámi. Þá hefur óbyggðanefnd komist að þeirri niðurstöðu, sbr. kafla 9.3., að þegar merki jarðar eru miðuð við jaðar jökuls og þeim því ekki lýst nema að takmörkuðu leyti í landamerkjabréfi, beri að miða við stöðu jökuljaðarsins við gildistöku Þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. Þjóðll. Um réttarstöðu þess jökulsvæðis ofan Fagurhólsmýrar sem til meðferðar er í máli þessu vísast til kafla 10.12.

Af hálfu íslenska ríkisins hefur ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra landamerkja jarðarinnar Fagurhólsmýrar sé Þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé um eignarland að ræða, sbr. einnig umfjöllun í kafla 9.6., án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land jarðarinnar Fagurhólsmýri, svo sem því er að framan lýst, að jökuljaðri eins og hann var við gildistöku Þjóðlendulaga 1. júlí 1998, teljist ekki til Þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

10.8. Hnappavellir

Hér verður fjallað um landsvæði það sem afmarkað er í landamerkjabréfi Hnappavalla, dags. 3. maí 1890 og þingl. 14. maí 1891. Við þá umfjöllun verður ekki tekið tillit til síðari skiptingar lands innan þeirra merkja en jörðin skiptist nú í Hnappavelli I-VIII.

Að Hnappavöllum liggja jarðirnar Fagurhólmsmýri að vestan og Kvísker að austan. Til suðurs er hafið og að norðan liggur Örafajökull ásamt skriðjöklum sínum, Kvíárjökli, Hólárjökli og Stigárjökli. Syðsti hluti þess landsvæðis, sem hér um ræðir, er undirlendi en fjalllendi og heiðarlönd að norðanverðu. Að vestanverðu, undir Stigárjökli, rís landið hægt upp í Sléttubjörg, sem ná 1250 m hæð við jökulröndina. Að austanverðu eru hins vegar skörp landfræðileg skil milli undirlendis og fjallendis og þar rís hálendið bratt með lausum skriðum og hömrum. Fjallsbrúnir Bleikafjalls eru um 600 m háar miðsvæðis er það um 800 m og uppi við jökul 1020 m. Fjallsbrúnir Eyjafjalls eru um 500 m háar, en uppi við Hólárjökul er fjallið hæst 697 m. Fjallsbrúnir Staðarfjalls vestan Kvíárjökuls eru um 600 m háar en efst uppi við jökulrætur er fjallið 1207 m hátt. Inn í þetta fjalllendi ganga brött gil og gljúfur. Frá ströndinni til jökuljaðarsins ofan Bleikafjalls eru um 10 km en milli strandar og suðurenda Kvíárjökuls eru tæpir 3 km.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína frá Stórhöfða, neðst í Hólárjökul, yfir Staðarfjall, að jökulrönd Kvíárjökuls og með fram henni. Á móti hafa eigendur Hnappavallatorfu, þ.e. Hnappavalla I-VIII, lýst kröfu um beinan eignarrétt að sama landsvæði, að jökulrönd eins og hún er á hverjum tíma. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.7.

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. kafla 7, er því haldið fram að vesturmörk endi í Yrpugili, talsvert frá jökli. Í landamerkjabréfinu sé ekkert getið um mörk til fjalla. Glöggt megi sjá að Staðarfjall hafi ekki verið numið. Verði því að telja það allt innan þjóðlendu. Um annað fjalllendi upp af jörðinni sé það að segja að fara verði að álitum um þjóðlendumörk eftir upplýsingum um staðhætti, gróðurfar og hæð yfir sjó.

Þinglýstir eigendur Hnappavallatorfu, sbr. kafla 8.3.-8.4., vísa til afsala og annarra eignarheimilda núverandi eigenda sem aftur byggi á eldri heimildum. Landamerki jarðarinnar séu mjög gömul en hennar sé getið í Landnámu. Staðarfjall hafi verið numið og nýtt til beitara og lóðir leigðar á Háöxl. Enn fremur er vísað til atriða eins og landamerkjabréfs jarðarinnar, landnáms, hefðar, umráða og nýtingar, greiðslu lögboðinna gjalda af jörðinni, athugasemdalausra þinglýsinga og fyrirkomulags smölunar.

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar að Hnappavöllum er rakin í kafla 6.7. Þar kemur fram að Hnappavalla er getið í heimildum allt frá 13. öld en sagnir um búsetu þar má rekja aftur til 9. aldar. Af heimildum verður ráðið að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða, sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar. Jafnframt eru fremur líkur til þess að landsvæði það, sem hér er til umfjöllunar, sé innan upphaflegs landnáms í Austur-Skaftafellssýslu og að numið hafi verið frá sjávarmáli að þáverandi jökulbrún, að minnsta kosti, sbr. kafla 10.2. Ekki verður talið að þar gegni sérstöku máli um Staðarfjall, en af hálfu íslenska ríkisins hefur því verið haldið fram að glöggt megi ráða að Staðarfjall hafi ekki verið numið.

Fyrstu vísbendinguna um landamerki Hnappavalla er að finna í samningi við umráðamenn Fagurhólmsmýrar frá 1891 en sú jörð virðist áður hafa verið hjáleiga frá Hnappavöllum. Þar kemur fram að Hnappavöllum tilheyri beutiland allt austur frá Mýrardölum. Fagurhólmsmýri hefur einnig verið nefnd Mýri og má ætla að hér sé átt við fjallendið að norðanverðu. Vesturmörkum Hnappavalla, gagnvart Fagurhólmsmýri, er fyrst lýst í landamerkjabréfi, dags. 3. maí 1890 og þingl. 14. maí 1891, og er þar miðað við upptök Yrpugils, eftir gilinu og fram af miðjum Salthöfða. Fyrir rúmri öld náði Gljúfursárjökull ekki alveg niður í Yrpugil. Bréfið er ekki áritað af hálfu Fagurhólmsmýrar. Hins vegar er landamerkjabréf Fagurhólmsmýrar, dags. 29. maí 1922 og þingl. 15. júlí sama ár, áritað af hálfu Hnappavalla og mörkum lýst með sama hætti. Eldri gögn um merki Fagurhólmsmýrar að þessu leyti eru ekki fyrir hendi, sbr. kafla 10.7.

Austurmörkum Hnappavalla, gagnvart Kvískerjum, er einnig fyrst lýst í landamerkjabréfi jarðarinnar 1922. Þar er miðað við mittundi milli Kambsmýrar og Kvíarmýrar og beint til sjávar. Hér mun um að ræða svæðið fram undan Kvíárjökli. Bréfið er ekki áritað af hálfu Kvískerja en landamerkjabréf þeirrar jarðar, dags. 28. apríl 1890 og þingl. 5. maí sama ár, er áritað af hálfu

Hnappavalla og mörkum lýst eins. Eldri gögn um landamerki Kvískerja eru ekki fyrir hendi, sbr. kafla 10.9.

Norðurmörk jarðarinnar koma þannig ekki skýrt fram í landamerkjabréfinu. Óbyggðanefnd telur að staðsetning landamerkjapunkta skammt undan jökulsporðinum bendi til þess að eigendur jarðarinnar hafi litið svo á að merki hennar næðu allt að jökli enda náði hann nokkru sunnar á þeim tíma en nú. Því til stuðnings má jafnframt vísa til þess að mörkum gagnvart jökli er ekki lýst að öðru leyti. Jökullinn hefur afmarkað það land, sem máli skipti, með svo augljósum hætti að ekki var talið þurfa umfjöllunar við.

Í kjölfar þess að landamerkjalog taka gildi 1882 er gert landamerkjabréf fyrir jörðina Hnappavelli. Fyrirliggjandi gögn benda ekki til annars en að landamerkjum hennar til sé þar rétt lýst svo langt sem sú lýsing nær. Óbyggðanefnd telur jafnframt að líta verði til þess að land á þessu svæði er afmarkað af jöklum hið efra og sjó hið neðra.

Landamerkjabréf Hnappavalla er þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki jarðarinnar án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna. Landamerkjabréf Fagurhólsmýrar og Kvískerja eru einnig þinglesin og þau eru árituð af hálfu Hnappavalla. Lýsingum þeirra ber saman við Hnappavallabréfið. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að eigendur Hnappavalla hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hvort land innan framangreindra merkja jarðarinnar Hnappavalla hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu.

Staðháttum á því landsvæði, sem hér er til umfjöllunar, er lýst hér að framan. Ástæða er til að gera einnig grein fyrir gróðurfari á síðustu áratugum. Í fjalllendi Örefa teygir mosagróðurinn sig nú oft upp í 500-600 m hæð þar sem ekki er of mikill halli eða lausar skriður. Við bestu gróðurskilyrði í fjallendinu, s.s. í daldrögum og í snjóældum, er gróður fjölbreyttari og gróskumeiri. Fjalllendið ofan við Hnappavelli er nær alveg ógróið niður að undirhlíðum þess. Í undirhlíðunum er strjáll mosagróður. Talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja í Örefum, sem og á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. kafla 5.2.

Fjara tilheyrandi Hnappavöllum er sérstakleg tilgreind í landamerkjabréfi jarðarinnar og fer hún ekki saman við lýsingu landamerkja en sá háttur er algengur í Örefum. Í máli þessu hefur verið upplýst um þann almenna skilning jarðeigenda í Örefum að í fjörueign fyrir landi annarrar jarðar felist einungis óbeinn eignarréttur, þ.e.a.s. ítaksréttur, svo sem til reka og selveiði. Engar vísbendingar eru um að fyrir landi Hnappavalla sé að finna svokallaða almenningsfjör, sbr. umfjöllun um fjörur í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

Ekki eru heimildir um annað en að jörðin Hnappavellir hafi verið byggð og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1890 og að því marki, sem land hefur komið undan jökli síðan, hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Fjalllendið upp við jökul hefur ekki verið þar undanskilið enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð.

Ekki verður annað séð en að þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Engar heimildir eru um að land innan marka jarðarinnar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og verða staðhættir, gróðurfær eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Þá verður fyrirkomulag smölunar ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Sá jökuljaðar, sem eigendur jarðarinnar Hnappavalla gætu hafa horft til þegar þeir lýstu merkjum í jökul 1891, hefur gengið til baka. Land, sem þá var hulið jökli, er því jökullaust nú. Sá jökuljaðar sem líkur eru á að landnám hafi miðast við hefur hins vegar síðar gengið fram. Land, sem nú er hulið jökli, hefur því verið jökullaust á þeim tíma. Engin leið er að ákvarða með nokkurri vissu hvaða landsvæði hafa horfið undir jökul frá landnámi. Þá hefur óbyggðanefnd komist að

þeirri niðurstöðu, sbr. kafla 9.3., að þegar merki jarðar eru miðuð við jaðar jökuls og þeim því ekki lýst nema að takmörkuðu leyti í landamerkjabréfi beri að miða við stöðu jökuljaðarsins við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll. Um réttarstöðu þess jökulsvæðis ofan Hnappavalla, sem til meðferðar er í máli þessu, vísast til kafla 10.12.

Af hálfu íslenska ríkisins hefur ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra landamerkja jarðarinnar Hnappavalla sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé um eignarland að ræða, sbr. einnig umfjöllun í kafla 9.6., án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land jarðarinnar Hnappavalla, svo sem því er að framán lýst, að jökuljaðri eins og hann var við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

10.9. Kvísker

Hér verður fjallað um landsvæði það sem afmarkað er í landamerkjabréfi Kvískerja, dags. 28. apríl 1890 og þingl. 5. maí sama ár.

Að Kvískerjum liggja jarðirnar Hnappavellir að vestan og Fjall að austan. Að sunnanverðu er hafið og að norðan liggur Örefajökull ásamt skriðjöklum sínum, Fjallsjökli, Hrutárjökli og Kvíárjökli. Skörp skil eru á milli undirlendis og fjalllendis fyrir landi Kvískerja eins og víðast annars staðar í Örefum. Undirlendið er marflatt en fjalllendið að jafnaði 600-700 m hæð. Rætur fjalllendisins eru í um 4 km fjarlægð frá sjó. Við jökulröndina hækkar landið, vestast eru Vatnafjöll (955 m) en austar Rótarfjallshnúkur (1026 m), Múlahyrna (1039 m) og Ærfjall (hæsti tindur 1093 m), innikróað á milli Fjallsjökuls og Hrutárjökuls. Minnsta fjarlægð frá sjó til jökulrandar er um 3 km en mesta fjarlægð um 8 km.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína með fram jaðri Kvíárjökuls þar til framarlega við Vatnafjöll að dregin er lína frá jökuljaðrinum yfir í Múla, fyrir norðan Múlagljúfur, að rönd Hrutárjökuls, með fram henni og Fjallsjökuls. Á móti hafa eigendur jarðarinnar Kvískerja lýst kröfu um beinan eignarrétt yfir sama landsvæði, að jökulrönd eins og hún er á hverjum tíma. Krafa þessi tekur einnig til Ærfjalls. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.8.

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. kafla 7, er því haldið fram að austur- og vesturmörk jarðarinnar komi í jökul en engin landamörk séu skráð til fjalla. Spurning sé hins vegar hvort jörðinni tilheyrir land að fjöllum, upp á fjöll eða jafnvel efst á Örefajökul. Landeigandi beri hallann af svo óvandaðri lýsingu enda hvíli sönnunarbyrðin á þeim sem haldi fram eignarrétti. Við kröfulýsingu um þjóðlendumörk verði þannig að miða við að innan eignarlands verði það land sem talist geti í heilsársnotum með tilliti til staðháttá, gróðurfars og hæðar yfir sjó.

Þinglýstir eigendur Kvískerja, sbr. kafla 8.3.-8.4., byggja á skiptayfirlýsingu, dags. 1. mars 1994 og 23. júní 2000, sem aftur byggist á eldri heimildum, sbr. og veðbókarvottorð. Enn fremur er vísað til atriða eins og landamerkjabréfs jarðarinnar, landnáms, hefðar, umráða og nýtingar, greiðslu lögboðinna gjalda af jörðinni, athugasemdalausra þinglýsinga og fyrirkomulags smölunar.

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar að Kvískerjum er rakin í kafla 6.8. Þar kemur fram að Kvískerja er getið í heimildum allt frá 14. öld. Af þeim verður ráðið að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða, sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar. Jafnframt eru fremur líkur til þess að landsvæði það, sem hér er til umfjöllunar, sé innan upphaflegs landnáms í Austur-Skaftafellssýslu og að numið hafi verið frá sjávarmáli að þáverandi jökulbrún, að minnsta kosti, sbr. kafla 10.2.

Fyrstu lýsinguna á landamerkjum Kvískerja er að finna í landamerkjabréfi jarðarinnar, dags. 28. apríl 1890 og þingl. 5. maí sama ár. Þar kemur fram að vesturmörk hennar, gagnvart Hnappavöll-

um, séu í miðju sundinu milli Kambsmýrar og Kvíarmýrar og beint til sjávar. Fyrirsvarsmenn Hnappavalla árita landamerkjabréf Kvískerja. Þessum merkjum er eins lýst í landamerkjabréfi Hnappavalla, dags. 3. maí 1890 og þingl. 14. maí 1891, enda þótt bréfið sé ekki áritað af hálfu Kvískerja. Eldri gögn um austurmerki Hnappavalla eru ekki fyrir hendi, sbr. kafla 10.8.

Austurmörkum Kvískerja, gagnvart Fjalli, er lýst í sömu línu og fjörumörkum þannig að hæsta nef á Miðaftanstindi í Breiðamerkurfjalli beri í mitt skarðið efst á Eiðnaskarðstindi í sama fjalli. Miðaftanstindur liggur við jaðar Fjallsjökuls. Fyrirsvarsmenn Hofs árita bréfið „að því er snertir fjörumörk milli Tvískerjafjöru og Fjallsjöru ...“ Landamerkjum og fjörumörkum milli Fjalls og Kvískerja er lýst með sama hætti í landamerkjabréfi Hofs sem inniheldur m.a. lýsingu jarðarinnar Fjalls, dags. 15. júlí 1922 og þingl. sama dag. Fyrirsvarsmenn Kvískerja árita bréf Hofs vegna fjöru- og landamerkja milli Kvískerja og Fjallslands. Þá ber þess að geta að sama lýsing á merkjum Kvískerja og Fjallslands er tekin upp í landamerkjaskrá Breiðármerkur, dags. 13.5.1922 og þingl. 13. og 15. júlí 1922. Eldri gögn um vesturmerki Fjalls eru ekki fyrir hendi, sbr. kafla 10.10.

Norðurmörkum jarðarinnar er þannig ekki lýst sérstaklega í landamerkjabréfinu. Óbyggðanefnd telur að af því megi ráða að tekin sé stefna af Miðaftanstindi og framangreind landamerki Kvískerja nái að jökulrönd að austanverðu, fremur en að þau liggja yfir Fjallsjökul. Jafnframt bendi orðalag merkjalýsingar að vestanverðu ótvírætt til þess að eigendur jarðarinnar hafi litið svo á að merki hennar þar næðu allt að jökli enda náði hann nokkru sunnar á þeim tíma en nú. Þessu til stuðnings má jafnframt vísa til þess að mörkum gagnvart jökli er ekki lýst að öðru leyti. Jökullinn hefur afmarkað það land, sem máli skipti, með svo augljósum hætti að ekki var talið þurfa umfjöllunar við.

Af hálfu eiganda Kvískerja er gerð krafa til þess að Ærfjall sé undirorpið beinum eignarétti. Fjall þetta er um 4 km á lengd og liggur á milli Fjallsjökuls og Hrutárjökuls sem ná saman framan við fjallið. Fjallið er ekki nefnt í landamerkjabréfi Kvískerja. Ærfjall stóð upp úr jökli við gerð umræddra landamerkjabréfa og fyllsta ástæða til að láta um það getið ef menn töldu þar til réttinda. Krafa eiganda Kvískerja um að merki jarðarinnar og beinn eignarréttur nái til Ærfjalls verður því ekki talin geta stuðst við lýsingu landamerkjabréfsins en um önnur þau atriði sem hana varða er fjallað hér síðar.

Í kjölfar þess að landamerkjalog taka gildi 1882 er gert landamerkjabréf fyrir jörðina Kvísker. Fyrirliggjandi gögn benda ekki til annars en að landamerkjum hennar sé þar rétt lýst. Óbyggðanefnd telur jafnframt að líta verði til þess að land á þessu svæði er afmarkað af jökulum hið efra og sjó hið neðra.

Landamerkjabréf jarðarinnar er áritað, þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki jarðarinnar, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágretta. Landamerkjabréf Hnappavalla og Hofs, vegna jarðarinnar Fjalls, eru einnig þinglesin. Bréf Hofs er einnig áritað og merkjum er eins lýst í bréfi Hnappavalla og Kvískerja enda þótt hið fyrrnefnda sé ekki áritað af hálfu Kvískerja. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að eigendur Kvískerja hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hvort land innan framangreindra merkja jarðarinnar Kvískerja hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu.

Á norðurhluta svæðisins er fjallendi það og heiðarlönd sem að framan er lýst. Ástæða er til að gera einnig grein fyrir gróðurfari á síðustu áratugum. Í fjallendi Örefa teygir mosagróðurinn sig nú oft upp í 500-600 m hæð þar sem ekki er of mikill halli eða lausar skriður. Við bestu gróðurskilyrði í fjallendinu, s.s. í daldrögum og í snjóðældum, er gróður fjölbreyttari og gróskumeiri. Milli Kvíárjökuls og Hrutárjökuls er fjallendi allvel gróðið nema efsti þess uppi undir jökli. Ærfjall mun nálægt því að vera hálfgróðið af mosa og lyngi. Allmikið skóglendi er í Kvískerjum. Talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja í Örefum, sem og á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. kafla 5.2.

Í málinu liggja ekki fyrir gögn sem sýni fram á að Ærfjall sé undirorpið afréttarrétti eigenda Kvískerja.

Samkvæmt landamerkjabréfinu á Kvísker fjöru og reka fyrir sínu landi nema af Bakkafjöru en um önnur ítök í landinu er ekki að ræða. Í máli þessu hefur verið upplýst um þann almenna skilning jarðeigenda í Örafum að í fjörueign fyrir landi annarrar jarðar felist einungis óbeinn eignarréttur, þ.e.a.s. ítaksréttur, svo sem til reka og selveiði. Engar visbendingar eru um að fyrir landi Kvískerja sé að finna svokallaða almenningfjöru, sbr. umfjöllun um fjörur í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

Ekki eru heimildir um annað en að jörðin Kvísker hafi verið byggð og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka, sem tilgreind eru 1890 og að því marki sem land hefur komið undan jökli síðan, hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Fjalllendið utan jökuljaðars hefur ekki verið þar undanskilið enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð. Þá telur óbyggðanefnd að tilvist fjöruítaks á sandinum styrki beinan eignarrétt þar, sbr. umfjöllun um fjörur og ítök í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

Ekki verður annað séð en að þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Engar heimildir eru um að land innan marka jarðarinnar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Þá verður fyrirkomulag smölunar ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Sá jökuljaðar, sem eigendur jarðarinnar Kvískerja gætu hafa horft til þegar þeir lýstu merkjum í jökul 1890, hefur gengið til baka. Land, sem þá var hulið jökli, er því jökullaust nú. Sá jökuljaðar, sem líkur eru á að landnám hafi miðast við, hefur hins vegar síðar gengið fram. Land sem nú er hulið jökli hefur því verið jökullaust á þeim tíma. Þetta kann meðal annars að eiga við um svæðið framan við Ærfjall þar sem jöklar ná nú saman en engin leið er að ákvarða með nokkurri vissu hvaða landsvæði hafa horfið undir jökul frá landnámi. Þá hefur óbyggðanefnd komist að þeirri niðurstöðu, sbr. kafla 9.3., að þegar merki jarðar eru miðuð við jaðar jökuls og þeim því ekki lýst nema að takmörkuðu leyti í landamerkjabréfi beri að miða við stöðu jökuljaðarsins við gildistöku Þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. Þjóðll. Um réttarstöðu þess jökulsvæðis ofan Kvískerja sem til meðferðar er í máli þessu vísast til kafla 10.12.

Af hálfu íslenska ríkisins hefur ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra landamerkja jarðarinnar Kvískerja sé Þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé um eignarland að ræða, sbr. einnig umfjöllun í kafla 9.6., án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.

Af hálfu eiganda Kvískerja hefur ekki verið sýnt fram á að Ærfjall sé eignarland, hvorki fyrir nám, löggerninga né með öðrum hætti. Eins og notkun landsins hefur verið háttáð hefur ekki heldur verið sýnt fram á að eignarhefð hafi verið unnin á því. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að Ærfjall sé Þjóðlenda.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land jarðarinnar Kvískerja, svo sem því er að framan lýst, að jökuljaðri eins og hann var við gildistöku Þjóðlendulaga 1. júlí 1998, teljist ekki til Þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

Það er jafnframt niðurstaða óbyggðanefndar, sbr. einnig umfjöllun í kafla 9.3., að Ærfjall, svo sem það er afmarkað hér á eftir, teljist til Þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

Landsvæði það á milli Hrutárjökuls og Fjallsjökuls sem nefnt er Ærfjall, svo sem það er afmarkað af jökli við gildistöku Þjóðlendulaga.

10.10. Fjall

Hér verður fjallað um land innan merkja eyðijarðarinnar Fjalls svo sem þau verða ráðin af heimildum.

Að Fjalli liggja Kvísker að suðvestan og Breiðármörk að norðaustan. Suðaustan við Fjall er hafið og að vestan- og norðanverðu eru Örafajökull, Fjallsjökull og Breiðamerkurjökull. Á milli tveggja síðastnefndu jöklanna er Breiðamerkurfjall og við jökuljaðrana eru annars vegar Breiðarlón og hins vegar Fjallsarlón. Breiðamerkurfjalli er skipt í Framfjall og Múla, með Jökuldal fyrir miðju. Á Framfjalli eru m.a. Miðaftanstindur (618 m) og Eyðnatindur (788 m) en í Múlanum eru m.a. Múlaegg (928 m) og Breiðamerkurmúli (734 m). Neðan við Breiðamerkurfjall er flatt undirlendi, Breiðamerkursandur. Minnsta fjarlægð frá sjó til jökulrandar er um 8 km en mesta fjarlægð 13 km.

Líkur eru á að við landnám hafi Örafajökull og skriðjöklar hans, sérstaklega Breiðamerkurjökull, legið norðar en nú er, sbr. kafla 5.4. Talið er að skömmu eftir 1700 hafi Breiðamerkurjökull og Fjallsjökull náð saman við Breiðamerkurfjall og fjallið því orðið umlukið jökli. Á tímabilinu 1890-1900 lá Breiðamerkurjökull sunnar en nokkru sinni fyrir eftir að ísöld lauk. Breiðamerkurjökull og Fjallsjökull munu ekki hafa skilist að fyrir en 1946. Ástæða er þannig til að ætla að land á núverandi Breiðármerkursandi hafi horfið undir Breiðamerkurjökul uns ekkert var eftir annað en Breiðamerkurfjall og mjó landræma á sandinum.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína í Örafum frá jökulrönd Fjallsjökuls og þangað sem hæsta nef á Miðaftanstindi á Breiðamerkurfjalli ber í mitt skarðið efst á Eiðnaskarðstindi í sama fjalli þar sem landamerki Kvískerja byrja við ströndina að austanverðu. Kröfugerðin gerir ráð fyrir að land austan við þessa línu og allt að endimörkum þess landsvæðis, sem til umfjöllunar er í þessu máli, sé þjóðlenda. Á móti hafa þinglýstir eigendur jarðarinnar Hofs, vegna Fjalls, lýst kröfu um beinan eignarrétt að þeim hluta þessa landsvæðis sem samkvæmt landamerkjabréfi Hofs frá 15. júlí 1922 falli innan landamerkja Fjalls, að jökulrönd eins og hún er á hverjum tíma. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.9.

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. kafla 7, er því haldið fram að ekkert landamerkjabréf sé til fyrir jörðina Fjall og að þar hafi ekki verið rekinn búskapur í um 600 ár. Þær merkjalýsingar, sem til grundvallar séu lagðar, séu fjörumörk enda hafi það verið einu mörkin sem skiptu máli þar sem í fjörunni fólust einu verðmætin, rekaréttur. Fjall sé landnámsjörð og beinn eignarréttur að heimalandi jarðarinnar grundvallist því á námi. Líklegt sé að jörðin hafi eyðilagst og lagst í eyði milli 1343 og 1387 en til séu máldagar fyrir Hof frá þeim árum. Í þeim fyrri sé Hof ekki tengt Fjalli en í þeim síðari sé Fjall komið undir Hof. Í millitíðinni, 1362, hafi gosið, jörðin eyðilagst og beinn eignarréttur þá fallið niður. Sú eign, sem eftir hafi staðið og verið innlimuð til afnota Hofsmanna, sé upprekstrarréttur í Breiðamerkurfjalli, beit í Fjalls fit og reki á Fjallsfjöru. Orðalag í heimildum styðji þennan skilning. Engin ótvíræð eignarskjöl séu nú til um land Fjalls.

Af hálfu þinglýstra eigenda Hofs vegna Fjalls, sbr. kafla 8.3.-8.4., er byggt á afsöllum og eldri heimildum, þ. á m. máldaga Hofskirkju frá 1387 og lögfestu frá 1851. Landamerki jarðarinnar séu mjög gömul en hennar sé getið í Landnámu. Land Fjalls hafi verið nýtt af Hofsbændum eins og mögulegt og hagkvæmt hafi verið. Hofskirkja hafi eignast jörðina og beinn eignarréttur hafi ekki fallið niður. Landamerkjabréf jarðarinnar sé hluti af landamerkjabréfi Hofs. Í því felist að jörðin Fjall sé í raun hluti af jörðinni Hofi. Fjall sé eign Hofsmanna með öllum gögnum og gæðum. Enn fremur er vísað til atríða eins og landnáms, hefðar, umráða og nýtingar, greiðslu lögboðinna gjalda af jörðinni, athugasemdalausra þinglýsinga og fyrirkomulags smölnar.

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar að Fjalli er rakin í kafla 6.9. Þar kemur fram að Fjalls er getið í heimildum allt frá 13. öld en sagnir um búsetu þar má rekja aftur til 9. aldar. Af heimildum verður ráðið að upphaflega hefur verið um sjálfstæða jörð að ræða, sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar. Jafnframt eru fremur líkur til þess að landsvæði það, sem hér er til umfjöllunar, sé innan upphaflegs landnáms í Austur-Skaftafellssýslu og að numið hafi verið frá sjávarmáli að þáverandi jökulbrún, að minnsta kosti, sbr. kafla 10.2.

Fjall er örugglega komið í eyði í lok 17. aldar en trúlega hefur það gerst fyrr. Framskrið Breiðamerkurjökuls og ágangur vatna, svo sem að framan er lýst, hefur valdið því að næstu tvær jarðir í austurátt hafa einnig farið í eyði, Breiðármörk í lok 17. aldar og Fell í Suðursveit í lok 19. aldar.

Elstu heimildir um Fjall lýsa ekki merkjum en af þeim má þó ráða að hún liggi á milli Kvískerja og Breiðármerkur og að þar megi finna Fjallsfit og Breiðármerkurfjall. Eftir að Fjall og Breiðármörk fóru í eyði virðist það sem eftir stóð hafa verið nytjað annars staðar frá en mörk jarðanna orðið óljós ekki síðar en á 17. öld. Þannig eru Fjall og Fjallsfit t.d. sögð upp af Breiðamerkurfjöru í vísitásum Brynjólfs Sveinssonar og Jóns Vídalín 1641 og 1706. Í Jarðabók Ísleifs Einarssonar 1709 eru Fjall og Fjallsfit sögð í Breiðamerkurlandi en fjara fyrir landinu nefnd Fjallsfjara. Sökum framskriðs jökuls og ágangs vatna var lítið orðið eftir af þessum jörðum og helst að not mætti hafa af fjörunni, auk beitar.

Næstu vísbendingu um merki Fjalls má ráða af lögfestum Hofs- og Fellsmanna 1851 og samningi sömu aðila 1854. Vorið 1851 lögfestu Hofsmenn þannig rétt sinn til Fjalls og hálftrar jarðarinnar Breiðumerkur. Merkjum Fjalls var ekki lýst. Þá um sumarið brugðust Fellsmenn við með því að lögfesta rétt sinn til landsvæðis sem samkvæmt lögfestu Hofsmanna var innan merkja Breiðármerkur. Árið 1854 gera eigendur jarðanna Hofs og Fells með sér samning um merki milli Breiðármerkur og Fells. Í samningum er miðað við að mörk Fjallsfjöru og Breiðamerkurfjöru séu beina stefnu úr fjörunni og í Svörturák á jöklinum, upp undan Breiðá og undan hvorri hún rennur. Á þessu svæði eru aurrákir í jöklinum og má telja líklegt að Svartarák sé ein þeirra. Eigendur og ábúendur Hofs „njóti alls“ vestan megin við Breiðá og framangreindrar stefnulínu, „Fjalls og fjöru á milli“ og svo langt vestur sem „treysti sér land að helga“. Ekki kemur fram hvaða hluti landsins vestan Breiðár sé talinn tilheyrandi Breiðármörk og hvað Fjalli. Af samningnum er hins vegar ljóst að Fjallsfjara er talin ná alla leið að Breiðá og því fyrir landi Breiðármerkur en óljóst hversu langt til vesturs.

Hér ber þess að geta að Breiðá rann 6-7 km vestan við Jökulsá, áður en hún braut sér leið í Fjallsá 1954 og færðist þannig vestar, eins og nú er.

Fyrsta eiginlega lýsingin á merkjum Fjalls og Breiðármerkur er í landamerkjabréfi Hofs, dags. 15. júlí 1922 og þingl. samdægur. Þar er jörðin Fjall þó ekki nefnd á nafn heldur segir að Hof eigi „Breiðamerkurfjall alt og land á Breiðamerkursandi“. Fjörumörk „Fjallsfjöru“ og landamerki gagnvart Breiðármörk eru sögð þau sömu: „Hærri þúfan á Máfabygðum skal bera austan í Múlahöfuðið sem er fremst austan á Breiðamerkurfjalli ...“ Múlahöfuðið liggur við jaðar Breiðamerkurjökuls. Samkvæmt þessu eru Fjallsfit og Breiðamerkurfjall Fjallsmegin við merkin. Bréf Hofs er áritað af Ara Hálfðánarsyni vegna merkja „Fjallslands og Breiðármerkurlands“. Ekki kemur fram í hvaða umboði Ari Hálfðánarson áritar bréfið að þessu leyti en hann var hreppstjóri Hofshrepps og ábúandi á Fagurhólsmýri. Jafnframt mun hann hafa verið meðal eigenda Kvískerja og skrifar upp á þetta sama bréf vegna fjöru- og landamerkja Kvískerja og Fjallslands sem slíkur ásamt tveimur meðeigendum sínum. Í „landamerkjaskrá milli Fells í Borgarhafnarhreppi og Breiðumerkur í Hofshreppi“, dags. 13. maí 1922 og þingl. 13. og 15. júlí sama ár, er engin lýsing á mörkum Breiðármerkur við Fjall. Bréfið er þó áritað af framangreindum Ara Hálfðánarsyni, í embættisnafni sem hreppstjóra Hofshrepps.

Landamerkjum þess sem í landamerkjabréfi Hofs heitir „Breiðamerkurfjall alt og land á Breiðamerkursandi“ til vesturs, þ.e. gagnvart Kvískerjum, er þannig lýst í landamerkjabréfi Hofs 1922: „Toppurinn á Miðaftanstindi á Breiðamerkurfjalli sem beri í skarðið á Eiðnatindi í sama fjalli.“ Miðaftanstindur liggur við jaðar Fjallsjökuls. Fjörumörkum Fjallsfjöru til vesturs er lýst á sama hátt. Fyrirsvarsmenn Kvískerja árita bréf Hofs um samþykki sitt að því er varðar „fjöru og landamörk milli Tvískerja og Fjallslands“. Landamerkjum og fjörumörkum milli Fjalls og Kvískerja er lýst með sama hætti í landamerkjabréfi Kvískerja, dags. 28. apríl 1890 og þingl. 5. maí 1890, sem fyrirsvarsmenn Hofs árita „að því er snertir fjörumörk milli Tvískerjafjöru og Fjallsfjöru...“ Eldri lýsingar á austurmörkum Kvískerja eru ekki fyrir hendi. Þá ber þess að geta að sama lýsing á merkj-

um Kvískerja og Fjallslands er tekin upp í „landamerkjaskrá milli Fells í Borgarhafnarhreppi og Breiðumerkur í Hofshreppi“, dags. 13. maí 1922 og þingl. 13. og 15. júlí sama ár.

Samkvæmt framangreindu voru fjörumörk á milli Fjallsfjörü og Breiðarmerkurfjörü í Breiðár 1854 og Fjallsfjara þannig fyrir landi Breiðarmerkur en óljóst hversu langt til vesturs. Fjörumörk á þessu svæði verða deiluefni milli eigenda Hofs og Eyjólfssonar, eiganda Fells og Skálhóltsrekans á Breiðamerkurfjörü að meira eða minna leyti á árunum 1915-1916. Eyjólfur hélt því fram að Breiðamerkurfjara næði að Hnappavalla fjörü en því mótmæltu Hofsmenn vegna Fjallsfjörü. Ýmis dæmi eru þess í Örafum að fjörumörk fari ekki saman við lýsingu landamerkja. Árið 1922 er gerð breyting á fjörumörkum og nú er Fjallsfjara fyrir landi Fjalls og Breiðarmerkurfjara fyrir landi Breiðarmerkur í stað þess að vera fyrir landi Fells áður. Landamerkjum Fjalls er ekki lýst fyrir en 1922 og þá lögð að jöfnu við fjörumörk.

Norðurmerki Fjalls, gagnvart Vatnajökli, þarfnast sérstakrar athugunar. Í kröfugerð eigenda Hofs vegna Fjalls er gert ráð fyrir að merki jarðarinnar að vestan- og austanverðu nái inn á Vatnajökul. Að vestanverðu liggja merkin yfir austanverðan Fjallsjökul, í stefnu á Miðaftanstind og Eyðnatind. Að austanverðu liggja merkin frá sjó, yfir vestanverðan Breiðamerkurjökul og í Múlahöfuðið, í stefnu á Mávabyggðir. Þannig séu hlutar Fjallsjökuls og Breiðamerkurjökuls innan merkja jarðarinnar.

Óbyggðanefnd telur að af landamerkjabréfi Hofs (Fjalls) megi ráða að tekin sé stefna af Miðaftanstindi og Múlahöfði og framangreind landamerki Fjalls nái að jökulrönd fremur en að þau liggja yfir Fjallsjökul og Breiðamerkurjökul. Þessu til stuðnings má jafnframt vísa til þess að mörkum gagnvart jökli er ekki lýst að öðru leyti. Jökullinn hefur afmarkað það land, sem máli skipti, með svo augljósum hætti að ekki var talið þurfa umfjöllunar við.

Krafa eigenda Hofs vegna Fjalls um að merki Fjalls og beinn eignarréttur nái inn á Vatnajökul, þ.e. til hluta Fjallsjökuls og Breiðamerkurjökuls, verður því ekki talin geta stuðst við lýsingu landamerkja en um önnur þau atriði sem kröfu þessa varða er fjallað síðar.

Í kjölfar þess að ný landamerkjalog taka gildi 1919 er gert landamerkjabréf fyrir jörðina Hof og um leið Fjallsland. Eldri heimildir um merki jarðarinnar Fjalls eru bæði litlar og óljósar en mæla þó ekki gegn lýsingu landamerkjabréfsins. Óbyggðanefnd telur jafnframt að líta verði til þess að land á þessu svæði er afmarkað af jöklum hið efra og sjó hið neðra.

Landamerkjabréf Hofs (Fjalls) er áritað af hreppstjóra Hofshrepps vegna merkja „Fjallslands og Breiðarmerkurlands“ án þess þó að það embætti sé tilgreint og fyrirsvarsmenn Kvískerja árita bréf Hofs um samþykki sitt að því er varðar „fjörü og landamörk milli Tvískerja og Fjallslands“. Landamerkjabréf Kvískerja er áritað af hálfu fyrirsvarsmanna Hofs „að því er snertir fjörumörk milli Tvískerjafjörü og Fjallsfjörü...“ Fyrirnefnda bréfið er frá 1922 en hið síðarnefnda frá 1890. Landamerkjabréf Hofs (Fjalls) er þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki Fjallslands án þess að séð verði að fram hafi komið athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að eigendur Hofs vegna Fjalls hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Af framangreindum landamerkjabréfum Breiðarmerkur (og Fells), Hofs (Fjalls) og Kvískerja verður ekki séð að árið 1922 hafi nokkur komið fram sem eigandi Fjalls eða handhafi réttinda á því svæði, gagnvart hreppi eða þinglýsingaryfirvöldum.

Kemur þá til skoðunar hvort land innan framangreindra merkja hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu.

Hér er að framan rakið hvernig land á Breiðarmerkursandi hefur horfið undir Breiðamerkurjökul uns ekkert var eftir annað en Breiðamerkurfjall og mjó landræma á Breiðamerkursandi. Ástæða til að gera einnig nokkra grein fyrir gróðurfari á síðustu áratugum. Breiðamerkurfjall er allvel gróið og þar er gróður fjölbreyttari en í öðru fjallendi Örafanna; mosapembu-, snjóðælda-

og sefgróður, graslendi og stinnastarmóar, og blómlendi. Þá ber þess að geta að talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja í Öraefum, sem og á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. kafla 5.2.

Óbyggðanefnd telur að leggja verði til grundvallar að jörðin Fjall hafi komist í eigu Hofskirkju einhvern tímann fyrir 1387 þegar hennar er getið í máldaga kirkjunnar. Síðari umfjöllun um réttindi Hofs til Fjalls bendir einnig til þess að Hofsmenn hafi þar átt meira en einungis takmörkuð eignarréttindi, beit og reka. Hofi eru þar eignaðir þeir hlutar Fjalls, sem ekki voru komnir undir jökul á fremur almennan hátt, sbr. vísitásiur 1641, 1706 og jarðabók Ísleifs 1709. Þá er eðlilegt að túlka orðalag lögfestu Hofsmanna 1851, samning Hofs- og Fellsmanna 1854 og landamerkjabréf Hofs 1922 þannig að gert sé ráð fyrir eignarrétti Hofsmanna að eyðijörðinni Fjalli með öllu tilheyrandi, í samræmi við máldagann frá 1387. Sama máli gegnir um Jarðatal Johnsen 1847. Umfjöllun í máldaga Gísla Jónssonar 1570 og gerðabók fasteignamatnefndar 1849 og 1916 ber að skoða með hliðsjón af framangreindum heimildum og í ljósi þess að jörðin var ekki orðin nýtileg til annars en beitar og reka.

Ekki eru heimildir um annað en að jörðin Fjall hafi verið nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma, fyrir og eftir að byggð lagðist þar af. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1922, svo sem þeim er nánar lýst hér fram, og að því marki sem land hefur komið undan jökli síðan hafa eigendur Hofs farið með umráð og hagnýtingu Fjallslands á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Ekki verður annað séð en að það eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Engar heimildir eru um að land innan marka Fjalls hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Þá verður fyrirkomulag smölnunar ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Sá jökuljaðar, sem eigendur eyðijarðarinnar Fjalls gætu hafa horft til þegar þeir lýstu merkjum í jökul 1922, hefur gengið til baka. Land, sem þá var hulið jökli eða umkringgt, er því jökullaust nú. Þetta á m.a. við um svæðið framan við Breiðamerkurfjall sem umkringgt var jökli frá því um 1700 og til 1946. Sá jökuljaðar, sem líkur eru á að landnám hafi miðast við, hefur hins vegar síðar gengið mjög fram. Land, sem nú er hulið jökli, hefur því verið jökullaust við landnám. Þetta á m.a. við um svæðið á Breiðamerkursandi. Engin leið er að ákvarða með nokkurri vissu hvaða landsvæði hafa horfið undir jökul frá landnámi. Þá hefur óbyggðanefnd komist að þeirri niðurstöðu, sbr. kafla 9.3., að þegar merki jarðar eru miðuð við jaðar jökuls og þeim því ekki lýst nema að takmörkuðu leyti í landamerkjabréfi beri að miða við stöðu jökuljaðarsins við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll. Um réttarstöðu þess jökulsvæðis umhverfis Fjall, sem til meðferðar er í máli þessu og ekki er til úrlausnar hér, vísast til kafla 10.12.

Af hálfu íslenska ríkisins hefur ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra landamerkja eyðijarðarinnar Fjalls sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé um eignarland að ræða, sbr. einnig umfjöllun í kafla 9.6., án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.

Óbyggðanefnd telur ekki hægt að útiloka að svæðið innan jaðra Fjallsjökuls og Breiðamerkurjökuls sé innan upphaflegs landnáms í Suðursveit eða hafi á annan hátt orðið undirorpið beinum eignarrétti. Í því efni brestur hins vegar sönnun, samhengi eignarréttar og sögu liggur ekki fyrir.

Af hálfu eigenda Hofs vegna Fjalls hefur ekki verið sýnt fram á að landsvæði það utan landamerkja Fjalls sem af þeirra hálfu er gerð krafa um að talið verið til eignarlands jarðarinnar, þ.e. austurhluti Fjallsjökuls og vesturhluti Breiðamerkurjökuls, sé eignarland, hvorki fyrir nám, löggerninga né með öðrum hætti. Eins og notkun landsins hefur verið háttáð hefur ekki heldur verið sýnt fram á að eignarhefð hafi verið unnin á því. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé þjóðlenda, sjá einnig kafla 9.6.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að umrætt landsvæði innan jaðra Fjallsjökuls og Breiða-

merkurjökuls, svo sem það er afmarkað hér á eftir, liggi utan merkja eyðijarðarinnar Fjalls og teljist til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Sá hluti Fjallsjökuls sem er austan við línu sem dregin er á milli punkta 24 og 25 í kröfugerð vegna Fjalls og sá hluti Breiðamerkurjökuls sem er vestan við línu sem dregin er á milli punkta 27 og 28 í sömu kröfugerð. Að því leyti sem fylgt er jökuljaðri er miðað við stöðu jökuls eins og hann var við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll.

Það er jafnframt niðurstaða óbyggðanefndar að land eyðijarðarinnar Fjalls, svo sem því er að framan lýst, að jökuljaðri eins og hann var við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

10.11. Breiðármörk

Hér verður fjallað um land innan merkja eyðijarðarinnar Breiðármerkur svo sem þau verða ráðin af heimildum.

Að Breiðármörk liggja jarðirnar Fjall í Örafum að suðvestan og Fell í Suðursveit að norðaustan. Breiðamerkurjökull rís að norðvestan, Breiðarlón liggur við jökulsporðinn og Breiðamerkursandur nær niður að sjávarmáli. Á neðanverðum sandinum er nokkur gróður, m.a. graslendið Nýgræður, en efri hluti sandsins er ógróinn.

Líkur eru á að við landnám hafi Örafajökull og skriðjöklar hans, sérstaklega Breiðamerkurjökull, legið norðar en nú er, sbr. kafla 5.4. Talið er að skömmu eftir 1700 hafi Breiðamerkurjökull og Fjallsjökull náð saman við Breiðamerkurfjall og fjallið því orðið umlukid jökli. Á tímabilinu 1890-1900 lá Breiðamerkurjökull sunnar en nokkru sinni fyrir, eftir að ísöld lauk. Breiðamerkurjökull og Fjallsjökull munu ekki hafa skilist að fyrir en 1946. Ástæða er þannig til að ætla að land á núverandi Breiðármerkursandi hafi horfið undir Breiðamerkurjökul uns ekkert var eftir annað en Breiðamerkurfjall og mjó landræma á sandinum. Minnsta fjarlægð frá sjó til núverandi jökulrandar er um 2 km.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína í Örafum þaðan sem Kvískerjaland byrjar við ströndina, þ.e. þar sem hæsta nef á Miðaftanstindi á Breiðamerkurfjalli ber í mitt skarðið efst á Eiðna-skarðstindi í sama fjalli og norður að jökulrönd Fjallsjökuls. Kröfugerðin gerir ráð fyrir að land austan við þessa línu og allt að endimörkum þess landsvæðis, sem til umfjöllunar er í þessu máli, sé þjóðlenda.

Þinglýstir eigendur jarðanna Kvískerja og Fells, vegna Breiðármerkur, hafa hins vegar lýst kröfu um beinan eignarrétt að þeim hluta þessa landsvæðis sem þeir telja að falli innan landamerkja Breiðármerkur, samkvæmt landmerkjabréfum Hofis frá 15. júlí 1922, Breiðármerkur frá 13. maí 1922 og Fells frá 1. maí 1922, að jökulrönd eins og hún er á hverjum tíma. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.10.

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. kafla 7, er því haldið fram að árið 1698 hafi jörðin verið orðin óbrúkanndi vegna ágangs jökuls og vatna og hún þá yfirgefin. Beini eignarrétturinn, sem verið hafi að landi jarðarinnar, hafi fallið niður með tímanum. Hvernig sem litið sé á heimildarskjöl séu lítil líkindi til þess að einhver geti sannað beinan eignarrétt að jörðinni. Hver sem haldi fram beinum eignarrétti beri sönnunarbyrðina fyrir því. Um sé að ræða lítt gróna mela, aur Breiðár og Breiðarlóns. Engar heimildir séu til um landamerki jarðarinnar á meðan hún var jörð. Þær merkjalínur, sem heimildir greini frá, hafi ákvarðað fjörmörk eingöngu. Engir meintir eigendur Fells eða Breiðármerkur hafi verið kallaðir til þegar landamerkjaskrá var gerð 1922.

Af hálfu „þinglýstra eigenda Breiðármerkur“, sbr. kafla 8.3.-8.4., er því haldið fram að allt land jarðanna innan þinglýstra landamerkja sé undirorpið beinum eignarrétti. Vísað er til afsals fyrir jörðinni sem byggist á eldri heimildum s.s. máldögum og vísitasíum. Einnig sé vísað til þinglýsts

landamerkjabréfs jarðarinnar og landamerkjabréfa aðliggjandi jarða. Eignarréttur Kvískerjabræðra byggist á þinglýstu afsali til föður þeirra frá Björgvini Vigfússon sýslumanni á Efra-Hvoli. Eignar-tilkall Björgvins hafi byggst á hefð, auk þess sem hann hafi fengið þessa jörð með konu sinni. Kvískerjamenn hafi verið með hálfra Breiðumörk undir frá 1876, fyrst á leigu en samkvæmt afsali frá 1937. Í sáttargerð Hofsb- og Fellsmanna 1854 hafi falist að Fellsmenn eigi helming Breiðár-merkur. Hreppstjórar hafi haft fullt umboð til að ganga frá landamerkjabréfum, þeim hafi verið þinglýst og þau ágreiningslaus í 80 ár, bæði sem hreppamörk og landamerki. Enn fremur er vísað til landnáms, skipulags smölunar og venjuréttar.

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarétti og nýtingar að Breiðármörk er rakin í kafla 6.10. Þar kemur fram að Breiðármerkur er getið í heimildum allt frá 14. öld. Af þessum heimildum verður ráðið að upphaflega hefur verið um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða, sbr. umfjöllun um hugtak- ið jörð í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar. Jafnframt eru fremur líkur til þess að landsvæði það, sem hér er til umfjöllunar, sé innan upphaflegs landnáms í Austur-Skaftafellssýslu og að numið hafi verið frá sjávarmáli að þáverandi jökulbrún, að minnsta kosti, sbr. kafla 10.2.

Framskrið Breiðamerkurjökuls og ágangur vatna, svo sem að framan er lýst, hefur valdið því að þrjár jarðir undan jöklinum hafa farið í eyði, Breiðármörk fyrir lok 17. aldar, Fjall örugglega í lok 17. aldar en trúlega fyrir og Fell í Suðursveit í lok 19. aldar.

Elstu heimildir um Breiðármörk lýsa ekki merkjum en af heimildum um jörðina Fjall, næstu jörð austan Breiðármerkur, má ráða að Fjallsfit og Breiðármerkurfjall hafi talist til hinnar síðar- nefndu. Eftir að þessar tvær jarðir fóru í eyði virðist land þeirra hafa verið nytjað annars staðar frá en mörk jarðanna orðið óljós ekki síðar en á 17. öld. Þannig eru Fjall og Fjallsfit t.d. sögð upp af Breiðamerkurfjöru í vísitásum Brynjólfs Sveinssonar og Jóns Vídalíns 1641 og 1706. Í Jarðabók Ísleifs Einarssonar 1709 eru Fjall og Fjallsfit sögð í Breiðármerkurlandi en fjara fyrir landinu nefnd Fjallsfjara. Sökum framskriðs jökuls og ágangs vatna var lítið orðið eftir af þessum jörðum svo sem áður greindi og helst að not mætti hafa af fjörunni auk beitar.

Fyrstu lýsingar á merkjum Breiðármerkur er að finna í lögfestum Hofsb- og Fellsmanna frá 1851 og samningi sömu aðila 1854. Vorið 1851 lögfestu Hofsmenn þannig rétt sinn til jarðarinnar Fjalls og hálftrar jarðarinnar Breiðumerkur, sem þeir sögðu liggja austur að Fellslandi, vestan Jökulsár, með tilheyrandi fjöru o.s.frv. Eðlilegt er að skilja lögfestu Hofsmanna þannig að þeir hafi talið land og fjöru jarðarinnar Breiðármerkur ná austur að Jökulsá þar sem land Fells hafi tekið við og að Hofsmenn hafi talið sig eiga helming jarðarinnar Breiðármerkur, í óskiptu. Þá um sumarið brugðust Fellsmenn við með því að lögfesta rétt sinn til landsvæðisins á milli Jökulsár og vestur að Breiðá. Jörðin Breiðármörk er ekki nefnd á nafn en gert ráð fyrir að land Fells nái vestur að „Breiðamerkur á“. Sama áin skyldi skilja á milli Fjallsfjöru, að vestanverðu, og Breiðamerkurfjöru að austanverðu, jafnframt því að skipta löndum milli „Fellsins og Örefa“.

Samkvæmt því sem að framan er rakið greindi Hofsmenn og Fellsmenn á um landamerki Fells og Breiðármerkur og fjörumörk sömu jarða. Samkvæmt lögfestu Hofsmanna skyldu landamerki Fells og Breiðármerkur vera í Jökulsá en samkvæmt lögfestu Fellsmanna skyldu þau vera vestar, þ.e.a.s. í Breiðá. Samsvarandi ágreiningur var um fjörumerki jarðanna. Samkvæmt lögfestu Hofsb- manna var Breiðamerkurfjara fyrir landi Breiðármerkur, austurmerki fjörunnar í Jökulsá en vestur- merki ótilgreind. Samkvæmt lögfestu Fellsmanna var Breiðármerkurfjara hins vegar ítak fyrir landi Fells og vesturmerki hennar í Breiðá en ekki kemur fram hvort Fellsmenn töldu austurmerki fjör- unnar í Jökulsá eða annars staðar.

Ágreiningi þessum lyktar með því að árið 1854 semja eigendur jarðanna Fells og Hofsb um að Felli í Suðursveit skuli tilheyra „öll grasnit initjar og virkilegur eignarréttur“ austan við mörk Fjallsfjöru og Breiðamerkurfjöru, beina stefnu úr fjörunni og í Svörturák á jöklinum, upp undan Breiðá og undan hvorri hún rennur. Á þessu svæði eru aurrákir í jöklinum og má telja líklegt að Svartarák sé ein þeirra. Samkvæmt sáttargerðinni var Breiðármerkurfjara þannig fyrir landi Fells

en ekki fjallað sérstaklega um réttindi til fjörunnar eða austurmerki hennar. Notkun hugtaksins „initjar“ bendir þó fremur til þess að fjaran hafi verið talin tilheyra Felli. Eigendur og ábúendur Hofs „njóti alls“ vestan megin við Breiðá og framangreindrar stefnulínu, „Fjalls og fjöru á milli“ og svo langt vestur sem „treysti sér land að helga“.

Hér ber þess að geta að Breiðá rann 6-7 km vestan við Jökulsá, áður en hún braut sér leið í Fjallsá 1954 og færðist þannig vestar eins og nú er. Óljóst er hvar Jökulsá hefur runnið að fornu en um 1900 er hún á svipuðum slóðum og nú er enda þótt Jökulsárlón hafi stækkað.

Merkjum Fjalls og Breiðármerkur er ekki lýst fyrr en í umfjöllun um Fjall í landamerkjabréfi Hofs, dags. 15. júlí 1922 og þingl. samdægurs. Landamerkjum og fjöromörkum er þar lýst með eftirfarandi hætti: „Hærrí þúfan á Máfabyggðum skal bera austan í Múlahöfuðið sem er fremst austan á Breiðamerkurfjalli ...“ Múlahöfuðið liggur við jaðar Breiðamerkurjökuls. Samkvæmt þessu eru Fjallsfit og Breiðármerkurfjall Fjallsmegin við merkin. Bréf Hofs er áritað af Ara Hálfðánarsyni vegna merkja „Fjallslands og Breiðármerkurlands“. Ekki kemur fram í hvaða umboði Ari Hálfðánarson áritar bréfið að þessu leyti en hann var hreppstjóri Hofshrepps og ábúandi á Fagurhólsmýri. Jafnframt mun hann hafa verið meðal eigenda Kvískerja og skrifar upp á þetta sama bréf vegna fjöru- og landamerkja Kvískerja og Fjallslands sem slíkur ásamt tveimur meðeigendum sínum. Í „landamerkjaskrá milli Fells í Borgarhafnarhreppi og Breiðumerkur í Hofshreppi“, dags. 13. maí 1922 og þingl. 13. og 15. júlí sama ár, er engin lýsing á mörkum Breiðármerkur við Fjall. Bréfið er þó áritað af framangreindum Ara Hálfðánarsyni, í embættisnafni sem hreppstjóra Hofshrepps.

Merkjum Breiðármerkur og Fells er lýst í „landamerkjaskrá milli Fells í Borgarhafnarhreppi og Breiðumerkur í Hofshreppi“, dags. 13. maí 1922 og þingl. 13. og 15. júlí sama ár. Þar er land- og fjöromörkum lýst þannig að vörðu á graskolli á fjörunni, vestanhalt við hornið á Nýgræðunum, eigi að bera austast í Hálfðánaröldu uppi undir jökli og í Kaplaklif í Máfabyggðum og sé það allt bein lína. Þetta eru einnig sögð mörk milli Borgarhafnarhrepps og Hofshrepps og það eru hreppstjórar þeirra sem árita skrána, Ari Hálfðánarson og Stefán Jónsson, í embættisnafni. Ekki er ritað undir skrána í nafni Breiðármerkur eða Fells. Þessi merki virðast á svipuðum slóðum og farvegur Breiðár fram til 1954.

Í landamerkjaskrá fyrir Fellslandi, dags. 1. maí 1922 og þingl. 13. júlí 1922, er „Landa- og fjöromörkum að vestan milli Borgarhafnarhrepps og Hofshrepps“ lýst með sama hætti og sé það „bein lína á milli Fells og Breiðmerkurlanda og fjöromörk“. Undir það bréf rita Þorsteinn Arason, eigandi að ⁷/₁₂ hluta Reynivalla og Sigurður Sigurðarson, báðir ábúendur á Reynivöllum sem eru næsta jörð við Fell til austurs og að auki Gísli og Jón Bjarnasynir, að líkindum eigendur Uppsala og Fells. Samkvæmt framangreindu er ekki að sjá að ritað sé undir skrána í nafni Breiðármerkur. Jafnframt verður ekki ráðið af bréfinu að land Breiðármerkur sé með einhverjum hætti talið tilheyrandi Felli. Eldri lýsingar á vesturmörkum jarðarinnar Fells eru ekki fyrir hendi.

Samkvæmt framangreindu skipti Breiðá landi milli Breiðármerkur og Fells 1854, hvernig sem því var farið áður. Fjöromerkjum milli Fjallsfjöru og Breiðármerkurfjöru er sérstaklega lýst en þau virðast á mjög svipuðum slóðum. Fjallsfjara skyldi þannig vera fyrir landi Breiðármerkur og Breiðármerkurfjara fyrir landi Fells. Þessi merki verða þó deiluefni milli eigenda Hofs og Eyjólfssonar, eiganda Fells og Skálholtsrekans á Breiðamerkurfjöru að meira eða minna leyti, á árunum 1915-1916. Eyjólfur hélt því fram að Breiðamerkurfjara næði að Hnappavallafjöru en því mótmæltu Hofsmenn vegna Fjallsfjöru. Í sáttargerðinni 1854 er ekki fjallað um austurmerki Breiðármerkurfjöru, gagnvart Fellsfjöru. Ýmis dæmi eru þess í Örafum að fjöromörk fari ekki saman við lýsingu landamerkja. Árið 1922 er aftur miðað við að Breiðá skipti löndum og fjörom milli Breiðármerkur og Fells en gagnvart Fjalli er dregin lína á milli Mávabyggða og Múlahöfuðs. Breyting virðist hins vegar gerð á fjöromörkum og nú er Breiðármerkurfjara fyrir landi Breiðármerkur en Fjallsfjara og Fellsfjara sín hvorum megin við hana, fyrir löndum Fjalls og Fells.

Lýsing landamerkjabréfanna á norðurmörkum þarfnast nánari athugunar. Óbyggðanefnd telur

að af bréfi Hofa (Fjalls) megi ráða að tekin sé stefna af Miðaftanstindi og Múlahöfði og framan- greind landamerki Breiðármerkur og Fjalls náí að jökulrönd, fremur en að þau liggja yfir Fjallsjökul og Breiðamerkurjökul. Á sama hátt má ráða af bréfi Breiðármerkur og Fells að tekin sé stefna af Hálfðánaröldu og Kaplasklifi í Máfabyggðum fremur en að merkin náí alla leið upp í Mávabyggðir, lengst uppi í jökli. Þessu til stuðnings má jafnframt vísa til þess að mörkum gagnvart jökli er ekki lýst að öðru leyti. Jökullinn hefur afmarkað það land sem máli skipti með svo augljósum hætti að ekki var talið þurfa umfjöllunar við.

Í kjölfar þess að ný landamerkjalog taka gildi 1919 eru gerð landamerkjabréf þar sem lýst er merkjum eyðijarðanna Fjalls, Breiðármerkur og Fells. Eldri heimildir um merki þessara jarða eru bæði litlar og óljósar en mæla þó ekki gegn lýsingu landamerkjabréfanna á merkjum Breiðár- merkur. Óbyggðanefnd telur jafnframt að líta verði til þess að land á þessu svæði er afmarkað af jöklum hið efra og sjó hið neðra.

Landamerkjabréf Breiðármerkur (ásamt Felli) er áritað af hreppstjórum Borgarhafnarhrepps og Hofshrepps í embættisnafni, landamerkjabréf Hofa (Fjalls) er áritað af hreppstjóra Hofshrepps vegna merkja „Fjallslands og Breiðármerkurlands“, án þess þó að það embætti sé tilgreint, og ekki verður séð að landamerkjabréf Fells sé áritað vegna annarra en eigenda Fells og næstu jarðar til austurs, þ.e. Reynivalla í Suðursveit, og er þar á meðal áður nefndur Eyjólfur Runólfsson. Í landa- merkjabréfum Breiðármerkur (ásamt Felli) og Fells er sérstaklega tekið fram að umrædd merki séu einnig mörk milli Borgarhafnarhrepps og Hofshrepps. Öll þrjú bréfin eru frá árinu 1922. Þau eru þinglesin, færð í landamerkjabók og á þeim bygget síðan um merki Breiðármerkur, án þess að séð verði að fram hafi komið athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágretta. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að þeir sem hafa talið sig eigendur Breiðármerkur hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja Breiðár- merkur. Hér er að framan rakið hvernig land á Breiðármerkursandi hefur horfið undir Breiðamerk- urjökul uns ekkert var eftir annað en Breiðamerkurfjall og mjó landræma á Breiðamerkursandi. Ástæða er til að gera einnig nokkra grein fyrir gróðurfari á síðustu áratugum. Á Nýgræðum á Breiðamerkursandi var snemma á 20. öldinni áningastaður og þar var eini umtalsverði gróðurblett- urinn á leiðinni yfir sandinn. Sandurinn hefur óðum verið að gróa upp og þar sem kvíslar jökulanna flæmdust um fyrir nokkrum áratugum er nú víða gróið land. Þá ber þess að geta að talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja í Örafum, sem og á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. kafla 5.2.

Þeir aðilar sem í máli þessu hafa uppi kröfur um réttindi til Breiðármerkur og Breiðármerkur- fjöru leiða rétt sinn annars vegar frá Eyjólf Runólfssyni og hins vegar Björgvini Vigfússyni. Þing- lýsingabækur eða önnur gögn málsins veita ekki upplýsingar um aðra sem þar kunna að eiga rétt- inda að gæta.

Óbyggðanefnd telur að leggja verði til grundvallar að greint hafi verið á milli lands Breiðár- merkur og réttinda til fjörunnar 1525 þegar svokallaður minni reki er seldur frá Skálholti ásamt landi jarðarinnar en stóra rekanum haldið eftir. Heimildir benda til þess að stóri rekinn hafi verið í eigu Skálholts til 1848 að hann er seldur Þorsteini Einarssyni og Gísla Þorsteinssyni og hluti Þorsteins hafnar hjá Eyjólf Runólfssyni á Reynivöllum 1891. Óljóst er hvað varð um hinn helm- ing stóra rekans en árið 1890 keypti framangreindur Eyjólfur tiltekinn álnafjöldi í Breiðamerkur- fjöru, að líkindum eignarhluta a.m.k. sumra erfingja Gísla Þorsteinssonar í hálfum Skálholtsrekan- um. Við þinglýsingu afsalsins var gerð athugasemd á þá lund að þinglýsta eignarheimild seljanda væri ekki að sjá í afsals- og veðmálabók. Í málinu liggur fyrir yfirlýsing Eyjólf frá 1915 um að hann hafi keypt stórreka Skálholtskirkju af erfingjum Þorsteins Einarssonar og Gísla Þorsteins- sonar. Samkvæmt þeim heimildum um afmörkun Breiðamerkurfjöru á tímabilinu 1854-1922 sem

áður var gerð grein fyrir hafa þessi réttindi verið á landsvæði sem nefnt var Breiðamerkurfjara 1854 en er kallað Fellsfjara í landamerkjabréfi þeirrar jarðar 1922 og þannig innan núverandi merkja jarðarinnar Fells, sbr. mál nr. 2/2001 hjá óbyggðanefnd, Suðursveit.

Heimildir benda til þess að jörðin Breiðármörk og svokallaður litli reki hafi um 1800 að hálfu verið í eigu konungs og að hálfu í eigu Gísla nokkurs Halldórssonar. Erfingjar hans virðast telja þar til eignar fram til 1876 en óljóst með hvaða rétti eða hvað varð eftir þann tíma. Hluti konungs er seldur 1836 og á sama hátt óljóst hvað um hann varð.

Með hliðsjón af umfjöllun um Jökulsá í lögfestu Hofsmanna, meintri helmingsseign Hofsmanna í Breiðármörk og vísbendingum um að hreppamörk hafi verið í Jökulsá er hugsanlegt að í samningnum 1854 hafi falist skipting Breiðármerkur á milli Hofs og Fells. Í lögfestu Hofsmanna 1851 er þannig tekið fram að réttur þeirra nái til hálftrar jarðarinnar en 1854 verður ekki annað séð en að réttur þeirra nái til alls þess landsvæðis sem þá er talið til Breiðármerkur. Land Breiðármerkur á milli Breiðár og Jökulsár kann þannig að hafa verið sameinað Felli og merki þessara jarða færð úr Jökulsá og í Breiðá. Fellsmenn hafi þannig fengið hluta Breiðármerkur skipt út. Um það verður þó ekkert fullyrt og hugsanlegt er að samkomulagið hafi fjallað um merki Fells og Breiðármerkur allrar. Réttur Hofsmanna til slíkrar ráðstöfunar hefði þá grundvallast á helmingsseign þeirra í jörðinni, skiptri eða óskiptri. Tekið skal fram að svæðið á milli Breiðár og Jökulsár er til meðferðar í máli nr. 2/2001, Suðursveit. Heimildir Hofs- og Fellsmanna verða hvorki raktar til konungs né Gísla Halldórssonar og um sama leyti og síðar gera erfingjar Gísla ráðstafanir til að tryggja meinta hagsmunni sína. Þá bendir lögfesta Fellsmanna frá 1851 ekki til þess að þeir hafi getað fært fram heimildir fyrir tilkalli sínu, aðrar en „óátalda brúkun og yrkingu“. Jafnframt er óljóst um afdrif meintrar eignarhlutdeildar Hofsmanna. Af hálfu eigenda Kvískerja og Fells hefur þeim skilningi verið lýst að í samningi Hofsmanna og Fellsmanna 1854 hafi falist að Hofsmenn hafi selt Fellsmönnum eignarhluta sinn, þ.e.a.s. konungshlutann. Hinn helmingur jarðarinnar, þ.e. bóndahlutinn, hafi hins vegar áfram verið í eigu Halldórs Gíslasonar.

Af framangreindum landamerkjabréfum Breiðármerkur og Fells, Hofs (Fjalls) og Fells verður ekki séð að árið 1922 hafi nokkur komið fram sem eigandi Breiðármerkur eða handhafi réttinda á því svæði, gagnvart hreppi eða þinglýsingaryfirvöldum.

Eignartilkall eigenda Kvískerja grundvallast á því að árið 1937 selur Björgvin Vigfússon, Birni Pálssyni á Kvískerjum hálfu Breiðármörk og hálfu fjöruna með reka, á þeim grundvelli að hann hafi „... síðan 1910, átölulaust af öllum, hirt afgang af landi hálftrar Breiðumerkur í Hofshreppi í Austur-Skaftafellssýslu, eins og það var til forna, svo og afgang af hálfri Breiðamerkurfjöru, sem er níuhundrað faðma tólfræð að lengd - frá ábúandanum Birni Pálssyni bónda á Kvískerjum ...“ Jafnframt lýsir Björgvin kaupandann, Björn Pálsson, réttan eiganda að hálfri Breiðumörk ásamt hálfri Breiðumerkurfjöru með reka „átölulaust af mér og mínum erfingjum“, eins og það er orðað í afsalinu. Afsali þessu var þinglýst án athugasemda. Ekkert liggur fyrir um heimild Björgvins Vigfússonar til þessa framsals en eiginkona hans mun hafa verið dóttir framangreinds Einars Gíslasonar, eins af afkomendum Gísla Halldórssonar.

Heimildir eru um að bóndinn á Kvískerjum hafi greitt afkomendum Gísla Halldórssonar leigu fyrir öll afnot og brúkun af hálfri Breiðármörk, sbr. yfirlýsingu Einars Gíslasonar um það efni frá 1876 fyrir sína hönd og samerfingja enda væri eigi kunnugt um að Gísli hefði „nokkurn tíma selt eða gefið frá sér eða sínum erfingjum“. Tekið er fram að þar muni nú eigi vera orðið annað en „lítillfjörleg grasnyt og eggvarp, sem og reki 6 álna tré og minni er reki á Breiðamerkurfjöru“. Auk eignartilkalls, sem byggist á athugasemdalausum afsali frá 1937, telur óbyggðanefnd ljóst af gögnum málsins, þ. á m. fram komnum skattframtölum allt frá 1937, að eigendur jarðarinnar Kvískerja hafa frá árinu 1937 talið hálfu jörðina Breiðármörk, eins og hún er afmörkuð í máli þessu, sína eign, nýtt hana í samræmi við eignarhlutdeild sína, að svo miklu leyti sem hún var nýtanleg, og greitt af henni skatta og gjöld. Hvað sem öllu framangreindu líður telur óbyggðanefnd því að eignartilkall þeirra til 50% eignarhluta í jörðinni styðjist jafnframt við fullnaða hefð, sbr. 2. gr. hefðarlaga, nr. 46/1905.

Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1922 svo sem þeim er nánar lýst hér framar og að því marki sem land hefur komið undan jökli síðan hafa eigendur Kvískerja farið með umráð og hagnýtingu Breiðármerkur á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Svo sem að framan greinir er hugsanlegt að samningur Hof- og Fellsmanna 1854 hafi ekki falið það í sér að sameina hluta Breiðármerkur við Fell og að eigendur Fells á síðari tíma geti leitt rétt frá Hofsmönnum, Gísla Halldórssyni eða á annan hátt, sbr. þinglýstar yfirlýsingar þar að lútandi og kröfugerð í máli þessu. Með hliðsjón af því sem að framan greinir um eignarréttindi Kvískerjamanna telst hins vegar nægjanlega sýnt fram á tilvist beins eignarréttar til eyðijarðarinnar Breiðármerkur. Skiptir þá ekki máli hvernig eignarhaldi og eignarhlutföllum kann að vera háttað að öðru leyti. Þess gerist því ekki þörf að rannsaka frekar grundvöll fyrir eignartilkalli annarra enda er þá komið út fyrir hlutverk óbyggðanefndar, sbr. 7. gr. þjóðll., nr. 58/1998. Engar heimildir eru um að land innan marka Breiðármerkur hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi.

Sá jökuljaðar, sem blasað hefur við þegar merkjum var lýst í jökul 1922, hefur gengið til baka. Land, sem þá var hulið jökli, er því jökullaust nú. Þetta á m.a. við um svæðið framan við Breiðármerkurfjall sem umkringt var jökli frá því um 1700 og til 1946. Sá jökuljaðar, sem líkur eru á að landnám hafi miðast við, hefur hins vegar síðar gengið mjög fram. Land, sem nú er hulið jökli, hefur því verið jökullaust á þeim tíma. Þetta á m.a. við um svæðið austan við Kárahygg. Engin leið er að ákvarða með nokkurri vissu hvaða landsvæði hafa horfið undir jökul frá landnámi. Þá hefur óbyggðanefnd komist að þeirri niðurstöðu, sbr. kafla 9.3., að þegar merki jarðar eru miðuð við jaðar jökuls og þeim því ekki lýst nema að takmörkuðu leyti í landamerkjabréfi beri að miða við stöðu jökuljaðarsins við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll. Um réttarstöðu þess jökulsvæðis ofan Breiðármerkur, sem til meðferðar er í máli þessu, vísast til kafla 10.12.

Af hálfu íslenska ríkisins hefur ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra landamerkja eyðijarðarinnar Breiðármerkur sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé um eignarland að ræða, sbr. einnig umfjöllun í kafla 9.6., án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land eyðijarðarinnar Breiðármerkur, svo sem því er að framan lýst, að jökuljaðri eins og hann var við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

10.12. Vatnajökull og önnur landsvæði í Örafum

Kröfugerð eigenda jarðanna Skaftafells II, Svínafells, Kvískerja og Fjalls tekur til hluta af því svæði á Vatnajökli sem til meðferðar er í máli þessu. Kröfum um beinan eignarrétt inn fyrir jökulrönd er hafnað í öllum tilvikum, sjá nánar í köflum 10.3., 10.4., 10.9. og 10.10.

Um afmörkun þess landsvæði, sem til meðferðar er í máli þessu, vísast til kafla 2.3. Jafnframt ber að vísa til kafla 10.3. þar sem komist er að þeirri niðurstöðu að skilja beri landsvæði það á Skeiðarársandi og Skeiðarárjökli, sem ágreiningur eigenda Núpsstaðar og Skaftafells stendur um, frá því máli sem hér er til úrlausnar og fjalla um það í sama máli og jörðin Núpsstaður í Vestur-Skaftafellssýslu. Sama máli gegnir um landskika þann syðst og vestast á Skeiðarársandi sem undanskilinn er í kröfugerð eigenda Núpsstaðar.

Þá hefur verið hafnað þeirri almennu kröfu jarðeigenda að merki jarðar gagnvart jökli skuli miðuð við jökuljaðarinn eins og hann er á hverjum tíma. Grundvallast sú niðurstaða á því að lög-gjafinn hafi ekki álitid að jökulrönd væri í edli sínu afmörkun á eignarlandi og þjóðlendu. Breytingar á stöðu jökuls ættu því ekki að hafa í för með sér að eignarland breyttist í þjóðlendu og öfugt. Um eignarréttarlega stöðu þess lands, sem hulið er jökli, fer þannig eftir sömu reglum og um önnur landsvæði. Jafnframt hefur óbyggðanefnd komist að þeirri niðurstöðu, sbr. kafla 10.3.-10.11., að þegar merki jarðar eru miðuð við jaðar jökuls og þeim því ekki lýst nema að takmörkuðu leyti í

landamerkjabréfi beri að miða við stöðu jökuljaðarsins við gildistöku Þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. Þjóðll. Um nánari rökstuðning fyrir þessum niðurstöðum vísast til umfjöllunar um jökla í kafla 9.3.

Eftir er þá að taka afstöðu til eignarréttarlegrar stöðu annarra hluta Vatnajökuls sem til meðferðar eru í máli þessu, sbr. kafla 2.3., miðað við stöðu hans samkvæmt framangreindu. Kröfugerð íslenska ríkisins felur í sér að umræddur hluti Vatnajökuls sé Þjóðlenda, sbr. kafla 3.1.1. Aðrir hafa ekki gert kröfu um eignarréttindi á þessu svæði. Málsmeðferð óbyggðanefndar einskorðast þó ekki við kröfur aðila heldur ber nefndin sjálfstæða rannsóknarskyldu, sbr. 5. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998. Jafnframt er þá eftir að gera grein fyrir afstöðu óbyggðanefndar til eignarréttarlegrar stöðu annars lands sem til meðferðar er í máli þessu en kröfugerð íslenska ríkisins tekur ekki til.

Af hálfu íslenska ríkisins er því haldið fram að glögg komi fram í heimildum um landnám í Örafum, að hálandi, fjöll, öræfi og jöklar hafi ekki verið numin til eignar. Hæstiréttur hafi gert ríkari sönnunarkröfur um beinan eignarrétt að slíku landi en öðru landi á mörkum byggðar. Jöklar hafi aldrei talist til eiginlegra almenninga þar sem þeir hafi ekki verið ekki nytjaland. Jöklarnir hafi hins vegar flokkast með öræfum og verið einskismanns land en eftir lögtoðu Þjóðlendulaga verði að gera kröfu til þess að þeir teljist Þjóðlenda.

Vísindamenn hafa slegið því föstu að Vatnajökull sé stærri nú en á landnámstíma, sbr. kafla 5.4. Þá hefur óbyggðanefnd komist að þeirri niðurstöðu að fremur séu líkur til að land í Örafum hafi verið numið frá sjávarmáli að þáverandi jökulbrún, a.m.k. að langstærstum hluta, sbr. kafla 10.2. Ætla má því að jökull hafi gengið yfir land sem numið var í öndverðu. Lega jökuls á landnámstíma verður hins vegar ekki ákvörðuð með nokkurri vissu og því ekki unnt að afmarka þau eignarréttindi sem þar kann að hafa verið stofnað til. Staðhættir og sönnunarstaða leiða því til sambærilegrar niðurstöðu og ef eignarréttur hefði verið gefinn eftir, sbr. kafla 9.3.

Ekkert bendir til þess að á umræddum hluta Vatnajökuls hafi á síðari tíma stofnast til beins eða óbeins eignarréttar fyrir löggerninga, hefð eða með öðrum hætti.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að landsvæði þetta innan jaðars Vatnajökuls, svo sem það er afmarkað hér á eftir, teljist Þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Dregin er lína frá þeim stað þar sem lína á milli punkta 2 og 3 sker jökuljaðar og þaðan í punkta 3, 8 og 4 í kröfugerð eiganda Núpsstaðar, þ.e. á milli sunnanverðs jaðars Skeiðarárjökuls og vestanverðs jaðars Skeiðarárjökuls, vestur af punkti í 694 metra hæð yfir sjávarmáli fremst á Súlnatindum (punktur 4 í sömu kröfugerð). Þaðan er dregin lína meðfram jökuljaðrinum, í Græna fjall austanvert, Svíahnúk eystri og þaðan í stefnu á miðja Breiðubungu. Þá er dregin lína frá Kaplaklifi í Mávabyggðum (punktur 2 í kröfugerð vegna Fells í máli nr. 2/2001 hjá óbyggðanefnd, Suðursveit) og síðan áfram í norður, hornrétt á framangreinda línu á Vatnajökli, milli Svíahnúks og Breiðubungu. Þar sem þessar tvær línur skerast er hornmark. Úr hornmarkinu er framangreindri línu í Kaplaklif fylgt þangað (punktur 2 í máli 2/2001) og þaðan haldið áfram að jaðri Breiðamerkurjökuls, í stefnu á punkt 29 (sbr. punkt 1 í máli 2/2001). Frá framangreindum punkti við jaðar Breiðármerkurjökuls er jaðri Vatnajökuls fylgt, að teknu tilliti til úrlausna óbyggðanefndar um eignarréttarlega stöðu austurhluta Fjallsjökuls og vesturhluta Breiðamerkurjökuls (sjá kafla 10.10), Ærfjalls (sjá kafla 10.9), Rauðakambs (sjá kafla 10.4.) og fremsta hluta Svínafellsjökuls (sjá kafla 10.3), þar til kemur að framangreindum skurðarpunkti við jaðar Skeiðarárjökuls. Að því leyti sem fylgt er jökuljaðri er miðað við stöðu jökuls eins og hann var við gildistöku Þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. Þjóðll.

Loks telur óbyggðanefnd ekkert benda til þess að utan kröfusvæðis íslenska ríkisins í Örafum sé að finna landsvæði sem þarfnist frekari rannsóknar, sbr. kafla 4.2. um rannsóknarskyldu óbyggðanefndar. Í því sambandi skal tekið fram að í köflum 10.3.-10.11. er fjallað um viðkomandi jarðir í heild sinni en ekki einungis þann hluta þeirra sem kröfugerð ríkisins tekur til. Þá eru engar

vísendingar um að í Örafum sé að finna svokallaða almenningafjöru, sbr. umfjöllun um fjörur í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar. Loks verður ekki ráðið af heimildum að í Örafum séu samnotaafréttir eða afréttir einstakra jarða/stofnana, sbr. einkum kafla 6.11.

Hluti þess landsvæðis, sem hér hefur verið lýst þjóðlenda, er háð sérstökum eignarréttarlegum takmörkunum samkvæmt lögum um náttúruvernd, nr. 44/1999, þ.e. þjóðgarður í Skaftafelli, sbr. nánari skilgreiningu á náttúruminjaskrá og reglugerð nr. 319/1984.

10.13. Landsvirkjun

Með hliðsjón af framangreindum niðurstöðum óbyggðanefndar um eignarréttarlega stöðu landsvæða í Örafum, sbr. kafla 10.3.-10.12, verður ekki fjallað um kröfur Landsvirkjunar vegna háspennulínu á þessu svæði enda liggur hún alfarið í eignarlandi, sbr. 7. gr. þjóðll., nr. 58/1998.

10.14. Um málskostnað

Í samræmi við 2. mgr. 17. gr. laga nr. 58/1998 hefur óbyggðanefnd lagt mat á það hvað telja megi nauðsynlegan kostnað vegna hagsmunagæslu fyrir nefndinni í máli þessu. Við það mat hefur nefndin m.a. litið til þess hvort aðilar, sem svipaðra hagsmuna eigi að gæta, hafi sameinast um aðstoð lögmanns og annarra sérfræðinga enda rekist hagsmunir ekki á. Við mat á fjárhæð kostnaðar hefur nefndin enn fremur litið til þess hvað telja megi sanngjarnt og eðlilegt endurgjald fyrir hagsmunagæslu í máli þessu. Þess ber að geta að málskostnaðar var ekki krafist af hálfu Landsvirkjunar.

10.15. Um tæknileg atriði¹

Óbyggðanefnd hefur komist að þeirri niðurstöðu, sbr. kafla 9.3., að þegar merki jarðar eru miðuð við jaðar jökuls og þeim því ekki lýst nema að takmörkuðu leyti í landamerkjabréfi beri að miða við stöðu jökuljaðarsins við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll. Í samræmi við framangreint fór óbyggðanefnd þess á leit við Odd Sigurðsson, jarðfræðing hjá Orkustofnun og ráðgjafa nefndarinnar á sviði jöklafræði, og þá Kolbein Árnason og Ingvar Matthíasson hjá Landmælingum Íslands að ákvarða stöðu jökuljaðarsins við umrætt tímamark. Við verkið voru notaðar þrjár myndir frá Landsat 7 gervitunglinu. Engar nothæfar myndir eru til af þessu svæði frá árinu 1998 og var því stuðst við tvær myndir frá árinu 1999 og eina frá árinu 2000. Þar sem jökullinn hreyfist mjög hægt á milli ára er hægt að ganga út frá því að hann hafi nánast verið eins árin 1998 og 1999. Í örfáum tilvikum kann annað að gilda og var þá einnig stuðst við önnur gögn, s.s. vettvangsathuganir og loftmyndir, við ákvörðun á stöðu jaðarsins.

11. ÚRSKURÐARORÐ²

Kröfur eigenda Skaftafells II og Núpsstaðar til vestasta hluta þess svæðis, sem upphaflega var tekið til meðferðar, koma ekki til efnisúrlausnar í máli þessu, sbr. niðurstöðu í kafla 10.3.

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. svæði það innan jaðars Vatnajökuls, sem til meðferðar er í máli þessu, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Dregin er lína frá þeim stað þar sem lína á milli punkta 2 og 3 sker jökuljaðar og þaðan í punkta 3, 8 og 4 í kröfugerð eiganda Núpsstaðar, þ.e. á milli sunnanverðs jaðars Skeiðarárjökuls og vestanverðs jaðars Skeiðarárjökuls, vestur af punkti í 694 metrum yfir sjávarmáli fremst á Súlnatindum (punktur 4 í sömu kröfugerð). Þaðan er dregin lína meðfram jökuljaðrinum, í Grænafjall austanvert, Sviahmúk

¹ Sjá fylgiskjal nr. V (Tækniskýrsla unnin fyrir óbyggðanefnd).

² Sjá til skýringar fylgiskjal nr. I (Kort).

eystri og þaðan í stefnu á miðja Breiðubungu. Þá er dregin lína frá Kaplaklifi í Mávabyggðum (punktur 2 í kröfugerð vegna Fells í máli nr. 2/2001 hjá óbyggðanefnd, Suðursveit) og síðan áfram í norður, hornrétt á framangreinda línu á Vatnajökli, milli Sviahnúks og Breiðubungu. Þar sem þessar tvær línur skerast er hornmark. Úr hornmarkinu er framangreindri línu í Kaplaklif fylgt þangað (punktur 2 í máli 2/2001) og þaðan haldið áfram að jaðri Breiðamerkurjökuls, í stefnu á punkt 29 (sbr. punkt 1 í máli 2/2001). Frá framangreindum punkti við jaðar Breiðármerkurjökuls er jaðri Vatnajökuls fylgt, þar til kemur að framangreindum skurðpunkti við jaðar Skeiðarárjökuls. Að því leyti sem fylgt er jökuljaðri er miðað við stöðu jökuls eins og hann var við gildistöku Þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. Þjóðll., með þeim fyrirvara sem fram kemur í kafla 10.15. Sjá hnitaskrár í viðauka sem skodast skal sem hluti af úrskurði þessum.

Allur kostnaður málsaðila, annarra en fjármálaráðherra vegna íslenska ríkisins, utan þóknunar lögmannna, hefur þegar verið greiddur. Þóknun lögmannna ákvarðast svo: Bragi Björnsson hdl. og Einar Jónsson lögfr. sameiginlega 400.000 kr., Ólafur Björnsson hrl. 1.300.000 kr., Páll Arnór Pálsson hrl. 800.000 kr., er greiðist úr ríkissjóði, sbr. 17. gr. laga nr. 58/1998.

Gerður er fyrirvari um hnitasetningu annarra hluta Þjóðlendulínu að liðnum málskotsfrestum eða að fenginni dómsniðurstöðu. Þá getur skipan Þjóðlendu innan staðarmarka sveitarfélaga komið til endurskoðunar.

Karl Axelsson formaður

Allan V. Magnússon

Ragnheiður Bragadóttir

VIDAUKI

nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord
1	582486	408935	51	580330	407372	101	580836	405129	151	580768	402835
2	582455	408873	52	580304	407271	102	580819	405070	152	580751	402776
3	582379	408898	53	580304	407220	103	580785	405028	153	580718	402700
4	582278	408915	54	580254	407170	104	580751	404952	154	580718	402616
5	582219	408932	55	580254	407085	105	580726	404876	155	580734	402532
6	582160	409033	56	580229	407035	106	580701	404783	156	580802	402473
7	582084	409050	57	580245	407009	107	580675	404716	157	580861	402405
8	581949	409075	58	580279	406984	108	580684	404674	158	580878	402296
9	581848	409118	59	580338	406934	109	580718	404623	159	580869	402178
10	581789	409151	60	580406	406875	110	580743	404598	160	580810	402085
11	581671	409168	61	580473	406824	111	580785	404589	161	580777	402009
12	581569	409168	62	580541	406773	112	580819	404589	162	580751	401950
13	581468	409177	63	580600	406740	113	580861	404564	163	580726	401739
14	581392	409168	64	580633	406706	114	580895	404556	164	580684	401638
15	581325	409160	65	580675	406681	115	580920	404547	165	580684	401562
16	581283	409160	66	580650	406630	116	580945	404522	166	580675	401511
17	581240	409134	67	580608	406622	117	580971	404480	167	580650	401452
18	581224	409109	68	580541	406613	118	580987	404446	168	580625	401393
19	581215	409092	69	580507	406605	119	580987	404378	169	580583	401301
20	581173	409050	70	580557	406554	120	580987	404345	170	580549	401208
21	581139	409008	71	580600	406495	121	581013	404311	171	580549	401123
22	581089	408915	72	580616	406428	122	581021	404277	172	580557	401048
23	581030	408848	73	580633	406369	123	581021	404311	173	580616	400963
24	580987	408772	74	580642	406326	124	581055	404235	174	580625	400929
25	580971	408704	75	580701	406276	125	581080	404159	175	580667	400887
26	580945	408629	76	580743	406293	126	581122	404041	176	580667	400896
27	580912	408578	77	580794	406301	127	581122	403974	177	580684	400870
28	580861	408544	78	580836	406276	128	581114	403898	178	580718	400811
29	580810	408502	79	580844	406242	129	581089	403822	179	580743	400761
30	580768	408468	80	580853	406191	130	581072	403780	180	580709	400702
31	580718	408384	81	580827	406124	131	581046	403704	181	580667	400634
32	580684	408333	82	580836	406073	132	581080	403662	182	580642	400575
33	580659	408283	83	580853	406040	133	581106	403636	183	580591	400516
34	580625	408257	84	580878	405998	134	581181	403611	184	580557	400449
35	580583	408224	85	580903	405922	135	581181	403594	185	580549	400407
36	580541	408190	86	580920	405863	136	581181	403552	186	580532	400331
37	580507	408148	87	580920	405804	137	581181	403510	187	580465	400280
38	580498	408072	88	580928	405753	138	581148	403459	188	580431	400204
39	580490	408038	89	580928	405711	139	581122	403400	189	580397	400128
40	580431	408005	90	580945	405660	140	581089	403350	190	580372	400027
41	580431	407962	91	580962	405626	141	581055	403282	191	580347	399926
42	580406	407920	92	580971	405610	142	581021	403223	192	580338	399842
43	580380	407870	93	580979	405567	143	580987	403173	193	580338	399740
44	580380	407819	94	580979	405525	144	580945	403114	194	580355	399665
45	580355	407743	95	580979	405458	145	580895	403071	195	580363	399589
46	580330	407692	96	580979	405407	146	580878	403046	196	580380	399521
47	580355	407633	97	580979	405365	147	580827	403038	197	580380	399445
48	580380	407574	98	580937	405298	148	580794	403004	198	580380	399344
49	580355	407507	99	580903	405255	149	580768	402945	199	580380	399277
50	580330	407440	100	580861	405196	150	580768	402886	200	580380	399209

nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord
201	580406	399142	214	580456	398383	227	580380	397548	240	580312	396545
202	580422	399091	215	580456	398324	228	580422	397497	241	580250	396421
203	580406	398998	216	580456	398256	229	580422	397430	242	580250	396319
204	580439	398931	217	580482	398180	230	580389	397303	243	580229	396174
205	580465	398847	218	580532	398130	231	580338	397194	244	580229	396051
206	580482	398771	219	580515	398054	232	580313	397118	245	580229	395907
207	580456	398729	220	580465	397970	233	580313	397008	246	580229	395742
208	580439	398670	221	580414	397902	234	580321	396932	247	580188	395577
209	580431	398627	222	580372	397843	235	580330	396865	248	580188	395372
210	580439	398585	223	580321	397776	236	580338	396840	249	580167	395227
211	580473	398551	224	580288	397700	237	580355	396772	250	580106	395063
212	580482	398501	225	580296	397641	238	580373	396669	251	580106	395056
213	580465	398442	226	580304	397573	239	580373	396627			

nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord
1	582953	387698	51	588626	388866	101	590667	389489	151	592704	392365
2	583006	387692	52	588681	388897	102	590690	389567	152	592743	392453
3	583142	387662	53	588720	388959	103	590714	389676	153	592850	392453
4	583308	387672	54	588696	389006	104	590714	389754	154	592938	392453
5	583474	387682	55	588657	389053	105	590737	389824	155	593025	392434
6	583668	387653	56	588634	389100	106	590784	389879	156	593055	392463
7	583834	387633	57	588611	389146	107	590854	389941	157	593113	392511
8	583999	387633	58	588618	389193	108	590877	390011	158	593152	392589
9	584223	387643	59	588634	389240	109	590901	390073	159	593152	392657
10	584340	387643	60	588704	389263	110	590901	390112	160	593191	392735
11	584467	387672	61	588751	389287	111	590916	390175	161	593230	392833
12	584584	387731	62	588805	389287	112	590932	390237	162	593308	392920
13	584730	387740	63	588844	389279	113	590948	390284	163	593342	392971
14	584846	387740	64	588852	389240	114	590994	390338	164	593347	392979
15	584934	387760	65	588852	389201	115	591018	390361	165	593374	393033
16	585051	387760	66	588837	389170	116	591064	390385	166	593464	393066
17	585199	387760	67	588821	389115	117	591096	390447	167	593522	393105
18	585199	387760	68	588844	389100	118	591142	390478	168	593610	393154
19	585472	387697	69	588868	389139	119	591181	390502	169	593697	393242
20	585627	387697	70	588883	389154	120	591228	390548	170	593756	393300
21	585752	387697	71	588914	389162	121	591275	390580	171	593814	393436
22	585884	387713	72	588969	389162	122	591321	390611	172	593795	393582
23	586064	387736	73	589024	389123	123	591368	390642	173	593785	393680
24	586227	387775	74	589024	389100	124	591401	390655	174	593756	393738
25	586367	387814	75	589008	389045	125	591536	390730	175	593736	393816
26	586531	387884	76	588985	388998	126	591604	390768	176	593775	393914
27	586648	387916	77	588953	388967	127	591652	390768	177	593785	393914
28	586741	387931	78	588969	388936	128	591730	390788	178	593873	393943
29	586835	387962	79	589016	388889	129	591799	390837	179	593902	393991
30	586975	387986	80	589078	388881	130	591857	390837	180	593911	394060
31	587045	388025	81	589148	388905	131	591935	390846	181	593931	394099
32	587100	388079	82	589242	388913	132	591993	390934	182	593980	394157
33	587162	388126	83	589327	388889	133	592061	391022	183	593960	394225
34	587294	388165	84	589405	388881	134	592149	391100	184	593980	394303
35	587372	388188	85	589522	388897	135	592207	391197	185	594038	394391
36	587489	388219	86	589639	388920	136	592266	391246	186	594067	394507
37	587544	388282	87	589709	388975	137	592354	391285	187	594038	394605
38	587629	388321	88	589732	388991	138	592500	391343	188	593989	394731
39	587793	388352	89	589834	389006	139	592587	391421	189	593941	394731
40	587863	388375	90	589896	388991	140	592616	391508	190	593843	394702
41	587941	388430	91	589989	388975	141	592646	391635	191	593736	394673
42	588003	388469	92	590083	388998	142	592646	391771	192	593668	394634
43	588073	388508	93	590176	388998	143	592587	391869	193	593580	394605
44	588151	388515	94	590293	389029	144	592548	391947	194	593464	394585
45	588260	388539	95	590418	389045	145	592529	392034	195	593337	394615
46	588330	388585	96	590496	389123	146	592539	392102	196	593230	394654
47	588393	388640	97	590535	389170	147	592558	392190	197	593142	394673
48	588447	388671	98	590574	389224	148	592558	392268	198	592996	394741
49	588494	388733	99	590628	389294	149	592616	392297	199	592909	394790
50	588533	388788	100	590667	389372	150	592665	392317	200	592792	394848

nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord
201	592646	394907	251	588683	398402	301	590912	401333	351	592091	403056
202	592529	394965	252	588556	398441	302	591049	401314	352	592139	403115
203	592441	395033	253	588342	398500	303	591166	401265	353	592159	403154
204	592383	395082	254	588274	398470	304	591253	401226	354	592159	403193
205	592315	395170	255	588060	398509	305	591341	401177	355	592110	403232
206	592237	395170	256	587991	398558	306	591448	401129	356	592052	403271
207	592130	395170	257	587933	398675	307	591555	401129	357	591964	403290
208	592032	395150	258	587933	398733	308	591691	401158	358	591876	403290
209	591925	395189	259	587943	398792	309	591721	401216	359	591799	403310
210	591799	395238	260	587991	398879	310	591799	401294	360	591760	403319
211	591730	395257	261	588050	398986	311	591837	401362	361	591691	403339
212	591652	395325	262	588069	399084	312	591925	401430	362	591643	403349
213	591565	395364	263	588118	399201	313	592003	401469	363	591614	403339
214	591477	395374	264	588167	399317	314	592071	401518	364	591545	403310
215	591380	395403	265	588206	399434	315	592149	401537	365	591467	403319
216	591253	395452	266	588235	399561	316	592207	401547	366	591448	403368
217	591127	395569	267	588303	399649	317	592256	401606	367	591409	403407
218	591068	395608	268	588361	399814	318	592256	401684	368	591360	403407
219	591010	395656	269	588420	399931	319	592256	401732	369	591302	403407
220	590961	395725	270	588498	400067	320	592276	401800	370	591244	403378
221	590922	395764	271	588556	400155	321	592285	401859	371	591224	403349
222	590874	395958	272	588585	400223	322	592315	401898	372	591146	403319
223	590844	396075	273	588615	400340	323	592315	401966	373	591068	403290
224	590796	396172	274	588663	400398	324	592315	402063	374	591020	403261
225	590766	396260	275	588712	400486	325	592256	402122	375	590942	403251
226	590747	396367	276	588780	400554	326	592188	402122	376	590883	403241
227	590718	396465	277	588858	400681	327	592130	402063	377	590805	403261
228	590698	396542	278	588916	400778	328	592042	402063	378	590766	403280
229	590698	396718	279	588965	400895	329	591993	402122	379	590689	403290
230	590659	396903	280	588994	400934	330	591945	402161	380	590669	403339
231	590620	397078	281	589062	401012	331	591828	402219	381	590659	403378
232	590581	397224	282	589121	401041	332	591779	402297	382	590679	403417
233	590552	397419	283	589228	401099	333	591721	402394	383	590708	403456
234	590523	397526	284	589316	401177	334	591721	402482	384	590796	403553
235	590465	397604	285	589374	401245	335	591760	402540	385	590893	403611
236	590406	397652	286	589413	401275	336	591760	402589	386	590961	403670
237	590406	397701	287	589481	401255	337	591721	402647	387	591020	403719
238	590367	397779	288	589559	401216	338	591760	402735	388	591107	403806
239	590406	397857	289	589637	401177	339	591789	402755	389	591175	403865
240	590357	397925	290	589734	401177	340	591789	402803	390	591253	403923
241	590241	398013	291	589841	401206	341	591730	402852	391	591380	404020
242	590104	398091	292	589929	401245	342	591672	402862	392	591516	404079
243	589968	398149	293	590017	401294	343	591584	402891	393	591614	404108
244	589802	398237	294	590114	401343	344	591555	402959	394	591740	404147
245	589627	398324	295	590231	401411	345	591604	402979	395	591876	404166
246	589520	398383	296	590338	401430	346	591682	402979	396	591954	404157
247	589413	398412	297	590484	401430	347	591837	402969	397	592110	404127
248	589277	398402	298	590562	401421	348	591915	402969	398	592256	404127
249	589092	398383	299	590698	401391	349	591964	402998	399	592344	404108
250	588858	398402	300	590825	401362	350	592022	403027	400	592490	404098

nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord
401	592636	404118	451	594593	402716	501	595129	402735	551	596871	403543
402	592811	404118	452	594505	402716	502	595148	402764	552	596901	403524
403	592957	404108	453	594447	402667	503	595148	402764	553	596949	403504
404	593084	404108	454	594369	402647	504	595265	402735	554	596959	403465
405	593220	404118	455	594301	402647	505	595314	402764	555	596920	403446
406	593308	404127	456	594243	402579	506	595353	402852	556	596862	403417
407	593386	404137	457	594165	402501	507	595411	402920	557	596823	403387
408	593483	404157	458	594145	402394	508	595469	402979	558	596813	403329
409	593551	404166	459	594067	402326	509	595508	403027	559	596784	403261
410	593629	404186	460	593989	402375	510	595557	403066	560	596813	403183
411	593736	404186	461	593950	402443	511	595615	403086	561	596852	403154
412	593804	404166	462	593853	402453	512	595703	403105	562	596979	403144
413	593882	404137	463	593746	402443	513	595761	403164	563	597047	403212
414	593911	404215	464	593746	402355	514	595820	403212	564	597076	403212
415	593970	404225	465	593687	402258	515	595878	403280	565	597134	403173
416	594067	404186	466	593717	402219	516	595927	403339	566	597183	403193
417	594155	404157	467	593775	402209	517	595946	403436	567	597241	403222
418	594272	404137	468	593804	402170	518	595966	403524	568	597349	403232
419	594330	404147	469	593736	402151	519	596015	403582	569	597407	403290
420	594359	404166	470	593678	402151	520	595966	403680	570	597456	403339
421	594418	404196	471	593571	402141	521	595878	403719	571	597514	403387
422	594535	404205	472	593483	402141	522	595771	403709	572	597553	403436
423	594564	404147	473	593425	402122	523	595684	403719	573	597621	403495
424	594574	404050	474	593395	402092	524	595606	403777	574	597670	403524
425	594603	403962	475	593434	402054	525	595508	403826	575	597709	403553
426	594622	403874	476	593473	401976	526	595440	403894	576	597748	403592
427	594671	403806	477	593522	401907	527	595499	403904	577	597777	403650
428	594720	403709	478	593600	401839	528	595586	403894	578	597777	403709
429	594778	403621	479	593590	401781	529	595654	403845	579	597796	403767
430	594827	403611	480	593649	401684	530	595742	403826	580	597796	403826
431	594827	403553	481	593746	401615	531	595888	403777	581	597855	403796
432	594827	403465	482	593804	401625	532	595995	403709	582	597874	403738
433	594846	403397	483	593873	401645	533	596083	403650	583	597913	403680
434	594856	403349	484	593950	401645	534	596130	403639	584	597962	403660
435	594914	403251	485	593999	401625	535	596154	403643	585	598050	403650
436	594973	403173	486	594096	401596	536	596170	403650	586	598098	403680
437	595002	403134	487	594194	401567	537	596229	403699	587	598147	403689
438	595021	403047	488	594262	401576	538	596268	403699	588	598186	403680
439	595002	403027	489	594330	401654	539	596385	403689	589	598244	403660
440	594934	403066	490	594428	401761	540	596453	403709	590	598264	403660
441	594885	403105	491	594515	401888	541	596511	403728	591	598332	403689
442	594846	403066	492	594593	401976	542	596599	403767	592	598361	403709
443	594846	403027	493	594661	402044	543	596638	403796	593	598420	403738
444	594866	402969	494	594739	402122	544	596667	403796	594	598449	403738
445	594905	402910	495	594798	402239	545	596706	403777	595	598478	403709
446	594856	402862	496	594875	402355	546	596725	403738	596	598556	403680
447	594788	402842	497	594944	402424	547	596725	403709	597	598595	403689
448	594768	402774	498	594992	402492	548	596755	403650	598	598644	403709
449	594749	402706	499	595060	402560	549	596764	403621	599	598692	403728
450	594681	402667	500	595119	402657	550	596803	403563	600	598770	403709

nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord
601	598858	403680	651	601750	403787	701	602441	401800	751	600727	399629
602	598906	403650	652	601837	403777	702	602392	401732	752	600756	399561
603	598965	403641	653	601837	403699	703	602421	401674	753	600756	399502
604	599072	403602	654	601837	403621	704	602392	401615	754	600727	399464
605	599121	403602	655	601818	403543	705	602412	401576	755	600737	399376
606	599160	403621	656	601798	403446	706	602383	401528	756	600737	399337
607	599199	403660	657	601779	403358	707	602363	401411	757	600776	399308
608	599238	403680	658	601730	403300	708	602314	401372	758	600864	399327
609	599257	403680	659	601662	403251	709	602256	401323	759	600932	399376
610	599325	403689	660	601613	403222	710	602188	401265	760	601029	399454
611	599413	403689	661	601604	403154	711	602120	401206	761	601107	399502
612	599510	403660	662	601604	403066	712	602042	401148	762	601165	399541
613	599549	403660	663	601633	402998	713	601983	401090	763	601282	399600
614	599608	403660	664	601652	402949	714	601954	401031	764	601331	399649
615	599666	403611	665	601720	402901	715	601886	400982	765	601409	399687
616	599734	403572	666	601701	402871	716	601808	400944	766	601487	399707
617	599831	403524	667	601701	402803	717	601750	400885	767	601574	399736
618	599939	403543	668	601633	402784	718	601691	400856	768	601662	399785
619	599997	403534	669	601613	402725	719	601574	400827	769	601750	399863
620	600075	403485	670	601604	402618	720	601487	400788	770	601837	399921
621	600153	403485	671	601633	402560	721	601399	400768	771	601944	399989
622	600270	403465	672	601681	402540	722	601341	400749	772	602032	400057
623	600377	403456	673	601750	402550	723	601292	400710	773	602100	400116
624	600435	403426	674	601769	402638	724	601224	400690	774	602168	400194
625	600484	403417	675	601769	402725	725	601136	400700	775	602266	400252
626	600552	403407	676	601808	402755	726	601068	400642	776	602363	400340
627	600630	403426	677	601866	402755	727	601068	400574	777	602421	400389
628	600727	403407	678	601886	402725	728	601058	400515	778	602509	400457
629	600756	403378	679	601925	402696	729	601010	400505	779	602626	400535
630	600815	403339	680	602003	402686	730	600951	400476	780	602665	400583
631	600873	403300	681	602081	402725	731	600912	400427	781	602743	400642
632	600922	403280	682	602100	402784	732	600903	400369	782	602811	400681
633	600951	403232	683	602129	402852	733	600873	400359	783	602850	400710
634	601029	403280	684	602188	402920	734	600795	400330	784	602869	400768
635	601088	403339	685	602198	402901	735	600747	400301	785	602899	400797
636	601136	403368	686	602159	402842	736	600679	400272	786	602918	400856
637	601165	403397	687	602178	402764	737	600640	400272	787	602947	400934
638	601175	403485	688	602246	402696	738	600581	400252	788	602967	401002
639	601204	403514	689	602275	402638	739	600542	400194	789	602986	401060
640	601243	403524	690	602285	402570	740	600523	400135	790	603035	401138
641	601311	403514	691	602266	402521	741	600494	400067	791	603064	401187
642	601360	403475	692	602305	402462	742	600494	399989	792	603103	401265
643	601399	403475	693	602305	402375	743	600464	399921	793	603132	401352
644	601428	403485	694	602305	402307	744	600464	399834	794	603181	401411
645	601458	403553	695	602334	402239	745	600474	399746	795	603249	401508
646	601565	403572	696	602363	402180	746	600494	399687	796	603298	401557
647	601594	403660	697	602431	402112	747	600533	399639	797	603317	401596
648	601604	403719	698	602441	402054	748	600571	399629	798	603317	401635
649	601633	403777	699	602470	401966	749	600659	399610	799	603337	401693
650	601691	403787	700	602451	401878	750	600679	399629	800	603385	401732

nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord
801	603415	401781	851	603678	401148	901	606550	400953	951	602324	397205
802	603473	401849	852	603736	401138	902	606530	400885	952	602314	397146
803	603512	401927	853	603833	401109	903	606462	400836	953	602324	397078
804	603561	401966	854	603911	401109	904	606394	400797	954	602334	397010
805	603619	402015	855	603999	401080	905	606326	400739	955	602324	396951
806	603707	402044	856	604086	401060	906	606209	400651	956	602285	396903
807	603794	402092	857	604155	401041	907	606092	400593	957	602236	396844
808	603853	402112	858	604223	401041	908	605985	400486	958	602188	396805
809	603921	402141	859	604262	401060	909	605868	400389	959	602149	396747
810	603989	402190	860	604320	401070	910	605771	400301	960	602139	396689
811	604018	402258	861	604301	401031	911	605664	400223	961	602149	396630
812	604057	402316	862	604320	401002	912	605528	400126	962	602100	396552
813	604067	402346	863	604369	400982	913	605401	400009	963	602081	396484
814	604077	402414	864	604349	400885	914	605284	399941	964	602051	396396
815	604125	402424	865	604369	400827	915	605148	399863	965	601993	396338
816	604174	402404	866	604437	400797	916	604963	399746	966	601964	396270
817	604242	402385	867	604554	400807	917	604758	399658	967	601954	396241
818	604301	402336	868	604603	400827	918	604661	399600	968	601935	396163
819	604291	402316	869	604671	400866	919	604534	399473	969	601935	396163
820	604262	402268	870	604719	400885	920	604408	399366	970	601915	396114
821	604233	402209	871	604788	400905	921	604320	399279	971	601876	396046
822	604223	402170	872	604875	400885	922	604233	399249	972	601876	395978
823	604203	402112	873	604934	400836	923	604106	399220	973	601847	395910
824	604184	402044	874	605021	400778	924	604009	399152	974	601818	395822
825	604174	401985	875	605138	400729	925	603970	399123	975	601789	395744
826	604174	401927	876	605245	400720	926	603853	399006	976	601750	395637
827	604174	401878	877	605352	400720	927	603746	398909	977	601711	395530
828	604203	401849	878	605420	400749	928	603619	398840	978	601662	395432
829	604233	401761	879	605528	400788	929	603463	398743	979	601623	395345
830	604262	401713	880	605605	400797	930	603346	398636	980	601604	395296
831	604301	401703	881	605605	400875	931	603298	398548	981	601633	395257
832	604379	401645	882	605635	400914	932	603269	398431	982	601594	395189
833	604427	401596	883	605683	400963	933	603210	398334	983	601555	395092
834	604427	401537	884	605742	400992	934	603123	398285	984	601545	395033
835	604349	401508	885	605810	400992	935	603035	398198	985	601535	394965
836	604281	401469	886	605907	400973	936	602938	398110	986	601516	394848
837	604203	401469	887	605995	400963	937	602918	398032	987	601458	394770
838	604086	401469	888	606083	400982	938	602879	397964	988	601428	394702
839	603999	401450	889	606160	401012	939	602860	397915	989	601448	394566
840	603911	401450	890	606248	401051	940	602830	397867	990	601409	394498
841	603794	401479	891	606306	401090	941	602840	397760	991	601409	394400
842	603678	401499	892	606345	401148	942	602840	397701	992	601380	394303
843	603609	401479	893	606394	401197	943	602811	397633	993	601370	394235
844	603561	401421	894	606443	401265	944	602782	397565	994	601370	394176
845	603531	401362	895	606462	401265	945	602665	397506	995	601350	394118
846	603561	401323	896	606433	401158	946	602606	397506	996	601350	394050
847	603668	401323	897	606423	401090	947	602529	397458	997	601321	393952
848	603697	401284	898	606394	401012	948	602470	397419	998	601292	393865
849	603765	401236	899	606423	400973	949	602421	397341	999	601243	393797
850	603736	401187	900	606491	400973	950	602373	397263	1000	601195	393738

nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord
1001	601107	393651	1051	602188	392229	1101	603619	393865	1151	605196	397399
1002	601107	393592	1052	602227	392219	1102	603658	393914	1152	605274	397467
1003	601039	393505	1053	602285	392180	1103	603697	394001	1153	605381	397536
1004	601019	393446	1054	602334	392161	1104	603707	394079	1154	605489	397594
1005	600941	393329	1055	602392	392141	1105	603736	394147	1155	605586	397643
1006	600932	393271	1056	602431	392132	1106	603746	394245	1156	605732	397691
1007	600893	393183	1057	602470	392132	1107	603785	394342	1157	605839	397721
1008	600854	393154	1058	602490	392180	1108	603824	394449	1158	605985	397789
1009	600805	393096	1059	602509	392180	1109	603833	394488	1159	606102	397799
1010	600766	393096	1060	602548	392132	1110	603794	394556	1160	606229	397847
1011	600747	393057	1061	602577	392161	1111	603794	394624	1161	606316	397876
1012	600766	393018	1062	602606	392161	1112	603843	394712	1162	606404	397945
1013	600795	392979	1063	602665	392132	1113	603872	394800	1163	606472	398013
1014	600834	392950	1064	602694	392112	1114	603892	394916	1164	606569	398061
1015	600854	392891	1065	602723	392122	1115	603901	395053	1165	606657	398071
1016	600893	392842	1066	602753	392141	1116	603901	395131	1166	606745	398081
1017	600932	392813	1067	602782	392190	1117	603863	395199	1167	606832	398110
1018	600941	392745	1068	602811	392219	1118	603863	395286	1168	606871	398110
1019	600961	392706	1069	602850	392249	1119	603901	395374	1169	606949	398110
1020	600980	392648	1070	602928	392258	1120	603931	395432	1170	606930	398032
1021	601039	392599	1071	602947	392278	1121	603979	395501	1171	606920	397964
1022	601088	392570	1072	603006	392278	1122	603989	395579	1172	606949	397915
1023	601156	392541	1073	603074	392278	1123	604018	395666	1173	606978	397876
1024	601204	392511	1074	603113	392278	1124	604048	395725	1174	606978	397818
1025	601253	392502	1075	603181	392287	1125	604077	395783	1175	607008	397769
1026	601302	392472	1076	603198	392300	1126	604096	395832	1176	607066	397837
1027	601350	392463	1077	603220	392278	1127	604135	395880	1177	607115	397886
1028	601380	392443	1078	603259	392239	1128	604164	395929	1178	607163	397906
1029	601399	392424	1079	603308	392219	1129	604184	395997	1179	607212	397906
1030	601458	392365	1080	603346	392219	1130	604203	396046	1180	607231	397876
1031	601487	392326	1081	603356	392239	1131	604233	396075	1181	607290	397828
1032	601506	392297	1082	603405	392307	1132	604301	396104	1182	607358	397847
1033	601574	392258	1083	603424	392365	1133	604359	396163	1183	607436	397847
1034	601613	392278	1084	603434	392434	1134	604408	396211	1184	607475	397837
1035	601701	392307	1085	603444	392541	1135	604476	396260	1185	607621	397818
1036	601730	392326	1086	603463	392619	1136	604544	396309	1186	607621	397779
1037	601759	392326	1087	603493	392687	1137	604573	396367	1187	607631	397721
1038	601779	392307	1088	603502	392774	1138	604632	396455	1188	607650	397662
1039	601808	392336	1089	603493	392833	1139	604671	396523	1189	607679	397555
1040	601818	392336	1090	603483	392920	1140	604719	396581	1190	607679	397467
1041	601876	392336	1091	603483	392998	1141	604758	396611	1191	607689	397399
1042	601896	392307	1092	603483	393076	1142	604817	396659	1192	607670	397370
1043	601915	392278	1093	603473	393164	1143	604856	396689	1193	607621	397351
1044	601954	392249	1094	603512	393222	1144	604924	396766	1194	607572	397331
1045	601993	392219	1095	603522	393290	1145	604992	396903	1195	607533	397321
1046	602022	392219	1096	603531	393378	1146	605011	396971	1196	607475	397273
1047	602081	392249	1097	603570	393495	1147	605002	397059	1197	607475	397205
1048	602110	392287	1098	603570	393592	1148	605031	397146	1198	607485	397107
1049	602149	392268	1099	603600	393699	1149	605060	397214	1199	607504	397010
1050	602159	392239	1100	603609	393787	1150	605109	397312	1200	607475	396942

nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord
1201	607397	396912	1251	607952	396065	1301	607923	394897	1351	609403	395802
1202	607329	396864	1252	608020	396085	1302	608001	394916	1352	609335	395783
1203	607241	396825	1253	608088	396114	1303	608049	394936	1353	609276	395783
1204	607231	396766	1254	608166	396134	1304	608118	394975	1354	609247	395754
1205	607300	396708	1255	608215	396134	1305	608186	394985	1355	609169	395744
1206	607329	396708	1256	608264	396124	1306	608273	394994	1356	609111	395705
1207	607387	396679	1257	608293	396095	1307	608380	395004	1357	609081	395647
1208	607465	396650	1258	608361	396065	1308	608468	395043	1358	609081	395579
1209	607543	396640	1259	608410	396124	1309	608526	395111	1359	609081	395510
1210	607494	396620	1260	608497	396095	1310	608604	395179	1360	609120	395462
1211	607416	396620	1261	608585	396065	1311	608643	395247	1361	609140	395384
1212	607329	396659	1262	608643	396056	1312	608692	395316	1362	609091	395345
1213	607231	396718	1263	608721	396095	1313	608731	395374	1363	609033	395286
1214	607154	396689	1264	608760	396124	1314	608760	395471	1364	608955	395257
1215	607154	396650	1265	608799	396153	1315	608789	395540	1365	608896	395228
1216	607095	396620	1266	608819	396124	1316	608819	395598	1366	608877	395170
1217	607008	396630	1267	608848	396065	1317	608867	395637	1367	608848	395121
1218	606920	396640	1268	608887	396036	1318	608887	395647	1368	608848	395053
1219	606832	396620	1269	608926	395997	1319	608935	395715	1369	608819	394994
1220	606861	396533	1270	608906	395949	1320	608965	395773	1370	608780	394926
1221	606959	396445	1271	608828	395919	1321	608984	395851	1371	608750	394868
1222	607008	396387	1272	608789	395890	1322	609004	395900	1372	608702	394770
1223	607066	396357	1273	608721	395871	1323	609043	395958	1373	608634	394731
1224	607144	396348	1274	608634	395871	1324	609072	395997	1374	608565	394663
1225	607212	396348	1275	608565	395871	1325	609081	395997	1375	608526	394585
1226	607241	396299	1276	608497	395812	1326	609130	395997	1376	608507	394478
1227	607154	396250	1277	608468	395744	1327	609179	396007	1377	608497	394410
1228	607124	396211	1278	608526	395686	1328	609218	396056	1378	608468	394342
1229	607115	396153	1279	608497	395617	1329	609237	396046	1379	608449	394264
1230	607144	396095	1280	608449	395656	1330	609257	396036	1380	608468	394206
1231	607193	396036	1281	608400	395695	1331	609276	396017	1381	608497	394147
1232	607212	396017	1282	608332	395686	1332	609344	395997	1382	608595	394128
1233	607270	395949	1283	608291	395629	1333	609344	395958	1383	608643	394157
1234	607270	395890	1284	608266	395618	1334	609315	395900	1384	608702	394225
1235	607212	395832	1285	608215	395608	1335	609364	395890	1385	608780	394293
1236	607212	395773	1286	608166	395549	1336	609413	395910	1386	608867	394381
1237	607241	395725	1287	608118	395491	1337	609451	395939	1387	608965	394449
1238	607300	395705	1288	608059	395432	1338	609481	395968	1388	609023	394527
1239	607387	395734	1289	607991	395364	1339	609490	396017	1389	609081	394585
1240	607475	395783	1290	607913	395316	1340	609549	396065	1390	609169	394654
1241	607494	395871	1291	607835	395257	1341	609636	396095	1391	609247	394722
1242	607504	395939	1292	607767	395218	1342	609695	396104	1392	609296	394790
1243	607475	395987	1293	607709	395189	1343	609714	396104	1393	609374	394887
1244	607455	396056	1294	607650	395101	1344	609685	396075	1394	609374	394936
1245	607533	396036	1295	607650	395043	1345	609607	396036	1395	609403	394994
1246	607592	396017	1296	607640	394994	1346	609549	395997	1396	609461	395053
1247	607660	396017	1297	607709	394965	1347	609529	395958	1397	609510	395082
1248	607728	396017	1298	607777	394985	1348	609520	395910	1398	609549	395101
1249	607816	396026	1299	607816	394955	1349	609490	395871	1399	609559	395053
1250	607903	396056	1300	607884	394907	1350	609451	395841	1400	609607	395033

nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord
1401	609724	395043	1451	610415	394654	1501	607017	393621	1551	603716	391041
1402	609783	395092	1452	610406	394595	1502	606978	393602	1552	603658	391012
1403	609851	395140	1453	610386	394566	1503	606930	393563	1553	603570	390983
1404	609899	395140	1454	610338	394527	1504	606832	393553	1554	603541	390905
1405	609938	395150	1455	610308	394537	1505	606764	393495	1555	603541	390827
1406	609997	395170	1456	610250	394527	1506	606676	393456	1556	603590	390768
1407	610075	395199	1457	610191	394517	1507	606589	393397	1557	603629	390739
1408	610114	395277	1458	610104	394507	1508	606501	393378	1558	603678	390700
1409	610104	395316	1459	610055	394478	1509	606472	393359	1559	603755	390661
1410	610065	395374	1460	610006	394469	1510	606394	393388	1560	603775	390613
1411	610006	395384	1461	610045	394391	1511	606316	393378	1561	603804	390554
1412	609948	395384	1462	610114	394371	1512	606248	393349	1562	603804	390476
1413	609938	395423	1463	610191	394361	1513	606141	393290	1563	603775	390408
1414	609987	395462	1464	610201	394303	1514	606073	393232	1564	603726	390340
1415	610026	395501	1465	610191	394274	1515	606024	393164	1565	603726	390282
1416	610094	395559	1466	610123	394245	1516	605966	393096	1566	603775	390223
1417	610153	395608	1467	610065	394225	1517	605878	393057	1567	603804	390165
1418	610201	395666	1468	610006	394215	1518	605820	392969	1568	603804	390106
1419	610201	395744	1469	609929	394264	1519	605761	392911	1569	603804	390038
1420	610211	395812	1470	609880	394293	1520	605703	392833	1570	603814	389970
1421	610230	395880	1471	609783	394274	1521	605615	392735	1571	603833	389892
1422	610260	395949	1472	609724	394235	1522	605557	392677	1572	603853	389814
1423	610289	396017	1473	609685	394147	1523	605469	392609	1573	603833	389756
1424	610328	396046	1474	609695	394079	1524	605294	392424	1574	603872	389727
1425	610357	396075	1475	609627	394060	1525	605206	392326	1575	603911	389697
1426	610396	396114	1476	609500	394001	1526	605119	392297	1576	603921	389639
1427	610415	396095	1477	609442	393952	1527	605050	392210	1577	603921	389610
1428	610415	396095	1478	609344	393904	1528	604973	392151	1578	603979	389590
1429	610357	396056	1479	609237	393904	1529	604914	392064	1579	604009	389629
1430	610338	395978	1480	609072	393865	1530	604856	392005	1580	604067	389610
1431	610338	395880	1481	608955	393816	1531	604797	391947	1581	604096	389551
1432	610338	395822	1482	608789	393777	1532	604758	391888	1582	604125	389464
1433	610328	395754	1483	608585	393719	1533	604758	391820	1583	604125	389405
1434	610396	395695	1484	608449	393690	1534	604768	391742	1584	604125	389347
1435	610425	395676	1485	608371	393690	1535	604749	391655	1585	604174	389259
1436	610425	395608	1486	608234	393670	1536	604680	391606	1586	604242	389172
1437	610367	395540	1487	608147	393690	1537	604622	391567	1587	604359	389084
1438	610347	395471	1488	608020	393719	1538	604593	391538	1588	604495	389035
1439	610328	395403	1489	607913	393709	1539	604564	391479	1589	604564	389055
1440	610308	395306	1490	607874	393719	1540	604486	391440	1590	604680	389113
1441	610279	395238	1491	607825	393738	1541	604418	391372	1591	604690	389201
1442	610230	395150	1492	607757	393758	1542	604349	391304	1592	604680	389347
1443	610221	395111	1493	607670	393719	1543	604262	391216	1593	604680	389464
1444	610269	395111	1494	607621	393680	1544	604203	391187	1594	604700	389590
1445	610308	395053	1495	607543	393670	1545	604096	391138	1595	604719	389678
1446	610367	395024	1496	607426	393660	1546	604009	391100	1596	604749	389834
1447	610347	394946	1497	607348	393670	1547	603950	391080	1597	604788	389941
1448	610376	394868	1498	607241	393670	1548	603863	391070	1598	604817	390048
1449	610406	394809	1499	607154	393651	1549	603804	391080	1599	604856	390175
1450	610425	394722	1500	607066	393631	1550	603755	391070	1600	604914	390243

nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord
1601	604963	390321	1651	609520	391713	1701	611555	390924	1751	611769	390992
1602	605050	390428	1652	609617	391655	1702	611594	390953	1752	611691	390973
1603	605099	390486	1653	609724	391596	1703	611623	390973	1753	611633	390944
1604	605158	390554	1654	609851	391508	1704	611671	390983	1754	611603	390915
1605	605226	390632	1655	609987	391450	1705	611730	391012	1755	611555	390895
1606	605274	390720	1656	610045	391392	1706	611779	391022	1756	611525	390866
1607	605343	390807	1657	610153	391343	1707	611818	391051	1757	611486	390856
1608	605411	390866	1658	610240	391333	1708	611886	391080	1758	611438	390837
1609	605489	390944	1659	610318	391304	1709	611954	391109	1759	611399	390827
1610	605547	391012	1660	610454	391265	1710	611983	391129	1760	611340	390837
1611	605596	391100	1661	610464	391236	1711	612012	391207	1761	611263	390837
1612	605664	391168	1662	610474	391207	1712	612061	391255	1762	611214	390827
1613	605683	391265	1663	610386	391216	1713	612100	391304	1763	611194	390807
1614	605722	391304	1664	610289	391236	1714	612129	391333	1764	611146	390807
1615	605781	391353	1665	610172	391246	1715	612207	391362	1765	611058	390817
1616	605849	391392	1666	610055	391255	1716	612256	391392	1766	610990	390827
1617	605966	391421	1667	609968	391255	1717	612304	391421	1767	610941	390827
1618	606092	391460	1668	609909	391246	1718	612343	391431	1768	610922	390788
1619	606170	391528	1669	609831	391216	1719	612373	391431	1769	610883	390778
1620	606277	391596	1670	609783	391216	1720	612421	391450	1770	610815	390778
1621	606394	391655	1671	609695	391216	1721	612489	391479	1771	610785	390749
1622	606414	391703	1672	609636	391168	1722	612528	391479	1772	610717	390739
1623	606521	391771	1673	609646	391100	1723	612596	391538	1773	610708	390671
1624	606676	391820	1674	609705	391070	1724	612674	391586	1774	610708	390671
1625	606803	391859	1675	609792	391051	1725	612694	391596	1775	610698	390632
1626	606930	391917	1676	609880	391070	1726	612684	391538	1776	610659	390632
1627	607046	391947	1677	609948	391070	1727	612645	391528	1777	610600	390583
1628	607154	391966	1678	610055	391070	1728	612596	391479	1778	610600	390554
1629	607280	392025	1679	610104	391070	1729	612587	391431	1779	610649	390525
1630	607397	392064	1680	610162	391070	1730	612587	391401	1780	610678	390496
1631	607543	392122	1681	610260	391070	1731	612558	391362	1781	610649	390447
1632	607640	392122	1682	610308	391061	1732	612489	391343	1782	610600	390447
1633	607777	392151	1683	610347	391041	1733	612450	391294	1783	610542	390467
1634	607894	392151	1684	610425	391022	1734	612421	391265	1784	610484	390418
1635	608040	392141	1685	610464	391022	1735	612363	391265	1785	610435	390398
1636	608098	392102	1686	610493	391022	1736	612324	391304	1786	610396	390360
1637	608176	392034	1687	610532	391022	1737	612285	391323	1787	610376	390321
1638	608303	391947	1688	610600	390983	1738	612236	391304	1788	610367	390262
1639	608400	391888	1689	610649	390944	1739	612207	391265	1789	610338	390233
1640	608536	391771	1690	610737	390895	1740	612197	391236	1790	610308	390175
1641	608643	391713	1691	610824	390856	1741	612158	391216	1791	610308	390136
1642	608770	391655	1692	610873	390846	1742	612100	391187	1792	610240	390175
1643	608774	391647	1693	611000	390866	1743	612100	391158	1793	610172	390243
1644	608828	391674	1694	611078	390846	1744	612080	391100	1794	610172	390321
1645	608896	391684	1695	611155	390837	1745	612041	391090	1795	610221	390360
1646	608974	391684	1696	611243	390856	1746	612003	391070	1796	610308	390447
1647	609091	391693	1697	611311	390866	1747	611954	391070	1797	610338	390506
1648	609237	391713	1698	611428	390876	1748	611905	391061	1798	610406	390574
1649	609325	391732	1699	611477	390895	1749	611876	391031	1799	610445	390642
1650	609413	391742	1700	611516	390924	1750	611827	391012	1800	610464	390700

nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord
1801	610474	390817	1851	609636	389512	1901	607455	388354	1951	608556	387166
1802	610406	390876	1852	609578	389503	1902	607416	388256	1952	608634	387185
1803	610347	390905	1853	609500	389512	1903	607387	388188	1953	608731	387185
1804	610289	390905	1854	609442	389512	1904	607358	388130	1954	608809	387185
1805	610221	390885	1855	609374	389532	1905	607329	388052	1955	608916	387156
1806	610172	390885	1856	609286	389571	1906	607300	387984	1956	608994	387195
1807	610104	390876	1857	609228	389581	1907	607300	387886	1957	609062	387263
1808	610026	390846	1858	609150	389590	1908	607300	387808	1958	609159	387322
1809	609977	390827	1859	609081	389590	1909	607280	387692	1959	609218	387351
1810	609958	390807	1860	609023	389561	1910	607300	387604	1960	609266	387390
1811	609948	390730	1861	609023	389503	1911	607261	387458	1961	609286	387390
1812	609899	390681	1862	609052	389444	1912	607212	387400	1962	609344	387370
1813	609870	390642	1863	609111	389415	1913	607212	387351	1963	609510	387361
1814	609841	390583	1864	609179	389396	1914	607173	387312	1964	609617	387390
1815	609841	390525	1865	609237	389366	1915	607154	387215	1965	609675	387429
1816	609841	390496	1866	609286	389327	1916	607095	387117	1966	609773	387487
1817	609890	390496	1867	609247	389269	1917	607076	387020	1967	609851	387526
1818	609929	390467	1868	609257	389211	1918	606978	386942	1968	609968	387594
1819	609968	390418	1869	609218	389152	1919	606959	386893	1969	610055	387643
1820	610006	390350	1870	609140	389152	1920	606930	386815	1970	610162	387662
1821	609968	390321	1871	609091	389201	1921	606930	386737	1971	610250	387692
1822	609929	390330	1872	609013	389240	1922	606891	386640	1972	610357	387721
1823	609860	390321	1873	608916	389269	1923	606881	386582	1973	610484	387731
1824	609802	390291	1874	608819	389298	1924	606881	386504	1974	610552	387760
1825	609734	390291	1875	608702	389288	1925	606920	386465	1975	610532	387721
1826	609675	390291	1876	608614	389259	1926	606949	386445	1976	610503	387672
1827	609646	390291	1877	608536	389230	1927	606978	386377	1977	610503	387623
1828	609598	390282	1878	608468	389201	1928	607008	386377	1978	610484	387565
1829	609578	390233	1879	608458	389191	1929	607066	386338	1979	610445	387546
1830	609529	390194	1880	608351	389211	1930	607105	386328	1980	610367	387536
1831	609490	390136	1881	608293	389172	1931	607154	386328	1981	610260	387575
1832	609451	390087	1882	608244	389142	1932	607202	386319	1982	610221	387536
1833	609432	390058	1883	608176	389142	1933	607222	386319	1983	610172	387487
1834	609422	389999	1884	608098	389142	1934	607280	386319	1984	610123	387429
1835	609422	389960	1885	607991	389142	1935	607368	386319	1985	610075	387370
1836	609471	389960	1886	607913	389123	1936	607455	386367	1986	610045	387312
1837	609520	389999	1887	607884	389094	1937	607543	386387	1987	609938	387253
1838	609578	390009	1888	607845	389074	1938	607631	386406	1988	609890	387195
1839	609636	390009	1889	607796	389065	1939	607718	386445	1989	609812	387146
1840	609656	389990	1890	607777	389026	1940	607806	386494	1990	609734	387098
1841	609627	389960	1891	607786	388977	1941	607884	386533	1991	609646	387030
1842	609627	389931	1892	607767	388909	1942	607962	386601	1992	609529	386981
1843	609598	389824	1893	607738	388860	1943	608020	386669	1993	609490	386913
1844	609627	389775	1894	607679	388802	1944	608098	386757	1994	609403	386845
1845	609666	389688	1895	607679	388743	1945	608176	386845	1995	609354	386786
1846	609724	389658	1896	607631	388656	1946	608254	386932	1996	609315	386708
1847	609773	389600	1897	607621	388587	1947	608303	386991	1997	609374	386669
1848	609802	389542	1898	607582	388539	1948	608371	387049	1998	609549	386737
1849	609773	389522	1899	607553	388480	1949	608429	387078	1999	609656	386786
1850	609705	389522	1900	607504	388432	1950	608507	387137	2000	609724	386786

nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord
2001	609831	386737	2051	612110	386835	2101	611039	385043	2151	612280	385449
2002	609880	386757	2052	612032	386767	2102	611116	385092	2152	612249	385414
2003	609968	386825	2053	611973	386737	2103	611175	385121	2153	612223	385378
2004	610045	386845	2054	611905	386698	2104	611204	385131	2154	612196	385351
2005	610153	386903	2055	611798	386650	2105	611292	385150	2155	612169	385338
2006	610250	386961	2056	611759	386601	2106	611340	385180	2156	612143	385338
2007	610289	386991	2057	611671	386552	2107	611330	385178	2157	612116	385316
2008	610357	387020	2058	611603	386494	2108	611330	385178	2158	612094	385285
2009	610445	386991	2059	611545	386436	2109	611334	385187	2159	612076	385258
2010	610561	386991	2060	611486	386348	2110	611352	385200	2160	612054	385218
2011	610659	387020	2061	611438	386280	2111	611370	385200	2161	612049	385192
2012	610746	387000	2062	611409	386192	2112	611343	385138	2162	612036	385152
2013	610756	386942	2063	611350	386114	2113	611343	385112	2163	612027	385129
2014	610815	386893	2064	611301	386027	2114	611361	385080	2164	612036	385085
2015	610922	386874	2065	611263	385939	2115	611383	385058	2165	612023	385063
2016	610990	386874	2066	611224	385851	2116	611383	385032	2166	612009	385049
2017	611039	386922	2067	611175	385764	2117	611387	385005	2167	611992	385018
2018	611136	386961	2068	611107	385676	2118	611396	384978	2168	611956	384992
2019	611243	386961	2069	611029	385588	2119	611423	384947	2169	611921	384956
2020	611301	387020	2070	610941	385511	2120	611459	384943	2170	611894	384925
2021	611360	387068	2071	610844	385442	2121	611481	384983	2171	611867	384912
2022	611506	387098	2072	610756	385355	2122	611534	385018	2172	611836	384903
2023	611603	387137	2073	610659	385296	2123	611592	385036	2173	611823	384894
2024	611681	387156	2074	610581	385248	2124	611663	385085	2174	611796	384898
2025	611779	387205	2075	610532	385180	2125	611712	385138	2175	611783	384889
2026	611827	387263	2076	610474	385092	2126	611725	385134	2176	611761	384881
2027	611856	387322	2077	610474	385024	2127	611747	385152	2177	611730	384872
2028	611876	387341	2078	610415	384956	2128	611778	385160	2178	611698	384845
2029	611944	387341	2079	610415	384878	2129	611814	385178	2179	611676	384818
2030	612032	387322	2080	610376	384800	2130	611836	385196	2180	611663	384792
2031	612080	387322	2081	610376	384693	2131	611890	385205	2181	611650	384774
2032	612129	387370	2082	610357	384615	2132	611916	385254	2182	611645	384743
2033	612149	387429	2083	610376	384537	2133	611930	385285	2183	611636	384712
2034	612149	387468	2084	610445	384498	2134	611965	385325	2184	611623	384676
2035	612188	387487	2085	610484	384459	2135	611992	385360	2185	611605	384650
2036	612226	387487	2086	610552	384440	2136	612027	385378	2186	611596	384601
2037	612265	387497	2087	610600	384410	2137	612049	385391	2187	611583	384570
2038	612314	387516	2088	610669	384362	2138	612067	385431	2188	611574	384538
2039	612382	387516	2089	610776	384332	2139	612089	385467	2189	611570	384498
2040	612405	387503	2090	610815	384303	2140	612107	385489	2190	611543	384441
2041	612411	387487	2091	610815	384449	2141	612134	385511	2191	611561	384405
2042	612402	387458	2092	610795	384537	2142	612156	385525	2192	611565	384392
2043	612373	387419	2093	610727	384595	2143	612192	385538	2193	611605	384418
2044	612343	387370	2094	610649	384654	2144	612232	385574	2194	611619	384441
2045	612314	387302	2095	610659	384741	2145	612232	385551	2195	611667	384498
2046	612285	387224	2096	610766	384810	2146	612236	385534	2196	611716	384538
2047	612256	387146	2097	610805	384829	2147	612272	385525	2197	611738	384570
2048	612207	387049	2098	610873	384878	2148	612307	385511	2198	611747	384614
2049	612188	386981	2099	610941	384956	2149	612312	385498	2199	611774	384632
2050	612158	386903	2100	611000	385004	2150	612312	385480	2200	611796	384658

nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord
2201	611810	384712	2251	612098	384365	2301	613062	384587	2351	614089	385258
2202	611823	384725	2252	612143	384383	2302	613098	384570	2352	614102	385285
2203	611854	384725	2253	612196	384405	2303	613107	384538	2353	614111	385312
2204	611881	384747	2254	612214	384432	2304	613129	384512	2354	614138	385325
2205	611898	384752	2255	612249	384445	2305	613156	384507	2355	614178	385320
2206	611921	384752	2256	612289	384472	2306	613182	384561	2356	614178	385289
2207	611943	384752	2257	612312	384485	2307	613182	384596	2357	614178	385258
2208	611961	384756	2258	612329	384498	2308	613209	384636	2358	614151	385240
2209	611996	384761	2259	612365	384530	2309	613209	384663	2359	614124	385205
2210	612023	384774	2260	612383	384538	2310	613191	384676	2360	614124	385178
2211	612041	384778	2261	612400	384556	2311	613196	384725	2361	614151	385165
2212	612049	384778	2262	612427	384565	2312	613218	384756	2362	614164	385134
2213	612076	384778	2263	612454	384592	2313	613227	384778	2363	614164	385103
2214	612103	384787	2264	612449	384618	2314	613249	384809	2364	614151	385080
2215	612134	384796	2265	612449	384650	2315	613271	384827	2365	614133	385045
2216	612156	384805	2266	612472	384658	2316	613293	384836	2366	614120	385005
2217	612169	384796	2267	612507	384654	2317	613329	384858	2367	614120	384974
2218	612169	384765	2268	612543	384658	2318	613360	384872	2368	614120	384934
2219	612143	384734	2269	612569	384667	2319	613391	384872	2369	614115	384889
2220	612121	384712	2270	612587	384685	2320	613405	384889	2370	614115	384854
2221	612121	384681	2271	612596	384685	2321	613440	384912	2371	614111	384818
2222	612125	384685	2272	612618	384703	2322	613476	384925	2372	614093	384783
2223	612129	384663	2273	612623	384725	2323	613511	384925	2373	614067	384769
2224	612129	384632	2274	612667	384738	2324	613556	384921	2374	614067	384734
2225	612129	384618	2275	612680	384752	2325	613582	384898	2375	614044	384694
2226	612112	384610	2276	612694	384778	2326	613622	384894	2376	614040	384645
2227	612072	384605	2277	612720	384792	2327	613662	384921	2377	614031	384578
2228	612045	384596	2278	612734	384809	2328	613693	384925	2378	614013	384525
2229	612023	384578	2279	612760	384814	2329	613756	384903	2379	613991	384507
2230	612018	384552	2280	612778	384814	2330	613796	384912	2380	614000	384458
2231	612005	384547	2281	612800	384814	2331	613813	384934	2381	613991	384418
2232	611965	384525	2282	612796	384792	2332	613853	384969	2382	613987	384378
2233	611925	384503	2283	612783	384783	2333	613871	384974	2383	613982	384334
2234	611903	384485	2284	612778	384761	2334	613889	384983	2384	613969	384299
2235	611876	384463	2285	612787	384738	2335	613924	385014	2385	613938	384272
2236	611863	384432	2286	612796	384712	2336	613951	385040	2386	613915	384236
2237	611836	384392	2287	612783	384689	2337	613969	385058	2387	613902	384201
2238	611827	384370	2288	612760	384685	2338	613991	385094	2388	613884	384161
2239	611823	384343	2289	612738	384672	2339	614009	385116	2389	613884	384116
2240	611810	384316	2290	612743	384650	2340	614027	385147	2390	613884	384072
2241	611810	384294	2291	612769	384627	2341	614009	385183	2391	613898	384045
2242	611774	384276	2292	612787	384605	2342	614004	385205	2392	613911	383992
2243	611770	384259	2293	612836	384596	2343	614000	385245	2393	613915	383965
2244	611770	384241	2294	612858	384614	2344	614000	385272	2394	613938	383912
2245	611827	384227	2295	612880	384618	2345	613987	385294	2395	613955	383872
2246	611872	384245	2296	612907	384618	2346	614000	385320	2396	613973	383832
2247	611903	384272	2297	612929	384614	2347	614018	385338	2397	613991	383805
2248	611943	384290	2298	612960	384583	2348	614044	385325	2398	614022	383779
2249	611983	384303	2299	612991	384578	2349	614058	385294	2399	614049	383748
2250	612041	384334	2300	613027	384578	2350	614062	385272	2400	614089	383712

nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord
2401	614120	383681	2451	614760	384227	2501	614862	383850	2551	615844	384321
2402	614160	383672	2452	614751	384294	2502	614853	383819	2552	615857	384347
2403	614191	383659	2453	614764	384334	2503	614853	383788	2553	615866	384383
2404	614178	383708	2454	614777	384378	2504	614862	383756	2554	615866	384423
2405	614164	383770	2455	614809	384427	2505	614880	383730	2555	615879	384472
2406	614160	383810	2456	614804	384481	2506	614928	383708	2556	615844	384521
2407	614151	383845	2457	614822	384521	2507	614951	383761	2557	615844	384538
2408	614160	383894	2458	614831	384561	2508	614977	383765	2558	615857	384592
2409	614147	383916	2459	614831	384605	2509	615008	383743	2559	615857	384632
2410	614133	383939	2460	614844	384641	2510	615022	383699	2560	615861	384685
2411	614147	383961	2461	614844	384676	2511	615044	383668	2561	615853	384734
2412	614187	383988	2462	614826	384707	2512	615075	383663	2562	615866	384774
2413	614213	383988	2463	614853	384734	2513	615102	383694	2563	615866	384814
2414	614235	383965	2464	614875	384761	2514	615142	383721	2564	615869	384845
2415	614258	383934	2465	614884	384761	2515	615151	383739	2565	615884	384854
2416	614266	383925	2466	614911	384761	2516	615217	383748	2566	615897	384854
2417	614275	383885	2467	614937	384752	2517	615275	383743	2567	615924	384845
2418	614284	383881	2468	614964	384761	2518	615306	383721	2568	615950	384827
2419	614284	383845	2469	614973	384801	2519	615337	383712	2569	615950	384801
2420	614311	383819	2470	614991	384814	2520	615364	383743	2570	615946	384756
2421	614324	383788	2471	615013	384801	2521	615386	383801	2571	615986	384712
2422	614338	383761	2472	615017	384774	2522	615395	383841	2572	616004	384685
2423	614346	383717	2473	615044	384747	2523	615431	383863	2573	616084	384632
2424	614369	383685	2474	615080	384721	2524	615462	383876	2574	616141	384632
2425	614409	383677	2475	615088	384694	2525	615484	383894	2575	616195	384610
2426	614431	383681	2476	615093	384654	2526	615506	383899	2576	616226	384614
2427	614444	383699	2477	615084	384610	2527	615519	383841	2577	616239	384658
2428	614458	383739	2478	615071	384587	2528	615524	383801	2578	616230	384707
2429	614431	383761	2479	615035	384587	2529	615568	383796	2579	616195	384747
2430	614435	383792	2480	615017	384556	2530	615604	383814	2580	616172	384805
2431	614458	383819	2481	615013	384516	2531	615630	383845	2581	616150	384872
2432	614484	383868	2482	615004	384481	2532	615644	383885	2582	616110	384921
2433	614484	383908	2483	614991	384441	2533	615657	383925	2583	616088	384952
2434	614498	383952	2484	614982	384414	2534	615657	383965	2584	616066	384996
2435	614511	383996	2485	614986	384387	2535	615670	383992	2585	616035	385000
2436	614529	384036	2486	615004	384347	2536	615684	383970	2586	616021	384965
2437	614533	384076	2487	615017	384294	2537	615697	383934	2587	616039	384925
2438	614551	384130	2488	615017	384263	2538	615724	383908	2588	616053	384885
2439	614573	384187	2489	615017	384236	2539	615750	383890	2589	616035	384876
2440	614591	384214	2490	615017	384201	2540	615777	383885	2590	616004	384885
2441	614609	384227	2491	615000	384147	2541	615808	383903	2591	615968	384912
2442	614635	384214	2492	614991	384112	2542	615817	383961	2592	615937	384925
2443	614653	384196	2493	614982	384081	2543	615844	384023	2593	615915	384925
2444	614680	384161	2494	614977	384041	2544	615866	384059	2594	615897	384925
2445	614706	384134	2495	614977	384005	2545	615857	384094	2595	615858	384925
2446	614715	384112	2496	614964	383961	2546	615839	384107	2596	615858	384925
2447	614751	384107	2497	614942	383948	2547	615835	384165	2597	615866	384983
2448	614751	384130	2498	614911	383912	2548	615844	384236	2598	615861	385000
2449	614769	384161	2499	614893	383894	2549	615853	384267	2599	615844	385116
2450	614769	384196	2500	614884	383881	2550	615861	384307	2600	615844	385160

nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord
2601	615830	385205	2651	616572	384245	2701	617399	383890	2751	617474	385822
2602	615830	385298	2652	616612	384236	2702	617425	383890	2752	617505	385831
2603	615830	385334	2653	616648	384236	2703	617439	383921	2753	617532	385827
2604	615844	385378	2654	616666	384223	2704	617430	383979	2754	617568	385809
2605	615848	385418	2655	616679	384192	2705	617425	384001	2755	617581	385791
2606	615853	385494	2656	616688	384156	2706	617425	384036	2756	617603	385756
2607	615870	385516	2657	616701	384121	2707	617425	384085	2757	617625	385716
2608	615875	385485	2658	616715	384085	2708	617443	384116	2758	617656	385685
2609	615884	385463	2659	616719	384063	2709	617456	384130	2759	617701	385640
2610	615901	385418	2660	616728	384036	2710	617488	384143	2760	617750	385609
2611	615906	385387	2661	616741	384010	2711	617514	384170	2761	617807	385569
2612	615919	385351	2662	616772	383974	2712	617514	384214	2762	617883	385516
2613	615919	385316	2663	616786	383948	2713	617510	384263	2763	617919	385467
2614	615933	385298	2664	616826	383916	2714	617505	384303	2764	617963	385414
2615	615946	385276	2665	616839	383899	2715	617496	384370	2765	618016	385378
2616	615959	385236	2666	616906	383841	2716	617479	384414	2766	618070	385343
2617	615964	385223	2667	616937	383810	2717	617443	384463	2767	618083	385325
2618	616039	385156	2668	616954	383770	2718	617443	384498	2768	618105	385289
2619	616066	385134	2669	616968	383739	2719	617412	384543	2769	618123	385298
2620	616093	385103	2670	616999	383703	2720	617385	384574	2770	618150	385303
2621	616101	385076	2671	617026	383677	2721	617350	384623	2771	618198	385307
2622	616110	385049	2672	617070	383632	2722	617332	384663	2772	618225	385307
2623	616124	385032	2673	617097	383623	2723	617345	384694	2773	618287	385289
2624	616146	385018	2674	617123	383637	2724	617341	384721	2774	618305	385320
2625	616177	385014	2675	617150	383614	2725	617332	384743	2775	618323	385338
2626	616212	385014	2676	617190	383588	2726	617332	384787	2776	618350	385329
2627	616257	384996	2677	617243	383548	2727	617323	384809	2777	618363	385320
2628	616266	384969	2678	617274	383525	2728	617323	384863	2778	618385	385347
2629	616257	384943	2679	617279	383494	2729	617301	384885	2779	618398	385365
2630	616257	384916	2680	617305	383477	2730	617274	384916	2780	618425	385347
2631	616252	384876	2681	617328	383477	2731	617270	384947	2781	618456	385329
2632	616252	384823	2682	617323	383503	2732	617279	385000	2782	618469	385316
2633	616266	384778	2683	617305	383543	2733	617305	385045	2783	618496	385307
2634	616270	384765	2684	617270	383579	2734	617328	385112	2784	618514	385307
2635	616288	384734	2685	617265	383623	2735	617354	385147	2785	618545	385325
2636	616310	384703	2686	617265	383650	2736	617381	385169	2786	618589	385329
2637	616328	384658	2687	617239	383677	2737	617412	385236	2787	618625	385325
2638	616337	384650	2688	617212	383694	2738	617421	385263	2788	618634	385325
2639	616372	384641	2689	617190	383708	2739	617403	385316	2789	618647	385245
2640	616390	384632	2690	617203	383717	2740	617403	385374	2790	618661	385218
2641	616417	384623	2691	617225	383743	2741	617408	385405	2791	618678	385196
2642	616448	384601	2692	617239	383765	2742	617421	385436	2792	618678	385156
2643	616452	384583	2693	617248	383801	2743	617443	385511	2793	618687	385116
2644	616466	384547	2694	617265	383814	2744	617443	385543	2794	618705	385076
2645	616461	384503	2695	617279	383810	2745	617452	385600	2795	618727	385036
2646	616461	384463	2696	617319	383788	2746	617461	385640	2796	618758	384983
2647	616466	384423	2697	617319	383805	2747	617470	385680	2797	618785	384965
2648	616483	384365	2698	617323	383819	2748	617479	385720	2798	618829	384934
2649	616501	384330	2699	617345	383845	2749	617483	385765	2799	618865	384898
2650	616541	384263	2700	617372	383872	2750	617461	385787	2800	618896	384898

nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord
2801	618936	384867	2851	619522	384067	2901	618860	386165	2951	618869	387186
2802	618958	384845	2852	619522	384112	2902	618834	386236	2952	618856	387226
2803	618958	384818	2853	619545	384139	2903	618807	386249	2953	618794	387244
2804	618963	384774	2854	619589	384205	2904	618772	386227	2954	618736	387249
2805	618963	384734	2855	619602	384245	2905	618749	386240	2955	618705	387235
2806	618972	384685	2856	619607	384299	2906	618736	386276	2956	618665	387226
2807	618994	384641	2857	619616	384347	2907	618749	386311	2957	618625	387235
2808	619011	384610	2858	619616	384405	2908	618780	386360	2958	618603	387253
2809	619043	384570	2859	619616	384463	2909	618754	386444	2959	618603	387275
2810	619083	384507	2860	619594	384534	2910	618714	386533	2960	618643	387293
2811	619100	384472	2861	619571	384601	2911	618661	386582	2961	618661	387293
2812	619123	384432	2862	619531	384672	2912	618594	386640	2962	618687	387293
2813	619140	384339	2863	619491	384729	2913	618554	386653	2963	618714	387311
2814	619171	384299	2864	619456	384778	2914	618523	386702	2964	618736	387320
2815	619211	384245	2865	619416	384832	2915	618483	386738	2965	618767	387297
2816	619243	384236	2866	619394	384872	2916	618425	386787	2966	618789	387297
2817	619269	384219	2867	619362	384934	2917	618376	386804	2967	618838	387306
2818	619269	384192	2868	619309	385045	2918	618327	386827	2968	618883	387306
2819	619265	384152	2869	619305	385085	2919	618274	386844	2969	618927	387293
2820	619260	384125	2870	619291	385160	2920	618287	386880	2970	618972	387284
2821	619256	384076	2871	619265	385227	2921	618301	386915	2971	619025	387257
2822	619256	384045	2872	619251	385276	2922	618314	386933	2972	619069	387213
2823	619265	384005	2873	619229	385325	2923	618341	386933	2973	619118	387173
2824	619291	383965	2874	619185	385347	2924	618367	386929	2974	619163	387124
2825	619327	383912	2875	619158	385356	2925	618398	386951	2975	619180	387089
2826	619376	383845	2876	619145	385400	2926	618443	386942	2976	619220	387040
2827	619402	383788	2877	619118	385445	2927	618474	386920	2977	619283	386973
2828	619465	383725	2878	619087	385480	2928	618505	386942	2978	619314	386929
2829	619518	383677	2879	619060	385498	2929	618527	386982	2979	619362	386880
2830	619554	383632	2880	619029	385520	2930	618563	386973	2980	619349	386831
2831	619594	383597	2881	619011	385529	2931	618585	386955	2981	619358	386809
2832	619633	383552	2882	618989	385560	2932	618625	386960	2982	619394	386773
2833	619665	383530	2883	618972	385605	2933	618669	386946	2983	619442	386755
2834	619705	383512	2884	618932	385640	2934	618687	386942	2984	619505	386729
2835	619727	383503	2885	618874	385658	2935	618700	386960	2985	619558	386707
2836	619731	383534	2886	618825	385680	2936	618745	386960	2986	619611	386671
2837	619718	383561	2887	618829	385680	2937	618798	386938	2987	619660	386627
2838	619691	383583	2888	618829	385716	2938	618825	386924	2988	619713	386587
2839	619651	383610	2889	618820	385774	2939	618852	386951	2989	619780	386547
2840	619638	383641	2890	618780	385809	2940	618900	386938	2990	619869	386493
2841	619665	383677	2891	618740	385845	2941	618936	386933	2991	619922	386436
2842	619682	383699	2892	618705	385854	2942	618994	386911	2992	619967	386356
2843	619678	383752	2893	618674	385854	2943	619025	386924	2993	620024	386311
2844	619651	383796	2894	618652	385871	2944	619011	386982	2994	620091	386271
2845	619651	383819	2895	618687	385907	2945	618989	387000	2995	620149	386213
2846	619638	383876	2896	618714	385942	2946	618932	387013	2996	620193	386165
2847	619625	383934	2897	618754	385991	2947	618949	387026	2997	620233	386120
2848	619607	383970	2898	618772	386053	2948	618967	387053	2998	620291	386089
2849	619580	384005	2899	618798	386089	2949	618949	387106	2999	620335	386040
2850	619545	384032	2900	618834	386125	2950	618900	387146	3000	620478	385920

nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord
3001	620558	385871	3051	624463	384476	3101	621110	386352	3151	619785	388413
3002	620651	385778	3052	624476	384543	3102	621135	386364	3152	619798	388457
3003	620695	385747	3053	624485	384641	3103	621153	386382	3153	619758	388524
3004	620753	385707	3054	624472	384703	3104	621171	386413	3154	619740	388577
3005	620811	385667	3055	624436	384796	3105	621193	386422	3155	619713	388670
3006	620860	385649	3056	624383	384814	3106	621229	386427	3156	619687	388733
3007	620860	385649	3057	624303	384778	3107	621260	386444	3157	619665	388755
3008	620878	385627	3058	624205	384809	3108	621264	386471	3158	619625	388790
3009	620891	385609	3059	624108	384943	3109	621251	386502	3159	619576	388817
3010	620913	385560	3060	624099	385049	3110	621224	386538	3160	619540	388839
3011	620935	385511	3061	624103	385138	3111	621184	386560	3161	619505	388879
3012	620997	385454	3062	624090	385223	3112	621126	386582	3162	619469	388915
3013	621042	385436	3063	623979	385316	3113	621029	386604	3163	619442	388937
3014	621104	385405	3064	623881	385449	3114	620944	386640	3164	619420	388995
3015	621144	385369	3065	623796	385516	3115	620855	386689	3165	619411	389026
3016	621206	385280	3066	623694	385574	3116	620771	386738	3166	619398	389070
3017	621317	385209	3067	623592	385623	3117	620682	386778	3167	619376	389110
3018	621437	385156	3068	623503	385676	3118	620620	386831	3168	619358	389132
3019	621495	385138	3069	623454	385702	3119	620562	386889	3169	619345	389146
3020	621584	385098	3070	623397	385742	3120	620522	386920	3170	619327	389159
3021	621686	385045	3071	623312	385796	3121	620455	386991	3171	619345	389195
3022	621779	384983	3072	623223	385831	3122	620420	387062	3172	619358	389190
3023	621917	384898	3073	623099	385876	3123	620384	387115	3173	619367	389172
3024	621984	384854	3074	623010	385907	3124	620358	387160	3174	619380	389155
3025	622033	384827	3075	622863	385951	3125	620318	387204	3175	619394	389128
3026	622126	384756	3076	622770	385969	3126	620229	387280	3176	619420	389097
3027	622264	384663	3077	622632	386009	3127	620216	387297	3177	619438	389070
3028	622335	384610	3078	622517	386031	3128	620149	387324	3178	619451	389044
3029	622424	384561	3079	622401	386071	3129	620091	387346	3179	619465	389008
3030	622526	384498	3080	622317	386098	3130	620002	387337	3180	619474	388995
3031	622641	384410	3081	622166	386142	3131	619958	387333	3181	619496	388972
3032	622739	384383	3082	622064	386178	3132	619878	387329	3182	619514	388955
3033	622815	384370	3083	621970	386209	3133	619838	387333	3183	619536	388972
3034	622908	384356	3084	621864	386262	3134	619762	387377	3184	619558	388977
3035	623028	384339	3085	621771	386316	3135	619749	387417	3185	619598	388950
3036	623139	384325	3086	621686	386351	3136	619718	387551	3186	619589	388932
3037	623223	384316	3087	621637	386351	3137	619705	387617	3187	619611	388906
3038	623290	384316	3088	621575	386347	3138	619696	387711	3188	619638	388884
3039	623383	384316	3089	621540	386369	3139	619678	387737	3189	619656	388861
3040	623517	384307	3090	621495	386400	3140	619696	387817	3190	619678	388844
3041	623574	384334	3091	621442	386400	3141	619691	387875	3191	619727	388808
3042	623659	384356	3092	621411	386382	3142	619705	387959	3192	619753	388790
3043	623748	384374	3093	621371	386369	3143	619718	388022	3193	619785	388759
3044	623854	384370	3094	621326	386356	3144	619718	388057	3194	619798	388724
3045	623983	384370	3095	621304	386351	3145	619705	388079	3195	619811	388688
3046	624108	384347	3096	621268	386333	3146	619709	388146	3196	619825	388648
3047	624223	384334	3097	621215	386329	3147	619713	388204	3197	619829	388630
3048	624339	384334	3098	621184	386316	3148	619727	388257	3198	619847	388613
3049	624396	384365	3099	621144	386329	3149	619745	388306	3199	619896	388590
3050	624441	384432	3100	621126	386347	3150	619771	388377	3200	619931	388559

nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord
3201	619971	388519	3251	620527	388857	3301	621628	388364	3351	621682	389359
3202	620007	388484	3252	620531	388830	3302	621647	388375	3352	621619	389381
3203	620024	388475	3253	620553	388817	3303	621664	388391	3353	621557	389390
3204	620078	388457	3254	620575	388799	3304	621673	388404	3354	621508	389399
3205	620091	388457	3255	620611	388777	3305	621686	388422	3355	621437	389403
3206	620127	388457	3256	620624	388755	3306	621722	388426	3356	621375	389403
3207	620167	388439	3257	620611	388741	3307	621771	388430	3357	621344	389403
3208	620184	388430	3258	620593	388728	3308	621788	388453	3358	621291	389412
3209	620229	388417	3259	620593	388701	3309	621775	388475	3359	621251	389399
3210	620256	388417	3260	620602	388666	3310	621766	388493	3360	621237	389372
3211	620282	388390	3261	620620	388630	3311	621779	388533	3361	621220	389346
3212	620322	388386	3262	620642	388599	3312	621811	388559	3362	621193	389341
3213	620362	388404	3263	620660	388564	3313	621819	388581	3363	621162	389363
3214	620389	388417	3264	620678	388515	3314	621779	388599	3364	621144	389403
3215	620402	388448	3265	620700	388475	3315	621748	388613	3365	621140	389439
3216	620415	388475	3266	620722	388439	3316	621735	388648	3366	621091	389483
3217	620460	388475	3267	620758	388422	3317	621762	388653	3367	621077	389483
3218	620491	388470	3268	620780	388399	3318	621806	388661	3368	621055	389506
3219	620518	388457	3269	620798	388386	3319	621842	388670	3369	621006	389528
3220	620549	388430	3270	620824	388390	3320	621864	388697	3370	620935	389532
3221	620584	388422	3271	620851	388404	3321	621922	388706	3371	620904	389514
3222	620615	388439	3272	620864	388430	3322	621944	388733	3372	620875	389490
3223	620629	388479	3273	620860	388444	3323	621935	388773	3373	620860	389461
3224	620624	388515	3274	620904	388417	3324	621908	388781	3374	620846	389452
3225	620624	388541	3275	620909	388404	3325	621868	388773	3375	620829	389452
3226	620584	388577	3276	620940	388368	3326	621868	388804	3376	620793	389461
3227	620571	388608	3277	620949	388350	3327	621890	388835	3377	620762	389470
3228	620549	388653	3278	620975	388333	3328	621926	388857	3378	620722	389483
3229	620553	388684	3279	620997	388333	3329	621970	388875	3379	620695	389497
3230	620567	388728	3280	621037	388333	3330	622015	388901	3380	620638	389506
3231	620571	388750	3281	621064	388328	3331	622050	388928	3381	620606	389506
3232	620584	388750	3282	621117	388319	3332	622068	388972	3382	620571	389506
3233	620593	388768	3283	621153	388315	3333	622024	388999	3383	620535	389501
3234	620571	388790	3284	621171	388324	3334	621970	389039	3384	620500	389492
3235	620558	388790	3285	621211	388337	3335	621948	389039	3385	620473	389488
3236	620544	388804	3286	621277	388337	3336	621895	389066	3386	620442	389506
3237	620518	388830	3287	621335	388324	3337	621851	389084	3387	620415	389492
3238	620491	388839	3288	621357	388328	3338	621842	389110	3388	620402	389492
3239	620455	388848	3289	621411	388324	3339	621886	389119	3389	620362	389519
3240	620424	388875	3290	621437	388324	3340	621913	389137	3390	620340	389546
3241	620411	388906	3291	621460	388337	3341	621913	389168	3391	620295	389559
3242	620393	388946	3292	621473	388364	3342	621944	389181	3392	620238	389559
3243	620384	388990	3293	621455	388364	3343	621984	389177	3393	620202	389554
3244	620398	389008	3294	621451	388382	3344	621997	389208	3394	620162	389554
3245	620424	388999	3295	621460	388399	3345	621939	389266	3395	620122	389572
3246	620424	388972	3296	621495	388417	3346	621899	389292	3396	620104	389599
3247	620438	388937	3297	621517	388413	3347	621828	389359	3397	620122	389599
3248	620455	388901	3298	621531	388377	3348	621802	389372	3398	620136	389599
3249	620487	388888	3299	621557	388364	3349	621748	389372	3399	620176	389590
3250	620513	388884	3300	621593	388359	3350	621722	389363	3400	620211	389590

nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord
3401	620229	389590	3451	621637	389732	3501	622868	389879	3551	622010	390878
3402	620256	389568	3452	621677	389719	3502	622841	389919	3552	621975	390892
3403	620282	389563	3453	621704	389706	3503	622819	389950	3553	621939	390896
3404	620309	389581	3454	621731	389692	3504	622832	389981	3554	621908	390910
3405	620335	389590	3455	621766	389683	3505	622872	389999	3555	621868	390923
3406	620358	389594	3456	621815	389679	3506	622899	390021	3556	621846	390941
3407	620398	389586	3457	621837	389670	3507	622908	390070	3557	621819	390958
3408	620420	389572	3458	621868	389648	3508	622886	390105	3558	621797	390963
3409	620442	389554	3459	621890	389634	3509	622846	390123	3559	621771	390954
3410	620478	389532	3460	621926	389634	3510	622801	390123	3560	621766	390941
3411	620504	389532	3461	621962	389643	3511	622730	390119	3561	621762	390918
3412	620527	389546	3462	621988	389666	3512	622704	390114	3562	621753	390910
3413	620562	389546	3463	622028	389666	3513	622659	390123	3563	621735	390905
3414	620602	389532	3464	622059	389657	3514	622615	390145	3564	621708	390878
3415	620633	389532	3465	622095	389634	3515	622579	390185	3565	621691	390856
3416	620673	389523	3466	622113	389621	3516	622584	390190	3566	621659	390830
3417	620722	389510	3467	622122	389599	3517	622561	390216	3567	621646	390830
3418	620775	389497	3468	622148	389568	3518	622539	390234	3568	621628	390830
3419	620806	389483	3469	622166	389554	3519	622512	390265	3569	621606	390852
3420	620842	389488	3470	622237	389550	3520	622539	390279	3570	621588	390870
3421	620869	389488	3471	622268	389546	3521	622566	390270	3571	621562	390883
3422	620873	389492	3472	622335	389546	3522	622606	390252	3572	621535	390861
3423	620882	389501	3473	622388	389546	3523	622646	390234	3573	621522	390834
3424	620886	389532	3474	622415	389559	3524	622677	390225	3574	621500	390798
3425	620895	389550	3475	622450	389563	3525	622686	390243	3575	621464	390781
3426	620931	389563	3476	622508	389568	3526	622699	390265	3576	621446	390816
3427	620975	389559	3477	622526	389608	3527	622699	390283	3577	621433	390847
3428	621015	389554	3478	622557	389626	3528	622690	390310	3578	621464	390865
3429	621024	389541	3479	622606	389634	3529	622655	390332	3579	621482	390892
3430	621046	389519	3480	622632	389652	3530	622628	390350	3580	621464	390905
3431	621082	389528	3481	622641	389679	3531	622584	390385	3581	621455	390932
3432	621109	389537	3482	622615	389701	3532	622566	390412	3582	621468	390954
3433	621131	389559	3483	622610	389732	3533	622539	390461	3583	621477	390967
3434	621166	389581	3484	622637	389732	3534	622539	390496	3584	621446	390998
3435	621215	389581	3485	622659	389728	3535	622561	390532	3585	621420	391007
3436	621233	389563	3486	622695	389719	3536	622566	390572	3586	621380	391007
3437	621255	389554	3487	622744	389714	3537	622552	390603	3587	621348	390985
3438	621295	389563	3488	622788	389714	3538	622535	390621	3588	621317	390981
3439	621348	389590	3489	622837	389710	3539	622504	390634	3589	621286	390976
3440	621375	389594	3490	622881	389706	3540	622486	390639	3590	621251	390972
3441	621428	389599	3491	622894	389706	3541	622433	390665	3591	621233	390950
3442	621482	389626	3492	622911	389712	3542	622401	390692	3592	621211	390941
3443	621455	389666	3493	622921	389728	3543	622357	390705	3593	621193	390941
3444	621402	389674	3494	622921	389728	3544	622299	390745	3594	621180	390945
3445	621388	389697	3495	622908	389746	3545	622246	390763	3595	621171	390963
3446	621442	389706	3496	622877	389786	3546	622206	390790	3596	621140	390967
3447	621477	389737	3497	622886	389808	3547	622175	390798	3597	621109	390958
3448	621508	389759	3498	622903	389825	3548	622135	390816	3598	621082	390950
3449	621557	389746	3499	622908	389825	3549	622099	390838	3599	621064	390945
3450	621588	389741	3500	622899	389852	3550	622059	390865	3600	621042	390941

nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord
3601	620993	390936	3651	619731	390754	3701	619274	390878	3751	620704	391163
3602	620966	390932	3652	619709	390732	3702	619305	390883	3752	620744	391145
3603	620949	390918	3653	619669	390710	3703	619322	390896	3753	620802	391132
3604	620940	390892	3654	619629	390705	3704	619349	390914	3754	620860	391127
3605	620935	390870	3655	619598	390692	3705	619362	390923	3755	620891	391141
3606	620931	390852	3656	619576	390670	3706	619380	390923	3756	620940	391158
3607	620926	390825	3657	619554	390652	3707	619402	390896	3757	620980	391181
3608	620913	390798	3658	619514	390630	3708	619429	390892	3758	621015	391189
3609	620891	390785	3659	619487	390621	3709	619474	390887	3759	621069	391189
3610	620860	390794	3660	619456	390612	3710	619500	390901	3760	621144	391189
3611	620846	390807	3661	619429	390621	3711	619509	390932	3761	621202	391172
3612	620838	390821	3662	619371	390603	3712	619522	390958	3762	621251	391176
3613	620820	390838	3663	619349	390585	3713	619545	390967	3763	621282	391198
3614	620793	390843	3664	619322	390572	3714	619558	390958	3764	621317	391221
3615	620758	390852	3665	619283	390576	3715	619576	390932	3765	621384	391198
3616	620713	390843	3666	619256	390599	3716	619607	390927	3766	621402	391185
3617	620669	390838	3667	619211	390581	3717	619629	390945	3767	621428	391158
3618	620633	390825	3668	619163	390572	3718	619642	390963	3768	621482	391141
3619	620593	390830	3669	619109	390563	3719	619669	390972	3769	621531	391114
3620	620593	390852	3670	619083	390545	3720	619705	390972	3770	621571	391132
3621	620624	390874	3671	619065	390510	3721	619731	390985	3771	621619	391154
3622	620669	390883	3672	619043	390487	3722	619749	390994	3772	621677	391163
3623	620709	390905	3673	619016	390461	3723	619785	391012	3773	621731	391141
3624	620735	390932	3674	618976	390452	3724	619829	391021	3774	621762	391118
3625	620735	390958	3675	618936	390447	3725	619882	391025	3775	621824	391092
3626	620695	390981	3676	618909	390443	3726	619936	391025	3776	621828	391083
3627	620642	391012	3677	618896	390470	3727	619962	391047	3777	621890	391070
3628	620598	391021	3678	618869	390479	3728	619976	391078	3778	621935	391065
3629	620540	390998	3679	618843	390496	3729	619976	391074	3779	621935	391061
3630	620522	390972	3680	618803	390519	3730	620007	391092	3780	621975	391043
3631	620478	390976	3681	618794	390550	3731	620029	391114	3781	622024	391025
3632	620415	391003	3682	618834	390567	3732	620056	391132	3782	622064	391016
3633	620349	391038	3683	618874	390567	3733	620082	391149	3783	622139	391016
3634	620295	391074	3684	618905	390541	3734	620109	391163	3784	622206	391012
3635	620220	391101	3685	618936	390536	3735	620127	391176	3785	622313	390998
3636	620184	391136	3686	618989	390559	3736	620136	391185	3786	622393	390994
3637	620136	391114	3687	619025	390572	3737	620158	391212	3787	622512	390985
3638	620100	391092	3688	619060	390612	3738	620184	391212	3788	622637	390985
3639	620078	391047	3689	619083	390647	3739	620224	391207	3789	622752	391003
3640	620069	391021	3690	619109	390696	3740	620269	391207	3790	622877	391025
3641	620056	390985	3691	619123	390727	3741	620304	391221	3791	623023	391016
3642	620029	390958	3692	619136	390772	3742	620335	391212	3792	623112	391003
3643	620002	390910	3693	619149	390798	3743	620358	391185	3793	623214	390972
3644	619980	390892	3694	619163	390830	3744	620398	391181	3794	623334	390945
3645	619949	390861	3695	619185	390847	3745	620447	391167	3795	623423	390972
3646	619927	390834	3696	619198	390856	3746	620491	391154	3796	623490	390994
3647	619887	390798	3697	619203	390852	3747	620558	391154	3797	623534	391021
3648	619882	390798	3698	619203	390878	3748	620606	391154	3798	623579	391047
3649	619829	390785	3699	619216	390892	3749	620629	391181	3799	623592	391056
3650	619780	390772	3700	619243	390892	3750	620664	391181	3800	623632	391078

nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord
3801	623699	391087	3851	626909	392153	3901	627303	393582	3951	626561	395502
3802	623739	391074	3852	626947	392182	3902	627261	393595	3952	626519	395510
3803	623832	391078	3853	626989	392195	3903	627223	393624	3953	626482	395502
3804	623903	391087	3854	627035	392224	3904	627190	393662	3954	626452	395481
3805	624005	391087	3855	627102	392241	3905	627182	393695	3955	626415	395456
3806	624090	391114	3856	627169	392245	3906	627186	393733	3956	626398	395435
3807	624134	391132	3857	627240	392249	3907	627186	393766	3957	626368	395405
3808	624227	391154	3858	627303	392249	3908	627161	393808	3958	626347	395380
3809	624325	391176	3859	627370	392245	3909	627127	393838	3959	626314	395355
3810	624379	391216	3860	627450	392262	3910	627106	393888	3960	626310	395351
3811	624387	391287	3861	627479	392295	3911	627102	393917	3961	626268	395305
3812	624392	391336	3862	627517	392341	3912	627106	393947	3962	626226	395267
3813	624445	391376	3863	627517	392375	3913	627102	394009	3963	626163	395225
3814	624543	391429	3864	627471	392442	3914	627094	394047	3964	626113	395179
3815	624578	391492	3865	627462	392475	3915	627106	394081	3965	626046	395150
3816	624672	391545	3866	627458	392517	3916	627119	394097	3966	626008	395120
3817	624761	391563	3867	627496	392534	3917	627140	394139	3967	625933	395091
3818	624836	391589	3868	627555	392547	3918	627144	394186	3968	625886	395078
3819	624912	391625	3869	627592	392572	3919	627135	394257	3969	625824	395074
3820	624965	391705	3870	627638	392593	3920	627144	394315	3970	625798	395074
3821	624987	391754	3871	627668	392631	3921	627144	394349	3971	625773	395074
3822	625014	391776	3872	627693	392685	3922	627135	394370	3972	625777	395070
3823	625098	391807	3873	627705	392731	3923	627114	394424	3973	625777	395070
3824	625178	391825	3874	627697	392773	3924	627106	394475	3974	625752	395066
3825	625209	391843	3875	627664	392798	3925	627102	394521	3975	625698	395049
3826	625245	391887	3876	627617	392848	3926	627098	394550	3976	625635	395041
3827	625312	391909	3877	627584	392857	3927	627106	394584	3977	625593	395028
3828	625378	391909	3878	627500	392907	3928	627077	394617	3978	625543	395015
3829	625427	391936	3879	627462	392962	3929	627043	394663	3979	625497	395003
3830	625498	391918	3880	627416	393045	3930	627031	394693	3980	625413	394982
3831	625534	391914	3881	627404	393100	3931	627039	394739	3981	625329	394969
3832	625627	391923	3882	627404	393188	3932	627039	394776	3982	625262	394965
3833	625635	391922	3883	627404	393238	3933	627043	394827	3983	625207	394953
3834	625694	391918	3884	627412	393276	3934	627039	394877	3984	625140	394961
3835	625727	391897	3885	627404	393335	3935	627026	394919	3985	625082	394965
3836	625782	391889	3886	627391	393398	3936	627014	394957	3986	625044	394965
3837	625840	391880	3887	627429	393431	3937	626993	394999	3987	624994	394973
3838	625907	391880	3888	627450	393452	3938	626993	395057	3988	624943	394990
3839	625979	391897	3889	627479	393465	3939	626968	395099	3989	624893	395020
3840	626054	391931	3890	627508	393460	3940	626955	395141	3990	624860	395053
3841	626125	391968	3891	627529	393456	3941	626930	395191	3991	624826	395087
3842	626209	392002	3892	627559	393460	3942	626905	395229	3992	624797	395124
3843	626289	392040	3893	627601	393498	3943	626867	395259	3993	624751	395179
3844	626373	392077	3894	627596	393519	3944	626855	395296	3994	624692	395225
3845	626444	392094	3895	627567	393519	3945	626809	395351	3995	624642	395259
3846	626549	392132	3896	627496	393544	3946	626767	395388	3996	624587	395288
3847	626624	392157	3897	627471	393544	3947	626720	395418	3997	624528	395305
3848	626700	392157	3898	627425	393548	3948	626679	395443	3998	624478	395317
3849	626754	392128	3899	627383	393569	3949	626641	395468	3999	624428	395347
3850	626850	392119	3900	627349	393574	3950	626603	395485	4000	624382	395393

nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord
4001	624327	395405	4051	622366	396135	4101	620785	396608	4151	620136	397241
4002	624269	395430	4052	622328	396147	4102	620777	396654	4152	620169	397241
4003	624193	395439	4053	622273	396164	4103	620815	396679	4153	620194	397241
4004	624151	395443	4054	622232	396172	4104	620853	396679	4154	620220	397262
4005	624101	395456	4055	622185	396172	4105	620890	396692	4155	620245	397270
4006	624063	395476	4056	622148	396181	4106	620915	396663	4156	620287	397296
4007	624051	395506	4057	622085	396193	4107	620941	396633	4157	620324	397312
4008	624009	395544	4058	622039	396206	4108	620991	396633	4158	620375	397333
4009	623946	395590	4059	621984	396231	4109	621029	396663	4159	620425	397337
4010	623921	395606	4060	621955	396243	4110	621075	396671	4160	620438	397358
4011	623895	395627	4061	621934	396243	4111	621117	396696	4161	620467	397375
4012	623858	395648	4062	621900	396269	4112	621171	396700	4162	620496	397388
4013	623820	395648	4063	621867	396277	4113	621221	396717	4163	620521	397413
4014	623791	395644	4064	621821	396302	4114	621263	396734	4164	620547	397438
4015	623753	395669	4065	621770	396319	4115	621293	396767	4165	620572	397451
4016	623715	395678	4066	621720	396348	4116	621326	396793	4166	620584	397425
4017	623661	395686	4067	621687	396340	4117	621364	396847	4167	620609	397413
4018	623615	395690	4068	621691	396311	4118	621351	396893	4168	620643	397417
4019	623564	395694	4069	621695	396294	4119	621318	396948	4169	620677	397425
4020	623506	395703	4070	621695	396269	4120	621280	396981	4170	620710	397446
4021	623485	395724	4071	621657	396264	4121	621230	397011	4171	620723	397438
4022	623447	395745	4072	621594	396298	4122	621163	397023	4172	620752	397413
4023	623418	395745	4073	621582	396327	4123	621096	397036	4173	620802	397438
4024	623380	395741	4074	621544	396344	4124	621037	397036	4174	620815	397463
4025	623342	395741	4075	621490	396344	4125	620987	397048	4175	620836	397501
4026	623292	395741	4076	621435	396348	4126	620949	397057	4176	620882	397539
4027	623254	395728	4077	621381	396369	4127	620903	397069	4177	620941	397560
4028	623221	395720	4078	621339	396378	4128	620840	397107	4178	621020	397576
4029	623166	395715	4079	621284	396394	4129	620802	397128	4179	621083	397597
4030	623103	395728	4080	621234	396411	4130	620760	397128	4180	621146	397618
4031	623061	395741	4081	621154	396440	4131	620723	397128	4181	621221	397639
4032	623015	395753	4082	621087	396457	4132	620647	397145	4182	621301	397639
4033	622999	395774	4083	621003	396457	4133	620601	397145	4183	621356	397639
4034	623003	395799	4084	620941	396457	4134	620568	397136	4184	621397	397648
4035	622999	395841	4085	620840	396470	4135	620538	397124	4185	621439	397677
4036	622990	395870	4086	620773	396478	4136	620513	397124	4186	621456	397702
4037	622965	395891	4087	620739	396482	4137	620492	397136	4187	621481	397731
4038	622940	395929	4088	620714	396487	4138	620484	397136	4188	621523	397731
4039	622911	395963	4089	620718	396491	4139	620459	397136	4189	621569	397736
4040	622877	395988	4090	620702	396499	4140	620425	397140	4190	621615	397731
4041	622827	396017	4091	620651	396508	4141	620387	397140	4191	621632	397731
4042	622797	396026	4092	620626	396508	4142	620337	397149	4192	621682	397773
4043	622755	396034	4093	620614	396516	4143	620308	397149	4193	621708	397786
4044	622701	396042	4094	620605	396537	4144	620262	397166	4194	621754	397824
4045	622663	396051	4095	620609	396575	4145	620224	397174	4195	621804	397866
4046	622626	396051	4096	620622	396621	4146	620182	397182	4196	621846	397903
4047	622592	396055	4097	620639	396621	4147	620148	397191	4197	621892	397941
4048	622517	396080	4098	620681	396617	4148	620098	397203	4198	621934	397970
4049	622475	396097	4099	620718	396608	4149	620086	397233	4199	621972	398000
4050	622420	396118	4100	620752	396608	4150	620111	397241	4200	622009	398075

nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord
4201	622009	398117	4236	622912	400112	4271	625684	399170	4306	626985	397642
4202	621980	398130	4237	622978	400131	4272	625712	399075	4307	627042	397661
4203	621959	398167	4238	623063	400150	4273	625769	398906	4308	627127	397671
4204	621984	398234	4239	623186	400141	4274	625750	398830	4309	627174	397708
4205	622022	398255	4240	623261	400131	4275	625760	398745	4310	627183	397793
4206	622089	398272	4241	623327	400131	4276	625741	398661	4311	627211	397859
4207	622148	398306	4242	623393	400112	4277	625694	398613	4312	627259	397916
4208	622190	398343	4243	623488	400094	4278	625703	398576	4313	627287	397982
4209	622194	398394	4244	623563	400046	4279	625675	398510	4314	627362	397982
4210	622181	398419	4245	623629	399990	4280	625656	398425	4315	627419	397972
4211	622188	398432	4246	623657	399943	4281	625684	398359	4316	627494	397982
4212	622196	398481	4247	623686	399924	4282	625741	398312	4317	627513	398029
4213	622205	398519	4248	623770	399933	4283	625778	398274	4318	627551	398076
4214	622215	398557	4249	623855	399971	4284	625807	398236	4319	627655	398076
4215	622196	398595	4250	623949	400028	4285	625816	398170	4320	627692	398133
4216	622111	398642	4251	623987	400056	4286	625826	398151	4321	627692	398236
4217	622064	398698	4252	624025	400084	4287	625854	398085	4322	627692	398349
4218	622083	398755	4253	624081	400103	4288	625929	398038	4323	627749	398500
4219	622139	398802	4254	624129	400141	4289	625986	397963	4324	627796	398604
4220	622187	398877	4255	624242	400150	4290	626090	397869	4325	627881	398717
4221	622224	398934	4256	624345	400169	4291	626137	397793	4326	627937	398802
4222	622262	399009	4257	624440	400169	4292	626193	397727	4327	627975	398887
4223	622328	399104	4258	624562	400150	4293	626269	397624	4328	628098	398915
4224	622385	399236	4259	624685	400141	4294	626306	397558	4329	628154	398859
4225	622413	399330	4260	624760	400103	4295	626335	397501	4330	628230	398859
4226	622441	399443	4261	624864	400046	4296	626391	397529	4331	628343	398887
4227	622460	399518	4262	624939	399999	4297	626448	397529	4332	628418	399000
4228	622469	399669	4263	625034	399952	4298	626523	397520	4333	628446	399104
4229	622498	399773	4264	625147	399905	4299	626589	397520	4334	628512	399170
4230	622507	399858	4265	625241	399820	4300	626683	397520	4335	628522	399217
4231	622582	399999	4266	625316	399735	4301	626740	397529	4336	628560	399245
4232	622639	400028	4267	625401	399650	4302	626806	397529	4337	628632	399253
4233	622696	400056	4268	625496	399537	4303	626872	397529			
4234	622752	400084	4269	625552	399443	4304	626900	397520			
4235	622809	400084	4270	625637	399302	4305	626957	397558			

FYLGISKJÖL

I. Kort

II. Almennar niðurstöður óbyggðanefndar

Birtar í úrskurði óbyggðanefndar í máli 1/2000, Þingvallakirkjuland og efstu jarðir í Þingvallahreppi, í skýrslu nefndarinnar fyrir árin 1998-2000.

III. Skjalaskrá

IV. Aðilaskrá

V. Tækniskýrsla unnin fyrir óbyggðanefnd

III. Skjalaskrá

Skjalaskrá með efnisflokkun (ekki bein númeraröð):

Lagt fram af Ólafi Sigurgeirssyni hrl. f.h. fjármálaráðherra:

- 1 Kröfulýsing, dags. 12.12.2000.
- 1 (1) Bréf fjármálaráðherra v/meðfylgjandi kröfulýsingar, dags. 12.12.2000.
- 1 (2) (a-b) Kort sem sýnir kröfulínu fjármálaráðherra í Örafum (2 blöð, 1:50 000).
- 1 (3) Kort sem sýnir kröfulínu fjármálaráðherra í Örafum (1:100 000).
- 1 (4) Skjalaskrá, dags. 12.12.2000.
- 1 (5) Tilvísanaskrá, dags. 12.12.2000.
- 1 (6) Greinargerð, dags. 19.8.2001.

Lagt fram af óbyggðanefnd:

- 2 Yfirlit Þjóðskjalasafns yfir heimildaleit í óprentuðum frumgögnum, dags. 2.10.2003.

Landamerkjabréf:

- 2 (1) a-b Landamerkjaskrár Fells í Borgarhafnarhreppi (Suðursveit), dags. 1.5.1922, og Breiðamerkur í Hofshreppi (Örafum), dags. 13.5.1922, ásamt uppskriftum beggja.
- 2 (2) a-b Landamerkjaskrá jarðarinnar Skaftafells í Örafum, þingl. 5.5.1890, ásamt uppskrift.
- 2 (3) a-b Landamerkjaskrá jarðarinnar Svínafells í Örafum, dags. í maí 1890, ásamt uppskrift.
- 2 (4) a-b Landamerkjaskrá jarðarinnar Sandfells í Örafum, dags. 15.7.1922, ásamt uppskrift.
- 2 (5) a-b Landamerkjaskrá jarðarinnar Hofi í Örafum, dags. 15.7.1922, ásamt uppskrift.
- 2 (6) a-b Landamerkjaskrá jarðarinnar Hofsness í Örafum, dags. í maí 1890, ásamt uppskrift.
- 2 (7) a-b Landamerkjaskrá jarðarinnar Hofsness í Örafum, dags. 14.7.1922, ásamt uppskrift.
- 2 (8) a-b Landamerkjaskrá jarðarinnar Fagurhólsmýrar í Örafum, dags. í maí og júní 1922, ásamt uppskrift.
- 2 (9) a-b Landamerkjaskrá jarðarinnar Hnappavalla í Örafum, dags. í maí 1890, ásamt uppskrift.
- 2 (11) Samningur um jörðina Hnappavelli, dags. 15.7.1850.
- 2 (12) a-b Landamerkjaskrá jarðarinnar Kvískerja í Örafum, dags. í apríl og maí 1890, ásamt uppskrift.
- 2 (45) a-b Landamerkjaskrá jarðarinnar Núpsstaða í Fljótshverfi, dags. 19.5.1892, ásamt uppskrift.
- 2 (55) Landamerkjaskrá Rauðabergs í Fljótshverfi, dags. 7.5.1891.

Afsals- og veðmálabækur:

- 2 (10) a Afsal á hálfu Felli í Suðursveit, dags. 31.5.1891. Afsals- og veðmálabók, 1898-1910.
- 2 (10) b Afsal á 48 álnum úr Felli í Suðursveit, dags. 1.3.1890. Afsals- og veðmálabók, 1880-1889.
- 2 (13) Afsalsbréf fyrir Fagurhólsmýri í Örafum, dags. 15.5.1847. Afsals- og veðmálabók 1801-1853.

- 2 (14) Afsal fyrir hluta úr Hofi í Örafum, dags. 15.3.1878. Afsals- og veðmálabók 1180-1899.
- 2 (46) Núpsstaðir. Veðmálabók I. Skaftafellssýsla. Bls. 133-134.
- 2 (51) a-b Lögfesta Þorsteins Einarssonar og Gísla Þorsteinssonar varðandi Fell og Breiðumörk ásamt uppskrift, dags. 24.7.1851. Afsals- og veðmálabók 1839-1853.
- 2 (53) Eigendur Fjallsfjörü banna Eyjólfí Runólfssyni not af Fjallsfjörü 19.4.1915. Mótmæli Eyjólfis gegn banninu (réttur til Breiðármerkurfjörü). Skjal nr. 243. Skaft. DB/5.
- 2 (54) Yfirlýsing Hofsbænda gegn mótmælum Eyjólfis Runólfssonar frá árinu áður þar sem þeir segja Eyjólf vera að reyna að halda því fram að Breiðamerkurfjara nái að Hnappavalla fjörü, 13.5.1916. Skjal nr. 275. Skaft. DB/5.
- 2 (56) Yfirlit (registur nr. 5) í veðmálaskrá fyrir Hof.
- 2 (57) Yfirlit (registur nr. 6) í veðmálaskrá fyrir Svínafell.
- 2 (58) Yfirlit (registur nr. 1) í veðmálaskrá fyrir Kvísker.
- 2 (59) Yfirlit (registur nr. 2) í veðmálaskrá fyrir Hnappavelli.
- 2 (60) Yfirlit (registur nr. 3) í veðmálaskrá fyrir Fagurhólsmýri.
- 2 (61) Yfirlit (registur nr. 4) í veðmálaskrá fyrir Hofsnens.
- 2 (62) Yfirlit (registur nr. 7) í veðmálaskrá fyrir Skaptafell.
- 2 (63) Yfirlit (registur nr. 8) í veðmálaskrá fyrir Breiðamerkurfjörü.

Kirknaskjöl:

- 2 (15) (a-b) Brot úr vísitasíu Sandfells frá um 1800, ásamt uppskrift.
- 2 (16) (a-b) Lögfesta Hofis, dags. 7.4.1851, ásamt uppskrift.

Vísitasíubækur biskupa:

- 2 (17) (a-b) Vísitasía Brynjólfs Sveinssonar á Hofi í Örafum, frá 1641, ásamt uppskrift.
- 2 (18) (a-b) Vísitasía Brynjólfs Sveinssonar á Sandfelli í Örafum, frá 1641, ásamt uppskrift.
- 2 (19) (a-b) Vísitasía Brynjólfs Sveinssonar á Sandfelli í Örafum, frá 1654, ásamt uppskrift.
- 2 (20) (a-b) Vísitasía Ólafs Gíslasonar á Hofi í Örafum, frá 1748, ásamt uppskrift.
- 2 (21) (a-b) Vísitasía Ólafs Gíslasonar á Sandfelli í Örafum, frá 1748, ásamt uppskrift.
- 2 (22) (a-b) Vísitasía Þórðar Þorlákssonar í Sandfelli, frá 1677, ásamt uppskrift.
- 2 (23) (a-b) Vísitasía Jóns Vídalíns á Hofi í Örafum, frá 1706, ásamt uppskrift.
- 2 (24) (a-b) Vísitasía Jóns Vídalíns á Sandfelli í Örafum, frá 1706, ásamt uppskrift.
- 2 (25) Vísitasía Jóns Árnasonar á Sandfelli, frá 1727.
- 2 (26) (a-b) Vísitasía Jóns Árnasonar á Hofi, frá 1727, ásamt uppskrift.
- 2 (47) Vísitasía Núpsstaðar 1657.
- 2 (48) Vísitasía Núpsstaðar 1677.
- 2 (49) Vísitasía Núpsstaðar 1706.

Bréfabækur, bréfasöfn og gerðabækur sýslumanna, hreppa og sáttanefnda (dóma- og þingabækur):

- 2 (27) (a-b) Skaft. V. 2. Dóma- og þingabók 1743-1750. Hof í Örafum 1745, nr. 8. Um landamerki á austursíðu Hofis. Snertir Hofsnens og Hnappavelli. Uppskrift fylgir.

Jarðabréf:

- 2 (28) Uppskrift bréfs frá 1525 um rekann fyrir Breiðármörk. Prentað í Fornbréfasafni. Uppskriftir vitnisburða og dóma um rekann fyrir Breiðármörk 1587.
- 2 (29) (a-b) Afsal Vilhjálms Finsens fyrir Breiðamerkurfjörü til Þorsteins Einarssonar á Kálfafellsstað og Gísla Þorsteinssonar á Uppsölum, dags. 7.3.1857, ásamt uppskrift.

- 2 (30) Bréf Vilhjálms Finsens til Þorsteins Einarssonar, dags. 6.9.1858, varðandi skjöl um rekann á Breiðamerkurfjöru.
- 2 (31) (a-b) Beiðni eigenda Hofs í Öræfum til sýslumanns, dags. 23.4.1853, um að hann komi á fundi með þeim og eigendum Fells í Suðursveit til þess að eyða ágreiningi um mörk milli Breiðamerkur og Fells, ásamt uppskrift.
- 2 (32) (a-b) Samningur eigenda Hofs og Fells, dags. 8.6.1854, ásamt uppskrift.
- 2 (33) Byggingarbréf fyrir hálfri Fagurhólmýri, dags. 5.4.1900.
- 2 (34) Byggingarbréf fyrir hálfri Fagurhólmýri, dags. 4.3.1915.
- 2 (52) (a-b) Umboð frá 1861 yfir hálfum landsnytjum á Breiðamerkursandi þar sem jörðin Breiðamörk átti land, veitt Þorsteini Einarssyni, presti á Kálfaströnd. Uppskrift fylgir.

Fasteigna- og jarðamöt:

- 2 (35) Ljósrit úr gerðabók jarðamatsnefndar frá 1849.
- 2 (36) Ljósrit úr gerðabók yfirfasteignamatsnefndar frá 1849.
- 2 (37) Ljósrit úr gerðabók fasteignamatsnefndar frá 1916.
- 2 (44) Jarðamat í Austur-Skaftafellssýslu 1804-1805. Öræfi.
- 2 (50) Skoðunargerð Skúla Magnússonar 1769 á Skaftafelli og fleiri jörðum í Austur-Skaftafellssýslu.

Kirknaskjöl (vísitasíubækur prófesta í Austur-Skaftafellsprófastsdæmi):

- 2 (38) (a-b) Vísitasía Hofskirkju frá 1801 ásamt uppskrift um landsréttindi.
- 2 (39) (a-b) Vísitasía og úttekt Sandfellskirkju frá 1804 ásamt uppskrift um landsréttindi.

Önnur prentuð frumgögn (Landsyfirrétur):

- 2 (40) Afskrift Jóns Þorkelssonar af AM. Apogr. 2045, sem er eignarlýsing Jóns Jónssonar í Oddgeirshólum, eiganda Hofs í Öræfum, til Vigfúsar Jónssonar, bónda á Hofi, dags.14.8.1892. Skjöl Landsyfirréttar árið 1893, askja 137.

Kirknaskjöl (brauðamöt):

- 2 (41) (a-b) Sandfell í Öræfum, skýrsla dags. 12.7.1844 og viðbótarskýrsla dags. 20.6. 1840, ásamt uppskrift úr viðbótarskýrslu.
- 2 (42) (a-b) Sandfell í Öræfum, skýrslur dags. 14.6.1854 og 6.6.1854, ásamt uppskrift á hluta upptalningar á ítökum.
- 2 (43) (a-b) Sandfell, skýrsla dags. 6.6.1867, ásamt uppskrift, m.a. af hluta af ítakalýsingu.

Bréfasöfn og bréfabækur biskupa:

- 3 Yfirlit Ögmundar Helgasonar, forstöðumanns handritadeildar Landsbókasafns, yfir heimildaleit í bréfabók Brynjólfs Sveinssonar biskups, dags. 25.4.2001.
- 3 (1) Kaupbréf fyrir Hofi í Öræfum, dags. 19.7.1660.
- 3 (2) Kaupbréf fyrir Kvískerjum, dags. 3.5.1661.
- 3 (3) Kaupbréf fyrir Kvískerjum, dags. 6.6.1661.
- 3 (4) Kaupbréf fyrir jörðunum Kaldárholti í Holtum og Breiðármörk í Öræfum, dags. 29.11.1670.
- 4 Yfirlit yfir frumgögn sem könnuð hafa verið af óbyggðanefnd vegna máls nr. 1/2001, Öræfi, dags. 24.6.2002.

Jarðabréf og máldagar úr Íslensku fornbréfasafni:

- 4 (1) Máldagi kirkjunnar að Breiðá (Breiðármörk) í Öræfum [1343] (2. b., s. 772-773).
- 4 (2) Máldagi kirkjunnar á Hnappavöllum í Öræfum [1343] (2. b., s. 773-774).

- 4 (3) Máldagi Klemenskirkju á Hofi í Héraði (Öræfum) [1343] (2. b., s. 774-775).
- 4 (4) Máldagi Klemenskirkju á Hofi í Öræfum, 1387 (3. b., s. 400-401).
- 4 (5) Máldagi kirkjunnar að Breiðá [1387] (4. b., s. 14).
- 4 (6) Úr máldaga Kálfafellskirkju í Fljótshverfi, 1397. Fram kemur að kirkjan átti „afriett í Skorumm að helminge við Svijnfellinga“ (4. b., s. 235).
- 4 (7) Magnús Eyjólfsson biskup skipar til Hofskirkju eignir og ítök sem kirkjan á Eyrarhorni hafði áður átt, 22. og 23. júní 1482. Fram kemur m.a. að fyrir hálf Skaftafell fékk kirkjan að Hofi hálf Svínafjall (6. b., s. 441-443).
- 4 (8) Magnús biskups Eyjólfsson greiðir klaustrinu í Kirkjubæ m.a. jörðina Skaftafell í Öræfum í makaskiptum fyrir aðrar jarðir, 5. maí 1483 (6. b., s. 482-483).
- 4 (9) Páll Þorsteinsson selur Magnúsi Eyjólfssyni biskupi 10 hundruð í Hofi í Öræfum, 21. sept. 1488 (6. b., s. 638-639).
- 4 (10) Máldagi Hofskirkju [1491-1518]. Fram kemur m.a. að hálf Skaftafell var selt undan kirkjunni fyrir stærri hlut í heimalandi (7. b., s. 36-37).
- 4 (11) Máldagi Sandfellskirkju í Öræfum [1491-1518] (7. b., s. 37-38).
- 4 (12) Ögmundur Pálsson biskup fær m.a. Fjörð í Lóni í skiptum fyrir jarðir sem hann seldi Teiti Þorleifssyni, 26. júlí 1525 (9. b., s. 92-93).
- 4 (13) Ögmundur Pálsson biskup selur Ásgrími Ásgrímssyni m.a. Hof, Kvísker og Breiðármörk í Öræfum, 3. ágúst 1525 (9. b., s. 274-275).
- 4 (14) Skrá um ítök Kirkjubæjarklausturs, 16. sept. 1528. Fram kemur að klaustrið átti skóg í Skaftafellsheiði, en ábúendur Svínafells og Hnappavalla skyldu hafa þar eldivið (9. b., s. 470-471).
- 4 (15) Þorleifur Pálsson lögmaður selur Birni syni sínum m.a. Hnappavelli og Svínafell í Öræfum, 1. ágúst 1546 (11. b., s. 481-483).
- 4 (16) Kirknaskrá frá um 1200. Fram kemur að þá var kirkja í Skaftafelli, Svínafelli og á Hnappavöllum (12. b., s. 5).
- 4 (17) Máldagi kirkjunnar á Hofi í Öræfum [1570] (15. b., s. 701).
- 4 (18) Máldagi kirkjunnar að Sandfelli [1570] (15. b., s. 701-702).
- 4 (28) Máldagi Mariukirkju á Rauðalæk (1343?) þar sem minnst er á fjörueign Sandfellinga (2. b., s. 775-777).
- 4 (29) Ásgautur Ögmundsson selur Narfa prior á Skriðuklaustri 20 hndr. í Borgarhöfn, 4. júlí 1504. Fram kemur eignarhlutur Sandfellinga í fjöru (7. b., s. 714-715).
- 4 (30) Minnisgrein Gissurar biskups Einarssonar um byggingu á Sandfelli, 25. ágúst 1541? (10. b., s. 656).

Fasteigna- og jarðamöt:

- 4 (19) Jarðatal Johnsens 1847 (Jarðatal á Íslandi ... Gefið út af J. Johnsen. Kb. 1847. S. 1-7, 15-17, 416-435).
- 4 (20) Ný jarðabók fyrir Ísland. Kb. 1861 (s. 4-7).
- 4 (21) Fasteignabók 1922. Rv. 1921 (s. 201-207).
- 4 (22) Fasteignabók 1932. Rv. 1932 (s. 104-106).
- 4 (23) Fasteignabók 1938. Rv. 1942-1944 (s. 59-60).
- 4 (24) Fasteignabók I, 1957. Rv. 1956-57 (s. 299-308).

Fjallskilareglugerðir:

- 4 (25) a-b Fjallskilareglugerð fyrir Austur-Skaftafellssýslu 1891, ásamt viðauka 1895. (Stjórnartíðindi fyrir Ísland 1891. B-deild, s. 142-146. Stjórnartíðindi fyrir Ísland. B.-deild, s. 156).

- 4 (55) Fjallskilareglugerð fyrir Austur-Skaftafellssýslu, 1940 (Stjórnartíðindi fyrir Ísland 1940. B-deild, s. 306-314).
- 4 (56) Fjallskilareglugerð fyrir Austur-Skaftafellssýslu, 1951 (Stjórnartíðindi fyrir Ísland 1951. B-deild, s. 64-72).
- 4 (67) Fjallskilareglugerð fyrir Austur-Skaftafellssýslu, 1909 (Stjórnartíðindi fyrir Ísland 1909. B-deild, s. 5-14).

- 4 (26) *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns (Jarðabók Ísleifs Einarssonar):* Jarðabók Ísleifs Einarssonar 1708-1709: Örfæfin (pr. í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. 13.b. Rv. 1990. S. 433-438).

- Fornleifaskráning (yfirlit):*
- 4 (27) Menningarminjar í Lóni, Austur-Skaftafellssýslu. Svæðisskráning (Höfn 1999).

- Afsals- og veðmálabækur:*
- 4 (31) Ingólfshöfði. Yfirlýsing eigenda og rétthafa grasnytja vegna friðlýsingar Náttúruverndarráðs á Ingólfshöfða. Veðmálabók Skaftafellssýslu. Bls. 9914.
- 4 (32) Ingólfshöfði. Nánari skýring á skjali 4(31).
- 4 (33) Skaftafell I (Bölti). Yfirlit í afsals- og veðmálabók I. Skaftafellssýsla. Bls. 274.
- 4 (34) Skaftafell II (Sel). Yfirlit í afsals- og veðmálabók I. Skaftafellssýsla. Bls. 276.
- 4 (35) Skaftafell III (Hæðir). Yfirlit í afsals- og veðmálabók I. Skaftafellssýsla. Bls. 278.
- 4 (36) Kvísker. Yfirlit í afsals- og veðmálabók I. Skaftafellssýsla. Bls. 226.
- 4 (37) Fagurhólmýri I (Efribær). Yfirlit í afsals- og veðmálabók I. Skaftafellssýsla. Bls. 244.
- 4 (38) Fagurhólmýri II (Neðribær)+III (nýtt). Yfirlit í afsals- og veðmálabók I. Skaftafellssýsla. Bls. 246.
- 4 (39) Litla-Hof I (Austurbær). Yfirlit í afsals- og veðmálabók I. Skaftafellssýsla. Bls. 250.
- 4 (40) Litla-Hof II (Miðbær). Yfirlit í afsals- og veðmálabók I. Skaftafellssýsla. Bls. 252.
- 4 (41) Litla-Hof III (Vesturhús). Yfirlit í afsals- og veðmálabók I. Skaftafellssýsla. Bls. 254.
- 4 (42) Heima-Hof I (Austurhús). Yfirlit í afsals- og veðmálabók I. Skaftafellssýsla. Bls. 256.
- 4 (43) Heima-Hof II (Lækjarhús). Yfirlit í afsals- og veðmálabók I. Skaftafellssýsla. Bls. 258.
- 4 (44) Heima-Hof III (Vesturhús). Yfirlit í afsals- og veðmálabók I. Skaftafellssýsla. Bls. 260.
- 4 (45) Hnappavellir I (Vesturhjáleiga). Yfirlit í afsals- og veðmálabók I. Skaftafellssýsla. Bls. 228.
- 4 (46) Hnappavellir II (Austurhjáleiga). Yfirlit í afsals- og veðmálabók I. Skaftafellssýsla. Bls. 230.
- 4 (47) Hnappavellir III (Miðbær eystri). Yfirlit í afsals- og veðmálabók I. Skaftafellssýsla. Bls. 232.
- 4 (48) Hnappavellir IV (Miðbær vestri). Yfirlit í afsals- og veðmálabók I. Skaftafellssýsla. Bls. 234.
- 4 (49) Hnappavellir V (Efstibær). Yfirlit í afsals- og veðmálabók I. Skaftafellssýsla. Bls. 236.
- 4 (50) Hnappavellir VI (Austurbær). Yfirlit í afsals- og veðmálabók I. Skaftafellssýsla. Bls. 238.
- 4 (51) Hnappavellir VII (Miðbær). Yfirlit í afsals- og veðmálabók I. Skaftafellssýsla. Bls. 240.
- 4 (52) Hnappavellir VIII (Vesturbær). Yfirlit í afsals- og veðmálabók I. Skaftafellssýsla. Bls. 242.
- 4 (53) Sandfell. Yfirlit í afsals- og veðmálabók I. Skaftafellssýsla. Bls. 264.
- 4 (58) Núpsstaður. Yfirlit í afsals- og veðmálabók I. Skaftafellssýsla. Bls. 282.
- 4 (59) Svínafell I (Austurbær). Yfirlit í afsals- og veðmálabók I. Skaftafellssýsla. Bls. 266.
- 4 (60) Svínafell II (Vesturbær). Yfirlit í afsals- og veðmálabók I. Skaftafellssýsla. Bls. 267.

-
- 4 (61) Svínafell III (Bölti). Yfirlit í afsals- og veðmálabók I. Skaftafellssýsla. Bls. 270.
- 4 (62) Svínafell IV (Breiðatorfa). Yfirlit í afsals- og veðmálabók I. Skaftafellssýsla. Bls. 269.
- 4 (69) Þinglýsingarvottorð fyrir Skaftafell II, dags. 26.6.2002.
- 4 (70) Breiðamerkurfjara. Yfirlit (registur) í afsals- og veðmálabók. Bls. 280.
- 4 (87) Breiðamerkurfjara. Yfirlit (registur) í afsals- og veðmálabók. Bls. 840.
- 4 (71) Þinglýsingarvottorð fyrir Hofsnæs, dags. 26.6.2002.
- 4 (72) Þinglýsingarvottorð fyrir Breiðamerkurfjöru, dags. 27.6.2002. Þrjár síður.
- 4 (73) Afsalsbréf Vilborgar Eyjólfsdóttur fyrir jörðinni Felli og hluta Breiðamerkurfjöru, dags. 1.3.1933.
- 4 (80) Afsalsbréf Borgarhafnahrepps, m.a á $1/14$ hluta í Breiðamerkurfjöru. dags. 20.11.1960.
- 4 (81) Gjafagerningur Gísla Þórarinssonar þar sem hann m.a. afsalar sínum hluta í Breiðamerkurfjöru til Þóru Stefánsdóttur, dags. 1.3.1994.
- 4 (82) Skiptayfirlýsing á dánarbúi Flosa Þorláks Björnssonar m.a. v. Breiðamerkurfjöru, dags. 1.3.1994.
- 4 (83) Skiptayfirlýsing Jónasar Runólfssonar v. Breiðamerkurfjöru, dags. 3.9.1994.
- 4 (84) Skiptayfirlýsing Ingunnar Runólfsdóttur v. Breiðamerkurfjöru, dags. 23.10.1994.
- 4 (85) Skiptayfirlýsing Jónasar Runólfssonar v. Breiðamerkurfjöru, dags. 23.10.1994.
- 4 (86) Bréf Haraldar Jónassonar til sýslumannsins á Höfn v. Breiðamerkurfjöru, dags. 6.11.1994.
- 4 (88) Skiptayfirlýsing Huldu Höydahl v. Breiðamerkurfjöru, dags. 28.11.1994.
- 4 (89) Skiptayfirlýsing Huldu Höydahl þar sem hún lýsir Gerdu Höydahl eiganda að 7.1595% í hálfri Breiðamerkurfjöru, dags. 28.11.1994.
- 4 (90) Skiptayfirlýsing Jónasar Runólfssonar þar sem hann lýsir Margréti D. Fureigh réttan og löglegan eiganda að 0,0682% í hálfri Breiðamerkurfjöru, dags. 10.12.1994.
- 4 (91) Skiptayfirlýsing Jónas Runólfssonar þar sem hann lýsir Matthildu Kimmel löglegan eiganda 0,0682% í hálfri Breiðamerkurfjöru, dags. 10.12.1994.
- 4 (92) Skiptayfirlýsing Láru Loftsdóttur v. Breiðamerkurfjöru, dags. 11.12.1994.
- 4 (93) Skiptayfirlýsing Ingunnar Runólfsdóttur þar sem hún lýsir Hrefnu Morrisson réttan og löglegan eiganda að 0,2046% í hálfri Breiðamerkurfjöru, dags. 11.12.1994.
- 4 (94) Skiptayfirlýsing Jónasar Runólfssonar þar sem hann lýsir Aldísi Einarsdóttur réttan og löglegan eiganda að 0,0682% í hálfri Breiðamerkurfjöru, dags. 11.12.1994.
- 4 (95) Skiptayfirlýsing vegna Kristjáns S. Runólfssonar þar sem hann er lýstur löglegur eigandi að 3,4266% í hálfri Breiðamerkurfjöru, ódags.
- 4 (96) Skiptayfirlýsing Hrannar Ásgeirsdóttur v. Breiðamerkurfjöru, dags. í desember 1994.
- 4 (97) Skiptayfirlýsing Helgu Bjarnadóttur v. Breiðamerkurfjöru, dags. í janúar 1995.
- 4 (98) Afsalsbréf Ingibjargar Valgeirsdóttur á 193 álnum í jörðinni Felli og hluta Breiðamerkurfjöru, ódags.
- 4 (99) Skiptayfirlýsing Sigríðar Bjarnadóttur v. Breiðamerkurfjöru, dags. 28.9.1995.
- 4 (100) Skiptayfirlýsing Guðrúnar Agnars, Árnýjar Margrétar Agnars, Helgu Agnars og Torfa Agnars Jónsbörnum v. Breiðamerkurfjöru, dags. 24.11.1995.
- 4 (101) Skiptayfirlýsing Guðbjargar Ágústdóttur v. Breiðamerkurfjöru, dags. 14.3.1996.
- 4 (102) Skiptayfirlýsing Margrétar Bogadóttur v. Breiðamerkurfjöru, dags. 14.3.1996.
- 4 (103) Skiptayfirlýsing Margrétar S. Sigurðardóttur, Bjarna E. Sigurðssonar, Önnu S. Hróðmarsdóttur, Hallgríms og Óttars Hróðmarssona v. Breiðamerkurfjöru, dags. 31.3.1996.
- 4 (104) Skiptayfirlýsing Ástu Bjarnadóttur v. Breiðamerkurfjöru, dags. maí 1996.
- 4 (105) Skiptayfirlýsing Margrétar, Guðnýjar og Helgu Sigurðardætra v. Breiðamerkurfjöru, dags. 24.3.1997.

- 4 (106) Afsalsbréf Gerdu Höyðal Björkykhaug á hlut í Breiðamerkurfjöru, dags. 5.9.1997.
- 4 (107) Bréf Haraldar Jónassonar hdl. til Jónasar Runólfssonar v. eignarhluta hans í hálfri Breiðamerkurfjöru, dags. 15.9.1999.
- 4 (108) Afsalsbréf Láru L.B. Loftsdóttur á hlut í Breiðamerkurfjöru, dags. 7.11.2000.
- 4 (109) Afsalsbréf Matthildar Kristjónu Kimmel á hlut í Breiðamerkurfjöru, dags. 6.12.2000.
- 4 (110) Afsal Sigurðar, Helga og Hálfðánar Björnssona á hálfri Breiðamerkurfjöru, dags. 20.6.2002.
- 4 (111) Bréf umhverfisráðuneytisins þar sem ráðuneytið hafnar forkaupsrétti sínum að jörðunum Kvískerjum og Breiðumörk, dags. 5.5.2002.
- 4 (112) Bréf Bæjarskrifstofu Hornafjarðar þar sem bæjarráð afsalar sér forkaupsréttindum, dags. 17.10.2001.
- 4 (113) Bréf jarðanefndar Austur Skaftafellssýslu þar sem jarðanefnd samþykkir eigendaskipti á hálfri Breiðamerkurfjöru, dags. 1.11.2002.
- 4 (114) Samningur Gullskips hf. við Ragnar. Þ. Stefánsson bónda í Skaftafelli, um leit í landi hans, dags. 20.4.2003.
- 4 (115) Samningur um uppgröft á skipsflaki á Svínafellsfjöru, dags. 18.6.1983.
- 4 (116) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Svínafell II og IV (3 ha landspilda), ódags.
- 4 (117) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Breiðamerkurfjöru, dags. 12.5.2003.
- 4 (118) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Svínafell III (Bölti), ódags.
- 4 (119) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Svínafell IV, ódags.
- 4 (120) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Svínafell II, ódags.
- 4 (121) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Svínafell I (Suðurbær, íbúðarhús), ódags.
- 4 (122) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Svínafell I (Austurbær), ódags.
- 4 (123) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Svínafell I (1,5 ha landspilda)
- 4 (124) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Nýjatún (Svínafell I), ódags.
- 4 (125) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Þjónustumiðstöð Skaftafells, ódags.
- 4 (126) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Skaftafell III (Hæðir), ódags.
- 4 (127) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Skaftafell II í Freysnesi (5000 m² landspilda), ódags.
- 4 (128) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Skaftafell (2000m² landspilda undir gistihús), ódags.
- 4 (129) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Skaftafell II í Freysnesi (500 m² landspilda, gistihús), ódags.
- 4 (130) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Freysnes (1000 m² landspilda í landi Skaftafells II, gistihús), ódags.
- 4 (131) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Skaftafell II (5000 m² landspilda, gistihús), ódags.
- 4 (132) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Freysnes (íbúðarhúsnæði í landi Skaftafells II, efri hæð), ódags.
- 4 (133) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Freysnes (íbúðarhúsnæði í landi Skaftafells II, neðri hæð), ódags.
- 4 (134) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Skaftafell II, ódags.
- 4 (135) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Skaftafell I, ódags.
- 4 (136) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Kvísker, ódags.
- 4 (137) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Sandfell, ódags.
- 4 (138) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Kirkju á Hofi, ódags.
- 4 (139) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Hofskot (Hof IV), ódags.

- 4 (140) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Litla-Hof (1000 m² landspilda), ódags.
 4 (141) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Litla-Hof, ódags.
 4 (142) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Hof II (Lækjarhús), ódags.
 4 (143) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Hof I (Austurbær), ódags.
 4 (144) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Hof I (Austurhús), ódags.
 4 (145) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir þjónustubýli Vesturhús í landi Hofa III, ódags.
 4 (146) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Hnappavelli VIII (Vesturbær), ódags.
 4 (147) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Hofsnæs, ódags.
 4 (148) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Hnappavelli VII, ódags.
 4 (149) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Hnappavelli VII (Vestur-Hnappavellir), ódags.
 4 (150) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Hnappavelli VI (Austurbær), ódags.
 4 (151) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Hnappavelli IV (Miðbær vestri), ódags.
 4 (152) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Hnappavelli III (Miðbær eystri), ódags.
 4 (153) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Hnappavelli II (Austurhjáleiga), ódags.
 4 (154) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Hnappavelli I (Vesturhjáleiga), ódags.
 4 (155) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Fagurhólmsmýri (verslunarhús), ódags.
 4 (156) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Fagurhólmsmýri (verslunarhús Kaupfélags A-Skaftfellinga), ódags.
 4 (157) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir lóð á Fagurhólmsmýri (á lóð KASK), ódags.
 4 (158) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Fagurhólmsmýri III, ódags.
 4 (159) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Fagurhólmsmýri II (1,8 ha landspilda), ódags.
 4 (160) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Fagurhólmsmýri I, ódags.
 4 (161) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Fagurhólmsmýri II, ódags.
 4 (167) Afsal fyrir jörðina Byggðarholt I. Sigurður Jónsson afsalar til Sigurlaugu Árnadóttur, dags. 12.11.1963.

Önnur óprentuð frumgögn (gögn á héraðsskjalasafni):

- 4 (54) Skrá um heimildir sem varðveittar eru í Héraðsskjalasafni Austur-Skaftafellssýslu á Höfn í Hornafirði. Jarðamörk, eignarhald o.fl.

Önnur óprentuð frumgögn (manntal):

- 4 (57) Manntal á Íslandi árið 1703. Hofshreppur. Örfæfa byggð. Bls. 434-436.

Alþingisbækur Íslands:

- 4 (63) Holtadómur Halldórs Skúlasonar sýslumanns í Skaptafellspingi frá 20. maí 1587 um reka fyrir Breiðármörk. Alþb. Ísl. II, bls. 98-100.

Landnáma:

- 4 (64) Landnámabók (Íslensk fornrit I), Reykjavík 1986, bls. 316-321, 337.

Örnefnaskráning:

- 4 (65) Örnefnaskrá fyrir Sandfell. Örnefnastofnun Íslands, ódags.
 4 (162) Örnefnaskrá fyrir Breiðamerkurfjall. Örnefnastofnun Íslands, ódags.
 4 (163) Örnefnaskrá fyrir Fagurhólmsmýri. Örnefnastofnun Íslands, dags. 11.1.1996.
 4 (164) Örnefnaskrá fyrir Svínafell (Ari Gíslason skráði). Örnefnastofnun Íslands, ódags.
 4 (165) Örnefnaskrá fyrir Svínafell. Örnefnastofnun Íslands, ódags.
 4 (166) Örnefnaskrá fyrir Hof. Örnefnastofnun Íslands, ódags.

- Skjalasöfn stiftamtmanns, amtmanns og landshöfðingja (Lovsamling for Island):*
- 4 (66) Heimild frá rentukammeri til að selja konungsjörðina Skaftafell, dags. 4.10.1806. Lovsamling for Island. 7. bind. 1806-1818. Bls. 92, 719.
- 4 (68) Úrskurður yfirvalda um sölu á reka á Kóngsvíkurfjöru, dags. 1853 og 1854. Lovsamling for Island. 15. bind. 1851-1854. Bls. 532-533, 750-751.

Önnur óprentuð frumgögn:

- 4 (74) Bréf oddvita sýslunefndar í Austur-Skaftafellssýslu til sýslunefndarmanna og oddvita um afréttarskrár í sýslunni, dags. 12.11.1985.
- 4 (75) Svar oddvita Hofshrepps við fyrirspurn sýslunefndar um afrétti í hreppnum, dags. 20.11.1985.
- 4 (76) Bréf sýslunefndar Austur-Skaftafellssýslu til Tryggva Gunnarssonar lögfr. um afréttaskrá fyrir sýsluna, dags. 6.2.1986.
- 4 (77) Fundargerð aukafundar sýslunefndar Austur-Skaftafellssýslu 7.12.1985. Umfjöllun um afréttarskrár (bls. 19).
- 4 (78) Bréf sýslumannsins Vík í Mýrdal, dags. 18.10.1996, til hagsmunaaðila vegna landamerkja Skaftafells og Núpsstaðar, meðfylgjandi sáttatillögu sýslumanns.
- 4 (79) Bréf sýslumannsins Vík í Mýrdal, dags. 10.12.1996, til hagsmunaaðila vegna landamerkja Skaftafells og Núpsstaðar um niðurstöðu málsins.

Lagt fram af Ólafi Sigurgeirssyni hrl. vegna Sandfells:

- 5 Kröfulýsing, dags. 7.6.2001.
- 5 (1) Skjalaskrá, dags. 12.6.2001.
- 5 (2) Þinglýsingarvottorð fyrir Sandfell, dags. 15.6.2001.
- 5 (3) Matsvottorð frá Fasteignamati ríkisins vegna Sandfells, dags. 13.6.2001.
- 5 (4) Kort sem sýnir kröfulínu vegna Sandfells (1:50 000).

Lagt fram af Ólafi Sigurgeirssyni hrl. vegna Skaftafells I og III:

- 6 Kröfulýsing, dags. 13.6.2001.
- 6 (1) Skjalaskrá, dags. 14.6.2001.
- 6 (2) Þinglýsingarvottorð fyrir Skaftafell I, dags. 15.6.2001.
- 6 (3) Þinglýsingarvottorð fyrir Skaftafell III Hæðir, dags. 15.6.2001.
- 6 (4) (a-b) Matsvottorð frá Fasteignamati ríkisins fyrir Skaftafell 1 (2 blöð), dags. 13.6.2001.
- 6 (5) Matsvottorð frá Fasteignamati ríkisins fyrir Skaftafell 1a, dags. 13.6.2001.
- 6 (6) Matsvottorð frá Fasteignamati ríkisins fyrir Skaftafell 1b, dags. 13.6.2001.
- 6 (7) Matsvottorð frá Fasteignamati ríkisins fyrir Skaftafell 1c, dags. 13.6.2001.
- 6 (8) Afsal Runólfs Jónssonar o.fl. til Ragnars Stefánssonar á jörðinni Sel, dags. 1.6.1948.
- 6 (9) Afsal Ragnars Stefánssonar o.fl. til Náttúruverndarráðs á jörðunum Skaftafelli II og III, dags. 13.5.1966.
- 6 (10) Afsal Ingigerðar Þorsteinsdóttur til Náttúruverndarráðs á jörðinni Skaftafelli I (Bölta), dags. 13.7.1966.
- 6 (11) Gerðardómur vegna landskipta milli Skaftafellsjarðanna, dags. 25.11.1969.
- 6 (12) Ábúðarsamningur Náttúruverndarráðs og Jakobs Guðlaugssonar vegna Skaftafells I (Bölta), dags. 18.7.1973.
- 6 (13) Samningur um kaup Náttúruverndar á landi af Jóni Stefánssyni o.fl. og girðingar í Skaftafelli, dags. 10.5.1978.
- 6 (14) Yfirlýsing Ragnars Stefánssonar og Gísla Gíslasonar um nafnið Skaftafell II á því landi Skaftafells sem ekki var selt ríkinu, dags. 29.2.1988.

- 6 (15) Yfirlýsing Náttúruverndarráðs um afstöðu til lögbýlisréttar í Freysnesi, dags. 6.5.1987.
 6 (16) Bréf Ragnars Franks Kristjánssonar, þjóðgarðsvarðar í Skaftafelli, varðandi þjóðlendu-kröfu fjármálaráðherra, dags. 2.5.2001.
 6 (17) Uppdráttur af þjóðgarðinum í Skaftafelli, ódags.
 6 (18) Kort sem sýnir kröfulínu vegna Skaftafells I og III.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Svínafells, Hofs, Fagurhólsmýrar, Hnappavalla, Kvískerja, Fjalls og Breiðármerkur:

- 7 Bréf Ólafs Björnssonar til óbyggðanefndar varðandi kröfulýsingar fyrir Svínafell, Hof, Fagurhólsmýri, Hnappavelli, Kvísker, Fjall og Breiðármörk, dags. 28.6.2001.
 7 (1) Hornpunktaskrá fyrir jarðir í Örafum.
 7 (2) (a-b) Kort sem sýnir kröfulínu fyrir Svínafell, Hof, Fagurhólsmýri, Hnappavelli, Kvísker, Fjall og Breiðármörk (2 blöð).
 7 (3) Greinargerð eigenda jarðanna Svínafells, Hofs, Fagurhólsmýrar, Hnappavalla, Kvískerja, Fjalls og Breiðármerkur í Örafum, dags. 14.4.2002.
 7 (4) Bréf Sigurðar Björnssonar til Ólafs Björnssonar, ásamt fylgiskjölum, dags. 24. apríl 2002.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Svínafellstorfu:

- 8 Kröfulýsing, dags. 28.6.2001.
 8 (1) Þinglýsingarvottorð fyrir Svínafell I, dags. 19.1.2001.
 8 (2) Þinglýsingarvottorð fyrir Svínafell II, dags. 17.1.2001.
 8 (3) Þinglýsingarvottorð fyrir Svínafell III, dags. 17.1.2001.
 8 (4) Þinglýsingarvottorð fyrir Svínafell IV, dags. 17.1.2001.
 8 (5) Kaupsamningur og afsal Sigrúnar Pálsdóttur o.fl. til Guðjóns Þorsteinssonar á íbúðarhúsi o.fl. að Svínafelli I, dags. 10.10.1999.
 8 (6) Kaupsamningur og afsal Sigrúnar Pálsdóttur o.fl. til Guðjóns Þorsteinssonar o.fl. á bújörðinni Svínafelli I, dags. 10.10.1999.
 8 (7) Leigusamningur milli Jóhanns Þorsteinssonar og Guðjóns Þorsteinssonar um landspildu að Svínafelli I, dags. 10.10.1999.
 8 (8) Afsal Sólveigar Guðlaugsdóttur o.fl. til Hólmfríðar Guðlaugsdóttur o.fl. á hluta jarðarinnar Svínafell 4 gegn skotveiðirétti og landspildu úr Svínafelli 2 og 4, dags. 10.3.1996.
 8 (9) Afsal Guðlaugs Gunnarssonar til Hólmfríðar Guðlaugsdóttur o.fl. á Svínafelli 2, dags. 5.12.1995.
 8 (10) Afsal Ingunnar Björnsdóttur til Þorláks Magnússonar o.fl. á hluta jarðarinnar Svínafell 3, dags. 20.8.1981.
 8 (11) Afsal Guðlaugs Gunnarssonar til Magnúsar Lárussonar á hluta í rafstöð o.fl. við Skógarlæk í Svínafelli, dags. 29.3.1995.
 8 (12) Makaskiptaafsal Magnúsar Lárussonar til Benedikts Steinþórssonar o.fl. á Svínafelli 3, Böлта, dags. 16.6.1995.
 8 (13) Matsvottorð frá Fasteignamati ríkisins fyrir Svínafell 1, dags. 19.6.2001.
 8 (14) Matsvottorð frá Fasteignamati ríkisins fyrir Svínafell 2 og 4, dags. 19.6.2001.
 8 (15) Matsvottorð frá Fasteignamati ríkisins fyrir Svínafell 3, dags. 19.6.2001.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Hofstorfu:

- 9 Kröfulýsing, dags. 28.6.2001.
 9 (1) Þinglýsingarvottorð fyrir Hof 1 Austurbær, dags. 15.1.2001.

- 9 (2) Þinglýsingarvottorð fyrir Hof I Austurhús, dags. 25.6.2001.
- 9 (3) Þinglýsingarvottorð fyrir Hof II, Lækjarhús, dags. 19.1.2001.
- 9 (4) Þinglýsingarvottorð fyrir Hofskot (Hof IV), dags. 18.1.2001.
- 9 (5) Þinglýsingarvottorð fyrir Litla-Hof, dags. 15.1.2001.
- 9 (6) Afsal Bergs Þorsteinssonar o.fl. til Þorláks Bergssonar o.fl. á Hofi 1 – Eystri bæ, dags. 10.6.1982.
- 9 (7) Yfirlýsing erfingja Karls Sigjónssonar um að Bjarni Sigjónsson hafi erfð eignarhluta Karls í Hofi IV, dags. 14.3.1971.
- 9 (8) Vottorð Páls Þorsteinssonar um að Bjarni og Karl Sigjónssynir séu vitanlegir eigendur Hofa IV, dags. 9.12.1961.
- 9 (9) Afsal Guðlaugar Oddsdóttur til Bergs Þorsteinssonar o.fl. á Hofi III (Vesturhús), dags. 31.12.1966.
- 9 (10) Samningur um kaup Ásdísar Gunnarsdóttur o.fl. á eignarhluta Hallberu Karlsdóttur í Hofi II, Lækjarhúsum, dags. 7.2.1977.
- 9 (11) Samningur um kaup Magnúsar Sigurðssonar á hluta af Hofi af Oddi Sigurðssyni, dags. 24.5.1889.
- 9 (12) Matsvottorð frá Fasteignamati ríkisins fyrir Hof 1/Eystri bæ, dags. 19.6.2001.
- 9 (13) Matsvottorð frá Fasteignamati ríkisins fyrir Hof 2/Lækjarhús, dags. 19.6.2001.
- 9 (14) Matsvottorð frá Fasteignamati ríkisins fyrir Hof 4/Kotið, dags. 19.6.2001.
- 9 (15) Matsvottorð frá Fasteignamati ríkisins fyrir Litla-Hof, dags. 19.6.2001.
- 9 (16) Matsvottorð frá Fasteignamati ríkisins fyrir Hof 1/Austurhús, dags. 19.6.2001.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Fagurhólsmýrartorfu:

- 10 Kröfulýsing, dags. 26.6.2001.
- 10 (1) Þinglýsingarvottorð fyrir Fagurhólsmýri 1, dags. 24.1.2001.
- 10 (2) (a-b) Þinglýsingarvottorð fyrir Fagurhólsmýri II (2 blöð), dags. 22.1.2001.
- 10 (3) Þinglýsingarvottorð fyrir Fagurhólsmýri III, dags. 22.1.2001.
- 10 (4) Afsal Guðrúnar Sigurðardóttur o.fl. til Halldóru Oddsdóttur á eignarhluta í Fagurhólsmýri I, dags. 31.7.1996.
- 10 (5) Afsal Sigurgeirs Jónssonar o.fl. til Helga Sigurgeirssonar á Fagurhólsmýri II, dags. 30.11.1997.
- 10 (6) Afsal Guðrúnar Björnsdóttur o.fl. til Helga Sigurgeirssonar á eignarhluta í Fagurhólsmýri I og III, dags. 30.11.1997.
- 10 (7) Umsögn jarðanefndar Austur-Skaftafellssýslu um sölu og kaup á hluta jarðarinnar Fagurhólsmýrar.
- 10 (8) Bréf hreppsnefndar Hofshrepps til Sýslumanns A-Skaft. um að hreppurinn neyti ekki forkaupsréttar að Fagurhólsmýri, dags. 12.8.1995.
- 10 (9) Bréf sýslumanns A-Skaft. til sveitarstjórnar Hofshrepps um að hreppurinn taki afstöðu til forkaupsréttar að Fagurhólsmýri, dags. 28.7.1995.
- 10 (10) Matsvottorð frá Fasteignamati ríkisins fyrir Fagurhólsmýri 1, dags. 19.6.2001.
- 10 (11) Matsvottorð frá Fasteignamati ríkisins fyrir Fagurhólsmýri 2, dags. 19.6.2001.
- 10 (12) Matsvottorð frá Fasteignamati ríkisins fyrir Fagurhólsmýri 3, dags. 19.6.2001.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Hnappavallatorfu:

- 11 Kröfulýsing, dags. 28.6.2001.
- 11 (1) Þinglýsingarvottorð fyrir Hnappavelli I, Vesturhjáleigu, dags. 24.1.2001.
- 11 (2) Þinglýsingarvottorð fyrir Hnappavelli II, Austurhjáleigu, dags. 19.1.2001.
- 11 (3) Þinglýsingarvottorð fyrir Hnappavelli III, Miðbæ eystri, dags. 24.1.2001.

- 11 (4) Þinglýsingarvottorð fyrir Hnappavelli IV, Miðbæ vestri, dags. 16.1.2001.
- 11 (5) Þinglýsingarvottorð fyrir Hnappavelli VII, (Vestur Hnappavellir), dags. 22.1.2001.
- 11 (6) Þinglýsingarvottorð fyrir Hnappavelli VIII, Vesturbær, dags. 22.1.2001.
- 11 (7) Afsal Jóns Jóhannssonar o.fl. til Gísla Jónssonar á Hnappavöllum I og hluta af Hnappavöllum 6, dags. 23.9.1998.
- 11 (8) Skiptayfirlýsing vegna dánarbús Páls Þorsteinssonar (50% í Hnappavöllum II koma í hlut Sigurðar Gunnarssonar), dags. 31.12.1990.
- 11 (9) Yfirlýsing sýslumannsins á Höfn um að skiptum á dánarbúi Guðrúnar Karlsdóttur sé lokið (50% í Hnappavöllum II kemur í hlut Sigurðar Gunnarssonar), dags. 27.4.2000.
- 11 (10) Vottorð sýslumannsins á Höfn um að eigendur jarðarinnar Hnappavalla IV séu Þórður Stefánsson o.fl., dags. 2.4.1973.
- 11 (11) Samningur um sölu Guðnýjar Pálsdóttur á Hnappavöllum III til Ingimundar Gíslasonar o.fl., dags. 6.9.1964 og 6.10.1964.
- 11 (12) Vottorð sýslumannsins á Höfn um að eigendur jarðarinnar Hnappavalla VII séu Ingimundur Gíslason o.fl., dags. 26.8.1976.
- 11 (13) Leyfi skiptaráðandans í A-Skaftafellssýslu handa Guðrúnu Bergsdóttur til setu í óskiptu búi eftir Ingimund Gíslason, dags. 5.12.1990.
- 11 (14) Samantekt vegna Hnappavalla VIII, í Öræfum, eftir Ingunni Jónsdóttur, dags. 27.6.2001.
- 11 (15) Skipting reka, ódags.
- 11 (16) Matsvottorð frá Fasteignamati ríkisins fyrir Hnappavelli 1 ½ 6, dags. 19.6.2001.
- 11 (17) Matsvottorð frá Fasteignamati ríkisins fyrir Hnappavelli 2 ½ 6, dags. 19.6.2001.
- 11 (18) Matsvottorð frá Fasteignamati ríkisins fyrir Hnappavelli 4, dags. 19.6.2001.
- 11 (19) Matsvottorð frá Fasteignamati ríkisins fyrir Hnappavelli 7, dags. 19.6.2001.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Kvískerja:

- 12 Kröfulýsing, dags. 28.6.2001.
- 12 (1) Þinglýsingarvottorð fyrir Kvísker, dags. 23.1.2001.
- 12 (2) Yfirlýsing erfingja Þrúðar Aradóttur um skipti dánarbús hennar (eignarhluti í Kvískerjum, Fagurhólsmýri III og Breiðármörk kemur í hlut Ara Björnssonar o.fl.), dags. 24.1.1969.
- 12 (3) Matsvottorð frá Fasteignamati ríkisins fyrir Kvísker, dags. 19.6.2001.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Fjalls og Fjallsfjöru á Breiðamerkursandi:

- 13 Kröfulýsing, dags. 26.6.2001.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Breiðármerkur og Breiðamerkurfjöru:

- 14 Kröfulýsing, dags. 26.6.2001.
- 14 (1) Afsal Björgvins Vigfússonar á hálfri Breiðumörk og hálfri Breiðamerkurfjöru með reka til Björns Pálssonar, dags. 26.2.1937.
- 14 (2) Matsvottorð frá Fasteignamati ríkisins fyrir Breiðamerkurfjöru, dags. 19.6.2001.
- 14 (3) (a-b) Bréf Stefáns Jónssonar, dags. 22.5.1922, ásamt uppskrift Páls Lýðssonar.
- 14 (4) (a-b) Bréf Einars Gíslasonar, dags. 31.3.1876, ásamt uppskrift Páls Lýðssonar.
- 14 (5) Afsal fyrir ½ Kvískerjum, dags. 13.12.1774.
- 14 (6) Framtal Björns Pálssonar, Kvískerjum til tekju- og eignarskatts árið 1937, (tvær síður).

- 14 (7) Skattframtal Björns Pálssonar, Kvískerjum til tekju- og eignarskatts árið 1948, (tvær síður).
- 14 (8) Skattframtal Þrúðar Aradóttur, Kvískerjum til tekju- og eignarskatts árið 1957, (bls. 1 og 4).
- 14 (9) Skattframtal Þrúðar Aradóttur, Kvískerjum fyrir árið 1967, (bls. 1 og 4).
- 14 (10) Skattframtal Félagsbús Kvískerja, fyrir árið 1979, (ein síða).
- 14 (11) Skattframtal Félagsbús Kvískerja, fyrir árið 1978, (ein síða).
- 14 (12) Skattframtal Ara Björnssonar, Kvískerjum fyrir árið 1980, (ein síða).
- 14 (13) Skattframtal Sigurðar Björnssonar, Kvískerjum fyrir árið 1984, (ein síða).
- 14 (14) Skattframtal Sigurðar Björnssonar, Kvískerjum fyrir árið 1987, (ein síða).
- 14 (15) Yfirlit yfir fasteignir Sigurðar Björnssonar, Kvískerjum samkvæmt fasteignamati 1.12.1989.
- 14 (16) Skattframtal Sigurðar Björnssonar, Kvískerjum fyrir árið 1990, (bls. 1-4).
- 14 (17) Skattframtal Sigurðar Björnssonar, Kvískerjum fyrir árið 1993, (ein síða).
- 14 (18) Skattframtal Sigurðar Björnssonar, Kvískerjum fyrir árið 1997, (bls. 4).
- 14 (19) Skattframtal Sigurðar Björnssonar, Kvískerjum fyrir árið 1998, (bls. 1).
- 14 (20) Skattframtal Sigurðar Björnssonar, Kvískerjum fyrir árið 1999, (bls. 4).
- 14 (21) Skattframtal Sigurðar Björnssonar, Kvískerjum fyrir árið 2000, (bls. 1)
- 14 (22) Fyrningaskýrsla Kvískerja ehf. 2001.
- 14 (23) Skattframtal Kvískerja ehf., fyrir árið 2002, ásamt fyrningarskýrslu, (tvær síður)
- 14 (24) Skattframtal Kvískerja ehf., fyrir árið 2003.
- 14 (25) Fylgibréf Ólafs Björnssonar hrl. með skattframtölum vegna jarðarinnar Breiðumerkur.

Lagt fram af Páli A. Pálssyni hrl. vegna Skaftafells II:

- 15 Kröfulýsing, dags. 3.7.2001.
- 15 (1) Bréf forsætisráðuneytis til Bergs Lárussonar varðandi leit að skipsflakinu „Het Wapen“, dags. 27.9.1960.
- 15 (2) Bréf Ragnars Stefánssonar til Náttúruverndarráðs varðandi mörk Þjóðgarðslands og lands í einkaeign, dags. 28.12.1972.
- 15 (3) Samningur Jóns Stefánssonar o.fl. um leigu á samarbit til Guðlaugs Gunnarssonar o.fl., dags. 10.5.1980.
- 15 (4) Reglugerð um Þjóðgarð í Skaftafelli, nr. 319/1984.
- 15 (5) Minnispointar frá Náttúruverndarráði (v. landamerkjámál og landkaup) ásamt 2 kortum, ódags.
- 15 (6) Bréf sýslumanns Rangárvallasýslu til Jóns Steinars Gunnlaugssonar hrl, varðandi mörk milli Núpsstaðar og Skaftafells, dags. 1.7.1987.
- 15 (7) Yfirlýsing Náttúruverndarráðs um landamerkjámál vegna nýbýlis í Freysnesi, dags. 2.11.1987.
- 15 (8) Yfirlýsing Náttúruverndarráðs og Ragnars Stefánssonar varðandi Skaftafell II, dags. 29.2.1988.
- 15 (9) Bréf Ragnars Stefánssonar til Landmælinga um landamörk Skaftafells og Núpsstaðar, dags. 28.1.1993.
- 15 (10) Greinargerð Páls A. Pálssonar hrl. til sýslumanns V-Skaftafellssýslu varðandi landamerki Skaftafells og Núpsstaðar, dags. 1.10.1996.
- 15 (11) Endurrit úr landskipta- og landamerkjabók Vestur-Skaftafellssýslu 22.10.1996.
- 15 (12) Kort sem sýnir kröfulínu vegna Skaftafells II.
- 15 (13) Greinargerð lögmanns eigenda Skaftafells II í máli nr. 1/2001 hjá óbygðanefnd.

- 15 (14) Reikningar Önnu Ragnarsdóttur til Vegagerðar Íslands ásamt kvittunum fyrir útborgun.
- 15 (15) Yfirlit yfir hreyfingar fjárhagsfærslna til Önnu Ragnarsdóttur, dags. 16.2.2001.
- 15 (16) Bréf Slysavarnarfélags Íslands til Ragnars Stefánssonar, Skaftafelli, Öræfum, dags. 4.3.1993.
- 15 (17) Yfirlýsing Sigurðar Bjarnasonar um minningar hans úr ferð í sæluhúsið á Skaftafellsmelum, dags. 4.1.2002.
- 15 (18) Bréf sýslumannsins í Rangárvallasýslu til Önnu Maríu Ragnarsdóttur, Freysnesi, dags. 18.10.2001. Efni: Kröfulýsing eiganda Núpstaðar.
- 15 (19) Ljósrit af korti gerðardóms frá 25.11.1969 (heildarkort og hluti).
- 15 (20) Kröfur lögmanns eigenda Skaftafells II í máli nr. 1/2001 hjá óbyggðanefnd, dags. 28.6.2002.
- 15 (21) Bréf Ragnars Stefánssonar til Páls S. Pálssonar hrl., dags. 28.3.1970.
- 15 (22) Bréf Ragnars Stefánssonar til Páls S. Pálssonar hrl., dags. 5.10.1969.
- 15 (23) Símbréf frá Verkfræðistofu Jóns Guðmundssonar til sýslumanns V-Skaftafellssýslu, dags. 12.11.1996, varðandi sáttatillögu um landamörk milli Skaftafells og Núpsstaðar á Skeiðarársandi.
- 15 (24) Athugasemdir Þorsteins Jóhannssonar og Sigurgeirs Jónssonar til sýslumanns V-Skaftafellssýslu, dags. 12.11.1996, varðandi sáttatillögu um landamörk milli Skaftafells og Núpsstaðar á Skeiðarársandi.
- 15 (25) Útskrift úr fasteignamatsskrá 31.12.2001 sem sýnir sæluhús á Skeiðarársandi í eigu Slysavarnarfélagsins Landsbjargar.

Lagt fram af Berki Hrafnssyni hdl. og Einari Jónssyni lögfr. vegna Núpsstaðar:

- 16 Kröfulýsing, dags. 13.7.2001.
- 16 (1) Skjalaskrá, dags. 13.7.2001.
- 16 (2) Hannes Jónsson: Bréf dagsett 21.6.1963. Skýring á áður sendum örnefnum. (Örnefnastofnunar). 4 blaðsíður.
- 16 (3) Bréf Þorsteins Jóhannssonar til sýslumannsins í Vík varðandi staðsetningu sýslusteins, dags. 13.5.1996.
- 16 (4) Yfirlýsing um vettvangskönnun á mörkum Austur- og Vestur-Skaftafellssýslna, dags. 10.6.1978.
- 16 (5) Bréf héraðsnefndar V-Skaft. til sýslumannsins í Vík um athugasemdir við tillögu að landa- og stjórnarsýslumörkum milli Vestur- og Austur-Skaftafellssýslna, dags. 19.11.1996.
- 16 (6) Bréf Skaftárhrepps til sýslumannsins í Vík um sáttatillögu að stjórnarsýslumörkum milli Austur- og Vestur-Skaftafellssýslna, dags. 10.12.1996.
- 16 (7) Bréf Náttúruverndarráðs til sýslumannsins í Vík um landamerki Skaftafells og Núpsstaðar, dags. 30.9.1996.
- 16 (8) Bréf Náttúruverndarráðs til sýslumannsins í Vík um landamerki Skaftafells og Núpsstaðar og stjórnarsýslumörk A- og V-Skaftafellssýslna, dags. 22.11.1996.
- 16 (9) Bréf umhverfisráðuneytisins til sýslumannsins í Vík um landamerki Skaftafells og Núpsstaðar, fundarboð, dags. 15.5.1996.
- 16 (10) Bréf umhverfisráðuneytisins til sýslumannsins í Vík varðandi sáttatillögu um sýslumörk Vestur- og Austur-Skaftafellssýslna, dags. 30.9.1996.
- 16 (11) Bréf starfshóps um stjórnarsýslumörk á miðhálandinu til sýslumannsins í Vík um stjórnarsýslumörk á Vatnajökli, dags. 26.11.1996.

- 16 (12) Bréf Stefáns Björgvinssonar o.fl. til sýslumannsins í Vík um sáttatillögu að landamerkjum Skaftafells og Núpsstaðar, dags. 4.12.1996.
- 16 (13) Bréf Eyjólfss Hannessonar til sýslumannsins í Vík um landamerki Skaftafells og Núpsstaðar, dags. 26.9.1996.
- 16 (14) (a-b) Endurrit úr landskipta- og landamerkjabók Vestur-Skaftafellssýslu, 20.12.1995 og 11.9.1996.
- 16 (15) Kort (1:500 000).
- 16 (16) Kort sem sýnir kröfulínu vegna Núpsstaðar.
- 16 (17) Skráning og mat fasteignar frá 25.11.1979.
- 16 (18) Skráning og mat fasteignar frá 20.11.1993.
- 16 (19) Fasteignamatsvottorð frá 12.4.2002.
- 16 (20) Sáttatillaga sýslumannsins í Vík í Mýrdal, dags. 29.8.2001, varðandi landamerki Rauðabergs og Núpsstaðar.
- 16 (21) Veðbókarvottorð Núpsstaðar, Hörgslandshreppi, dags. 25.6.2002.

Lagt fram af Þórði Bogasyni hrl. vegna Landsvirkjunar:

- 17 Kröfulýsing, dags. 2.7.2001.
- 17 (1) (a-g) Kort sem sýnir kröfulínu Landsvirkjunar (7 blöð).
- 17 (2) Bréf Þórðar Bogasonar, lögmanns Landsvirkjunar, til óbyggðanefndar, dags. 15.4.2002.
- 17 (3) Svarbréf Þórðar Bogasonar, lögmanns Landsvirkjunar, til óbyggðanefndar, dags. 31.5.2002, (sjá skjal 23).
- 17 (4) Lóðarleigusamningur Rafmagnsveita ríkisins við Þorleif Hjaltason, eiganda Hóla í Nesjahreppi, um lóð fyrir spennustöðvarmannvirki í landi jarðarinnar, dags. 20.2.1981.
- 17 (5) Lóðarleigusamningur milli annars vegar Rafmagnsveitna ríkisins og Landsvirkjunar sem leigutaka og hins vegar Þorleifs Hjaltasonar, eiganda Hóla, um leigu á 3.600 fm lóð norðan við aðveitustöðina í landi Hóla, dags. 21.5.1990.
- 17 (6) Lóðarleigusamningur Rafmagnsveitna ríkisins við Jón Pálsson, eiganda jarðarinnar Prestbakka í Hörgslandshreppi, um leigu á 2 ha spildu fyrir spennistöðvarmannvirki, dags. 23.3.1982.
- 17 (7) Stutt greinargerð frá Rarik, dags. 19.12.1984, yfir uppgjör við bændur og landeigendur við Suðurlínu á svæðinu frá Geirlandi og Prestbakka í Vestur-Skaftafellssýslu að Hólum í Austur-Skaftafellssýslu.
- 17 (8) Bréf frá Þórði Bogasyni hdl., tilkynning um fjarveru við aðalmeðferð í málum 1/2001 og 2/2001, dags. 6.6.2002.
- 17 (9) Samningur milli ríkisstjórnar Íslands og Landsvirkjunar um virkjanamál, yfirtöku byggðalína o.fl., dags. 11.8.1982.

Lagt fram af óbyggðanefnd:

- 18 „Náttúrufar í Örafum.“ Greinargerð Ingva Þorsteinssonar náttúrufræðings til óbyggðanefndar, dags. 2.9.2002.
- 18 (1) „Strandlínur í Austur-Skaftafellssýslu.“ Greinargerð eftir Ingva Þorsteinsson náttúrufræðing, dags. 7.6.2002.
- 18 (2) „Suðurströnd Íslands. Breytingar á legu strandar samkvæmt kortum og loftmyndum.“ Skúli Víkingsson vann fyrir Vegagerð ríkisins. Nóv.1991.
- 19 Greinargerð Odds Sigurðssonar jarðfræðings um útbreiðslu jökla á Íslandi á sögulegum tíma, dags. í júlí 2001.

- 19 (1) Minnispunktar um breytingar jökla frá landnámi Íslands, eftir Odd Sigurðsson jarðfræðing, dags. 7.6.2002.
- 19 (2) „Variations of termini of glaciers in Iceland in recent centuries and their connection with climate.“ Oddur Sigurðsson jarðfræðingur. Ódags. Óbirt handrit.
- 19 (3) „Glaciers in Iceland.“ Helgi Björnsson jarðeðlisfræðingur. Tímaritið Jökull. Jöklarannsóknafélag Íslands. 29. árg. 1979.
- 19 (4) „Ofgnótt jökla.“ Sigurður Þórarinsson. Saga Íslands I, Rvík. 1974, bls. 43-48.
- 19 (5) „Jöklar og jöklabreytingar upp af Öræfum í Austur-Skaftafellssýslu.“ Greinargerð Odds Sigurðssonar jarðfræðings til óbyggðanefndar, dags. 20.12.2002.
- 19 (6) Bréf Odds Sigurðssonar til óbyggðanefndar varðandi skilgreiningu á hugtakinu jökull og stöðu jökla við landnám, 1900 og nú, dags. 13.1.2003.
- 19 (7) Kort Odds Sigurðssonar o.fl. sem sýnir stöðu jökla í Öræfum 1903-1904, 1945-1946 og 1991. Unnið í janúar 2003.
- 19 (8) „Frá Breiðumörk til jökulsands: mótun lands í þúsund ár.“ Helgi Björnsson. Grein birt í Kvískerjabók.
- 19 (9) „Scales and rates of glacial sediment removal: a 20 km long, 300 m deep trench created beneath Breiðamerkurjökull during the Little Ice Age.“ Helgi Björnsson, Annals of Glaciology 22 1996.
- 19 (10) „Breiðamerkurjökull og nágrenni, áætluð lega jaðars Breiðamerkurjökuls á fyrstu öldunum eftir landnám á Íslandi.“ Raunvísindastofnun Háskólans í maí 2001. Unnið fyrir lögmann eigenda Fells í máli nr. 2/2001 hjá óbyggðanefnd, Suðursveit.
- 19 (11) „Breiðamerkurjökull og nágrenni, yfirborð eftir mælingum Raunvísindastofnunar 1991.“ Raunvísindastofnun Háskólans í maí 2001. Unnið fyrir lögmann eigenda Fells í máli nr. 2/2001 hjá óbyggðanefnd, Suðursveit.
- 19 (12) „Botn Breiðamerkurjökuls og nágrenni, botn eftir mælingum Raunvísindastofnunar 1991.“ Raunvísindastofnun Háskólans í maí 2001. Unnið fyrir lögmann eigenda Fells í máli nr. 2/2001 hjá óbyggðanefnd, Suðursveit.
- 20 „Land- og strandbreytingar og aðrar náttúrufarsbreytingar í Austur-Skaftafellssýslu í samhengi við veðurfarsbreytingar og áhrif þeirra á Vatnajökul á sögulegum tíma.“ Dr. Páll Imsland, jarðfræðingur, júlí-ágúst 2001.
- 21 (1) Fundargerð 1. fyrirtöku, dags. 7.8.2001.
- 21 (2) Fundargerð 2. fyrirtöku, dags. 9.10.2001.
- 21 (3) Fundargerð 3. fyrirtöku, dags. 15.4.2002.
- 21 (4) Fundargerð 4. fyrirtöku, dags. 22.4.2002.
- 21 (5) Fundargerð 5. fyrirtöku, dags. 14.5.2002.
- 21 (6) Fundargerð 6. fyrirtöku, dags. 10.6.2002.
- 21 (7) Fundargerð aðalmeðferðar, dagana 26.-28.6.2002.
- 21 (8) Fundargerð endurupptöku, dags. 14.11.2003
- 22 Bréf óbyggðanefndar til Einars Jónssonar lögfr., dags. 15.4.2002, um lokafrest til að skila greinargerð í máli nr. 1/2001.
- 23 Bréf óbyggðanefndar til Þórðar Bogasonar hdl., dags. 17.5.2002, þar sem kallað er eftir ljósritum af samningum við einstaka landeigendur um leigu eða bætur fyrir afnot af landi vegna lagningar og reksturs háspennulínu.
- 24 Minnisblað Freysteins Sigurðssonar jarðfræðings um vatnabreytingar á Skeiðarársandi, dags. 25.6.2002, endurskoðað 30.8.2002.
- 25 Yfirlitskort- Lýstar kröfur í Öræfum. Þrjú kort í mælikvarða 1:50 000. Sbr. kröfulínukort einstakra málsaðila, þ.e. skjöl nr.1 (2), 1 (3), 5 (4), 6 (18), 7 (2), 15 (2), 16 (16) og 17 (1).

IV. Aðilaskrá

Fjármálaráðuneytið f.h. íslenska ríkisins	Þjóðlundur
Ríkissjóður Íslands	Sandfell
Náttúruverndarráð f.h. ríkissjóðs Íslands	Skaftafell I og III
Ólafur K. Óskarsson	Breiðármörk og Breiðamerkurfjara
Benedikt Kristjánsson	
Guðbjörg Ágústsdóttir	
Margrét Bogadóttir	
Guðrún Agnars Jónsdóttir	
Árný Margrét A. Jónsdóttir	
Torfi Agnars Jónsson	
Helga Agnars Jónsdóttir	
Ingunn Norðdahl	
Jónas Runólfsson	
Hulda Höydahl	
Aldís Einarsdóttir	
Margrét Daisy Clough	
Kristján Runólfsson	
Hrönn Ásgeirssóttir	
Hrefna Sigríður Morrison	
Helga Bjarnadóttir	
Jón Bjarnason	
Ásta Bjarnadóttir	
Sigurður Björnsson	
Hálf dán Björnsson	
Helgi Björnsson	
Sigríður Bjarnadóttir	
Halldóra Oddsdóttir $\frac{3}{4}$	Fagurhólsmýri I
Helgi Sigurgeirsson $\frac{1}{4}$	
Helgi Sigurgeirsson	Fagurhólsmýri II
Helgi Sigurgeirsson	Fagurhólsmýri III
Þorlákur Örn Bergsson	Fjall og Fjallsfjara á Breiðamerkursandi
Guðjón Bergsson (Hof I, Austurbær)	
Anna Sigríður Jóhannesdóttir	
Knútur Bruun (Hof I, Austurhús)	
Ásdís Gunnarsdóttir	
Sigurður Magnússon (Hof II, Lækjarhús)	
Bjarni Sigjónsson (Hof IV, Hofskot)	
Sigurjón Gunnarsson	
Gunnar Sigurjónsson (Litla-Hof)	
Gísli Sigurjón Jónsson	Hnappavellir I, Vesturhjáleiga
Sigurður Gunnarsson	Hnappavellir II, Austurhjáleiga
Þórður Stefánsson $\frac{1}{4}$	
Páll Stefánsson $\frac{1}{4}$	Hnappavellir III, Miðbær eystri

Guðrún Bergsdóttir ½	
Þórður Stefánsson ½	Hnappavellir IV, Miðbær vestri
Páll Stefánsson ¼	
Þorlákur Stefánsson ¼	
Gísli Sigurjón Jónsson ½	Hnappavellir VI
Sigurður Gunnarsson ½	
Guðrún Bergsdóttir	Hnappavellir VII, Vestur-Hnappavellir
Guðrún Bergsdóttir	Hnappavellir VIII, Vesturbær, (fylgir Hnappavöllum VII)
Guðlaug Gísladóttir	
Jóhanna Gísladóttir	
Ingimundur Gíslason	
Þorlákur Örn Bergsson	Hof I, Austurbær
Guðjón Bergsson	
Anna Sigríður Jóhannesdóttir	Hof I, Austurhús
Knutur Bruun	
Ásdís Gunnarsdóttir	Hof II, Lækjarhús
Sigurður Magnússon	
Bjarni Sigjónsson	Hof IV, Hofskot
Sigurjón Gunnarsson	Litla-Hof
Gunnar Sigurjónsson	
Sigurður Björnsson	Kvísker
Helgi Björnsson	
Hálf dán Björnsson	
Eyjólfur Hannesson	Núpsstaður
Laufey Lárusdóttir 43,75%	Skaftafell II
Anna María Ragnarsdóttir 43,75%	
Stefán Benediktsson 6, 25%	
Árni Benediktsson 6,25%	
Guðjón Þorsteinsson 50%	Svínafell I
Jóhann Þorsteinsson 50%	
Hólmfríður Guðlaugsdóttir 50%	Svínafell II og IV
Ármann Karl Guðmundsson 50%	
Hrefna Magnúsdóttir og Benedikt Steinþórsson 1/3	Svínafell III
Þorlákur Magnússon og Inga R. Magnúsdóttir 2/3	
Landsvirkjun	

V. TÆKNISKÝRSLA UNNIN FYRIR ÓBYGGÐANEFND

Jaðar Vatnajökuls í Austur-Skaftafellssýslu ákvarðaður með Landsat-7 gervitunglamyndum Tækniskýrsla unnin fyrir óbyggðanefnd – nóvember 2003

Kolbeinn Árnason, Landmælingar Íslands
Ingvar Matthíasson, Landmælingar Íslands
Oddur Sigurðsson, Orkustofnun

1. Ágrip

Að ósk óbyggðanefndar tókust Landmælingar Íslands og Vatnamælingar Orkustofnunar á hendur að ákvarða jaðar Vatnajökuls í Austur-Skaftafellssýslu út frá gervitunglamyndum eins og hann var sem næst 1. júlí árið 1998 er þjóðlendulögin tóku gildi.

Við verkið voru notaðar þrjár myndir frá Landsat 7 gervitunglinu, tvær frá 1999 (28. júlí og 4. ágúst) og ein frá árinu 2000 (23. sept.). Ástæða þess að ekki voru notaðar myndir frá árinu 1998 er einfaldlega sú að ekki eru til neinar nothæfar gervitunglamyndir af þessu svæði frá þeim tíma. Þar sem jökullinn hreyfist mjög hægt á milli ára, nema ef til vill í einstaka jökulsporðum, er hægt að ganga út frá því að hann hafi verið eins árin 1998 og 1999 (innan óvissumarka sem eru aðeins nokkrir metrar). Um hreyfingar skriðjökla gildir e.t.v. annað á örfáum stöðum en um íshreyfingar á jöultungunum hafa menn sérstakar upplýsingar, s.s. vettvangsathuganir og loftmyndir.

Landsat myndirnar eru með 15 m myndpunktsstærð eða greinihæfni en sú nákvæmni, sem hægt er að ná í kortlagningu með gervitunglamyndum, er af sömu stærðargráðu og myndpunktsstærðin. Þannig er hægt að draga línuleg atriði upp úr þeim með u.þ.b. 10 m staðsetningarnákvæmni að því gefnu að þessi atriði séu skýr og afmörkuð á myndinni. Þetta á hins vegar ekki alls staðar við um jökuljaðra sem eru sums staðar huldur snjó í fjöllum eða þá aur og grjóti á láglandi. Eðlislæg óvissa í legu jökuljaðarins getur verið nokkrir tugir metra.

Landsatmyndirnar þrjár voru réttar upp með því að varpa þeim ofan á stafrænt hæðarlíkan af landinu (DTED: Digital Terrain Elevation Data) jafnframt því að notaðir voru mælipunktar með vel þekktri staðsetningu (GPS-mæld vegamót sem þekkjast á myndunum) við hnitsetningu þeirra. Með þessu móti er rúmfræðileg bjögun í myndunum leiðrétt þannig að staðsetningarskekkjur eru um eða innan við ein myndeining. Eftir uppréttingu liggja myndirnar fyrir í hnitakerfi á hornsannri keiluvörpun Lamberts (Lambert Conformal Conic Projection) með viðmiðunina ISN-93.

Síðan er jökuljaðarinn teiknaður (hnitaður) upp úr hnitsettum og rúmfræðilega leiðréttum myndunum beint af tölvuskjá. Talið er að hnitúð útlína víki ekki meira en 60 m frá réttu lagi.

2. Nothæfi gervitunglamynda - helstu atriði

Til eru margvíslegar gervitunglamyndir af yfirborði jarðar; þær ná yfir misjafnlega stór svæði, eru teknar á mismunandi tíðniböndum eða rásam og hafa mismikla greinihæfni. Munurinn á einstökum myndum fer eftir því hver tilgangurinn með notkun þeirra er.

Greinihæfni eða myndpunktsstærð segir til um stærð þess svæðis á jörðu niðri sem svarar til sérhvers myndpunkts og er um leið mælikvarði á stærð þeirra atriða sem hægt er að greina á gervitunglamyndum. Myndpunktsstærð í gervitunglamyndum er mjög mismunandi; allt frá tæpum metra upp í marga kílómetra.

Annað atriði, sem skiptir máli, er framboð á myndunum. Sum gervitungl taka myndir reglulega í hverju yfirflugi en oft þarf að panta sérstaklega myndatöku frá öðrum tunglum. Það er því hugsanlegt að þótt fjarkönnunartungl með ákjósanlega greinihæfni séu á braut umhverfis jörðu, þá séu ekki til myndir frá þeim sem teknar eru á þeim stað og tíma sem menn þurfa á að halda fyrir ákveðin verkefni. Í sambandi við þetta verkefni skiptir árstíminn, sem myndir eru teknar á, meginmáli. Þar

sem snjór hylur oft jökuljaðarinn eru eingöngu þær myndir nothæfar sem teknar eru að haustlagi fyrir fyrstu snjóa og eftir að snjó síðasta vetrar hefur tekið upp í fjöllum.

Þriðja atriðið sem ræður úrslitum um það hvort myndefni frá gervitunglum er nothæft eða ekki er skýjaþekjan á myndunum. Ský gleypa í sig sýnilega og nærinrauða geislun og þess vegna eru þær myndir, sem teknar eru á þessum tíðniböndum, aðeins nothæfar þar sem þær eru skýjalausar.

3. Geómetría gervitunglamynda og nauðsynlegar leiðrétting

Eingöngu slétt land er rúmfræðilega rétt á gervitunglamynd. Ef land er mishæðótt kemur fram bjöggun í myndinni (miðað við kort af sama svæði) vegna þess að myndin er tekin frá ákveðinni línu (braut gervitunglsins) og eru mismunandi staðir á myndinni því myndaðir undir misstöru horni eftir því hversu langt frá miðlínu hennar þeir eru. Þessi bjöggun er leiðrétt með því að rétta myndirnar upp (e: orthorectify). Eftir uppréttingu er myndin orðin eins og nokkurs konar kort; þá er eins og horft sé lóðrétt ofan á myndina í hverjum punkti.

Gervitunglamyndir eru réttar upp með því að varpa þeim ofan á stafræn landhæðarlíkön og með því að notfæra sér þekkt staðsetningu á ákveðnum punktum, t.d. GPS-mældum vegamótum, sem þekkjast vel á myndinni. Notast var við DTED-level 1 hæðarlíkan (DTED: Digital Terrain Elevation Data) frá Kortastofnun Bandaríkjahers (DMA: Defence Mapping Agency) en það er nákvæmasta hæðarlíkan sem til er af landinu öllu. DTED-gögnin gefa hæðarupplýsingar í neti með 90 m möskvastærð en hæðarnákvæmni er talin vera 30 m. Vegakerfið hefur nýlega verið mælt með GPS-tækni og er mælinákvæmni þeirra mælinga 5 m.

Með samnýtingu þessara gagna eru gerðar nauðsynlegar rúmfræðilegar leiðréttingar á Landsat myndunum þannig að staðsetningarskekkjur í þeim verða um eða innan við ein myndeining. Eftir uppréttingu liggja myndirnar fyrir hnitsettar á hornsannri keiluvörpun Lamberts (Lambert Conformal Conic Projection) með viðmiðunina ISN-93. Þegar þessu er lokið er hægt að teikna upp úr myndunum þau atriði sem á þeim sjást og áhugi er á að kortleggja með hnitun beint af tölvuskjá.

4. Jökuljaðrar og nákvæmni í kortlagningu þeirra

Ekki er gerlegt að kortleggja jökuljaðra með þeirri nákvæmni sem nútímatækni býður upp á (örfáir sentímetrar). Þótt jaðar jökulsins sé sums staðar greinilegur og vel afmarkaður getur hann annars staðar, t.d. á skriðjökklum, verið hulinn aur og grjóti þannig að engin leið er að ákvarða hann nákvæmlega, jafnvel þótt menn standi ofan á honum. Í fjalllendi getur snjór hulið útlínu jökulsins þannig að einnig þar er ómögulegt að sjá hvar hún liggur. Af þessum sökum er ákvörðun á jökuljaðri alltaf háð ákveðinni óvissu jafnvel þótt menn hafi bestu gögn (vettvangsathuganir og loftmyndir) að fara eftir. Þessi óvissa er talin vera nokkrir tugir metra þar sem verst lætur.

Sú nákvæmni sem hægt er að ná í kortlagningu með gervitunglamyndum er af sömu stærðargráðu og greinihæfni myndanna. Þannig er hægt að draga línuleg atriði upp af gervitunglamynd með 10-20 m staðsetningarnákvæmni ef myndpunktsstærðin er 20 m að því gefnu að þessi atriði séu skýr og afmörkuð á myndinni (t.d. skurðir eða vegir). Þetta á hins vegar ekki alls staðar við um jökuljaðra eins og áður sagði. Þess vegna má með réttu halda fram að vegna þeirrar eðlislægu óvissu sem ríkir um legu jökuljaðra sé ekki þörf fyrir nákvæmari gögn en myndir með 10-20 m greinihæfni til þess að kortleggja þá.

5. Fjarkönnunargervitungl

Nokkur gervitungl taka myndir með 20 m eða betri greinihæfni. Þessi tungl eru Landsat 7, SPOT, IRS, EROS, IKONOS og QuickBird. Þrjú síðastnefndu tunglin taka myndir með u.þ.b. 1 m greinihæfni en myndir þeirra eru tiltölulega litlar (um 12x12 ferkm) og dýrar þannig að jafnvel þótt þær hefðu verið til af S- og SA-hluta Vatnajökuls (sem þær voru reyndar ekki) hefði notkun þeirra verið útilokuð af fjárhagsástæðum. Auk þess er eins og áður segir ekki þörf fyrir myndir með svo mikilli greinihæfni fyrir það verk sem hér um ræðir.

Gervitunglamyndir með 10-30 m greinihæfni, aðrar en Landsat-myndir, eru oftast ekki teknar nema eftir pöntun og er því alger tilviljun ef slíkar myndir eru til af ákveðnu svæði og frá ákveðnum tíma ef slík gögn hafa ekki beinlínis verið pöntuð sérstaklega.

Leit á heimasíðum og fyrirspurnir til söluaðila sumarið 2003 leiddu í ljós að einu gervitunglamyndirnar, sem til greina komu fyrir þetta verkefni voru myndir frá Landsat 7 gervitunglinu. Þó voru engar Landsat-myndir til frá árinu 1998, en aftur á móti höfðu góðar myndir verið teknar 1999 og 2000.

6. Myndir frá Landsat 7

Gervitunglinu Landsat 7 var komið á braut umhverfis jörðu í apríl 1999. Myndatökubúnaðurinn um borð (Enhanced Thematic Mapper Plus: ETM+) tekur fjölrása myndir með 30 m greinihæfni í einstökum litböndum en með helmingi meiri greinihæfni eða 15 m í einu bandi (panchromatic band). Þetta gerir að verkum að hægt er að kortleggja fyrirbrigði á yfirborði jarðar með 10-15 m nákvæmni. Fyrir þennan tíma höfðu Landsat-gervitunglin (Landsat 1-6) 30m greinihæfni í öllum böndum og þarafleiðandi er kortunarnákvæmni þeirra helmingi minni.

Landsat 7-myndir eru fjölrása, þ.e. þær eru teknar samtímis á nokkrum aðgreindum bylgjulengdaböndum eða rásum í sýnilegu og innrauðu ljósi. Með því að setja ákveðin bönd saman í eina mynd má búa til litmyndir með mismunandi upplýsingum. Algengustu litframsetningar Landsat-mynda eru búnar til úr böndum 2, 3 og 4 sem tekin eru í grænu, rauðu og nærinrauðu ljósi. Á slíkum myndum kemur gróður fram í rauðum litum. Í tölvuvinnslu myndanna er einnig hægt að reikna bandið með mestri greinihæfninni (pankrómátíska bandið) inn í hin mælibleindin og skerpa þau sem því nemur (auka greinihæfni þeirra úr 30 m í 15 m).

Fyrir þetta verkefni var aflað þriggja mynda frá Landsat 7-gervitunglinu, tvær frá 1999 (28. júlí og 4. ágúst) og ein frá árinu 2000 (23. sept.). Ástæða þess að ekki voru notaðar myndir frá árinu 1998 er einfaldlega sú að ekki eru til neinar nothæfar gervitunglamyndir af Vatnajökli frá þeim tíma.

Allar þessar myndir verða að teljast afar góðar. Þær eru teknar að haustlagi eða síðla sumars og þær eru meira eða minna skýjalausar á jökuljaðrinum. Með því að nota þessar myndir saman fæst skýjalaus mynd af öllum jaðri Vatnajökuls í A-Skaftafellssýslu sem hægt er að draga upp útlínu jökulsins eftir.

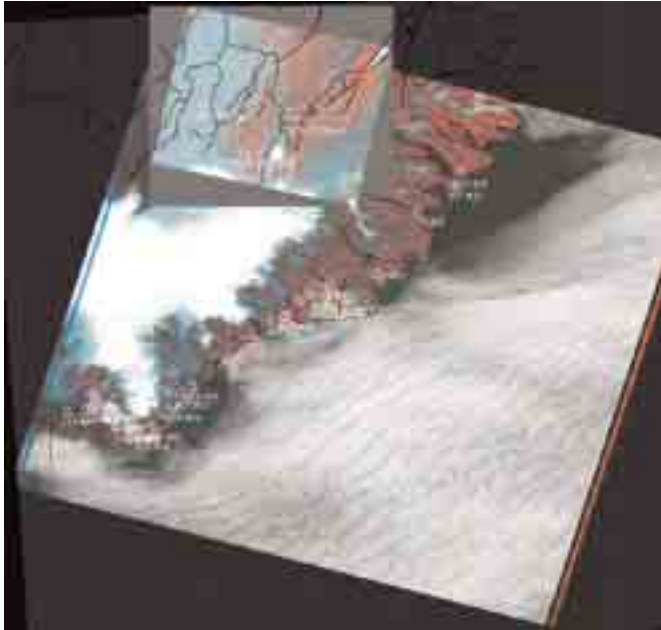
7. Vinnuferli við úrvinnslu Landsat 7-myndanna

7. 1. Upprétting og vinnsla á Landsat-mynd: 171216015_01519990728

Mynd 171216015_01519990728 var tekin 28. júlí 1999 og er mynd nr. 15 af braut 216. Hún er nánast skýjalaus yfir landi en nær ekki nema vestur á miðjan Skeiðarárjökul. Hinar tvær myndirnar, sem notaðar voru í þessu verkefni, voru teknar af braut 217 og ná yfir allan jökuljaðarinn í A-Skaftafellssýslu.

7. 1. 1. Vinnuferli:

1. Bönd 2, 3, og 4 (grænt, rautt og nær-innrautt) eru sameinuð í eina mynd.
2. Myndskráin úr 1. sameinuð Pan-bandinu og greinihæfnin þar með tvöfölduð.
3. Niðurstöðunni úr 1. og 2. varpað úr UTM Zone 28 með WGS 84 viðmiðun í Lambert Conformal Conic með viðmiðunina ISN93.
4. Landsat myndin rétt upp DTED-landhæðarlíkani og viðmiðunarpunktum úr vegakerfinu. Auk þess var notuð upprétt og hnitasett SPOT 5-mynd norðan Vatnajökuls til þess að auka nákvæmnina.
5. Hlutmynd sem nær yfir Vatnajökul klippt út úr heildarmyndinni (sjá mynd 2).

Mynd 1. Landsat myndin 171216015_01519990728 sem tekin var 28. júlí 1999 ásamt vegakerfi (svartar línur), viðmiðunarpunktum úr vegakerfinu (krossar) og SPOT 5-mynd (norðan Vatnajökuls) sem notað var ásamt DTED-landhæðarlíkani til að rétta Landsat-myndina upp og hnitsetja.

Mynd 2. Hlutmynd úr Landsat-myndinni 171216015_01519990728 sem nær yfir Vatnajökul í A-Skafta-fellssýslu.

7. 1. 2. Niðurstöður uppréttingar á Landsat myndinni I71216015_01519990728:

Control Point Error: [X] 5.8014 [Y] 5.4802 [Total] 7.9805

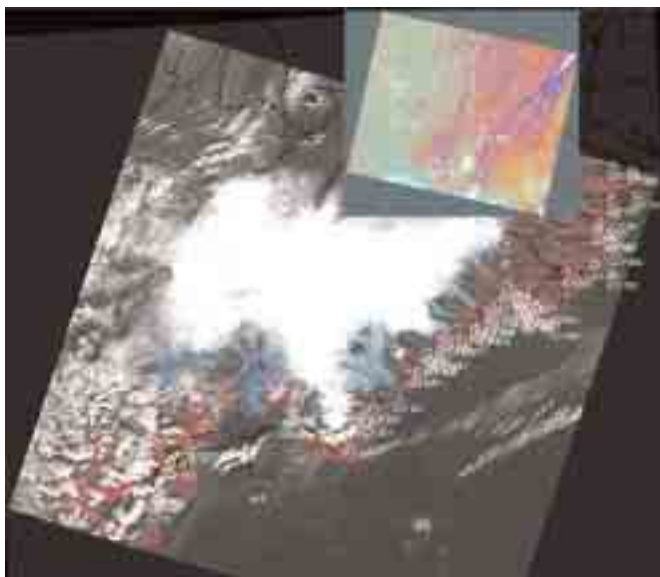
Taflan sýnir muninn á meðalfráviki láréttra hnita (x, y) á viðmiðunarpunktum úr vegakerfinu frá reiknaðri staðsetningu sömu punkta í Landsat-myndinni eftir uppréttingu. Eins og sjá má er skekkjan ekki nema rúmlega 5 m eða um $\frac{1}{3}$ af myndeiningu Landsat-myndarinnar. Svona lítil skekkja verður að teljast mjög viðunandi.

7. 2. Upprétting og vinnsla á Landsat-mynd: I71217015_01520000923

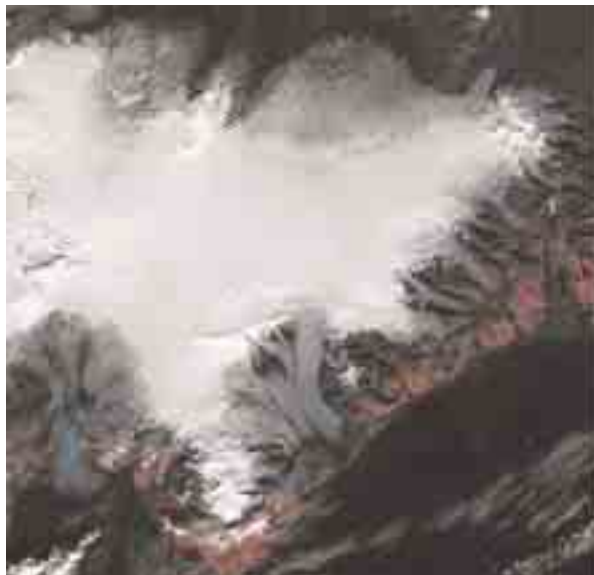
Mynd I71217015_01520000923 var tekin 23. september árið 2000 og er mynd nr. 15 af braut 217. Þetta verður að teljast afar heppileg mynd þar sem hún er nánast skýjalaus á því svæði sem áhugi er á að kortleggja og hún er tekin á hárréttum árstíma, rétt fyrir fyrstu snjóá. Jökuljaðarinn er skýjalaus nema rétt sunnan í Örafajökli.

7. 2. 1. Vinnuferli:

1. Bönd 2, 3, og 4 (grænt, rautt og nær-innrætt) eru sameinuð í eina mynd.
2. Myndskráin úr 1. sameinuð Pan-bandinu og greinihæfnin þar með tvöfölduð.
3. Niðurstöðunni úr 1. og 2. varpað úr UTM Zone 28 með WGS 84 viðmiðun í Lambert Conformal Conic með viðmiðunina ISN93.
4. Landsat-myndin rétt upp DTED-landhæðarlíkani og viðmiðunarpunktum úr vegakerfinu. Auk þess var notuð upprétt og hnitasett SPOT 5-mynd norðan Vatnajökuls til þess að auka nákvæmnina.
5. Hlutmynd sem nær yfir Vatnajökul klippt út úr heildarmyndinni (sjá mynd 4).

Mynd 3. Landsat-myndin I71217015_01520000923 sem var tekin 23. september árið 2000, ásamt vegakerfi (svartar línur), viðmiðunarpunktum úr vegakerfinu (krossar) og SPOT-5 mynd (norðan Vatnajökuls) sem notað var ásamt DTED-landhæðarlíkani til að rétta Landsat-myndina upp og hnitsetja.

Mynd 4. Hlutmynd úr Landsat-myndinni I71217015_01520000923 sem nær yfir Vatnajökul í A-Skaftafells-sýslu.

7. 2. 2. Niðurstöður uppréttingar á Landsat-myndinni I71217015_01520000923:

Control Point Error (X) 9.0429 (Y) 7.4928 (Total) 11.7438

Taflan sýnir muninn á meðalfráviki láréttra hnita (x, y) á viðmiðunarpunktum úr vegakerfinu frá reiknaðri staðsetningu sömu punkta í Landsat-myndinni eftir uppréttingu. Skekkjan er örlítið meiri en við uppréttingu á mynd I71216015_01519990728 (sjá 7. 1. 2.) en samt ekki nema 8-9 m eða rúmlega hálf myndeining Landsat-myndarinnar.

7. 3. Upprétting og vinnsla á Landsat-mynd: I71217015_01519990804

Mynd I71217015_01519990804 var tekin 4. ágúst 1999 og er mynd nr. 15 af braut 217 Landsat-gervitunglsins. Á henni er enginn nýsnjór og skýin eða þokuslæðan nær ekki nema rétt inn á lengstu jökulsporða en þeir virðast jafnvel sjást í gegn um hana. Aftur á móti hylja skýin vegakerfið að mestu eða öllu leyti. Þess vegna voru viðmiðunarpunktar úr annarri hinna Landsat-myndanna notaðir við rúmfræðilegar leiðréttingar á þessari mynd.

7. 3. 1. Vinnuferli:

1. Bönd 2, 3, og 4 (grænt, rautt og nær-innrætt) eru sameinuð í eina mynd.
2. Myndskráin úr 1. sameinuð Pan-bandinu og greinihæfnin þar með tvöfölduð.
3. Niðurstöðunni úr 1. og 2. varpað úr UTM Zone 28 með WGS 84 viðmiðun í Lambert Conformal Conic með viðmiðunina ISN93.
4. Þar sem engir vegir sjást á myndinni (vegna skýjamóðu) er hún rétt upp með viðmiðunarpunktum frá Landsat-myndinni frá 23. sept. 2000I71217015_01520000923. Polynomial rectification 1st. order.
5. Hlutmynd sem nær yfir Vatnajökul klippt út úr heildarmyndinni (sjá mynd 6).

Mynd 5. Landsat-myndin 171217015_01519990804, sem var tekin 4. ágúst 1999, ásamt viðmiðunarpunktum úr mynd 2000171217015_01520000923 (sjá einnig mynd 7).

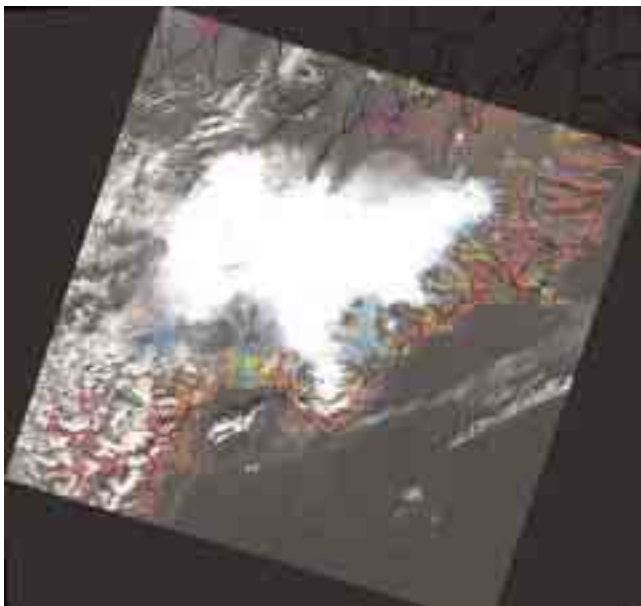

Mynd 6. Hlutmynd úr Landsat-myndinni 171217015_01519990804 sem nær yfir Vatnajökul í A-Skafta-fellssýslu.

7. 3. 2. Niðurstöður uppréttingar á Landsat-myndinni I71217015_01519990804:

Control Point Error: (X) 6.9197 (Y) 5.2976 (Total) 8.7147

Taflan sýnir muninn á meðalfráviki láréttra hnita (x, y) á viðmiðunarpunktum frá reiknaðri staðsetningu sömu punkta í Landsat-myndinni eftir uppréttingu. Eins og sjá má er skekkjan ekki nema 5-7 m eða innan við hálf myndeining Landsat-myndarinnar.

Mynd 7. Landsat-mynd I71217015_01520000923 ásamt þeim viðmiðunarpunktum sem notaðir voru til þess að rétta upp mynd I71217015_01519990804 (sjá einnig mynd 5).

8. Viðhengi – Hnitun á útlínu Vatnajökuls

Oddur Sigurðsson jarðfræðingur.

Greinargerð til óbyggðanefndar. 10. júní 2003.

Útlínur jökla í Austur-Skaftafellssýslu raktar

Að beiðni óbyggðanefndar tókust Landmælingar Íslands og Vatnamælingar Orkustofnunar á hendur að skrá eftir tiltækum gögnum útlínur jökla í Austur-Skaftafellssýslu eins og þær voru sem næst 1. júlí árið 1998 er þjóðlendulögin tóku gildi. Fyrir valinu urðu myndir með 15 m myndeiningum (pixel) úr gervihnettinum Landsat 7 en þær voru teknar 28. júlí 1999, 4. ágúst 1999 og 23. september árið 2000. Fyrstalda myndin hentaði best til starfsins og voru útlínurnar að mestu leyti teknar upp af henni en hinar hafðar til hliðsjónar. Myndirnar voru „réttar upp“ (hlutföll leiðrétt í myndinni og hún felld í þekkt hnitakerfi) á Landmælingum Íslands undir umsjón Kolbeins Árnasonar. Um mánaðamótin maí/júní gerði Oddur Sigurðsson af Vatnamælingum sér ferð 3 daga á Landmælingar til að rekja útlínur jökulsins af „upprétu“ myndunum.

Eins og að ofan getur var mynd frá 28. júlí 1999 notuð til að skrá útlínur jökla á svæðinu að

mestu. Hún er af braut Landsat 7 nr. 216 og nær því ekki vestasta hluta Skeiðarárjökuls. Það sem á vantaði var því tekið af mynd frá 4. ágúst 1999 (braut nr. 217). Á aðalmyndinni (28. júlí 1999) voru nánast engin ský sem trufluðu. Þar sem greining var vafa undirorpin á gervihnattarmyndunum voru notaðar ljósmyndir Odds Sigurðssonar, sem teknar voru 28. september 2002, til að skera úr um vafann. Einnig byggist skráning jökuljaðarsins á reynslu í greiningu hvors tveggja fjarkönnun-argagna (ljósmyndum og stafrænum gervihnattarmyndum) og jökuljöðrum á jörðu niðri. Varla er unnt að skilgreina jökuljaðar á skjá með nákvæmni myndanna sem er 15 m. Í lágsveitum er sporðurinn sumstaðar hulinn aurlagi og á háfjöllum liggur snjór víða yfir jaðrinum. Einmitt við þær aðstæður breytist jaðar jökulsins lítið frá ári til árs þar sem snjór eða aur hlífir fyrir bráðnun. Það er hins vegar hægt í flestum eða öllum tilvikum að greina útlínurnar svo ekki skakki meira en 3-4 myndeiningum og má því segja að skráðar útlínur víki ekki meira en 60 m frá réttu lagi.